A. GELLII
NOCTES ATTICAE

RECOGNOVIT
BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT
P. K. MARSHALL

TOMVS II
LIBRI XI–XX

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMLXVIII

OXONII

Excudebat Vivianus Ridler

Architypographus academicus

PRINTED IN GREAT BRITAIN

CONSPECTVS EDITIONVM SECVNDVM QVAS FRAGMENTA CITAVI

L. Accius
FUNAIOLI: *Grammaticae Romanae Fragmenta*, H. Funaioli, Lipsiae, 1907.
MOREL: *Fragmenta Poetarum Latinorum*, W. Morel, Lipsiae, 1927.
RIBBECK: *Scaenicae Romanorum Poesis Fragmenta*, O. Ribbeck, ed. 2a, Lipsiae 1871–3.

Sex. Aelius Catus HUSCHKE: *Iurisprudentia Anteiustiniana*, post Ph. Ed. Huschke ed. E. Seckel et B. Kuebler, Lipsiae, 1908.

C. Aelius Gallus HUSCHKE u. supra.

L. Aelius Stilo FUNAIOLI u. supra.

Q. Aelius Tubero
HUSCHKE u. supra.
PETER: *Historicorum Romanorum Reliquiae*, H. Peter, Lipsiae, 1906–14.

Aeschylus NAUCK: *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, ed. 2a, A. Nauck, Lipsiae, 1889.

Afranius RIBBECK u. supra.

Alcaeus LOBEL ET PAGE: *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*, E. Lobel et D. Page, Oxonii, 1955.

Alexander Aetolus POWELL: *Collectanea Alexandrina*, J. U. Powell, Oxonii, 1925.

Alfenus Varus HUSCHKE u. supra.

Anacreontea PREISENDANZ: *Anacreontea*, C. Preisendanz, Lipsiae, 1912.

Annaeus Cornutus MAZZARINO: *Grammaticae Romanae Fragmenta Aetatis Caesariae*, A. Mazzarino, Augustae Taurinorum, 1955.

L. Annaeus Seneca REYNOLDS: *L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistulae Morales*, L. D. Reynolds, Oxonii, 1965.

Annales Maximi PETER u. supra.

Antisthenes Socraticus FPG: *Fragmenta Philosophorum Graecorum*, F. Mullach, Parisiis 1881–1883 (in serie 'iScrptorum Graecorum Bibliotheca').

M. Antistius Labeo HUSCHKE u. supra.

Apion Plistonices JACOBY: *Die Fragmente der griechischen Historiker*, F. Jacoby, Berolini et Lugd. Bat., 1923–58.

Apollodorus JACOBY u. supra.

Aristarchus LEHRS: *De Aristarchi Studiis Homericis*, C. Lehrs, ed. 3a, Lipsiae, 1882.

Aristophanes HALL ET GELDART: *Aristophanis Comoediae*, F. Hall et W. Geldart, Oxonii, 1900–1901.

Aristoteles ROSE: *Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta*, V. Rose, Lipsiae, 1886.

Aristoxenus WEHRLI: *Die Schule des Aristoteles*, Basel, 1944–59.

Arrianus, Epictetus SCHENKL: *Epicteti dissertationes ab Arriano digestae*, ed. 2a, H. Schenkl, Lipsiae, 1916.

Q. Asconius Pedianus MAZZARINO u. supra.

C. Asinius Gallus MAZZARINO u. supra.

C. Asinius Pollio FUNAIOLI u. supra.

C. Ateius Capito STRZELECKI: *C. Atei Capitonis Fragmenta*, L. Strzelecki, Wroclaw, 1960.

Augustus MALCOVATI: *Imperatoris Caesaris Augusti Operum Fragmenta*, ed. 4a, H. Malcovati, in aedibus Paraviae, 1962.

Aurelius Opilius FUNAIOLI u. supra.

Bacchylides SNELL: *Bacchylidis Carmina cum Fragmentis*, B. Snell, Lipsiae, 1949.

Q. Caecilius Metellus Macedonicus MALCOVATI: *Oratorum Romanorum Fragmenta liberae rei publicae*, ed. 2a, H. Malcovati, in aedibus Paraviae, 1955.

Q. Caecilius Metellus Numidicus MALCOVATI u. supra.

Caecilius Statius RIBBECK u. supra.

Caelius Sabinus HUSCHKE u. supra.

Callimachus PFEIFFER: *Callimachus*, R. Pfeiffer, Oxonii, 1953–9.

L. Calpurnius Piso PETER u. supra.

Cassius Hemina PETER u. supra.

Chares JACOBY u. supra.

Chrysippus v. ARNIM: *Stoicorum Veterum Fragmenta*, J. v. Arnim, Lipsiae, 1905–24.

Cincius HUSCHKE u. supra

Ser. Claudius FUNAIOLI u. supra.

Q. Claudius Quadrigarius PETER u. supra.

Clearchus WEHRLI u. supra.

Cloatius Verus FUNAIOLI u. supra.

Coelius Antipater PETER u. supra.

Cornelius Nepos MALCOVATI: *Cornelii Nepotis Opera*, ed. 3a, H. Malcovati, in aedibus Paraviae, 1964.

P. Cornelius Scipio Africanus minor MALCOVATI: *Oratorum Romanorum Fragmenta liberae rei publicae*, ed. 2a, H. Malcovati, in aedibus Paraviae, 1955.

L. Cornelius Sisenna PETER u. supra.

L. Cornelius Sulla Felix PETER u. supra.

Critolaus WEHRLI u. supra.

Dicaearchus WEHRLI u. supra.

Q. Ennius VAHLEN: *Ennianae Poesis Reliquiae*, ed. 2a, J. Vahlen, Lipsiae, 1928.

Ephorus JACOBY u. supra.

Epicharmus KAIBEL: *Comicorum Graecorum Fragmenta*, G. Kaibel, Berolini, 1899.

Epictetus, Arrianus SCHENKL u. supra.

Epicurus USENER: *Epicurea*, H. Usener, Lipsiae, 1887.

Erastistratus FUCHS: *De Erasistrato Capita Selecta*, R. Fuchs, Hermes 29, 1894, pp. 171–203.

Eupolis KOCK: *Comicorum Atticorum Fragmenta*, T. Kock, Lipsiae, 1880–8.

Euripides NAUCK u. supra.

Q. Fabius Pictor
HUSCHKE u. supra.
PETER u. supra.

†Fauorinus orator MALCOVATI u. supra.

Fauorinus MARRES: *Dissertatio de Fauorini Arelatensis uita, studiis, scriptis*, J. Marres, Utrecht, 1853.

Fenestella MAZZARINO u. supra.

Furius Antias MOREL u. supra.

Gauius Bassus FUNAIOLI u. supra.

Cn. Gellius PETER u. supra.

C. Heluius Cinna MOREL u. supra.

Heraclitus DIELS: *Die Fragmente der Vorsokratiker*, ed. 11a, H. Diels (W. Kranz), Zurich–Berlin, 1964.

Hermippus MÜLLER: *Fragmenta Historicorum Graecorum*, C. et T. Müller, Parisiis, 1841–1851 (in serie 'Scriptorum Graecorum Bibliotheca').

Hesiodus RZACH: *Hesiodi Carmina*, ed. 3a, A. Rzach, Lipsiae, 1913.

Hippocrates KÜHN: *Medici Graeci*, D. C. Kühn, uoll. 21–3, Lipsiae, 1825–7.

C. Iulius Caesar
DINTER: *C. Iulii Caesaris Commentarii . . . Caesaris Hirtique Fragmenta*, B. Dinter, Lipsiae, 1880.
FUNAIOLI u. supra.
MALCOVATI u. supra.

C. Iulius Hyginus
FUNAIOLI u. supra.
PETER u. supra.

Iulius Modestus MAZZARINO u. supra.

M. Iunius Brutus HUSCHKE u. supra.

Iuuentius RIBBECK u. supra.

D. Laberius RIBBECK u. supra.

Laelius Felix HUSCHKE u. supra.

Laeuius MOREL u. supra.

Larcius Licinus MAZZARINO u. supra.

C. Licinius Caluus MOREL u. supra.

Licinius Imbrex RIBBECK u. supra.

L. Liuius Andronicus MOREL u. supra.

Lucilius MARX: *C. Lucilii Carminum Reliquiae*, F. Marx, Lipsiae, 1904–5.

Q. Lutatius Catulus MOREL u. supra.

T. Maccius Plautus LINDSAY: *T. Macci Plauti Comoediae*. W. Lindsay, Oxonii, 1904–5.

Masurius Sabinus HUSCHKE u. supra.

Cn. Matius MOREL u. supra.

Menander KOERTE: *Menandri quae supersunt*, A. Koerte et A. Thierfelder, ed. 2a, pars 2a, Lipsiae, 1959.

Menandri monost. JAEKEL: *Menandri sententiae*, S. Jaekel Lipsiae, 1964.

Q. Mucius Scaeuola HUSCHKE u. supra.

Musonius HENSE: *C. Musonius Rufus, Reliquiae* O Hense, Lipsiae, 1905.

Cn. Naeuius
MOREL u. supra.
RIBBECK u. supra.
STRZELECKI: *Cn. Naeuii Belli Punici Carminis quae supersunt*, W. Strzelecki, Lipsiae, 1964.

Neratius HUSCHKE u. supra.

P. Nigidius Figulus SWOBODA: *P. Nigidii Figuli Opera*, A. Swoboda, Wien/Prag, 1889.

Nouius RIBBECK u. supra.

C. Oppius PETER u. supra.

M. Pacuuius
MOREL u. supra.
RIBBECK u. supra.

Pamphila MÜLLER u. supra.

Panaetius v. STRAATEN: *Panaetii Rhodii Fragmenta*, ed. 3a, M. van Straaten, Leiden, 1962.

Parthenius MARTINI: *Mythographi Graeci*, uol. 2, fasc. 1 supplem., (*Parthenii Nicaeni quae supersunt*), E. Martini, Lipsiae, 1902.

Philochorus JACOBY u. supra.

Pindarus TURYN: *Pindari Carmina cum Fragmentis* A. Turyn, Harvard, 1952.

Plutarchus BERNARDAKIS: *Plutarchi Chaeronensis Moralia*, uol. 7, G. Bernardakis, Lipsiae, 1896.

L. Pomponius RIBBECK u supra.

M. Porcius Cato Censorius
JORDAN: *M. Porci Catonis praeter librum De re rustica quae exstant*, H. Jordan, Lipsiae, 1860.
MALCOVATI u. supra.
PETER u. supra.

Porcius Licinus MOREL u. supra

A. Postumius Albinus PETER u supra.

Publilius Syrus RIBBECK u. supra.

T. Quinctius Atta RIBBECK u. supra.

P. Rutilius Rufus PETER u. supra.

C. Sallustius Crispus MAURENBRECHER: *C. Sallusti Crispi Historiarum Reliquiae*, B. Maurenbrecher, Lipsiae, 1891–3.

Sappho LOBEL: *ΣΑΠΦΟΥΣ ΜΕΛΗ*, E. Lobel, Oxonii, 1925.

Sempronius Asellio PETER u. supra.

C. Sempronius Gracchus MALCOVATI u. supra.

C. Sempronius Tuditanus
HUSCHKE u. supra.
PETER u. supra.

Sinnius Capito FUNAIOLI u. supra.

Sophocles PEARSON: *The Fragments of Sophocles*, A. C. Pearson, Cambridge, 1917.

Speusippus FPG u. supra.

Suetonius Tranquillus REIFFERSCHEID: *C. Suetoni Tranquilli Reliquiae*, A. Reifferscheid, Lipsiae, 1860.

Ser. Sulpicius Rufus
BREMER: *Iurisprudentiae Antehadrianae quae supersunt*, F. Bremer, Lipsiae, 1896–1901.
HUSCHKE u. supra.

Terentius Scaurus KUMMROW: *Symbola Critica ad grammaticos Latinos*, diss. Gryphiswald., H. Kummrow, Berolini, 1880.

M. Terentius Varro
AGAHD: *M. Terentii Varronis antiquitatum rerum diuinarum libri 1, 14, 15, 16*, R. Agahd, Jahrbücher für Philologie und Pädagogik, suppl. 24, 1. Lipsiae, 1898.
BÜCHELER: *Petronii Saturae et Liber Priapeorum*, ed. 6a (W. Heraeus), F. Bücheler, Berolini, 1922.
ED. BIPONT: *M. Ter. Varronis de lingua Latina libri qui supersunt cum fragmentis eiusdem*, Biponti, 1788.
FUNAIOLI u. supra.
GOETZ ET SCHOELL: *M. Terenti Varronis de lingua Latina quae supersunt*, G. Goetz et F. Schoell, Lipsiae, 1910.
MERKEL: *P. Ouidii Nasonis Fastorum Libri Sex*, R. Merkel, Berolini, 1841.
MIRSCH: *De M. Terenti Varronis antiquitatum rerum humanarum libris 25*, P. Mirsch, Leipziger Studien zur classischen Philologie, Lipsiae, uol. 5, 1, 1882, pp. 1–144.
PETER u. supra.

RIESE: *M. Terentii Varronis Saturarum Menippearum Reliquiae*, A. Riese, Lipsiae, 1865.

Theophrastus WIMMER: *Theophrasti Eresii opera quae supersunt omnia*, F. Wimmer, Lipsiae, 1854–62.

Theopompus JACOBY u. supra.

Timaeus JACOBY u. supra.

Timon DIELS u. supra.

C. Trebatius HUSCHKE u. supra.

M. Tullius Cicero
CLARK: *M. Tulli Ciceronis orationes*, A. C. Clark, Oxonii, 1901 sqq.
HUSCHKE u. supra.
ORELLI: *M. Tullii Ciceronis opera quae supersunt omnia*, ed. 2a, J. C. Orelli, Turici, 1845–62.

M. Tullius Tiro FUNAIOLI u. supra.

Valerius Aedituus MOREL u. supra.

Q. Valerius Antias PETER u. supra.

M. Valerius Messalla HUSCHKE u. supra.

C. Valgius Rufus FUNAIOLI u. supra.

M. Verrius Flaccus FUNAIOLI u. supra.

Volcacius Sedigitus MOREL u. supra.

Xenophanes DIELS u. supra.

Zeno v. ARNIM u. supra.

in legibus, edictis, senatusconsultis FIR[7]: *Fontes Iuris Romani Antiqui*, ed. 7a (O. Gradenwitz), C. G. Bruns, Tubingae, 1909.

in uersibus aliquot ignotis MOREL u. supra.

INDEX

AVCTORVM, HERTZIO HOSIOQVE IGNOTORVM, QVOS NOMINATIM CITAVI

L. ALFONSI *Studi Corneliani* in *Ἀντίδωρον U. E. Paoli oblatum*, 1956, pp. 41–56.

—— ap. *Rheinisches Museum* N.F. 101, 1958, pp. 254–6.

W. T. AVERY ap. *Traditio* 17, 1961, pp. 427–32.

A. VON BLUMENTHAL ap. *Rheinisches Museum* N.F. 87, 1938, pp. 267–71.

A. BURGER ap. *Revue des Études Latines* 10, 1932, pp. 373–81.

F. CALONGHI ap. *Historia* 4, 1930, pp. 280–93.

A. CIMA ap. *Bollettino di Filologia classica* 8, 1901–2, p. 283.

F. CORAZZINI DI BULCIANO *Storia della Marina militare e commerciale* vol. 5, 1898, app. 3.

P. H. DAMSTÉ ap. *Mnemosyne* N.S. 42, 1914, pp. 91–2.

—— ap. *Mnemosyne* N.S. 46, 1918, p. 444.

—— ap. *Mnemosyne* N.S. 47, 1919, pp. 288–98.

—— ap. *Mnemosyne* N.S. 48, 1920, pp. 80–9; 193–204.

E. FRAENKEL ap. *Eranos* 47, 1949, pp. 44–50.

E. GOEBEL ap. *Rheinisches Museum* N.F. 58, 1903, pp. 153–4.

F. HACHE *Quaestiones archaicae: pars prior de A. Gellio ueteris sermonis imitatore* Vratislaviae, 1907, pp. 1–51.

L. HAVET *Manuel de critique verbale appliquée aux textes latins* Parisiis, 1911.

W. HERAEUS ap. *Berliner Philologische Wochenschrift* 24, 1904, pp. 1163–71.

H. HILL ap. *Classical Review* 62, 1948, pp. 112–13.

A. J. KRONENBERG ap. *Classical Quarterly* 4, 1910, pp. 23–4.

F. LEO ap. *Hermes* 49, 1914, pp. 161–95.

O. LEUZE ap. *Rheinisches Museum* N.F. 66, 1911, pp. 237–74.

E. ORTH ap. *Helmantica* 4, 1953, pp. 392–4.

V. PISANI ap. *Paideia* I, 1946, p. 262.

E. SCHREINER ap. *Nordisk Tidsskrift for filologi* II, 1902–3, pp. 157–8.

O. SKUTSCH ap. *Rheinisches Museum* N.F. 96, 1953, pp. 193–201.

—— ap. *Classical Quarterly* N.S. 13, 1963, pp. 94–7.

E. SPROCKHOFF *De libri uoluminis βίβλου siue βιβλίου uocabulorum apud Gellium Ciceronem Athenaeum usurpatione* Marpurgi Cattorum, 1908, praesertim pp. 25–6.

W. STRZELECKI ap. *Hermes* 86, 1958, pp. 246–50.

SIGLA

Per priores septem libros

A = codex rescriptus Vaticanus Palatinus 24, saec. IV
β = codex Buslidianus nunc deperditus, saec. fortasse XII
V = pars prior codicis Vaticani latini 3452, saec. XIII
P = codex Parisinus Bibl. Nat. latinus 5765, saec. XII
R = codex Leidensis Gronovianus 21, saec. XII
ω = consensus codicum *AVPR* uel quotquot supersunt

Per libros 9–20

F = codex Leouardiensis Prov. Bibl. van Friesland 55, saec. IX
O = codex Vaticanus Reginensis latinus 597, saec. IX
X = codex Leidensis Vossianus F112, saec. X
Π = codex Vaticanus Reginensis latinus 1646, saec. XII
N = codex Florentinus Bibl. Nat. J. 4. 26, saec. XV
γ = consensus codicum *OXΠN* uel quotquot supersunt
Q = codex Parisinus Bibl. Nat. latinus 8664, saec. XIII
Z = codex Leidensis Vossianus F7, saec. XIV
B = codex Bernensis 404 una cum codice Leidensi B. P. L. 1925, saec. XII
δ = consensus codicum *QZB* uel quotquot supersunt
ω = consensus codicum *FOXΠNQZB* vel quotquot supersunt
β = codex Buslidianus supra memoratus

Per omnes libros

T = florilegium Gellianum in codice Parisino Bibl. Nat. latino 4952, saec. XII
Y = florilegium Gellianum in codice Vaticano latino 3307, saec. XII
ς = codices recentiores saec. plerumque XV una cum editione principe anno 1469 Romae edita

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER VNDECIMVS

I

De origine uocabuli terrae Italiae; deque ea multa, quae 'suprema' appellatur, deque eius nominis ratione ac de lege Aternia; et quibus uerbis antiquitus multa minima dici solita sit.

TIMAEUS in *historiis*, quas oratione Graeca de rebus populi 1
Romani composuit, et M. Varro in *antiquitatibus rerum humanarum* terram Italiam de Graeco uocabulo appellatam scripserunt, quoniam boues Graeca uetere lingua ἰταλοί uocitati sint, quorum in Italia magna copia fuerit, bucetaque in ea terra gigni pascique solita sint complurima.

Coniectare autem possumus ob eandem causam, quod 2
Italia tunc esset armentosissima, multam, quae appellatur 'suprema', institutam in singulos dies duarum ouium, boum triginta, pro copia scilicet boum proque ouium penuria. Sed cum eiusmodi multa pecoris armentique a magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouesque alias pretii parui, alias maioris, eaque res faciebat inaequalem multae poenitionem. Idcirco postea lege Aternia constituti sunt in oues
singulas aeris deni, in boues aeris centeni. 'Minima' autem 3
multa est ouis unius. 'Suprema' multa est eius numeri, cuius diximus, ultra quem multam dicere in dies singulos

5 Tim. fr. 42a Jacoby 6 *ant. rer. hum.* 10 fr. 1 Mirsch

3 Aternia Π^2 *Q*: paternia *Fγ*: pateriua *Z*: paterna *B* 8 ἰταλοί ς: italoe *ω* 9 sint *Lion*: sunt *rell.*: *om. Z* 13 singulos dies *Fγ*: dies singulos δ: singulos reos *Gronov* 16 adigebantur *Fγ*: adiebantur δ 19 centeni $F^2γ$: scient enim $F^1δ$ 20 multa *alt. Fγ*: ita δ

ius non est, et propterea 'suprema' appellatur, id est summa
et maxima.
4 Quando igitur nunc quoque a magistratibus populi Romani
more maiorum multa dicitur uel minima uel suprema, ob-
seruari solet, ut oues genere uirili appellentur; atque ita M.
Varro uerba haec legitima, quibus minima multa diceretur,
concepit: 'M. Terentio, quando citatus neque respondit
neque excusatus est, ego ei unum ouem multam dico'; ac
nisi eo genere diceretur, negauerunt iustam uideri multam.
5 Vocabulum autem ipsum multae idem M. Varro in uno
uicesimo *rerum humanarum* non Latinum, sed Sabinum esse
dicit, idque ad suam memoriam mansisse ait in lingua
Samnitium, qui sunt a Sabinis orti. Sed turba grammati-
corum nouicia κατὰ ἀντίφρασιν, ut quaedam alia, hoc quoque
6 dici tradiderunt. Cum autem usus et mos sermonum is sit,
ut ita et nunc loquamur, ut plerique ueterum locuti sunt:
'multam dixit' et 'multa dicta est', non esse ab re putaui
notare, quod M. Cato aliter dixit. Nam in quarto *originum*
uerba haec sunt: 'Imperator noster, si quis extra ordinem
7 depugnatum iuit, ei multam facit.' Potest autem uideri con-
sulta elegantia mutasse uerbum, cum in castris et in exer-
citu multa fieret, non in comitio, nec ad populum diceretur.

II

Quod 'elegantia' apud antiquiores non de amoeniore ingenio, sed de nitidiore cultu atque uictu dicebatur, eaque in uitio ponebatur.

1 'Elegans' homo non dicebatur cum laude, set id fere
2 uerbum ad aetatem M. Catonis uitii non laudis fuit. Est nam-
que hoc animaduertere cum in quibusdam aliis tum in libro
Catonis, qui inscriptus est *carmen de moribus*. Ex quo libro

4 sqq. cf. Non. 216. 29 7 *ant. rer. hum.* 23 fr. 2 Mirsch 11 *ant. rer. hum.* 21 fr. 1 Mirsch 19 fr. 82 Peter 26 sqq. cf. Non. 465. 10

---

7 Ter(r)entio *rell.*, *Non.*: terentias X^1: terentius X^2 16 sunt $F^2X^1\Pi QZ$: sint F^1OX^2NB 17 ab *rell.*: abs *Q*: ad F^1 21 mutasse $F\delta$: uitasse γ

uerba haec sunt: 'Auaritiam omnia uitia habere putabant:
sumptuosus, cupidus, elegans, uitiosus, inritus qui habe-
batur, is laudabatur'; ex quibus uerbis apparet 'elegantem' 3
dictum antiquitus non ab ingenii elegantia, sed qui nimis
lecto amoenoque cultu uictuque esset.

Postea 'elegans' reprehendi quidem desiit, sed laude nulla 4
dignabatur, nisi cuius elegantia erat moderatissima. Sic M.
Tullius L. Crasso et Q. Scaeuolae non meram elegantiam,
sed multa parsimonia mixtam laudi dedit: 'Crassus' inquit
'erat parcissimus elegantium, Scaeuola parcorum elegan-
tissimus.'

Praeterea ex eodem libro Catonis haec etiam sparsim et 5
intercise commeminimus: 'Vestiri' inquit 'in foro honeste
mos erat, domi quod satis erat. Equos carius quam coquos
emebant. Poeticae artis honos non erat. Si quis in ea re
studebat aut sese ad conuiuia adplicabat, "crassator" uoca-
batur.' Illa quoque ex eodem libro praeclarae ueritatis 6
sententia est: 'Nam uita' inquit 'humana prope uti ferrum
est. Si exerceas, conteritur; si non exerceas, tamen robigo
interficit. Item homines exercendo uidemus conteri; si
nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit
quam exercitio.'

III

Qualis quantaque sit 'pro' particulae uarietas; deque exemplis eius uarietatis.

Quando ab arbitriis negotiisque otium est et motandi 1
corporis gratia aut spatiamur aut uectamur, quaerere

1 fr. 1 Jordan 9 *Brut.* 148 13 fr. 2 Jordan 18 fr. 3 Jordan

---

1 Auaritiam *FQ*: auaritia *rell.* 2 uitiosus *ω Non.*: uinosus *Meursius* inritus *ω*: inuidus *Gronov* (*e cod.*): incitus *Madvig* qui F^2X^2: que *ω* 3 is laudabatur *ω*: is audiebat auarus *Bährens* 9 multa O^2: multam *ω* parsimonia $FO^2X\delta$: parsimoniam $O^1\Pi NQ^2$ mixtam F^2XQ: mixta *rell.* 20 exercendo *rell.*: se* exercendo *X*: in exercendo *O* 26 arbitriis *ς*: arbitris *ω*

nonnumquam aput memet ipsum soleo res eiusmodi paruas
quidem minutasque et hominibus non bene eruditis asperna-
biles, sed ad ueterum scripta penitus noscenda et ad scien-
tiam linguae Latinae cumprimis necessarias: uelut est, quod
forte nuper in Praenestino recessu uespertina ambulatione
solus ambulans considerabam, qualis quantaque esset parti-
cularum quarundam in oratione Latina uarietas. Quod genus
2 est praepositio 'pro'. Aliter enim dici uidebam 'pontifices
pro conlegio decreuisse', aliter 'quempiam testem intro-
ductum pro testimonio dixisse', aliter M. Catonem in *origi-
num* quarto: 'proelium factum depugnatumque pro castris'
scripsisse et item in quinto: 'urbes insulasque omnis pro
agro Illyrio esse', aliter etiam dici 'pro aede Castoris', aliter
'pro rostris', aliter 'pro tribunali', aliter 'pro contione' atque
3 aliter 'tribunum plebis pro potestate intercessisse'. Sed
has omnes dictiones qui aut omnino similes et pares aut
usquequaque diuersas existimaret, errare arbitrabar; nam
uarietatem istam eiusdem quidem fontis et capitis, non
4 eiusdem tamen esse finis putabam. Quod profecto facile
intelleget, si quis adhibeat ad meditationem suam inten-
tionem et habeat ueteris orationis usum atque notitiam
celebriorem.

IV

Quem in modum Q. Ennius uersus Euripidi aemulatus sit.

1 Euripidis uersus sunt in *Hecuba* uerbis, sententia, breui-
2 tate insignes inlustresque; Hecuba est ad Vlixen dicens:

τὸ δ' ἀξίωμα, κἂν κακῶς λέγῃ, τὸ σὸν
νικᾷ· λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν
κἀκ τῶν δοκούντων αὑτὸς οὐ ταὐτὸν σθένει.

11 fr. 91 Peter 12 fr. 96 Peter 27 u. 293

3 scientiam *Fγ*: sciendam δ 13 esse *Fγ*: et esse δ etiam... tribunali aliter *om.* δ 17 nam *Fγ*: *om.* δ 18 eiusdem *N*δ: eiusdemque *FOXΠ* 19 eiusdem *Fγ*: *om.* δ 27 *κακῶς* *Eur.*: KAKOC ω *τὸ* *Eur.*: TON *Fγ*: TWN *Z*

Hos uersus Q. Ennius, cum eam tragoediam uerteret, non 3
sane incommode aemulatus est. Versus totidem Enniani hi
sunt:

haec tu etsi peruerse dices, facile Achiuos flexeris;
nam opulenti cum locuntur pariter atque ignobiles,
eadem dicta eademque oratio aequa non aeque ualet.

Bene, sicuti dixi, Ennius; sed 'ignobiles' tamen et 'opulenti' 4
ἀντὶ ἀδοξούντων καὶ δοκούντων satisfacere sententiae non
uidentur; nam neque omnes ignobiles *ἀδοξοῦσι*, ⟨neque
omnes opulenti *εὐδοξοῦσιν*.⟩

V

De Pyrronis philosophis quaedam deque Academicis strictim notata; deque inter eos differentia.

Quos Pyrronios philosophos uocamus, hi Graeco cogno- 1
mento *σκεπτικοί* appellantur; id ferme significat quasi 'quae- 2
sitores' et 'consideratores'. Nihil enim decernunt, nihil 3
constituunt, sed in quaerendo semper considerandoque sunt,
quidnam sit omnium rerum, de quo decerni constituique
possit. Ac ne uidere quoque plane quicquam neque audire sese 4
putant, sed ita pati adficique, quasi uideant uel audiant,
eaque ipsa, quae adfectiones istas in sese efficiant, qualia et
cuiusmodi sint, cunctantur atque insistunt, omniumque
rerum fidem ueritatemque mixtis confusisque signis ueri
atque falsi ita inprensibilem uideri aiunt, ut, quisquis homo
est non praeceps neque iudicii sui prodigus, his uti uerbis

4 *scen.* u. 199 Vahlen^2

5 nam opulenti *Porson*: opulenti nam *ω* 9 *add. ς* (*sed δοκοῦσιν scribendum puto*) 12 philosophis Q^2: philosophi *ω* 14 Pyrrhonios *ς*: p(h)yrr(h)onis (*uel* p(h)ir-) *ω* 15 *σκεπτικοί ς*: scepticoe *FN*: scepticae *rell.* 24 inprensibilem *Carrio*: inpensibilem *Fγ*: inpres(s)ibilem *δ*

debeat, quibus auctorem philosophiae istius Pyrronem esse usum tradunt: *οὐ μᾶλλον οὕτως ἔχει τόδε ἢ ἐκείνως ἢ οὐθετέρως*. Indicia enim rei cuiusque et sinceras proprietates negant posse nosci et percipi, idque ipsum docere atque ostendere
5 multis modis conantur. Super qua re Fauorinus quoque subtilissime argutissimeque decem libros composuit, quos *Πυρρωνείων τρόπων* inscribit.

6 Vetus autem quaestio et a multis scriptoribus Graecis tractata, an quid et quantum Pyrronios et Academicos philosophos intersit. Vtrique enim *σκεπτικοί, ἐφεκτικοί, ἀπορητικοί* dicuntur, quoniam utrique nihil adfirmant nihilque comprehendi putant. Sed ex omnibus rebus proinde uisa fieri dicunt, quas *φαντασίας* appellant, non ut rerum ipsarum natura est, sed ut adfectio animi corporisue est eorum, ad
7 quos ea uisa perueniunt. Itaque omnes omnino res, quae sensus hominum mouent, *τῶν πρός τι* esse dicunt. Id uerbum significat nihil esse quicquam, quod ex sese constet, nec quod habeat uim propriam et naturam, sed omnia prorsum ad aliquid referri taliaque uideri esse, qualis sit eorum species, dum uidentur, qualiaque apud sensus nostros, quo peruenerunt, creantur, non apud sese, unde profecta sunt.
8 Cum haec autem consimiliter tam Pyrronii dicant quam Academici, differre tamen inter sese et propter alia quaedam et uel maxime propterea existimati sunt, quod Academici quidem ipsum illud nihil posse comprehendi quasi comprehendunt et nihil posse decerni quasi decernunt, Pyrronii ne id quidem ullo pacto uerum uideri dicunt, quod nihil esse uerum uidetur.

1 philosophiae *FNδ*: philosophi *OXΠ* 7 *Πυρρωνείων Carrio*: ΠΥΡΡΩ(*uel* Ο)ΝΙΩΝ *ω* 9 quantum *ω*: quantum <inter> *ς*, *sed u. Löfstedt Synt. I. 240* 13 fieri dicunt *rell.*: dicunt fieri *QB* 14 ut *QB*: *om. rell.* 19 taliaque uideri esse *Fγ*: aliaque uideri *δ* 21 creantur *ω*: cernantur *F. Skutsch* 27 pacto *Fγ*: facto *δ*

VI

Quod mulieres Romae per Herculem non iurauerint neque uiri per Castorem.

In ueteribus scriptis neque mulieres Romanae per Her- 1
culem deiurant neque uiri per Castorem. Sed cur illae non 2
iurauerint Herculem, non obscurum est, nam Herculaneo
sacrificio abstinent. Cur autem uiri Castorem iurantes non 3
appellauerint, non facile dictu est. Nusquam igitur scriptum
inuenire est apud idoneos quidem scriptores aut 'mehercle'
feminam dicere aut 'mecastor' uirum; 'edepol' autem, quod 4
iusiurandum per Pollucem est, et uiro et feminae commune
est. Sed M. Varro adseuerat antiquissimos uiros neque per 5
Castorem neque per Pollucem deiurare solitos, sed id ius-
iurandum fuisse tantum feminarum ex initiis Eleusinis
acceptum; paulatim tamen inscitia antiquitatis uiros dicere 6
'edepol' coepisse factumque esse ita dicendi morem, sed
'mecastor' a uiro dici in nullo uetere scripto inueniri.

VII

Verbis antiquissimis relictisque iam et desitis minime utendum.

Verbis uti aut nimis obsoletis exculcatisque aut insolenti- 1
bus nouitatisque durae et inlepidae par esse delictum uide-
tur. Sed molestius equidem culpatiusque esse arbitror uerba
noua, incognita, inaudita dicere quam inuolgata et sordentia.
Noua autem uideri dico etiam ea, quae sunt inusitata et 2
desita, tametsi sunt uetusta. Est adeo id uitium plerumque 3
serae eruditionis, quam Graeci ὀψιμαθίαν appellant, ut, quod
numquam didiceris, diu ignoraueris, cum id scire aliquando
coeperis, magni facias quo in loco cumque et quacumque in
re dicere. Veluti Romae nobis praesentibus uetus celebra-
tusque homo in causis, sed repentina et quasi tumultuaria
doctrina praeditus, cum apud praefectum urbi uerba faceret

12 p. 375 ed. Bipont.

8 dictu F^2N: dictum *rell.* 25 tametsi $F\gamma$: etsi δ

et dicere uellet inopi quendam miseroque uictu uiuere et furfureum panem esitare uinumque eructum et fetidum potare, 'hic' inquit 'eques Romanus apludam edit et flocces
4 bibit.' Aspexerunt omnes, qui aderant, alius alium, primo tristiores turbato et requirente uoltu, quidnam illud utriusque uerbi foret; post deinde, quasi nescio quid Tusce aut
5 Gallice dixisset, uniuersi riserunt. Legerat autem ille 'apludam' ueteres rusticos frumenti furfurem dixisse idque a Plauto in comoedia, si ea Plauti est, quae *Astraba* inscripta
6 est, positum esse. Item 'flocces' audierat prisca uoce significare uini faecem e uinaceis expressam, sicuti fraces oleis, idque aput Caecilium in *Polumenis* legerat, eaque sibi duo uerba ad orationum ornamenta seruauerat.

7 Alter quoque a lectionibus id genus paucis apirocalus, cum aduersarius causam differri postularet: 'rogo, praetor,' inquit 'subueni, succurre! quonam usque nos bouinator hic demoratur?' atque id uoce magna ter quaterue inclamauit:
8 'bouinator est'. Commurmuratio fieri coepta est a plerisque,
9 qui aderant, quasi monstrum uerbi admirantibus. At ille iactans et gestiens: 'non enim Lucilium' inquit 'legistis, qui tergiuersatorem "bouinatorem" dicit?' Est autem in Lucili XI. uersus hic:

si tricosus bouinatorque ore improbus duro.

VIII

Quid senserit dixeritque M. Cato de Albino, qui homo Romanus Graeca oratione res Romanas uenia sibi ante eius imperitiae petita composuit.

1 Iuste uenusteque admodum reprehendisse dicitur Aulum
2 Albinum M. Cato. Albinus, qui cum L. Lucullo consul fuit,

7 sqq. cf. Non. 69. 24 9 fr. u. 16 Lindsay 12 u. 190 Ribbeck[2] 20 sqq. cf. Non. 79. 27 23 u. 417 Marx 28 sqq. cf. Macr. *Sat.* Praef. 13

3 apludam edit *N*[2]: aplud(a)e edit (đ đ *B*) *QB*: apludae dauit *rell.* 10 significare *Fγ*: significari δ 11 uinaceis *Fγ*: uini δ 21 Lucili(i) XI *Fγ*: lucilii *ZB*: lucilio *Q* 23 si tricosus *Lachmann*: stric(h)osus ω: sitricosus *Non.*

res Romanas oratione Graeca scriptitauit. In eius *historiae* **3**
principio scriptum est ad hanc sententiam: neminem suscen-
sere sibi conuenire, si quid in his libris parum composite aut
minus eleganter scriptum foret; 'nam sum' inquit 'homo
Romanus natus in Latio, Graeca oratio a nobis alienissima
est', ideoque ueniam gratiamque malae existimationis, si
quid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato: **4**
'Ne tu,' inquit 'Aule, nimium nugator es, cum maluisti
culpam deprecari, quam culpa uacare. Nam petere ueniam
solemus, aut cum inprudentes errauimus aut cum compulsi
peccauimus. Tibi,' inquit 'oro te, quis perpulit, ut id com-
mitteres, quod, priusquam faceres, peteres, ut ignoscere-
tur?' Scriptum hoc est in libro Corneli Nepotis *de inlustribus* **5**
uiris XIII.

IX

Historia de legatis Mileti ac Demosthene rhetore in libris Critolai reperta.

Critolaus scripsit legatos Mileto publicae rei causa uenisse **1**
Athenas, fortasse an dixerit auxilii petendi gratia. Tum qui
pro sese uerba facerent, quos uisum erat aduocauisse, ad-
uocatos, uti erat mandatum, uerba pro Milesiis ad populum
fecisse, Demosthenen Milesiorum postulatis acriter respon-
disse, neque Milesios auxilio dignos neque ex republica id
esse contendisse. Rem in posterum diem prolatam. Legatos
ad Demosthenen uenisse magnoque opere orasse, uti contra
ne diceret; eum pecuniam petiuisse et, quantam petiuerat,
abstulisse. Postridie cum res agi denuo coepta esset, Demo-
sthenen lana multa collum ceruicesque circumuolutum ad

1 fr. 1 Peter   13 fr. 55 Malc.^{3} 18 fr. 33 Wehrli

4 scriptum *Fγ Macr.*: tum scriptum δ   5 Romanus *FγB*^{1}: romanus roma *Q*: roma romanus *ZB*^{2} 7 Ea *Macr.*: eam ω   11 Tibi ω: Te *ed. Gryph. 1537, sed v. Schmalz BPW 1915, 128*   14 uiris *ΠN*^{2}: libris *rell.* XIII *FOΠN*: XIIII *X*: *om.* δ   16 Mileti ac *Mommsen*: milesia (milesii a *Π*) ω   19 fortasse . . . gratia *del. Hertz*   27 Postridie *N*: post pridie *rell.*

populum prodisse et dixisse se synanchen pati; eo contra Milesios loqui non quire. Tum e populo unum exclamasse non synanchen, quod Demosthenes pateretur, sed argyranchen esse.

2 Ipse etiam Demosthenes, ut idem Critolaus refert, non id postea concelauit, quin gloriae quoque hoc sibi adsignauit. Nam cum interrogasset Aristodemum, actorem fabularum, quantum mercedis, uti ageret, accepisset, et Aristodemus 'talentum' respondisset: 'at ego plus' inquit 'accepi, ut tacerem'.

X

Quod C. Gracchus in oratione sua historiam supra scriptam Demadi rhetori, non Demostheni, adtributi; uerbaque ipsius C. Gracchi relata.

1 Quod in capite superiore a Critolao scriptum esse diximus
super Demosthene, id C. Gracchus in oratione, *qua legem*
2 *Aufeiam dissuasit*, in Demaden contulit uerbis hisce: 'Nam
uos, Quirites, si uelitis sapientia atque uirtute uti, etsi
quaeritis, neminem nostrum inuenietis sine pretio huc pro-
dire. Omnes nos, qui uerba facimus, aliquid petimus, neque
ullius rei causa quisquam ad uos prodit, nisi ut aliquid
3 auferat. Ego ipse, qui aput uos uerba facio, uti uectigalia
uestra augeatis, quo facilius uestra commoda et rempubli-
cam administrare possitis, non gratis prodeo; uerum peto
a uobis non pecuniam, sed bonam existimationem atque
4 honorem. Qui prodeunt dissuasuri, ne hanc legem accipiatis,
petunt non honorem a uobis, uerum a Nicomede pecuniam;
qui suadent, ut accipiatis, hi quoque petunt non a uobis

5 sqq. cf. Ioh. Saris. *Policrat.* 5. 10   17 fr. 44 Malc.[2]

---

7 actorem *FNδ*: auctorem *OXΠ*   17 Aufeiam *FO²NQ² ZB*: aufegam *O¹XΠ*: auferam *Q¹*: Saufeiam *Gronov*: Aquiliam *Hill*
18 uti etsi *ω*: utier si *Madvig*

bonam existimationem, uerum a Mitridate rei familiari suae
pretium et praemium ; qui autem ex eodem loco atque ordine
tacent, hi uel acerrimi sunt; nam ab omnibus pretium ac-
cipiunt et omnis fallunt. Vos, cum putatis eos ab his rebus 5
remotos esse, inpertitis bonam existimationem; legationes 6
autem a regibus, cum putant eos sua causa reticere, sumptus
atque pecunias maximas praebent, item uti in terra Graecia,
quo in tempore tragoedus gloriae sibi ducebat talentum
magnum ob unam fabulam datum esse, homo eloquentissi-
mus ciuitatis suae Demades ei respondisse dicitur: "Mirum
tibi uidetur, si tu loquendo talentum quaesisti? ego, ut
tacerem, decem talenta a rege accepi." Item nunc isti pretia
maxima ob tacendum accipiunt.'

XI

Verba P. Nigidii, quibus differre dicit 'mentiri' et 'mendacium dicere'.

Verba sunt ipsa haec P. Nigidii, hominis in studiis bona- 1
rum artium praecellentis, quem M. Cicero ingenii doctri-
narumque nomine summe reueritus est: 'Inter mendacium
dicere et mentiri distat. Qui mentitur, ipse non fallitur,
alterum fallere conatur; qui mendacium dicit, ipse fallitur.'
Item hoc addidit: 'Qui mentitur,' inquit 'fallit, quantum in 2
se est; at qui mendacium dicit, ipse non fallit, quantum in
se est.' Item hoc quoque super eadem re dicit: 'Vir bonus' 3
inquit 'praestare debet, ne mentiatur, prudens, ne men-
dacium dicat; alterum incidit in hominem, alterum non.'
Varie me hercule et lepide Nigidius tot sententias in eandem 4
rem, quasi aliud atque aliud diceret, disparauit.

17 sqq. cf. Non. 441. 11 19 fr. 49 Swoboda

---

1 familiari *Madvig*: familiaris ω 3 tacent ς: placent ω: pertacent *J. Gronov* nam *rell.*: non *QZ* 5 inpertitis *FOXNQ*²: inperitis *Πδ* 7 item ut δ: uti ut (ut *del.* *X*²) *Fγ* 8 tragoedus *Fγ*: Graecus tragoedus δ 12 Item *Seyffert*: idem ω 18 artium *Fγ*: *om.* δ 27 Nigidius *rell.*: pnigidius *Q*

XII

Quod Chrysippus philosophus omne uerbum ambiguum dubiumque esse dicit, Diodorus contra nullum uerbum ambiguum esse putat.

1 Chrysippus ait omne uerbum ambiguum natura esse,
2 quoniam ex eodem duo uel plura accipi possunt. Diodorus
autem, cui Crono cognomentum fuit: 'nullum' inquit 'uer-
bum est ambiguum, nec quisquam ambiguum dicit aut sen-
tit, nec aliud dici uideri debet, quam quod se dicere sentit is,
3 qui dicit. At cum ego' inquit 'aliud sensi, tu aliud accepisti,
obscure magis dictum uideri potest quam ambigue; ambigui
enim uerbi natura illa esse debuit, ut, qui id diceret, duo uel
plura diceret. Nemo autem duo uel plura dicit, qui se sensit
unum dicere.'

XIII

Quid Titus Castricius de uerbis deque sententia quadam C. Gracchi existimarit; quodque esse eam sine ullo sensus emolumento docuerit.

1 Apud Titum Castricium, disciplinae rhetoricae doctorem,
graui atque firmo iudicio uirum, legebatur oratio C. Gracchi
2 *in P. Popilium*. In eius orationis principio conlocata uerba
sunt accuratius modulatiusque quam ueterum oratorum
3 consuetudo fert. Ea uerba sicuti dixi conposita haec sunt:
'Quae uos cupide per hosce annos adpetistis atque uoluistis,
ea, si temere repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim
cupide adpetisse aut nunc temere repudiasse dicamini.'
4 Cursus igitur hic et sonus rotundae uolubilisque senten-
tiae eximie nos et unice delectabat, tanto id magis, quod
iam tunc C. Graccho, uiro inlustri et seuero, eiusmodi com-
5 positionem fuisse cordi uidebamus. Sed enim, cum eadem

4 fr. 152 v. Arnim   23 fr. 32 Malc.[2]

6 Crono *Fγ*: cirono δ   9 sensi tu *Fγ*: sensisti (-tis Z^1) δ   11 qui id $FO^2ΠZB$: quid O^1XNQ 20 P. *Fγ*: *om.* δ   conlocata *rell.*: collata *XQ*

ipsa uerba saepius petentibus nobis lectitarentur, admoniti
a Castricio sumus, ut consideraremus, quae uis quodue
emolumentum eius sententiae foret, neque pateremur, ut
aures nostrae cadentis apte orationis modis eblanditae
animum quoque nobis uoluptate inani perfunderent.

Cumque nos admonitione ista adtentiores fecisset: 'in-
spicite' inquit 'penitus, quid efficiant uerba haec, dicatque
mihi, quaeso, aliqui uestrum, an sit ulla huiusce sententiae
grauitas aut gratia: "Quae uos cupide per hosce annos ad-
petistis atque uoluistis, ea, si temere repudiaritis, abesse non
potest, quin aut olim cupide adpetisse aut nunc temere re-
pudiasse dicamini." Cui enim omnium hominum in mentem **6**
non uenit id profecto usu uenire, ut, quod cupide adpetieris,
cupide adpetisse et, quod temere repudiaueris, temere re-
pudiasse dicaris? At si, opinor,' inquit 'ita scriptum esset: **7**
"Quae uos per hosce annos adpetistis atque uoluistis, ea
nunc si repudiaritis, abesse non potest, quin aut olim cupide
adpetisse aut nunc temere repudiasse dicamini", si ita' **8**
inquit 'diceretur, grauior scilicet solidiorque fieret sententia
et acciperet aliquid iustae in audiendo expectationis; nunc **9**
autem uerba haec "cupide" et "temere", in quibus uerbis
omne momentum rei est, non in concludenda sententia tan-
tum dicuntur, sed supra quoque nondum desiderata ponun-
tur, et quae nasci oririque ex ipsa rei conceptione debebant,
ante omnino, quam res postulat, dicuntur. Nam qui ita
dicit: "si hoc feceris, cupide fecisse diceris", rem dicit sensus
alicuius ratione conlectam et consertam; qui uero ita dicit:
"si cupide feceris, cupide fecisse diceris", non longe secus
dicit, atque si diceret: "si cupide feceris, cupide feceris".
Haec ego' inquit 'admonui, non ut C. Graccho uitio darem— **10**
dii enim mentem meliorem mihi! nam, si quicquam in tam
fortis facundiae uiro uitii uel erroris esse dici potest, id

30 cf. Non. 39. 19

2 consideraremus *rell.*: consideremus *ZB* 18 ita inquit *FNδ*: inquit ita *OXΠ* 27 consertam *Q*: consectam *Z*: confectam *rell.* 30 uitio *ω*: uitium *ς* (*Non.*?)

omne et auctoritas eius exhausit et uetustas consumpsit—, sed uti caueretis, ne uos facile praestringeret modulatus aliqui currentis facundiae sonitus atque ut uim ipsam rerum uirtutemque uerborum prius pensitaretis et, si quidem grauis atque integra et sincera sententia diceretur, tum, si ita uideretur, gressibus quoque ipsis orationis et gestibus plauderetis, si uero frigidi et leues et futtiles sensus in uerba apte numeroseque posita includerentur, non esse id secus crederetis, quam cum homines insigni deformitate ac facie deridicula imitantur histriones et gestiunt.'

XIV

Sobria et pulcherrima Romuli regis responsio circa uini usum.

1 Simplicissima suauitate et rei et orationis L. Piso Frugi
usus est in primo *annali*, cum de Romuli regis uita atque
2 uictu scriberet. Ea uerba, quae scripsit, haec sunt: 'Eundem
Romulum dicunt ad cenam uocatum ibi non multum bibisse, quia postridie negotium haberet. Ei dicunt: "Romule, si istuc omnes homines faciant, uinum uilius sit." His respondit: "immo uero carum, si, quantum quisque uolet, bibat; nam ego bibi quantum uolui".'

XV

De 'ludibundo' et 'errabundo' atque id genus uerborum productionibus; et quod Laberius sic 'amorabundam' dixit, ut dicitur 'ludibunda' et 'errabunda'; atque inibi, quod Sisenna per huiuscemodi uerbum noua figura usus est.

1 Laberius in *Lacu Auerno* mulierem amantem uerbo inusi-
2 tatius ficto 'amorabundam' dixit. Id uerbum Caesellius

15 fr. 8 Peter 26 u. 57 Ribbeck^2

3 aliqui *rell.*: aliquis *QO man. rec.* 5 diceretur *Fγ*: dicere *δ* 6 orationis *ω*: oratoris *Eussner* 9 facie deridicula *mg. cod. Thysii*: facienda ridicula *ω* 12 *lemma exhibent N*^{2}*ς*: *om. ω* 18 istuc *rell.*: istud *QB*^{2} Hi(i)s *rell.*: is *X*

Vindex in *commentario lectionum antiquarum* ea figura scriptum dixit, qua 'ludibunda' et 'ridibunda' et 'errabunda' dicitur ludens et ridens et errans. Terentius autem Scaurus, 3 diui Hadriani temporibus grammaticus uel nobilissimus, inter alia, quae *de Caeselli erroribus* conposuit, in hoc quoque uerbo errasse eum scripsit, quod idem esse putauerit 'ludens' et 'ludibunda', 'ridens' et 'ridibunda', 'errans' et 'errabunda'. 'Nam "ludibunda" ' inquit 'et "ridibunda" et "errabunda" ea dicitur, quae ludentem uel ridentem uel errantem agit aut simulat.'

Sed qua ratione Scaurus adductus sit, ut Caesellium in eo 4 reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non est enim dubium, quin haec genere ipso dumtaxat idem significent, quod ea demonstrant, a quibus producuntur. Quid esset autem ludentem agere uel imitari, non intellegere uideri maluimus quam insimulare eum tamquam ipsum minus intellegentem. Quin magis Scaurum oportuit *commentaria* 5 Caeselli criminantem hoc ab eo praeteritum requirere, quod non dixerit, an quid et quantulum differret a 'ludibundo' 'ludens' ⟨et 'ridibundo' 'ridens'⟩ et 'errabundo' 'errans' ceteraque horum similia, an a principalibus uerbis paulum aliquid distarent, et quam omnino uim haberet particula haec extrema eiusmodi uocabulis addita. Hoc enim fuit 6 potius requirendum in istiusmodi figurae tractatu, sicuti requiri solet in 'uinulento' et 'lutulento' et 'turbulento', uacuane et inanis sit istaec productio, cuiusmodi sunt, quae *παραγωγάς* Graeci dicunt, an extrema illa particula habeat aliquid suae propriae significationis.

Cum reprehensionem autem illam Scauri notaremus, in 7 memoriam nobis rediit, quod Sisenna in quarto *historiarum*

6 fr. 9 Kummrow

---

1 lectionum *Fγ*: electionum δ ea δ: ex *Fγ*: ex ea *Q*[2] 2 et ridibunda *F mg. Π*: *om. rell.* 5 alia *edd. Colon. 1526*: illa ω 20 ⟨et ... ridens⟩ *add.* ς 21 ceteraque *rell.*: cetera quae *Q*[1]: ceteraque quae *Q*[2] horum *Fγ*: horum sunt δ 25 et lutulento *Fγ*: *om.* δ 26 istaec *FN*: ista haec *OXΠ*: ista et δ

eiusdem figurae uerbo ita usus est. 'Populabundus' inquit 'agros ad oppidum peruenit', quod scilicet significat 'cum agros popularetur', non, ut Scaurus in consimilibus uerbis ait, 'cum populantem ageret' uel 'cum imitaretur'.

8 Sed inquirentibus nobis, quaenam ratio et origo esset huiuscemodi figurae 'populabundus' et 'errabundus' et 'laetabundus' et 'ludibundus' multorumque aliorum id genus uerborum, εὐεπιβόλως hercle Apollinaris noster uideri sibi ait particulam istam postremam, in quam uerba talia exeunt, uim et copiam et quasi abundantiam rei, cuius id uerbum esset, demonstrare, ut 'laetabundus' is dicatur, qui abunde laetus sit, et 'errabundus', qui longo atque abundanti errore sit, ceteraque omnia ex ea figura ita dici ostendit, ut productio haec et extremitas largam et fluentem uim et copiam declararet.

XVI

Quod Graecorum uerborum quorundam difficillima est in Latinam linguam mutatio, uelut quod Graece dicitur πολυπραγμοσύνη.

1 Adiecimus saepe animum ad uocabula rerum non paucissima, quae neque singulis uerbis, ut a Graecis, neque, si maxime pluribus eas res uerbis dicamus, tam dilucide tamque apte demonstrari Latina oratione possunt, quam Graeci
2 ea dicunt priuis uocibus. Nuper etiam cum adlatus esset ad nos Plutarchi liber et eius libri indicem legissemus, qui erat περὶ πολυπραγμοσύνης, percontanti cuipiam, qui et litterarum et uocum Graecarum expers fuit, cuiusnam liber et qua de re scriptus esset, nomen quidem scriptoris statim diximus,
3 rem, de qua scriptum fuit, dicturi haesimus. Ac tum quidem primo, quia non satis commode opinabar interpretaturum ⟨me⟩ esse, si dicerem librum scriptum 'de negotiositate',

1 fr. 55 Peter

11 esset *Fγ*: esset et δ
14 fluentem ω: afluentem *Eussner*
23 priuis *Fγ*: prius *N*[1]δ
28 scriptum ω: scriptus *J. Gronov*
30 ⟨me⟩ *add. Hertz*

aliud institui aput me exquirere, quod, ut dicitur, uerbum
de uerbo expressum esset. Nihil erat prorsus, quod aut 4
meminissem legere me aut, si etiam uellem fingere, quod non
insigniter asperum absurdumque esset, si ex multitudine et
negotio uerbum unum compingerem, sicuti 'multiiuga'
dicimus et 'multicolora' et 'multiformia'. Sed non minus 5
inlepide ita diceretur, quam si interpretari uoce una uelis
πολυφιλίαν aut πολυτροπίαν aut πολυσαρκίαν. Quamobrem, 6
cum diutule tacitus in cogitando fuissem, respondi tandem
non uideri mihi significari eam rem posse uno nomine et
idcirco iuncta oratione, quid uellet Graecum id uerbum,
pararam dicere.

'Ad multas igitur res adgressio earumque omnium rerum
actio πολυπραγμοσύνη' inquam 'Graece dicitur, de qua hunc
librum conpositum esse inscriptio ista indicat.' Tum ille 7
opicus uerbis meis inchoatis et inconditis adductus uirtu-
temque esse πολυπραγμοσύνην ratus: 'hortatur' inquit 'nos
profecto nescio quis hic Plutarchus ad negotia capessenda
et ad res obeundas plurimas cum industria et celeritate
nomenque ipsius uirtutis, de qua locuturus esset, libro ipsi,
sicuti dicis, non incommode praescripsit.' 'Minime' inquam 8
'uero; neque enim ista omnino uirtus est, cuius Graeco
nomine argumentum hoc libri demonstratur, neque id, quod
tu opinare, aut ego me dicere sentio aut Plutarchus facit.
Deterret enim nos hoc quidem in libro, quam potest maxime,
a uaria promiscaque et non necessaria rerum cuiuscemodi
plurimarum et cogitatione et petitione. Sed huius' inquam 9
'tui erroris culpam esse intellego in mea scilicet infacundia,
qui ne pluribus quidem uerbis potuerim non obscurissime
dicere, quod a Graecis perfectissime uerbo uno et planissime
dicitur.'

4 si ω: ⟨uelut⟩ si *F. Skutsch* 17 ratus *Gronov*: iratus δ: *om. Fγ* nos *Π*: *om. O*: uos *rell.* 23 argumentum *Fγ*: argumento δ 26 a uaria ς: auaritia ω

XVII

Quid significet in ueteribus praetorum edictis: 'qui flumina retanda publice redempta habent'.

1 Edicta ueterum praetorum sedentibus forte nobis in
bibliotheca templi Traiani et aliud quid requirentibus cum
in manus incidissent, legere atque cognoscere libitum est.
2 Tum in quodam edicto antiquiore ita scriptum inuenimus:
'Qui flumina retanda publice redempta habent, si quis
eorum ad me eductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege
3 locationis facere oportuerit, non fecisse.' 'Retanda' igitur
quid esset, quaerebatur.
4 Dixit ibi quispiam nobiscum sedens amicus meus in libro
se Gaui *de origine uocabulorum* VII legisse 'retas' uocari
arbores, quae aut ex ripis fluminum eminerent aut in alueis
eorum exstarent, appellatasque esse a retibus, quod praeter-
euntes naues inpedirent et quasi inretirent; idcircoque
sese arbitrari 'retanda' flumina locari solita esse, id est
purganda, ne quid aut morae aut periculi nauibus in ea
uirgulta incidentibus fieret.

XVIII

Qua poena Draco Atheniensis in legibus, quas populo Atheniensi scripsit, fures adfecerit; et qua postea Solon et qua; item decemuiri nostri, qui *duodecim tabulas* scripserunt; atque inibi adscriptum, quod aput Aegyptios furta licita et permissa sunt, aput Lacedaemonios autem cum studio quoque adfectata et pro exercitio utili celebrata; ac praeterea M. Catonis de poeniendis furtis digna memoria sententia.

1 Draco Atheniensis uir bonus multaque esse prudentia
2 existimatus est iurisque diuini et humani peritus fuit. Is
Draco leges, quibus Athenienses uterentur, primus omnium

13 fr. 2 Fun.

2 qui *Carrio*: quod ω retanda Π^2: reptanda ω 5 requirentibus *F*γ: quaerentibus δ 9 fuerit *rell.*: fuerat *ZB* 13 VII *F*γ: *om.* δ retas *F*γ: refertas δ 14 aut ex *F*γ: aut *QZ*: *om. B* 17 sese *F*γ: esse δ 22 et *alt.* *F*γQ^2: ei δ 26 M. *F*γ: *om.* δ

tulit. In illis legibus furem cuiusmodicumque furti supplicio 3
capitis poeniendum esse et alia pleraque nimis seuere censuit
sanxitque. Eius igitur leges, quoniam uidebantur impendio 4
acerbiores, non decreto iussoque, set tacito inlitteratoque
Atheniensium consensu oblitteratae sunt. Postea legibus 5
aliis mitioribus a Solone compositis usi sunt. Is Solo e
septem illis inclutis sapientibus fuit. Is sua lege in fures non,
ut Draco antea, mortis, sed dupli poena uindicandum
existimauit.

Decemuiri autem nostri, qui post reges exactos leges, 6
quibus populus Romanus uteretur, in *XII tabulis* scripse-
runt, neque pari seueritate in poeniendis omnium generum
furibus neque remissa nimis lenitate usi sunt. Nam furem, 7
qui manifesto furto prensus esset, tum demum occidi per-
miserunt, si aut, cum faceret furtum, nox esset, aut interdiu
telo se, cum prenderetur, defenderet. Ex ceteris autem 8
manifestis furibus liberos uerberari addicique iusserunt ei,
cui furtum factum esset, si modo id luci fecissent neque se
telo defendissent; seruos item furti manifesti prensos uer-
beribus adfici et e saxo praecipitari, sed pueros inpuberes
praetoris arbitratu uerberari uoluerunt noxiamque ab his
factam sarciri. Ea quoque furta, quae per lancem liciumque 9
concepta essent, proinde ac si manifesta forent, uindica-
uerunt.

Sed nunc a lege illa decemuirali discessum est. Nam si qui 10
super manifesto furto iure et ordine experiri uelit, actio in
quadruplum datur. 'Manifestum' autem 'furtum est', ut ait 11
Masurius, 'quod deprehenditur, dum fit. Faciendi finis est,
cum perlatum est, quo ferri coeperat.' Furti concepti, item 12
oblati, tripli poena est.

11 *XII Tabb.* 8. 13 sqq. 27 fr. 7 Huschke

---

8 dupli *rell.*: duplici $X^{2}\Pi Q^{2}$ 12 omnium $F\gamma$: itaque omnium δ: aeque omnium *Schoell* 18 modo *rell.*: modum OX^{1}: nondum X^{2} 21 noxiamque *rell.*: noxamque *Q* 25 discessum $F\gamma B$: decessum (dic- *Q*) *QZ* 26 iure *rell.*: in iure *Q* 30 tripli *rell.*: triplici *Q*

Sed quod sit 'oblatum', quod 'conceptum' et pleraque alia
ad eam rem ex egregiis ueterum moribus accepta neque
inutilia cognitu neque iniucunda, qui legere uolet, inueniet
13 Sabini librum, cui titulus est *de furtis*. In quo id quoque
scriptum est, quod uolgo inopinatum est, non hominum
tantum neque rerum mouentium, quae auferri occulte et
subripi possunt, sed fundi quoque et aedium fieri furtum;
condemnatum quoque furti colonum, qui fundo, quem con-
duxerat, uendito possessione eius dominum interuertisset.
14 Atque id etiam, quod magis inopinabile est, Sabinus dicit
furem esse hominis iudicatum, qui, cum fugitiuus praeter
oculos forte domini iret, obtentu togae tamquam se ami-
ciens, ne uideretur a domino, obstitisset.
15 Aliis deinde furtis omnibus, quae 'nec manifesta' appel-
16 lantur, poenam imposuerunt dupli. Id etiam memini legere
me in libro Aristonis iureconsulti, hautquaquam indocti
uiri, aput ueteres Aegyptios, quod genus hominum constat
et in artibus reperiendis sollertes extitisse et in cognitione
rerum indaganda sagaces, furta omnia fuisse licita et in-
punita.
17 Aput Lacedaemonios quoque, sobrios illos et acres uiros, cuius rei non adeo ut Aegyptiis fides longinqua est, non pauci neque ignobiles scriptores, qui de moribus legibusque eorum memorias condiderunt, ius atque usum fuisse furandi dicunt, idque a iuuentute eorum non ad turpia lucra neque ad sumptum libidini praebendum comparandamue opulentiam, sed pro exercitio disciplinaque rei bellicae factitatum, quod ea furandi sollertia et adsuetudo acueret firmaretque animos adulescentium et ad insidiarum astus et ad uigilandi tolerantiam et ad obrependi celeritatem.

16 fr. 1 Huschke

---

11 fugitiuus O^2Q: fugitibus *rell.* 13 obstitisset *Fγ*: abstitisset δ
18 cognitione *Fγ*: cogitatione δ 25 ad *rell.*: ob *OXΠ*
28 ea *Madvig*: ex ω: et N^2: haec *Hertz* 29 astus ς: actus ω
30 ad δ: *om.* *Fγ*

Sed enim M. Cato in oratione, quam *de praeda militibus* 18
diuidenda scripsit, uehementibus et inlustribus uerbis de
inpunitate peculatus atque licentia conqueritur. Ea uerba,
quoniam nobis inpense placuerant, adscripsimus: 'Fures'
inquit 'priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus
aetatem agunt, fures publici in auro atque in purpura.'

Quam caste autem ac religiose a prudentissimis uiris, 19
quid esset 'furtum', definitum sit, praetereundum non puto,
ne quis eum solum esse furem putet, qui occulte tollit aut
clam subripit. Verba sunt Sabini ex libro *iuris ciuilis* 20
secundo: 'Qui alienam rem adtrectauit, cum id se inuito
domino facere iudicare deberet, furti tenetur.' Item alio 21
capite: 'Qui alienum iacens lucri faciendi causa sustulit,
furti obstringitur, siue scit, cuius sit, siue nescit.'

Haec quidem sic in eo, quo nunc dixi, Sabinus scripsit 22
de rebus furti faciendi causa adtrectatis. Sed meminisse 23
debemus secundum ea, quae supra scripsi, furtum sine ulla
quoque adtrectatione fieri posse sola mente atque animo,
ut furtum fiat, adnitente. Quocirca ne id quidem Sabinus 24
dubitare se ait, quin dominus furti sit condemnandus, qui
seruo suo, uti furtum faceret, imperauit.

4 fr. 224 Malc.^{2} 11 fr. 2 Huschke 13 fr. 3 Huschke 19 fr. 4 Huschke

---

6 publici *rell.*: publice *X*: ⟨rei⟩ publicae *Boot* 13 iacens *Dig. 47. 2. 43. 4*: tacens *ω*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER DVODECIMVS

I

Dissertatio Fauorini philosophi, qua suasit nobili feminae, uti liberos, quos peperisset, non nutricum adhibitarum, sed suo sibi lacte aleret.

1 NVNTIATVM quondam est Fauorino philosopho nobis
praesentibus uxorem auditoris sectatorisque sui paululum
2 ante enixam auctumque eum esse nato filio. 'Eamus' inquit
3 'et puerperam uisum et patri gratulatum.' Is erat loci sena-
torii ex familia nobiliore. Imus una, qui tum aderamus,
prosecutique eum sumus ad domum, quo pergebat, et cum
4 eo simul introgressi sumus. Tum in primis aedibus com-
plexus hominem congratulatusque adsedit. Atque ubi per-
contatus est, quam diutinum puerperium et quam laboriosi
nixus fuissent, puellamque defessam labore ac uigilia som-
num capere cognouit, fabulari instituit prolixius et: 'nihil'
5 inquit 'dubito, quin filium lacte suo nutritura sit.' Sed cum
mater puellae parcendum esse ei diceret adhibendasque
puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset,
munus quoque nutricationis graue ac difficile accederet, 'oro
te,' inquit 'mulier, sine eam totam integram matrem esse
6 filii sui. Quod est enim hoc contra naturam inperfectum
atque dimidiatum matris genus peperisse ac statim a sese
abiecisse? aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod
non uideret, non alere nunc suo lacte, quod uideat, iam
uiuentem, iam hominem, iam matris officia inplorantem?

3 adhibitarum *Fγ*: habitarum *ZB*: aliarum *Q̰* suo sibi (sibi *om.* *Π*) *Fγ*: sibi suo δ 8 puerperam *FOΠN*: puerum *X*²*ZB*: puer̄** *Q*: puer *X*¹ 12 ubi *Gronov*: *om.* *N*: ibi *rell.* 16 cum *Fγ*: *om.* δ 19 accederet *Fγ*: accideret δ

An tu quoque' inquit 'putas naturam feminis mammarum 7
ubera quasi quosdam uenustiores naeuulos non liberum
alendorum, sed ornandi pectoris causa dedisse? Sic enim, 8
quod a uobis scilicet abest, pleraeque istae prodigiosae
mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani
educatorem, arefacere et exstinguere cum periculo quoque
auersi corruptique lactis laborant, tamquam pulcritudinis
sibi insignia deuenustet, quod quidem faciunt eadem uecor-
dia, qua quibusdam commenticiis fraudibus nituntur, ut
fetus quoque ipsi in corpore suo concepti aboriantur, ne
aequor illud uentris inrugetur ac de grauitate oneris et
labore partus fatiscat. Quod cum sit publica detestatione 9
communique odio dignum in ipsis hominem primordiis, dum
fingitur, dum animatur, inter ipsas artificis naturae manus
interfectum ire, quantulum hinc abest iam perfectum, iam
genitum, iam filium proprii atque consueti atque cogniti
sanguinis alimonia priuare?

' "Sed nihil interest,"—hoc enim dicitur—"dum alatur et 10
uiuat, cuius id lacte fiat." Cur igitur iste, qui hoc dicit, si 11
in capessendis naturae sensibus tam obsurduit, non id
quoque nihil interesse putat, cuius in corpore cuiusque ex
sanguine concretus homo et coalitus sit? an quia spiritu 12
multo et calore exalbuit, non idem sanguis est nunc in
uberibus, qui in utero fuit? nonne hac quoque in re sol- 13
lertia naturae euidens est, quod, postquam sanguis ille
opifex in penetralibus suis omne corpus hominis finxit,
aduentante iam partus tempore in supernas se partis perfert,
ad fouenda uitae atque lucis rudimenta praesto est et
recens natis notum et familiarem uictum offert? Quam- 14
obrem non frustra creditum est, sicut ualeat ad fingendas

24 sqq. cf. Macr. *Sat.* 5. 11. 14

5 fontem *Fγ*: frontem *X*[1]: fecerunt *QB*: *om. Z* sanctissimum ς: sanctissimi ω 8 deuenustet *Fγ*: deueniunt *Q*: de'mit(tat *add. B*[2]) *B*: de (*lac. rel.*) *Z* 11 de ω: ne *Madvig* 19 cuius *Fγ*: et cuius δ 22 coalitus *Fγ*: quo alitus δ 27 perfert *rell.* profert *OXΠ* 28 ad *rell.*: et ad *X*δ

corporis atque animi similitudines uis et natura seminis, non
secus ad eandem rem lactis quoque ingenia et proprietates
15 ualere. Neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quo-
que animaduersum. Nam si ouium lacte haedi aut caprarum
agni alantur, constat ferme in his lanam duriorem, in illis
16 capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam et frugibus
maior plerumque uis et potestas est ad earum indolem uel
detrectandam uel augendam aquarum atque terrarum, quae
alunt, quam ipsius, quod iacitur, seminis, ac saepe uideas
arborem laetam et nitentem in locum alium transpositam
17 deterioris terrae suco deperisse. Quae, malum, igitur ratio
est nobilitatem istam nati modo hominis corpusque et
animum bene ingeniatis primordiis inchoatum insitiuo de-
generique alimento lactis alieni corrumpere? praesertim si
ista, quam ad praebendum lactem adhibebitis, aut serua aut
seruilis est et, ut plerumque solet, externae et barbarae
nationis est, si inproba, si informis, si inpudica, si temulenta
est; nam plerumque sine discrimine, quaecumque id tem-
18 poris lactans est, adhiberi solet. Patiemurne igitur infantem
hunc nostrum pernicioso contagio infici et spiritum ducere in
animum atque in corpus suum ex corpore et animo deter-
19 rimo? Id hercle ipsum est, quod saepenumero miramur,
quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum
20 neque corporibus neque animis similes existere. Scite igitur
et perite noster Maro, quod cum uersus illos Homeri con-
sectaretur:

οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα
πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής,

non partionem solam tamquam ille, quem sequebatur, sed

27 *Il.* 16. 33

---

15 lactem ω: lac tunc *N*[2]: lacte *Ritschl* 19 lactans *FQB*: lactens *γZ* 30 partionem *FO*[2]*Nδ Macr.*: partitionem *O*[1]*Π*: parturitionem *X*

aliturain quoque feram et saeuam criminatus est; addidit enim hoc de suo:

Hyrcanaeque admorunt ubera tigres,

quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam fere partem ingenium altricis et natura lactis tenet, quae iam a principio imbuta paterni seminis concretione ex matris etiam corpore et animo recentem indolem configurat.

'Et praeter haec autem, quis illud etiam neglegere asper- 21
narique possit, quod, quae partus suos deserunt ablegantque a sese et aliis nutriendos dedunt, uinculum illud coagulumque animi atque amoris, quo parentes cum filiis natura consociat, interscindunt aut certe quidem diluunt
deteruntque? Nam ubi infantis aliorsum dati facta ex oculis 22
amolitiost, uigor ille maternae flagrantiae sensim atque paulatim restinguitur, omnisque inpatientissimae sollicitudinis strepitus consilescit, neque multo minor amendati ad
nutricem aliam filii quam morte amissi obliuiost. Ipsius 23
quoque infantis adfectio animi, amoris, consuetudinis in ea sola, unde alitur, occupatur et proinde, ut in expositis usu uenit, matris, quae genuit, neque sensum ullum neque desiderium capit. Ac propterea oblitteratis et abolitis natiuae pietatis elementis, quicquid ita educati liberi amare patrem atque matrem uidentur, magnam fere partem non naturalis ille amor est, sed ciuilis et opinabilis.'

Haec Fauorinum dicentem audiui Graeca oratione. Cuius 24
sententias communis utilitatis gratia, quantum meminisse potui, rettuli, amoenitates uero et copias ubertatesque uerborum Latina omnis facundia uix quaedam indipisci potuerit, mea tenuitas nequaquam.

3 *Aen.* 4. 367

---

4 uidelicet *rell., Macr.*: scilicet *Q* 6 imbuta *ω*: imbutam *Madvig* 11 filiis *F*γB^{2}: liberis *Q*: *om.* ZB^{1} *lac. rel.* 12 consociat $F^{2}NQ$: consociant $F^{1}O\Pi ZB$: sociant *X* 16 amendati $F^{1}O^{2}\Pi NB^{1}$: a commendati $F^{2}QZB^{2}$: commendati *in ras.* X^{2}: amendatio O^{1} 18 consuetudinis *ω*: consuetudine *Eussner* 24 opinabilis *rell.*: inopinabilis *QZ* 28 quaedam *ω*: quadam *Eussner*

II

Quod Annaeus Seneca iudicans de Q. Ennio deque M. Tullio leui futtilique iudicio fuit.

1 De Annaeo Seneca partim existimant ut de scriptore
minime utili, cuius libros adtingere nullum pretium operae
sit, quod oratio eius uulgaria uideatur et protrita, res atque
sententiae aut inepto inanique impetu sint aut leui et
causidicali argutia, eruditio autem uernacula et plebeia
nihilque ex ueterum scriptis habens neque gratiae neque
dignitatis. Alii uero elegantiae quidem in uerbis parum
esse non infitias eunt, sed et rerum, quas dicat, scientiam
doctrinamque ei non deesse dicunt et in uitiis morum ob-
2 iurgandis seueritatem grauitatemque non inuenustam. Mihi
de omni eius ingenio deque omni scripto iudicium censuram-
que facere non necessum est; sed quod de M. Cicerone et
Q. Ennio et P. Vergilio iudicauit, ea res cuimodi sit, ad
considerandum ponemus.

3 In libro enim uicesimo secundo *epistularum moralium*,
quas ad Lucilium conposuit, deridiculos uersus Q. Ennium
de Cetego antiquo uiro fecisse hos dicit:

is dictust ollis popularibus olim,
qui tum uiuebant homines atque aeuum agitabant,
flos delibatus populi Suada⟨eque⟩ medulla.

4 Ac deinde scribit de isdem uersibus uerba haec: 'Admiror
eloquentissimos uiros et deditos Ennio pro optimis ridicula
laudasse. Cicero certe inter bonos eius uersus et hos refert.'
5 Atque id etiam de Cicerone dicit: 'Non miror' inquit 'fuisse,

18 p. 540 Reynolds 21 *ann.* u. 306 Vahlen^2

6 uulgaria *J. Gronov*: uulgarias *ZB*: uulgaris *rell.* 7 aut *alt. ed. Iunt. 1513*: aut ut ω 8 causidicali *Vogel*: quasi dicaci (-cis *X*) ω 16 cuimodi $F^1\gamma Z$: cuiusmodi F^2QBO *man. rec.* 21 dictust ollis *J. Gronov*: dictus tollis (tolleres *X*) ω 23 suadaeque *edd. uett. ap. Cic. Brut. 59* (*nulla, nisi fallor, ante ed. Ald. 1514*): suada ω: s adai *uel* suadat *uel* suadeat *codd. Cic.* 24 scribit *Fγ*: scripsit δ

qui hos uersus scriberet, cum fuerit, qui laudaret; nisi forte
Cicero summus orator agebat causam suam et uolebat suos
uersus uideri bonos.' Postea hoc etiam addidit insulsissime: **6**
'Aput ipsum quoque' inquit 'Ciceronem inuenies etiam in
prosa oratione quaedam, ex quibus intellegas illum non per-
didisse operam, quod Ennium legit.' Ponit deinde, quae apud **7**
Ciceronem reprehendat quasi Enniana, quod ita scripserit
in libris *de republica*: 'ut Menelao Laconi quaedam fuit
suauiloquens iucunditas', et quod alio in loco dixerit:
'breuiloquentiam in dicendo colat.' Atque ibi homo nugator **8**
Ciceronis errores deprecatur et 'non fuit' inquit 'Ciceronis
hoc uitium, sed temporis; necesse erat haec dici, cum illa
legerentur.' Deinde adscribit Ciceronem haec ipsa inter- **9**
posuisse ad effugiendam infamiam nimis lasciuae orationis
et nitidae.

De Vergilio quoque eodem in loco uerba haec ponit: **10**
'Vergilius quoque noster non ex alia causa duros quosdam
uersus et enormes et aliquid supra mensuram trahentis inter-
posuit, quam ut Ennianus populus adgnosceret in nouo car-
mine aliquid antiquitatis.'

Sed iam uerborum Senecae piget; haec tamen inepti et **11**
insubidi hominis ioca non praeteribo: 'Quidam sunt' inquit
'tam magni sensus Q. Ennii, ut, licet scripti sint inter hir-
cosos, possint tamen inter unguentatos placere'; et, cum
reprehendisset uersus, quos supra de Cetego posuimus: 'qui
huiuscemodi' inquit 'uersus amant, liqueat tibi eosdem
admirari et Soterici lectos.'

Dignus sane Seneca uideatur lectione ac studio adulescen- **12**
tium, qui honorem coloremque ueteris orationis Soterici
lectis compararit quasi minimae scilicet gratiae et relictis
iam contemptisque. Audias tamen commemorari ac referri **13**
pauca quaedam, quae idem ipse Seneca bene dixerit, quale

8 *de rep.* 5. 9. 11

2 suos *F. Skutsch*: hos *ω* 23 ut *Fγ*: *om.* *δ* 26 liqueat *FOΠN*: liqueant *Xδ* tibi *Gronov*: sibi *ω* 28 sane *Fγ*: *om.* *δ*

est illud, quod in hominem auarum et auidum et pecuniae sitientem dixit: 'Quid enim refert, quantum habeas? multo
14 illud plus est, quod non habes.' Benene hoc? sane bene; sed adulescentium indolem non tam iuuant, quae bene dicta sunt, quam inficiunt, quae pessime, multoque tanto magis, si et plura sunt, quae deteriora sunt, et quaedam in his non pro *ἐνθυμήματι* aliquo rei paruae ac simplicis, sed in re ancipiti pro consilio dicuntur.

III

'Lictoris' uocabulum qua ratione conceptum ortumque sit; et super eo diuersae sententiae Valgi Rufi et Tulli Tironis.

1 Valgius Rufus in secundo librorum, quos inscripsit *de rebus per epistulam quaesitis*, 'lictorem' dicit a 'ligando' appellatum esse, quod, cum magistratus populi Romani uirgis quempiam uerberari iussissent, crura eius et manus ligari uincirique a uiatore solita sint, isque, qui ex conlegio uiatorum officium ligandi haberet, 'lictor' sit appellatus; utiturque ad eam rem testimonio M. Tulli uerbaque eius
2 refert ex oratione, quae dicta est *pro C. Rabirio*: 'Lictor', inquit 'conliga manus.' Haec ita Valgius.
3 Et nos sane cum illo sentimus; sed Tiro Tullius, M. Ciceronis libertus, 'lictorem' uel a 'limo' uel a 'licio' dictum scripsit: 'Licio enim transuerso, quod "limum" appellatur, qui magistratibus' inquit 'praeministrabant, cincti erant.'
4 Si quis autem est, qui propterea putat probabilius esse, quod Tiro dixit, quoniam prima syllaba in 'lictore', sicuti

12 fr. 1 Fun. 13 sqq. cf. Non. 51. 26 19 *pro Rab.* 13
23 fr. 14 Fun.

---

3 Benene *B*: bene neque *Z*: bene *rell.* sane bene *rell.*: bene sane *B*[1] 5 pessime *Fγ*: sepissime δ 7 *ἐνθυμήματι scripsi*: ENΘYMHMATA (-TE *ZB*) *vel sim.* ω aliquo *Fγ*: aliquid δ 11 Tironis *Bentley*: ciceronis ω 16 isque *Fγ*: is δ: ⟨et inde⟩ is *Mommsen*

in 'licio', producta est et in eo uerbo, quod est 'ligo', correpta est, nihil ad rem istuc pertinet. Nam sicut a 'ligando' 'lictor', et a 'legendo' 'lector' et a 'uiendo' 'uitor' et 'tuendo' 'tutor' et 'struendo' 'structor' productis, quae corripiebantur, uocalibus dicta sunt.

IV

Versus accepti ex Q. Ennii septimo *annalium*, quibus depingitur finiturque ingenium comitasque hominis minoris erga amicum superiorem.

Descriptum definitumque est a Quinto Ennio in *annali* 1
septimo graphice admodum sciteque sub historia Gemini
Seruili, uiri nobilis, quo ingenio, qua comitate, qua modestia,
qua fide, qua linguae parsimonia, qua loquendi oportunitate,
quanta rerum antiquarum morumque ueterum ac nouorum
scientia quantaque seruandi tuendique secreti religione,
qualibus denique ad minuendas uitae molestias fomentis,
leuamentis, solaciis amicum esse conueniat hominis genere
et fortuna superioris. Eos ego uersus non minus frequenti 2
adsiduoque memoratu dignos puto quam philosophorum
de officiis decreta. Ad hoc color quidam uetustatis in his 3
uersibus tam reuerendus est, suauitas tam inpromisca tamque a fuco omni remota est, ut mea quidem sententia pro
antiquis sacratisque amicitiae legibus obseruandi, tenendi
colendique sint. Quapropter adscribendos eos existimaui, si 4
quis iam statim desideraret:

haece locutus uocat, quocum bene saepe libenter
mensam sermonesque suos rerumque suarum
†comiter inpertit, magnam cum lassus diei

26 *ann.* u. 234 Vahlen^2

2 rem istuc *FOΠNB*: istum (-tam X^2) rem *X*: rem istud *QZ* 3 uiendo uitor *Unger*: uiuendo uictor ω 16 minuendas ς (*cf. Cic. de fin. I. 51*): muniendas ω 26 haece locutus B^2: haec elocutus ω quocum *TY*: quod eum *Q*: quodcum *rell.* 28 comiter inpertit (comiter impartit *Π*: comitum inpertit *Z*) ω: congeriem partit *Vahlen*: consilium partit *O. Skutsch* diei *Fγ*: die δ

partem fuisset de summis rebus regundis
consilio indu foro lato sanctoque senatu;
cui res audacter magnas paruasque iocumque
eloqueretur et † cuncta malaque et bona dictu
euomeret, si qui uellet, tutoque locaret,
quocum multa uolup † gaudia clamque palamque;
ingenium, cui nulla malum sententia suadet
ut faceret facinus leuis aut mala; doctus, fidelis,
suauis homo, facundus, suo contentus, beatus,
scitus, secunda loquens in tempore, commodus, uerbum
paucum, multa tenens antiqua, sepulta uetustas
quae facit et mores ueteresque nouosque tenentem,
multorum ueterum leges diuumque hominumque;
prudentem qui dicta loquiue tacereue posset:
hunc inter pugnas conpellat Seruilius sic.

5 L. Aelium Stilonem dicere solitum ferunt Q. Ennium de semet ipso haec scripsisse picturamque istam morum et ingenii ipsius Q. Ennii factam esse.

V

Sermo Tauri philosophi de modo atque ratione tolerandi doloris secundum Stoicorum decreta.

1 Cum Delphos ad Pythia conuentumque totius ferme Graeciae uisendum philosophus Taurus iret nosque ei comites

16 fr. 51 Fun.

1 partem *Fδ*: parte *γ* 4 cuncta malaque δ: cuncta malusque *FOXΠ*: cunctam aliisque *N*: cuncta ⟨ei⟩ malaque *Vahlen*: cuncta ⟨simul⟩ malaque *Hug*: interea malaque *Damsté* 6 uolup gaudia *Fγ et spat. duar. litt. ante* gaudia *rel. B*: uoluptate gaudia X^2*Q*: gaudia *Z*: uolup ⟨ac⟩ gaudia ς: uolup sibi fecit *Vahlen* 7 suadet ω: suasset *Vahlen* 8 ut *rell.*: ne Z^1 aut *X*: haut *QB*: haud *rell.* mala *O. Skutsch* (*ap. Studia Enniana, London 1968, p. 92*): malus ω 11 paucum *Turnebus*: paucorum ω 12 quae ω: quem *Gronov* 14 prudentem ω: prudenter *Vahlen, sed u. Leeman, Mnemos. 1958, 318* tacereue *B*: tacere *QZ*: tacereque *Fγ* 15 conp. Seru. sic ω: Seru. sic conp. *Dousa* 16 L. *Giphanius*: t. *FOΠN*: *om.* δ (§ 5 *om. X*)

essemus inque eo itinere Lebadiam uenissemus, quod est oppidum anticum in terra Boeotia, adfertur ibi ad Taurum amicum eius quempiam, nobilem in Stoica disciplina philosophum, aegra ualitudine oppressum decumbere. Tunc 2
omisso itinere, quod alioquin maturandum erat, et relictis uehiculis pergit eum propere uidere, nosque de more, quem in locum cumque iret, secuti sumus. Et ubi ad aedes, in quis ille aegrotus erat, peruenimus, uidemus hominem doloribus cruciatibusque alui, quod Graeci *κόλον* dicunt, et febri simul rapida adflictari gemitusque ex eo conpressos erumpere spiritusque et anhelitus e pectore eius euadere non dolorem magis indicantes quam pugnam aduersum dolorem.

Post deinde, cum Taurus et medicos accersisset con- 3
locutusque de facienda medela esset et eum ipsum ad retinendam patientiam testimonio tolerantiae, quam uidebat, perhibito stabilisset egressique inde ad uehicula et ad comites rediremus: 'uidistis' inquit Taurus 'non sane iucundum spectaculum, sed cognitu tamen utile, congredientes conpugnantesque philosophum et dolorem. Faciebat uis illa et natura morbi, quod erat suum, distractionem cruciatumque membrorum, faciebat contra ratio et natura animi, quod erat aeque suum: perpetiebatur et cohibebat coercebatque infra sese uiolentias effrenati doloris. Nullos eiulatus, nullas conplorationes, ne ullas quidem uoces indecoras edebat, signa tamen quaedam, sicut uidistis, existebant uirtutis et corporis de possessione hominis pugnantium.'

Tum e sectatoribus Tauri iuuenis in disciplinis philo- 4
sophiae non ignauus: 'si tanta' inquit 'doloris acerbitas est, ut contra uoluntatem contraque iudicium animi nitatur inuitumque hominem cogat ad gemendum confitendumque de malo morbi saeuientis, cur dolor aput Stoicos indifferens esse dicitur, non malum? cur deinde aut stoicus homo cogi aliquid potest aut dolor cogere, cum et dolorem Stoici nihil cogere et sapientem nihil cogi posse dicant?'

2 antiquum δ: at(t)icum *Fγ* 6 uidere *ω*: uisere *Thysius*
23 infra *rell.*: intra *O*[1]*Π* 26 corporis *ω*: doloris *Cramer*

5 Ad ea Taurus uultu iam propemodum laetiore—delectatus enim uidebatur inlecebra quaestionis—: 'si iam amicus' inquit 'hic noster melius ualeret, gemitus eiusmodi necessarios a calumnia defendisset et hanc, opinor, tibi quaestionem dissoluisset, me autem scis cum Stoicis non bene conuenire uel cum Stoica potius; est enim pleraque et sibi et nobis incongruens, sicut libro, quem super ea re
6 composuimus, declaratur. Sed ut tibi a me mos geratur, dicam ego indoctius, ut aiunt, et apertius, quae fuisse dicturum puto sinuosius atque sollertius, si quis nunc adesset Stoicorum; nosti enim, credo, uerbum illud uetus et peruolgatum:

ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον λέγε.'

Atque hinc exorsus de dolore atque de gemitu Stoici
7 aegrotantis ita disseruit: 'Natura' inquit 'omnium rerum, quae nos genuit, induit nobis inoleuitque in ipsis statim principiis, quibus nati sumus, amorem nostri et caritatem ita prorsus, ut nihil quicquam esset carius pensiusque nobis quam nosmet ipsi, atque hoc esse fundamentum ratast conseruandae hominum perpetuitatis, si unusquisque nostrum, simul atque editus in lucem foret, harum prius rerum sensum adfectionemque caperet, quae a ueteribus philosophis *τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν* appellata sunt: ut omnibus scilicet corporis sui commodis gauderet, ab incommodis omnibus abhorreret. Postea per incrementa aetatis exorta e seminibus suis ratiost et utendi consilii reputatio et honestatis utilitatisque uerae contemplatio subtiliorque et exploratior commodorum ⟨incommodorum⟩que dilectus; atque

13 Arist. *ran.* 1445

---

6 Stoica *ω*: Stoa *Thysius, sed u. Solin. 40. 6; Porph. Hor. ep. 1. 1. 16; 17* 7 super *F*O^2*XN*: supra O^1*Πδ* ea *Fγ*: illa *δ* 13 λέγε *non habet Arist.* 14 de *prius Fγ*: et *Q*: *om.* X^1*ZB* 19 fundamentum rata(e)st *F*O^2*NQB*: fundamentum rata *Z*: fundata(e)st *X*O^1*Π* 28 ⟨incommodorum⟩ *add. Bentley*

ita prae ceteris omnibus enituit et praefulsit decori et honesti dignitas ac, si ei retinendae obtinendaeue incommodum extrinsecus aliquod obstaret, contemptum est; neque aliud esse uere et simpliciter bonum nisi honestum, aliud quicquam malum, nisi quod turpe esset, existimatum est. Reliqua omnia, quae in medio forent ac neque honesta essent neque turpia, neque bona esse neque mala decretum est. Productiones tamen et reiectiones suis quaeque momentis distinctae diuisaeque sunt, quae *προηγμένα* et *ἀποπροηγμένα* ipsi uocant. Propterea uoluptas quoque et dolor, quod ad finem ipsum bene beateque uiuendi pertinet, et in mediis relicta et neque in bonis neque in malis iudicata sunt. Sed **8** enim quoniam his primis sensibus doloris uoluptatisque ante consilii et rationis exortum recens natus homo inbutus est et uoluptati quidem natura conciliatus, a dolore autem quasi a graui quodam inimico abiunctus alienatusque est, idcirco adfectiones istas primitus penitusque inditas ratio post addita conuellere ab stirpe atque extinguere uix potest. Pugnat autem cum his semper et exultantis eas opprimit obteritque et parere sibi atque oboedire cogit. Itaque uidis- **9** tis philosophum ratione decreti sui nixum cum petulantia morbi dolorisque exultantia conluctantem, nihil cedentem, nihil confitentem neque, ut plerique dolentes solent, heiulantem atque lamentantem ac miserum sese et infelicem appellantem, sed acres tantum anhelitus et robustos gemitus edentem, signa atque indicia non uicti nec obpressi a dolore, sed uincere eum atque obprimere enitentis.

'Sed haut scio,' inquit 'an dicat aliquis, ipsum illud, quod **10** pugnat, quod gemit, si malum dolor non est, cur necesse est gemere et pugnare? Quia enim omnia, quae non sunt mala,

8 reiectiones *Stephanus*: relationes (relax- *B*) *ω*: reductiones *Kronenberg* 9 *προηγμένα* et *ἀποπροηγμένα* *ς*: ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ET (*uel* KAI) ΑΠΟΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ *ω* 15 natura *Fγ*: a natura *δ* 16 quodam inimico *FOXN*: quod *ZB*: quo *Q*: inimico *Π* 17 post *Fγ*: ipsi *δ*: ipsi post *Hertz* 18 uix *F²X²O man. rec.* *δ*: uis *F¹γ* 21 decreti sui *XNδ*: decretis uti *FOΠ* 25 anhelitus *Fγ*: anhelitu *δ*

molestia quoque omni non carent, sed sunt pleraque noxa quidem magna et pernicie priuata, quia non sunt turpia, contra naturae tamen mansuetudinem lenitatemque opposita sunt et infesta per obscuram quandam et necessariam ipsius naturae consequentiam. Haec ergo uir sapiens tolerare et eluctari potest, non admittere omnino in sensum sui non potest; *ἀναλγησία* enim atque *ἀπάθεια* non meo tantum,' inquit 'sed quorundam etiam ex eadem porticu prudentiorum hominum, sicuti iudicio Panaetii, grauis atque docti uiri, inprobata abiectaque est.

11 'Sed cur contra uoluntatem suam gemitus facere cogitur philosophus Stoicus, quem nihil cogi posse dicunt? Nihil sane potest cogi uir sapiens, cum est rationi obtinendae locus: cum uero natura cogit, ratio quoque a natura data cogitur. Quaere etiam, si uidetur, cur manu alicuius ob oculos suos repente agitata inuitus coniueat, cur fulgente caelo a luminis iactu non sua sponte et caput et oculos declinet, cur tonitru uehementius facto sensim pauescat, cur sternumentis quatiatur, cur aut in ardoribus solis aestuet
12 aut in pruinis inmanibus obrigescat. Haec enim et pleraque alia non uoluntas nec consilium nec ratio moderatur, set naturae necessitatisque decreta sunt.

13 'Fortitudo autem non east, quae contra naturam monstri uicem nititur ultraque modum eius egreditur aut stupore animi aut inmanitate aut quadam misera et necessaria in perpetiendis doloribus exercitatione, qualem fuisse accepimus ferum quendam in ludo Caesaris gladiatorem, qui, cum uulnera eius a medicis exsecabantur, ridere solitus fuit; sed ea uera et proba fortitudost, quam maiores nostri scientiam esse dixerunt rerum tolerandarum et non tolerandarum.

9 fr. 111 v. Straaten

---

6 eluctari *Madvig*: cun(c)tari ω: exanclare *Hosius* 15 Quaere ς: quare ω ob δ: ab FO^1: ad $O^2X\Pi N$ 18 facto sensim *Fγ*: factor sim *ZB*: facto Q^1: factum Q^2 27 Caesaris ω: ⟨C.⟩ Caesaris *Hosius* 30 et non tol. *Fγ*: *om.* δ

Per quod apparet esse quaedam intolerabilia, a quibus fortes 14
uiri aut obeundis abhorreant aut sustinendis.'

Cum haec Taurus dixisset uidereturque in eandem rem 15
plura etiam dicturus, peruentum est ad uehicula, et conscendimus.

VI

De aenigmate.

Quae Graeci dicunt 'aenigmata', hoc genus quidam ex 1
nostris ueteribus 'scirpos' appellauerunt. Quale est quod nuper inuenimus per hercle anticum, perquam lepidum, tribus uersibus senariis compositum aenigma, quod reliquimus inenarratum, ut legentium coniecturas in requirendo
acueremus. Versus tres hi sunt: 2

semel minusne an bis minus sit nescio,
an utrumque eorum; ut quondam audiui dicier,
Ioui ipsi regi noluit concedere.

Hoc qui nolet diutius aput sese quaerere, inueniet quid sit in 3
M. Varronis *de sermone Latino ad Marcellum* libro secundo.

VII

Quam ob causam Cn. Dolabella proconsul ream mulierem ueneficii confitentemque ad Ariopagitas reiecerit.

Ad Cn. Dolabellam proconsulari imperio prouinciam 1
Asiam obtinentem deducta mulier Smyrnaea est. Eadem 2
mulier uirum et filium eodem tempore uenenis clam datis uita interfecerat atque id fecisse se confitebatur dicebatque

18 p. 203 Goetz et Schoell 22 sqq. cf. Amm. Marc. 29. 2. 19; Ioh. Saris. *Policrat.* 4. 11

---

1 intolerabilia *Fγ*: tolerabilia δ a δ: *om. Fγ* 11 senariis ς: senatoris ω 14 sit nescio *Freinsheim*: non sit (fit *Z*) sat (sed δ) scio ω 15 dicier Ioui ipsi *edd. Colon. 1526*: ipsi dicier Ioui ω 17 nolet *Fγ*: noluit δ: nolit *Hertz* 25 uita *rell.*: *om. Q* atque . . . dicebatque *post* idem *p. 372 u. 1 habent* δ

habuisse se faciendi causam, quoniam idem illi maritus et
filius alterum filium mulieris ex uiro priore genitum, adules-
centem optimum et innocentissimum, exceptum insidiis
occidissent. Idque ita esse factum controuersia non erat.
3,4 Dolabella retulit ad consilium. Nemo quisquam ex consilio
sententiam ferre in causa tam ancipiti audebat, quod et
confessum ueneficium, quo maritus et filius necati forent,
non admittendum inpunitum uidebatur et digna tamen
5 poena in homines sceleratos uindicatum fuisset. Dolabella
eam rem Athenas ad Ariopagitas ut ad iudices grauiores
6 exercitatioresque reiecit. Ariopagitae cognita causa accusa-
torem mulieris et ipsam, quae accusabatur, centesimo anno
7 adesse iusserunt. Sic neque absolutum mulieris ueneficium
est, quod per leges non licuit, neque nocens damnata poeni-
8 taque, quae digna uenia fuit. Scripta haec historiast in libro
Valerii Maximi *factorum et dictorum memorabilium* nono.

VIII

Reditiones in gratiam nobilium uirorum memoratu dignae.

1 P. Africanus superior et Tiberius Gracchus, Tiberii et
C. Gracchorum pater, rerum gestarum magnitudine et
honorum atque uitae dignitate inlustres uiri, dissenserunt
saepenumero de republica et ea siue qua alia re non amici
2 fuerunt. Ea simultas cum diu mansisset et sollemni die
epulum Ioui libaretur atque ob id sacrificium senatus in
Capitolio epularetur, fors fuit, ut aput eandem mensam duo
3 illi iunctim locarentur. Tum quasi diis inmortalibus arbitris
in conuiuio Iouis optimi maximi dexteras eorum conducenti-
bus repente amicissimi facti. Neque solum amicitia incepta,
4 sed adfinitas simul instituta; nam P. Scipio filiam uirginem
habens iam uiro maturam ibi tunc eodem in loco despondit

16 Val. Max. 8. 1, *amb.* 2 19 sqq. cf. Val. Max. 4. 2. 3

---

1 et filius . . . 7 maritus *om.* δ 16 nono ω (*om.* *B*): octauo ς

eam Tiberio Graccho, quem probauerat elegeratque exploratissimo iudicii tempore, dum inimicus est.

Aemilius quoque Lepidus et Fuluius Flaccus nobili genere 5
amplissimisque honoribus et summo loco in ciuitate praediti odio inter sese graui et simultate diutina conflictati sunt. Postea populus eos simul censores facit. Atque illi, 6
ubi uoce praeconis renuntiati sunt, ibidem in campo statim nondum dimissa contione ultro uterque et pari uoluntate coniuncti complexique sunt exque eo die et in ipsa censura et postea iugi concordia fidissime amicissimeque uixerunt.

IX

Quae dicantur uocabula ancipitia; et quod 'honoris' quoque uocabulum ancipiti sententia fuerit.

Est plurifariam uidere atque animaduertere in ueteribus 1
scriptis pleraque uocabula, quae nunc in sermonibus uulgi unam certamque rem demonstrent, ita fuisse media et communia, ut significare et capere possent duas inter se res contrarias. Ex quibus quaedam satis nota sunt, ut 'tempestas', 'ualitudo', 'facinus', 'dolus', 'gratia', 'industria'. Haec enim fere iam uulgatum est ancipitia esse et utro- 2
queuersus dici posse.

'Periculum' etiam et 'uenenum' et 'contagium' non, uti nunc dicuntur, pro malis tantum dicta esse multum exemplorum huiusmodi reperias. Sed 'honorem' quoque mediam 3
uocem fuisse et ita appellatum, ut etiam malus honos diceretur et significaret iniuriam, id profecto rarissimum est. Quintus autem Metellus Numidicus in oratione, quam *de* 4
triumpho suo dixit, his uerbis usus est: 'Qua in re quanto uniuersi me unum antistatis, tanto uobis quam mihi maiorem

3 sqq. cf. Val. Max. 4. 2. 1   28 fr. 7 Malc.^{2}

2 est *rell.*: esset *Q*   4 et *Fγ*: ad *ZB*: ac *Q*   17 communia *ed. Iunt. 1513*: incommunia *ω*   24 huiusmodi *OXΠQ*: eiusmodi *FNZB*   25 uocem *Fγ*: uoce *QZB*^{2}: *om.* *B*^{1} 26 est *rell.*: *om.* *Q*   29 antistatis *Fγ*: antistat (-ant *Q*) δ

iniuriam atque contumeliam facit, Quirites, et quanto probi
iniuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt, tanto ille
uobis quam mihi peiorem honorem habuit; nam me iniuriam
ferre, uos facere uult, Quirites, ut hic conquestio, istic
5 uituperatio relinquatur.' 'Honorem' inquit 'peiorem uobis
habuit quam mihi'; cuius uerbi sententia est, quam ipse
quoque supra dicit: 'maiore uos adfecit iniuria et contumelia quam me'.

6 Praeter huius autem uerbi notionem adscribendam esse hanc sententiam ex oratione Quinti Metelli existimaui, ut depingeremus Socratis decretum: *κάκιον εἶναι τὸ ἀδικεῖν ἢ τὸ ἀδικεῖσθαι.*

X

Quod 'aeditumus' uerbum Latinum sit.

1 'Aeditimus' uerbum Latinum est et uetus, ea forma
2 dictum qua 'finitimus' et 'legitimus'. Sed pro eo a plerisque nunc 'aedituus' dicitur noua et commenticia usurpatione
3 quasi a tuendis aedibus appellatus. Satis hoc esse potuit
admonendi gratia dixisse *** propter agrestes quosdam et indomitos certatores, qui nisi auctoritatibus adhibitis non comprimuntur.
4 M. Varro in libro secundo *ad Marcellum de Latino sermone* 'aeditumum' dici oportere censet magis quam 'aedituum', quod alterum sit recenti nouitate fictum, alterum antiqua
5 origine incorruptum. Laeuius quoque, ut opinor, in *Protesilaodamia* 'claustritumum' dixit, qui claustris ianuae praeesset, eadem scilicet figura qua 'aeditumum' dici uidebat, qui

22 p. 203 Goetz et Schoell 25 fr. 16 Morel

1 facit *rell.*: facitis *Π* 4 ut *Fγ*: uel *δ* istic *rell.*: isti *X*[2]: illic *B* 6 mihi *Carrio*: gratiam mihi *ω* 11 depingeremus Socratis *scripsi*: desineremus Soc. esse *ω*: definiremus Soc. esse *ς*: designaremus Soc. *Vogel* 19 *lac. stat. Hertz* propter *rell.*: praeter *X*

aedibus praeest. In ⟨IV *in*⟩ *Verrem* M. Tullii in exemplari- 6
bus fidelissimis ita inueni scriptum: 'Aeditumi custodesque
mature sentiunt', in libris autem hoc uulgariis 'aeditui'
scriptum est. Pomponii fabula atellania est, quae ita scripta 7
est: *Aeditumus*. In qua hic uersus est:

qui postquam tibi appareo atque aeditumor in templo tuo.

Titus autem Lucretius in carmine suo pro 'aedituis' 'aedi- 8
tuentes' appellat.

XI

Errare istos, qui spe et fiducia latendi peccent, cum latebra peccati perpetua nulla sit; et super ea re Peregrini philosophi sermo et Sophocli poetae sententia.

Philosophum nomine Peregrinum, cui postea cognomentum 1
Proteus factum est, uirum grauem atque constantem, uidimus,
cum Athenis essemus, deuersantem in quodam tugurio
extra urbem. Cumque ad eum frequenter uentitaremus,
multa hercle dicere eum utiliter et honeste audiuimus.
In quibus id fuit, quod praecipuum auditu meminimus.

Virum quidem sapientem non peccaturum esse dicebat, 2
etiamsi peccasse eum dii atque homines ignoraturi forent.
Non enim poenae aut infamiae metu non esse peccandum 3
censebat, sed iusti honestique studio et officio. Si qui tamen 4
non essent tali uel ingenio uel disciplina praediti, uti se ui
sua ac sponte facile a peccando tenerent, eos omnis tunc
peccare procliuius existimabat, cum latere posse id pecca-
tum putarent inpunitatemque ex ea latebra sperarent; 'at 5
si sciant' inquit 'homines nihil omnium rerum diutius posse
celari, repressius pudentiusque peccabitur.' Propterea uer- 6
sus istos Sophocli, prudentissimi poetarum, in ore esse
habendos dicebat:

2 *in Verr.* 4. 96 6 u. 2 Ribbeck² 7 Lucr. 6. 1275

1 ⟨IV in⟩ *add. Vogel* 17 honeste *Fγ*: honesta δ 18 auditu *O²*: auditum ω 24 sponte *Fγ*: sua sponte δ

πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδέν, ὡς ἅπανθ' ὁρῶν
καὶ πάντ' ἀκούων πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.

7 Alius quidam ueterum poetarum, cuius nomen mihi nunc memoriae non est, Veritatem Temporis filiam esse dixit.

XII

Faceta responsio M. Ciceronis amolientis a se crimen manifesti mendacii.

1 Haec quoque disciplina rhetorica est callide et cum astu
res criminosas citra periculum confiteri, ut, si obiectum sit
turpe aliquid, quod negari non queat, responsione ioculari
eludas et rem facias risu magis dignam quam crimine, sicut
fecisse Ciceronem scriptum est, cum id, quod infitiari non
2 poterat, urbano facetoque dicto diluit. Nam cum emere
uellet in Palatio domum et pecuniam in praesens non
haberet, a P. Sulla, qui tum reus erat, mutua sestertium
3 uiciens tacita accepit. Ea res tamen, priusquam emeret,
prodita est et in uulgus exiuit, obiectumque ei est, quod
4 pecuniam domus emendae causa a reo accepisset. Tum
Cicero inopinata obprobratione permotus accepisse se negauit ac domum quoque se empturum negauit atque 'adeo' inquit 'uerum sit accepisse me pecuniam, si domum emero'. Sed cum postea emisset et hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obiceretur, risit satis atque inter ridendum: 'ἀκοινονόητοι' inquit 'homines estis, cum ignoratis prudentis et cauti patrisfamilias esse, quod emere uelit, empturum sese negare propter competitores emptionis.'

1 fr. 301 Pearson 13 sqq. cf. Ioh. Saris. *Policrat.* 5. 15

10 non queat *FγQ*: nequeat *ZB* 16 tacita ω: tacite ς 23 inimicis *Fγ*: amicis δ

XIII

'Intra Kalendas' cum dicitur, quid significet, utrum 'ante Kalendas' an 'Kalendis' an utrumque; atque inibi, quid sit in oratione M. Tulli 'intra oceanum' et 'intra montem Taurum' et in quadam epistula 'intra modum'.

Cum Romae a consulibus iudex extra ordinem datus 1
pronuntiare 'intra Kalendas' iussus essem, Sulpicium Apol-
linarem, doctum hominem, percontatus sum, an his uerbis
'intra Kalendas' ipsae quoque Kalendae tenerentur, dixique
ei me iudicem datum Kalendasque mihi prodictas, ut intra
eum diem pronuntiarem. 'Cur' inquit 'hoc me potius rogas 2
quam ex istis aliquem peritis studiosisque iuris, quos ad-
hibere in consilium iudicaturi soletis?' Tum illi ego ita 3
respondi: 'Si aut de uetere' inquam 'iure et recepto aut
controuerso et ambiguo aut nouo et constituendo discendum
esset, issem plane sciscitatum ad istos, quos dicis; sed cum 4
uerborum Latinorum sententia, usus, ratio exploranda sit,
scaeuus profecto et caecus animi forem, si, cum haberem
tui copiam, issem magis ad alium quam ad te.' 'Audi igitur' 5
inquit 'de ratione uerbi quid existimem, sed eo tamen pacto,
ut id facias, non quod ego de proprietate uocis disseruero,
sed quod in ea re omnium pluriumue consensu obseruari
cognoueris; non enim uerborum tantum communium uerae
atque propriae significationes longiore usu mutantur, sed
legum quoque ipsarum iussa consensu tacito oblitterantur.'
Tum deinde disseruit me et plerisque aliis audientibus in 6
hunc ferme modum: 'Cum dies' inquit 'ita praefinita est, ut
iudex "intra Kalendas" pronuntiet, occupauit iam haec
omnes opinio non esse dubium, quin ante Kalendas iure
pronuntietur, et id tantum ambigi uideo, quod tu quaeris,
an Kalendis quoque iure pronuntietur. Ipsum autem uerbum 7

27 sqq. cf. Non. 530. 10

10 iudicem *Wesenberg*: uidelicet ω: ⟨iudicem⟩ uidelicet *Hertz* 14 et recepto *Hosius*: aut recepto ω 15 constituendo *Damsté*: constituto ω 21 uocis *F*δ: *om.* γ

sic procul dubio natum est atque ita sese habet, ut, cum
dicitur "intra Kalendas", non alius accipi dies debeat, quam
solae Kalendae. Nam tres istae uoces "intra, citra, ultra",
quibus certi locorum fines demonstrantur, singularibus
8 apud ueteres syllabis appellabantur "in, cis, uls". Haec
deinde particulae quoniam paruo exiguoque sonitu obscurius promebantur, addita est tribus omnibus eadem
syllaba, et quod dicebatur "cis Tiberim" et "uls Tiberim",
dici coeptum est "citra Tiberim" et "ultra Tiberim"; item
quod erat "in", accedente eadem syllaba "intra" factum
9 est. Sunt ergo haec omnia quasi contermina iunctis inter se
finibus cohaerentia: "intra oppidum", "ultra oppidum",
"citra oppidum", ex quibus "intra", sicuti dixi, "in" signi-
10 ficat; nam qui dicit "intra oppidum", "intra cubiculum",
"intra ferias", non dicit aliud quam "in oppido", "in cubi-
11 culo", "in feriis". "Intra Kalendas" igitur non "ante Kalen-
das" est, sed "in Kalendis", id est eo ipso die, quo Kalendae
12 sunt. Itaque secundum uerbi ipsius rationem, qui iussus est
"intra Kalendas" pronuntiare, nisi Kalendis pronuntiet,
13 contra iussum uocis facit; nam si ante id fiat, non "intra"
14 pronuntiat, sed "citra". Nescio quo autem pacto recepta
uulgo interpretatio est absurdissima, ut "intra Kalendas"
significare uideatur etiam "citra Kalendas" uel "ante Kalen-
15 das"; nihil enim ferme interest. Atque insuper dubitatur,
an Kalendis quoque pronuntiari possit, quando neque ultra
neque citra, set, quod inter haec medium est, "intra Kalen-
16 das", id est Kalendis, pronuntiandum sit. Sed nimirum consuetudo uicit, quae cum omnium domina rerum, tum maxime
uerborum est.'

17 Ea omnia cum Apollinaris scite perquam atque enucleate
disputauisset, tum ego haec dixi: 'Cordi' inquam 'mihi fuit,
priusquam ad te irem, quaerere explorareque, quonam modo
ueteres nostri particula ista, qua de agitur, usi sint, atque ita

8 uls *FOΠN*: ul *BZ*: ultra *Q*: *om. X*   24 § 15 *non suo loco stare censuit F. Skutsch*   25 an O^2δ: ·an· *N*: ante *F*O^1*XΠ*   27 id est (esto *N*), Kalendis *F*γ: si Kalendis δ: *del. Hertz*

inuenimus Tullium in tertia *in Verrem* scripsisse istoc modo: "Locus intra oceanum iam nullus est neque tam longincus neque tam reconditus, quo non per haec tempora nostrorum hominum libido iniquitasque peruaserit." "Intra oceanum" **18** dicit contra rationem tuam; non enim uult, opinor, dicere "in oceano"; terras enim demonstrat omnis, quae oceano ambiuntur, ad quas a nostris hominibus adiri potest: quae sunt "citra oceanum", non "in oceano"; neque enim uideri potest insulas significare nescio quas, quae penitus esse intra aequora ipsa oceani dicuntur.'

Tunc Sulpicius Apollinaris renidens: 'non me hercule **19** inargute' inquit 'nec incallide opposuisti hoc Tullianum; sed Cicero "intra oceanum" non, ut tu interpretare, "citra oceanum" dixit. Quid enim potest dici "citra oceanum" esse, **20** cum undique oceanus circumscribat omnis terras et ambiat? Nam "citra" quod est, id extra est; qui autem potest "intra" esse dici, quod extra est? Sed si ex una tantum parte orbis oceanus foret, tum, quae terra ad eam partem foret, "citra oceanum" esse dici posset uel "ante oceanum"; cum uero omnis terras omnifariam et undiqueuersum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus conuallatis in medio eius sunt omnia, quae intra oras eius inclusa sunt, sicuti hercle sol non citra caelum uertitur, sed in caelo et intra caelum.'

Haec tunc Apollinaris scite acuteque dicere uisus est. Set **21** postea in libro M. Tullii *epistularum ad Seruium Sulpicium* sic dictum esse inuenimus 'intra modum', ut 'intra Kalendas' dicunt, qui dicere 'citra Kalendas' uolunt. Verba haec **22** Ciceronis sunt, quae adposui: 'Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem

2 *in Verr.* 3. 207 29 *ad fam.* 4. 4. 4

---

1 istoc *ZB*: isto *Q*: est aut (autem *X*) *Fγ* 12 incallide *Fγ*: callide δ 18 tum . . . foret δ: *om.* *Fγ* 22 conuallatis ω: conuallitis X^1: circumuallatis *Madvig* 27 sic $FX^2N\delta$: sicut $OX^1\Pi$ 30 offensionem *Cic.*: occasionem ω

publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc
faciam aut etiam intra modum, ut et illius uoluntati et meis
23 studiis seruiam.' 'Modice' dixerat 'hoc ⟨faciam⟩', id est cum
24 modo aequo et pari; deinde, quasi hoc displiceret et corri-
gere id uellet, addit: 'aut etiam intra modum', per quod
ostendit minus sese id facturum esse, quam quod fieri
modice uideretur, id est non ad ipsum modum, set retro
paululum et citra modum.

25 In oratione etiam, quam *pro P. Sestio* scripsit, 'intra
montem Taurum' sic dicit, ut non significet 'in monte
26 Tauro', sed 'usque ad montem cum ipso monte'. Verba sunt
haec ipsius M. Tullii ex ea, qua dixi, oratione: 'Antiochum
Magnum illum maiores nostri magna belli contentione terra
marique superatum intra montem Taurum regnare iusse-
runt; Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is in ea
27 regnaret, condonarunt.' 'Intra montem' inquit 'Taurum
regnare iusserunt', quod non proinde est, ut 'intra cubicu-
lum' dicimus, nisi uideri potest id esse 'intra montem', quod
est intra regiones, quae Tauri montis obiectu separantur.
28 Nam sicuti qui intra cubiculum est, is non in cubiculi
parietibus, sed intra parietes est, quibus cubiculum includi-
tur, qui tamen ipsi quoque parietes in cubiculo sunt, ita,
qui regnat 'intra montem Taurum', non solum in monte
Tauro regnat, sed in his etiam regionibus, quae Tauro
monte clauduntur.

29 Num igitur secundum istam uerborum M. Tullii simili-
tudinem, qui iubetur 'intra Kalendas' pronuntiare, is et ante
Kalendas et ipsis Kalendis iure pronuntiare potest? Neque
id fit quasi priuilegio quodam inscitae consuetudinis, sed
certa rationis obseruatione, quoniam omne tempus, quod

12 *pro Sest.* 58

1 publicam *Cic.*: imperite (impertire *Q*) *ω* 3 ⟨faciam⟩ *add.* *ς* 6 sese *ς*: sae F^2: s(a)epe *ω* 12 qua *FXΠNB*: quam *Q*: qu(a)e *OZ* 13 illum *Fγ*: illo *δ*: illa Q^2 26 Num *rell.*: non *X*: nam *Q* (*cf. 17. 8. 15*) 29 inscitae $F^1N\delta$: insitae $F^2OX\Pi$ 30 certa *ω*: certae *Cramer*

Kalendarum die includitur, 'intra Kalendas' esse recte dicitur.

XIV

'Saltem' particula quam uim habeat et quam originem.

'Saltem' particula quam haberet principem significa- 1
tionem quaeque uocis istius origo esset, quaerebamus. Ita 2
enim primitus factam esse apparet, ut non uideatur, sicuti
quaedam supplementa orationis, temere et incondite ad-
sumpta. Atque erat, qui diceret legisse se in *grammaticis* 3
commentariis P. Nigidii 'saltem' ex eo dictum, quod esset 'si
aliter', idque ipsum dici solitum per defectionem, nam
plenam esse sententiam: 'si aliter non potest'. Sed id nos in 4
isdem *commentariis* Nigidii, cum eos non, opinor, incuriose
legissemus, nusquam inuenimus
Videntur autem uerba ista 'si aliter non potest' a significa- 5
tione quidem uoculae huius, de qua quaerimus, non ab-
horrere. Set tot uerba tamen in paucissimas litteras cludere
inprobae cuiusdam subtilitatis est. Fuit etiam, qui diceret, 6
homo in libris atque in litteris adsiduus, 'saltem' sibi dictum
uideri 'u' littera media extrita; 'salutem' enim ante dictum,
quod nos 'saltem' diceremus. 'Nam cum alia quaedam petita
et non impetrata sunt, tum solemus' inquit 'quasi extremum
aliquid petituri, quod negari minime debeat, dicere "hoc
saltem fieri aut dari oportere", tamquam salutem postremo
petentes, quam impetrari certe et obtineri sit aequissimum.'
Sed hoc itidem non inlepide quidem fictum nimis tamen 7
esse uidetur commenticium. Censuimus igitur amplius quae-
rendum.

1 recte $F\gamma$: *om.* δ 9 se *rell.*: *om.* *XQ* 13 Nigidii $F\gamma$: P. Nigidii δ 23 negari $F^2\gamma$: negare $F^1\delta$

XV

Quod Sisenna in libris *historiarum* aduerbiis huiuscemodi saepenumero usus est: 'celatim', 'uellicatim', 'saltuatim'.

1 Cum lectitaremus *historiam* Sisennae adsidue, huiusce-
modi figurae aduerbia in oratione eius animaduertimus,
cuimodi sunt haec: 'cursim', 'properatim', 'celatim', 'uellica-
2 tim', 'saltuatim'. Ex quibus duo prima, quia sunt notiora,
exemplis non indigebant; reliqua in *historiarum* sexto sic scripta sunt: 'Quam maxime celatim poterat, in insidiis suos disponit.' Item alio in loco: 'Nos una aestate in Asia et Graecia gesta litteris idcirco continentia mandauimus, ne uellicatim aut saltuatim scribendo lectorum animos impediremus.'

9 Sis. fr. 126 Peter; cf. Non. 87. 1 10 Sis. fr. 127 Peter; cf. Non. 168. 7; 187. 28

---

3 uellicatim *FNδ*: uellatim *OΠ*: *om. X* 4 historiam *rell.*: (h)istorias (-ia X^{1}) *XΠ* 6 sunt *XΠ*: sint *FON*: sin δ 10 aestate *rell.*: aetate *Q codd. Non.* 11 continentia *ω Non.*: continenter *Bongarsius*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER TERTIVS DECIMVS

I

Inquisitio uerborum istorum M. Tullii curiosior, quae sunt in primo *Antonianarum* libro 'multa autem inpendere uidentur praeter naturam etiam praeterque fatum'; tractatumque, an idem duo ista significent 'fatum' atque 'natura', an diuersum.

M. Cicero in primo *Antonianarum* ita scriptum reliquit: 1
'Hunc igitur ut sequerer properaui, quem praesentes non sunt secuti; non ut proficerem aliquid, neque enim sperabam id nec praestare poteram, sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, multa autem inpendere uidentur praeter naturam etiam praeterque fatum, huius diei uocem testem reipublicae relinquerem meae perpetuae erga se uoluntatis.'
'Praeter naturam' inquit 'praeterque fatum.' An utrumque 2
idem ualere uoluerit 'fatum' atque 'naturam' et duas res *καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου* posuerit, an uero diuiserit separaritque, ut alios casus natura ferre uideatur, alios fatum, considerandum equidem puto atque id maxime requirendum, qua ratione dixerit accidere multa humanitus posse praeter fatum, quando sic ratio et ordo et insuperabilis quaedam necessitas fati constituitur, ut omnia intra fatum claudenda sint, nisi illud sane Homeri secutus est:

μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν δόμον Ἄιδος εἰσαφίκηται.

Nihil autem dubium est, quin uiolentam et inopinatam 3
mortem significauerit, quae quidem potest recte uideri accidere praeter naturam.

7 *Phil.* 1. 10   22 *Il.* 20. 336

2 sunt *F*: fuit *rell.*   10 autem *rell.*: enim *Π*   15 an *Fγ*: tam *δ*   17 id *Fγ*: ad *δ*

4 Sed cur id quoque genus mortis extra fatum posuerit,
5 neque operis huius est explorare neque temporis. Illud tamen non praetermittendum est, quod Vergilius quoque id ipsum quod Cicero de fato opinatus est, cum hoc in quarto libro dixit de Elissa, quae mortem per uim potita est:

nam quia nec fato merita nec morte peribat,

tamquam in faciendo fine uitae, quae uiolenta sunt non
6 uideantur e fato uenire. Demosthenis autem, uiri prudentia pari atque facundia praediti, uerba idem fere significantia de natura atque fato M. Cicero secutus uidetur. Ita enim scriptum est in oratione illa egregia, cui titulus est *ὑπὲρ στεφάνου*: *Ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι νομίζων μόνον γεγενῆσθαι τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει· ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν*
7 *βουλεύσεται*. Quod Cicero 'fatum' atque 'naturam' uidetur dixisse, id multo ante Demosthenes *τὴν πεπρωμένην* et *τὸν*
8 *αὐτόματον θάνατον* appellauit. *Αὐτόματος* enim *θάνατος* quasi naturalis et fatalis nulla extrinsecus ui coactus uenit.

II

Super poetarum Pacuuii et Accii conloquio familiari in oppido Tarentino.

1 Quibus otium et studium fuit uitas atque aetates doctorum hominum quaerere ac memoriae tradere, de M. Pacuuio et L. Accio tragicis poetis historiam scripserunt huiuscemodi: 'Cum Pacuuius' inquiunt 'grandi iam aetate et morbo corporis diutino adfectus Tarentum ex urbe Roma concessisset, Accius tunc haut paruo iunior proficiscens in

6 *Aen.* 4. 696 12 *de cor.* 205

---

12 *νομίζων Dem.*: ΝΟΜΙΖΩ *ω* 13 *τῇ Z*: ΤΙ *Fγ* 15 *βουλεύ-(-λει- Z)σεται ω*: *ἐθελήσει Dem.*: *βουλήσεται Hosius* 16 *πεπρωμένην ω*: *εἱμαρμένην Hertz* et *Z*: ΚΑΙ (ΚΑΤ *X*) *Fγ*, *cf. 13. 25. 20. 21; 15. 3. 8; 15. 28. 6; 17. 19. 6; 18. 4. 10; 18. 8, lemma. 1; 18. 9. 9;* (*10. 1. 11; 12. 5. 7* 24 L. *Fγ*: *om.* δ poetis *Fγ*: p(h)enis δ

Asiam, cum in oppidum uenisset, deuertit ad Pacuuium
comiterque inuitatus plusculisque ab eo diebus retentus
tragoediam suam, cui *Atreus* nomen est, desideranti legit.
Tum Pacuuium dixisse aiunt sonora quidem esse, quae 3
scripsisset, et grandia, sed uideri tamen ea sibi duriora
paulum et acerbiora. 'Ita est,' inquit Accius 'uti dicis; neque 4
id me sane paenitet; meliora enim fore spero, quae deinceps
scribam. Nam quod in pomis est, itidem' inquit 'esse aiunt 5
in ingeniis; quae dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia
et iucunda; sed quae gignuntur statim uieta et mollia atque
in principio sunt uuida, non matura mox fiunt, sed putria.
Relinquendum igitur uisum est in ingenio, quod dies atque 6
aetas mitificet.'

III

An uocabula haec 'necessitudo' et 'necessitas' differenti significatione sint.

Risu prorsus atque ludo res digna est, cum plerique gram- 1
maticorum adseuerant 'necessitudinem' et 'necessitatem'
mutare longe differreque, ideo quod necessitas sit uis quae-
piam premens et cogens, necessitudo autem dicatur ius
quoddam et uinculum religiosae coniunctionis idque unum
solitarium significet. Sicut autem nihil quicquam interest, 2
'suauitudo' dicas an 'suauitas', 'sanctitudo' an 'sanctitas',
'acerbitudo' an 'acerbitas', 'acritudo' an, quod Accius in
Neoptolemo scripsit, 'acritas', ita nihil rationis dici potest,
qui 'necessitudo' et 'necessitas' separentur. Itaque in libris 3
ueterum uulgo reperias necessitudinem dici pro eo, quod
necessum est. Sed necessitas sane pro iure officioque ob- 4
seruantiae adfinitatisue infrequens est, quamquam, qui ob
hoc ipsum ius adfinitatis familiaritatisue coniuncti sunt,

17 sqq. cf. Non. 354. 6 25 u. 467 Ribbeck²

---

8 pomis est *FOXΠZ*: pomis *NQ* 11 sunt *rell*: *om*. *Q* 17 est X^{2}δ: est et *F*γ 26 qui $O^{1}X^{1}$: quin *rell.* 30 familiaritatisue *F*γ: familiaritatisque δ sunt *rell.*: *om*. *Q*

5 'necessarii' dicuntur. Repperi tamen in oratione C. Caesaris, *qua Plautiam rogationem suasit*, 'necessitatem' dictam pro 'necessitudine', id est iure adfinitatis. Verba haec sunt: 'Equidem mihi uideor pro nostra necessitate non labore, non opera, non industria defuisse.'

6 Hoc ego scripsi de utriusque uocabuli indifferentia admonitus forte uerbi istius, cum legerem Sempronii Asellionis, ueteris scriptoris, quartum ex *historia* librum, in quo de P. Africano, Pauli filio, ita scriptum est: 'Nam se patrem suum audisse dicere L. Aemilium Paulum nimis bonum imperatorem signis conlatis ⟨non⟩ decertare, nisi summa ei necessitudo aut summa occasio data esset.'

IV

Descripta Alexandri ***

1 In plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum
et paulo ante in libro M. Varronis, qui inscriptus est *Orestes*
uel de insania, Olympiadem Philippi uxorem festiuissime
2 rescripsisse legimus Alexandro filio. Nam cum is ad matrem
ita scripsisset: 'Rex Alexander Iouis Hammonis filius Olympiadi matri salutem dicit', Olympias ei rescripsit ad hanc
sententiam: 'Amabo', inquit 'mi fili, quiescas neque deferas
me neque criminere aduersum Iunonem; malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me litteris tuis paelicem
3 esse illi confiteris.' Ea mulieris scitae atque prudentis erga
ferocem filium comitas sensim et comiter admonuisse eum
uisa est deponendam esse opinionem uanam, quam ille
ingentibus uictoriis et adulantium blandimentis et rebus
supra fidem prosperis inbiberat, genitum esse sese de Ioue.

4 fr. 27 Malc.^{2} 9 fr. 5 Peter 16 p. 255 Riese

9 quo *Fγ*: qua δ 10 L. Aem. Paul. *secl. Hosius* nimis ω: neminem *Gronov*: numquam *Lion*: minime *Hosius* 11 non Q^2 (*supra signis ss.*) *om.* ω 12 summa ei (est F^1) *Fγ*: summa δ 14 Descripta *Hertz*: et descripta ω 19 scripsisset ς: rescripsisset ω 22 prorsum *rell.*: prorsus *Q*

V

De Aristotele et Theophrasto et Menedemo philosophis; deque eleganti uerecundia Aristotelis successorem diatribae suae eligentis.

Aristoteles philosophus annos iam fere natus duo et sexa- 1
ginta corpore aegro adfectoque ac spe uitae tenui fuit. Tunc 2
omnis eius sectatorum cohors ad eum accedit orantes obse-
crantesque, ut ipse deligeret loci sui et magisterii successorem,
quo post summum eius diem proinde ut ipso uterentur
ad studia doctrinarum conplenda excolendaque, quibus
ab eo inbuti fuissent. Erant tunc in eius ludo boni multi, sed 3
praecipui duo, Theophrastus et Menedemus. Ingenio hi
atque doctrinis ceteros praestabant; alter ex insula Lesbo
fuit, Menedemus autem Rhodo. Aristoteles respondit factu- 4
rum esse quod uellent, cum id sibi foret tempestiuum.
Postea breui tempore cum idem illi, qui de magistro desti- 5
nando petierant, praesentes essent, uinum ait, quod tum
biberet, non esse id ex ualitudine sua, sed insalubre esse
atque asperum ac propterea quaeri debere exoticum uel
Rhodium aliquod uel Lesbium. Id sibi utrumque ut cura- 6
rent, petiuit usurumque eo dixit, quod sese magis iuuisset.
Eunt, quaerunt, inueniunt, adferunt. Tum Aristoteles 7,8
Rhodium petit, degustat: 'firmum' inquit 'hercle uinum et
iucundum.' Petit mox Lesbium. Quo item degustato: 'utrum- 9
que' inquit 'oppido bonum, sed ἡδίων ὁ Λέσβιος.' Id ubi 10
dixit, nemini fuit dubium, quin lepide simul et uerecunde
successorem illa uoce sibi, non uinum delegisset. Is erat e 11
Lesbo Theophrastus, suauitate homo insigni linguae pariter
atque uitae. Itaque non diu post Aristotele uita defuncto ad 12
Theophrastum omnes concesserunt.

2 Menedemo ω (*ipsius Gellii, credo, errore*): Eudemo *Vossius*
7 deligeret *Fγ*: diligeret *X*¹*δ* 11 Menedemus ω: Eudemus *T*²*Y*
13 Menedemus ω: Eudemus *T*² 14 *et* 19 sibi *FNδ*: cibi *OXΠ*
20 sese *FNδ*: esse *OXΠ* 21 quaerunt ς: curant ω

VI

Quid ueteres Latini dixerint, quas Graeci *προσῳδίας* appellant; item quod uocabulum 'barbarismi' non usurpauerint neque Romani antiquiores neque Attici.

1 Quas Graeci *προσῳδίας* dicunt, eas ueteres docti tum 'notas
uocum', tum 'moderamenta', tum 'accentiunculas', tum
2 'uoculationes' appellabant; quod nunc autem 'barbare' quem
loqui dicimus, id uitium sermonis non barbarum esse, sed
'rusticum' et cum eo uitio loquentes 'rustice' loqui dictita-
3 bant. P. Nigidius in *commentariis grammaticis*: 'rusticus fit
4 sermo,' inquit 'si adspires perperam.' Itaque id uocabulum,
quod dicitur uulgo 'barbarismus', qui ante diui Augusti
aetatem pure atque integre locuti sunt, an dixerint,
nondum equidem inueni.

VII

Diuersum de natura leonum dixisse Homerum in carminibus et Herodotum in *historiis*.

1 Leaenas inter omnem uitam semel parere eoque uno partu
numquam edere plures quam unum Herodotus in tertia
2 *historia* scriptum reliquit. Verba ex eo libro haec sunt: *Ἡ δὲ
δὴ λέαινα ἐὸν ἰσχυρὸν καὶ θρασύτατον ἅπαξ ἐν τῷ βίῳ τίκτει ἕν·
3 τίκτουσα γὰρ συνεκβάλλει τῷ τέκνῳ τὰς μήτρας.* Homerus
autem leones—sic enim feminas quoque uirili genere ap-
pellat, quod grammatici *ἐπίκοινον* uocant—pluris gignere
4 atque educare catulos dicit. Versus, quibus hoc aperte
demonstrat, hi sunt:

10 fr. 39 Swoboda 20 Herod. 3. 108

2 item δ: et item γ: *om. F* 3 Romani *Fγ*: per omnia δ 6 moderamenta ω: modulamenta *Benloew et Weil* 10 P. *Fγ*: *om.* δ 13 dixerint *Fγ*: dixerunt δ 18 eoque *Fγ*: eo quod δ 20 reliquit *Fγ*: reliquerit δ

εἱστήκει ὥς τίς τε λέων περὶ οἷσι τέκεσσιν,
ᾧ ῥά τε νήπι' ἄγοντι συναντήσωνται ἐν ὕλῃ
ἄνδρες ἐπακτῆρες.

Item alio in loco idem significat: 5

πυκνὰ μάλα στενάχων· ὥς τε λὶς ἠυγένειος,
ᾧ ῥά θ' ὑπὸ σκύμνους ἐλαφηβόλος ἁρπάσῃ ἀνὴρ
ὕλης ἐκ πυκινῆς.

Ea nos dissensio atque diuersitas cum agitaret inclutissimi 6
poetarum et historicorum nobilissimi, placuit libros Aristo-
telis philosophi inspici, quos *de animalibus* exquisitissime
composuit. In quibus, quod super ista re scriptum in-
ueniemus, cum ipsius Aristotelis uerbis in his commentariis
scribemus.

VIII

Quod Afranius poeta prudenter et lepide Sapientiam filiam esse Vsus et Memoriae dixit.

Eximie hoc atque uerissime Afranius poeta de gignenda 1
conparandaque sapientia opinatus est, quod eam filiam esse
Vsus et Memoriae dixit. Eo namque argumento demonstrat, 2
qui sapiens rerum esse humanarum uelit, non libris solis
neque disciplinis rhetoricis dialecticisque opus esse, sed opor-
tere eum uersari quoque exercerique in rebus comminus
noscendis periclitandisque eaque omnia acta et euenta firmi-
ter meminisse et proinde sapere atque consulere ex his,
quae pericula ipsa rerum docuerint, non quae libri tantum
aut magistri per quasdam inanitates uerborum et imaginum
tamquam in mimo aut in somnio deblaterauerint. Versus 3
Afrani sunt in togata, cui *Sellae* nomen est:

1 *Il.* 17. 133   5 *Il.* 18. 318   28 sqq. cf. Ioh. Saris. *Policrat.* 4.6

1 *εἱστήκει* ς: ICTHKEI (ICTHEI *X*) *Fγ*: ICTHKΛEI *Z*   11 inueniemus (-nimus *X*) *FγZ*: inuenerimus *Q*   18 est *rell.*: *om.* *Q*   22 comminus *Fγ*: com(m)unis δ: communibus Q^2 23 eaque *rell.*: quae eaque *X*: atque *Siesbye*   27 deblaterauerint *Hertz*: delectauerint ω: delerauerint *Ott*

Vsus me genuit, mater peperit Memoria,
Sophiam uocant me Grai, uos Sapientiam.

4 Item uersus est in eandem ferme sententiam Pacuuii, quem Macedo philosophus, uir bonus, familiaris meus, scribi debere censebat pro foribus omnium templorum:

ego odi homines ignaua opera et philosopha sententia.

5 Nihil enim fieri posse indignius neque intolerantius dicebat, quam quod homines ignaui ac desides operti barba et pallio mores et emolumenta philosophiae in linguae uerborumque artes conuerterent et uitia facundissime accusarent intercutibus ipsi uitiis madentes.

IX

Quid Tullius Tiro in commentariis scripserit de 'suculis' et 'hyadibus' quae sunt stellarum uocabula.

1 Tullius Tiro M. Ciceronis alumnus et libertus adiutorque
2 in litteris studiorum eius fuit. Is libros compluris de usu
atque ratione linguae Latinae, item de uariis atque promiscis
3 quaestionibus composuit. In his esse praecipui uidentur,
quos Graeco titulo *πανδέκτας* inscripsit, tamquam omne
4 rerum atque doctrinarum genus continentis. Ibi de his stellis,
quae appellantur 'suculae', hoc scriptum est: 'Adeo' inquit 'ueteres Romani litteras Graecas nesciuerunt et rudes Graecae linguae fuerunt, ut stellas, quae in capite tauri sunt, propterea "suculas" appellarint, quod eas Graeci *ὑάδας* uocant, tamquam id uerbum Latinum Graeci uerbi interpretamentum sit, quia Graece *ὕες*, "sues" Latine dicantur. Sed *ὑάδες*' inquit '*οὐκ ἀπὸ τῶν ὑῶν*, ita ut nostri opici

1 u. 298 Ribbeck[2] 6 u. 348 Ribbeck[2] 21 fr. 13 Fun.

---

4 Macedo *Fγ*: me cedo *Q*: medio *Z* 26 quia *γδ*: quae *F*: quia quae *F. Skutsch* 27 ita *ed. Ald. 1515*: id est non a suibus (subus *FZ*) ita *ω*

putauerunt, sed ab eo, quod est ὕειν, appellantur; nam et cum oriuntur et cum occidunt, tempestates pluuias largosque imbres cient. Pluere autem Graeca lingua ὕειν dicitur.'

Haec quidem Tiro in *pandectis*. Sed enim ueteres nostri 5
non usque eo rupices et agrestes fuerunt, ut stellas hyadas idcirco 'suculas' nominarent, quod ὕες Latine 'sues' dicantur; sed ut, quod Graeci ὑπέρ, nos 'super' dicimus, quod illi ὕπτιος, nos 'supinus', quod illi ὑφορβός, nos 'subulcus', quod item illi ὕπνος, nos primo 'sypnus', deinde per 'y' Graecae Latinaeque ⟨'o'⟩ litterae cognationem 'somnus': sic, quod ab illis ὑάδες, a nobis primo 'syades', deinde 'suculae' appellatae.

Stellae autem istae non in capite tauri sunt, ut Tiro 6
dicit —nullum enim uidetur praeter eas stellas tauri caput—, set eae ita circulo, qui zodiacus dicitur, sitae locataeque sunt, ut ex earum positu species quaedam et simulacrum esse uideatur tauri capitis, sicuti ceterae partes et reliqua imago tauri conformata et quasi depicta est locis regionibusque earum stellarum, quas Graeci πλειάδας, nos 'uergilias' uocamus.

X

Quid 'sororis' ἔτυμον esse dixerit Labeo Antistius et quid 'fratris' P. Nigidius.

Labeo Antistius iuris quidem ciuilis disciplinam principali 1
studio exercuit et consulentibus de iure publice responsitauit; ⟨set⟩ ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit et in grammaticam sese atque dialecticam litterasque antiquiores altioresque penetrauerat Latinarumque uocum origines rationesque percalluerat eaque praecipue scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos utebatur. Sunt adeo libri 2

8 illi δ: *om.* *Fγ* 9 sypnus *ed. Ald. 1515*: somnus *ω*: symnus *O man. rec.* y *Fγ*: *om.* δ 10 ⟨o⟩ *add.* *ς* 15 e(a)e F^1O^2Z: aeae *N*: hae F^2X^2 *in ras.* *Q*: eadem $O^1\Pi$ 22 Quid *prius* *Z*: quod *rell.* quid *alt.* *ς*: quod *ω* 23 P. *Q*: *om.* *rell.* 26 ⟨set⟩ *add.* *Hertz*

post mortem eius editi, qui *posteriores* inscribuntur, quorum
librorum tres continui, tricesimus octauus et tricesimus
nonus et quadragesimus, pleni sunt id genus rerum ad
enarrandam et inlustrandam linguam Latinam conducen-
3 tium. Praeterea in libris, quos *ad praetoris edictum* scripsit,
multa posuit pariter lepide atque argute reperta. Sicuti hoc
est, quod in quarto *ad edictum* libro scriptum legimus:
' "Soror" ' inquit 'appellata est, quod quasi seorsum nasci-
tur separaturque ab ea domo, in qua nata est, et in aliam
familiam transgreditur.'

4 'Fratris' autem uocabulum P. Nigidius, homo inpense
doctus, non minus arguto subtilique ἐτύμῳ interpretatur:
' "Frater" ' inquit 'est dictus quasi "fere alter".'

XI

Quem M. Varro aptum iustumque esse numerum conuiuarum existimarit; ac de mensis secundis et de bellariis.

1 Lepidissimus liber est M. Varronis ex *satiris Menippeis*,
qui inscribitur: *nescis, quid uesper serus uehat*, in quo disserit
de apto conuiuarum numero deque ipsius conuiuii habitu
2 cultuque. Dicit autem conuiuarum numerum incipere opor-
tere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum, ut, cum
paucissimi conuiuae sunt, non pauciores sint quam tres,
3 cum plurimi, non plures quam nouem. 'Nam multos' inquit
'esse non conuenit, quod turba plerumque est turbulenta et
Romae quidem stat, sedet Athenis, nusquam autem cubat.
Ipsum deinde conuiuium constat' inquit 'ex rebus quattuor
et tum denique omnibus suis numeris absolutum est, si belli

6 sqq. cf. Non. 52. 1 8 fr. 26 Huschke 11 sqq. cf. Non. 35. 32 13 fr. 50 Swoboda 20 fr. 333 sqq. Bücheler

1 eius *Fδ*: *om.* *γ* 6 pariter *Damsté*: partim (-tem *X*[1]) *ω* 9 -que *FNδ*: *om.* *OXΠ* 13 dictus *rell.*: ductus *Q* 15 M. *Fγ*: *om.* δ existimarit *Fγ*: existimaret δ 21 Musarum *scripsi*: Musarum id est proficisci a tribus et consistere in nouem *ω* 22 sint *Fγ*: sunt δ 25 quidem *FNδ*: inquit *OXΠ* stat *Hertz*: constat *ω*: concio stat *Boot* 27 belli *FN*: uelli *OXδ*: uel ii *Π*

homunculi conlecti sunt, si electus locus, si tempus lectum,
si apparatus non neglectus. Nec loquaces autem' inquit 'con-
uiuas nec mutos legere oportet, quia eloquentia in foro et
aput subsellia, silentium uero non in conuiuio, set in cubiculo
esse debet.' Sermones igitur id temporis habendos censet 4
non super rebus anxiis aut tortuosis, sed iucundos atque
inuitabiles et cum quadam inlecebra et uoluptate utiles, ex
quibus ingenium nostrum uenustius fiat et amoenius. 'Quod 5
profecto' inquit 'eueniet, si de id genus rebus ad communem
uitae usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro
atque in negotiis agendis loqui non est otium. Dominum
autem' inquit 'conuiuii esse oportet non tam lautum quam
sine sordibus', et 'In conuiuio legi non omnia debent, sed
ea potissimum, quae simul sint βιωφελῆ et delectent.'

Neque non de secundis quoque mensis, cuiusmodi esse eas 6
oporteat, praecipit. His enim uerbis utitur: 'Bellaria' inquit
'ea maxime sunt mellita, quae mellita non sunt; πέμμασιν
enim cum πέψει societas infida.'

Quod Varro hoc in loco dixit 'bellaria', ne quis forte in 7
ista uoce haereat, significat id uocabulum omne mensae
secundae genus. Nam quae πέμματα Graeci aut τραγήματα
dixerunt, ea ueteres nostri 'bellaria' appellauerunt. Vina
quoque dulciora est inuenire in comoediis antiquioribus hoc
nomine appellata dictaque esse ea 'Liberi bellaria'.

XII

Tribunos plebis prensionem habere, uocationem non habere.

In quadam epistula Atei Capitonis scriptum legimus 1
Labeonem Antistium legum atque morum populi Romani

15 sqq. cf. Macr. *Sat.* 2. 8. 2 27 fr. 9 Strzelecki

1 electus *rell.*: lectus $O^{1}\Pi$ 3 mutos *rell.*: multos $O^{1}X\Pi$ 7 inlecebra et $F\gamma$: et inlecebre (-bra Q^{2}) δ 11 agendis loqui $F\gamma$: agendi δ 19 bellaria ne $F\gamma Q^{2}$: bellare ante δ 21 Graeci *rell.*: graece *Q*

2 iurisque ciuilis doctum adprime fuisse. 'Sed agitabat' inquit
'hominem libertas quaedam nimia atque uecors usque eo, ut
diuo Augusto iam principe et rempublicam obtinente ratum
tamen pensumque nihil haberet, nisi quod iussum sanctum-
3 que esse in Romanis antiquitatibus legisset', ac deinde
narrat, quid idem Labeo per uiatorem a tribunis plebi
4 uocatus responderit: 'Cum a muliere' inquit 'quadam tribuni
plebis aduersum eum aditi ⟨in⟩ Gellianum ad eum misissent,
ut ueniret et mulieri responderet, iussit eum, qui missus
erat, redire et tribunis dicere ius eos non habere neque se
neque alium quemquam uocandi, quoniam moribus maiorum
tribuni plebis prensionem haberent, uocationem non habe-
rent; posse igitur eos uenire et prendi se iubere, sed uocandi
absentem ius non habere.'
5 Cum hoc in ea Capitonis epistula legissemus, id ipsum
postea in M. Varronis *rerum humanarum* uno et uicesimo
libro enarratius scriptum inuenimus, uerbaque ipsa super ea
6 re Varronis adscripsimus: 'In magistratu' inquit 'habent alii
uocationem, alii prensionem, alii neutrum: uocationem, ut
consules et ceteri, qui habent imperium; prensionem, ut
tribuni plebis et alii, qui habent uiatorem; neque uoca-
tionem neque prensionem, ut quaestores et ceteri, qui neque
lictorem habent neque uiatorem. Qui uocationem habent,
idem prendere, tenere, abducere possunt, et haec omnia,
siue adsunt, quos uocant, siue acciri iusserunt. Tribuni
plebis uocationem habent nullam, neque minus multi im-
periti, proinde atque haberent, ea sunt usi; nam quidam
non modo priuatum, sed etiam consulem in rostra uocari
iusserunt. Ego triumuirum uocatus a P. Porcio tribuno

18 *ant. rer. hum.* 21 fr. 2 Mirsch

2 uecors usque eo ut *Fγ*: vecor sunt que eorum δ: uecors tamquam *Bentley* 4 iussum *Bentley*: iustum *ω* 6 quid idem *Fγ*: quidem δ 8 ⟨in⟩ *add. Hertz* Gellianum *F*O^2*XΠN*δ (*cf. CIL 11. 1147 col. II 15*): gallianum O^1 (*cf. CIL 9. 1455*) 13 prendi se F^2O^2N: prense F^1: prendisse *rell.* 29 P. Porcio (-tio *FOX*) *FOXN*: portio *Π*δ

plebis non iui auctoribus principibus et uetus ius tenui. Item
tribunus cum essem, uocari neminem iussi nec uocatum a
conlega parere inuitum.'

Huius ego iuris, quod M. Varro tradit, Labeonem arbitror 7
uana tunc fiducia, cum priuatus esset, uocatum a tribunis
non isse. Quae, malum, autem ratio fuit uocantibus nolle 8
obsequi, quos confiteare ius habere prendendi? Nam qui
iure prendi potest, etiam in uincula duci potest. Sed quae- 9
rentibus nobis, quam ob causam tribuni, qui haberent sum-
mam coercendi potestatem, ius uocandi non habuerint ***,
quod tribuni plebis antiquitus creati uidentur non iuri
dicundo nec causis querelisque de absentibus noscendis, sed
intercessionibus faciendis, quibus usus praesens fuisset, ut
iniuria, quae coram fieret, arceretur; ac propterea ius ab-
noctandi ademptum, quoniam, ut uim fieri uetarent, adsi-
duitate eorum et praesentium oculis opus erat.

XIII

Quod in libris *humanarum* M. Varronis scriptum est aediles et quaestores populi Romani in ius a priuato ad praetorem uocari posse.

Cum ex angulis secretisque librorum ac magistrorum in 1
medium iam hominum et in lucem fori prodissem, quaesi-
tum esse memini in plerisque Romae stationibus ius publice
docentium aut respondentium, an quaestor populi Romani
ad praetorem in ius uocari posset. Id autem non ex otiosa 2
quaestione agitabatur, sed usus forte natae rei ita erat, ut
uocandus esset in ius quaestor. Non pauci igitur existima- 3
bant ius uocationis in eum praetori non esse, quoniam magi-
stratus populi Romani procul dubio esset et neque uocari
neque, si uenire nollet, capi atque prendi salua ipsius

8 etiam *Fγ*: et δ 10 *lac. stat.* ς: repertum *O mg.*: id occurrit *O man. rec.* 13 usus *O*²: *om.* ω 14 abnoctandi *FO*²*N*: abnotandi *X*: adnoctandi *O*¹*Π*: adnoctandum *Z*: aduocandi *Q* 19 ad praetorem *Fγ*: a praetore δ 25 ad praetorem *Fγ*: a praetore δ

4 magistratus maiestate posset. Sed ego, qui tum adsiduus in
libris M. Varronis fui, cum hoc quaeri dubitarique animad-
uertissem, protuli unum et uicesimum *rerum humanarum*,
in quo ita scriptum fuit: 'Qui potestatem neque uocationis
populi uiritim habent neque prensionis, eos magistratus a
priuato in ius quoque uocari est potestas. M. Laeuinus aedilis
curulis a priuato ad praetorem in ius est eductus; nunc
stipati seruis publicis non modo prendi non possunt, sed
etiam ultro submouent populum.'
5 Hoc Varro in ea libri parte de aedilibus, supra autem in
eodem libro quaestores neque uocationem habere neque
6 prensionem dicit. Vtraque igitur libri parte recitata in Var-
ronis omnes sententiam concesserunt, quaestorque in ius ad
praetorem uocatus est.

XIV

Quid sit 'pomerium.'

1 'Pomerium' quid esset, augures populi Romani, qui libros
de auspiciis scripserunt, istiusmodi sententia definierunt:
'Pomerium est locus intra agrum effatum per totius urbis
circuitum pone muros regionibus certeis determinatus, qui
2 facit finem urbani auspicii.' Antiquissimum autem pome-
rium, quod a Romulo institutum est, Palati montis radicibus
terminabatur. Sed id pomerium pro incrementis reipublicae
aliquotiens prolatum est et multos editosque collis circum-
3 plexum est. Habebat autem ius proferendi pomerii, qui
populum Romanum agro de hostibus capto auxerat.
4 Propterea quaesitum est ac nunc etiam in quaestione est,
quam ob causam ex septem urbis montibus, cum ceteri sex

4 *ant. rer. hum.* 21 fr. 3 Mirsch 10 *ant. rer. hum.* 21 fr. 2 Mirsch 19 sqq. cf. schol. Luc. I. 594

6 uocari $F^2X^2\Pi NZ$: uacari F^1OX^1Q 7 ad (de X^1) praetorem $F\gamma$: et pretore δ 8 stipati $FO^2N\delta$: stipatis $O^1X\Pi$ 16 Quid sit pom. Π: *om. rell.* 20 certeis *ut uid.* F^1X^1: certe is O^2N: certe his $O^1\Pi$: certis $F^2X^2\delta$ 22 Palati *rell.*: Palatini Q

intra pomerium sint, Auentinus solum, quae pars non longinqua nec infrequens est, extra pomerium sit, neque id Seruius Tullius rex neque Sulla, qui proferundi pomerii titulum quaesiuit, neque postea diuus Iulius, cum pomerium proferret, intra effatos urbis fines incluserint.

Huius rei Messala aliquot causas uideri scripsit, sed prae- 5
ter eas omnis ipse unam probat, quod in eo monte Remus
urbis condendae gratia auspicauerit auesque inritas habuerit
superatusque in auspicio a Romulo sit: 'Idcirco' inquit 6
'omnes, qui pomerium protulerunt, montem istum excluse-
runt quasi auibus obscenis ominosum.'

Sed de Auentino monte praetermittendum non putaui, 7
quod non pridem ego in †Elydis, grammatici ueteris, *commentario* offendi, in quo scriptum erat Auentinum antea, sicuti diximus, extra pomerium exclusum, post auctore diuo Claudio receptum et intra pomerii fines obseruatum.

XV

Verba ex libro Messalae auguris, quibus docet, qui sint minores magistratus et consulem praetoremque conlegas esse; et quaedam alia de auspiciis.

In edicto consulum, quo edicunt, quis dies comitiis cen- 1
turiatis futurus sit, scribitur ex uetere forma perpetua: 'ne
quis magistratus minor de caelo seruasse uelit.' Quaeri 2
igitur solet, qui sint magistratus minores. Super hac re meis 3
uerbis nil opus fuit, quoniam liber M. Messalae auguris *de
auspiciis* primus, cum hoc scriberemus, forte adfuit. Prop- 4
terea ex eo libro uerba ipsius Messalae subscripsimus.
'Patriciorum auspicia in duas sunt diuisa potestates. Maxima

6 fr. 3 Huschke 28 fr. 1 Huschke

3 proferundi *Lion*: profundi *Q*: proferendi *rell.* 5 urbis *Fγ*: libri δ: urbi *Hertz* 13 Elydis (-idis *Z*) ω: Felicis *Mercklin*: Heraclidis *Hertz*: Epelydis *Bergk*: *nescioquem Aeliorum coni. Hosius* 22 scribitur *Fγ*: scriptum *Q*: scripturus *Z* 24 meis *Fγ*: eis δ

sunt consulum, praetorum, censorum. Neque tamen eorum omnium inter se eadem aut eiusdem potestatis, ideo quod conlegae non sunt censores consulum aut praetorum, praetores consulum sunt. Ideo neque consules aut praetores censoribus neque censores consulibus aut praetoribus turbant aut retinent auspicia; at censores inter se, rursus praetores consulesque inter se et uitiant et obtinent. Praetor, etsi conlega consulis est, neque praetorem neque consulem iure rogare potest, ut quidem nos a superioribus accepimus aut ante haec tempora seruatum est et ut in *commentario* tertio decimo C. Tuditani patet, quia imperium minus praetor, maius habet consul, et a minore imperio maius aut maior ⟨a minore⟩ conlega rogari iure non potest. Nos his temporibus praetore praetores creante ueterum auctoritatem sumus secuti neque his comitiis in auspicio fuimus. Censores aeque non eodem rogantur auspicio atque consules et praetores. Reliquorum magistratuum minora sunt auspicia. Ideo illi "minores", hi "maiores" magistratus appellantur. Minoribus creatis magistratibus tributis comitiis magistratus, sed iustus curiata datur lege; maiores centuriatis comitiis fiunt.'

5 Ex his omnibus uerbis Messalae manifestum fit, et qui
sint magistratus minores et quamobrem minores appellen-
6 tur. Sed et conlegam esse praetorem consuli docet, quod
7 eodem auspicio creantur. Maiora autem dicuntur auspicia
habere, quia eorum auspicia magis rata sunt quam aliorum.

11 fr. 2 Huschke

---

6 at *Fγ*: aut δ 10 aut ω: et *Scioppius* 13 maior a minore *Hertz*: maiore (-rem *Z*) ω rogari *Fδ*: rogare γ 16 aeque *Fγ*: atque δ 20 sed ω: ⟨ratus⟩ et *Büttner-Wobst* iustus ω: ius tum *Hertz*: *totum locum sanare conatus est Kan BPW 1898, 447* 23 appellentur *FNQ*: ap(p)ellantur *OXΠZ*

XVI

Item uerba eiusdem Messalae disserentis aliud esse ad populum loqui, aliud cum populo agere; et qui magistratus a quibus auocent comitiatum.

Idem Messala in eodem libro de minoribus magistratibus 1
ita scripsit: 'Consul ab omnibus magistratibus et comitiatum et contionem auocare potest. Praetor et comitiatum et contionem usquequaque auocare potest nisi a consule. Minores magistratus nusquam nec comitiatum nec contionem auocare possunt. Ea re, qui eorum primus uocat ad comitiatum, is recte agit, quia bifariam cum populo agi non potest nec auocare alius alii potest. Set si contionem habere uolunt, uti ne cum populo agant, quamuis multi magistratus simul contionem habere possunt.' Ex his uerbis Messalae 2
manifestum est aliud esse 'cum populo agere', aliud 'contionem habere'. Nam 'cum populo agere' est rogare quid 3
populum, quod suffragiis suis aut iubeat aut uetet, 'contionem' autem 'habere' est uerba facere ad populum sine ulla rogatione.

XVII

'Humanitatem' non significare id, quod uolgus putat, sed eo uocabulo, qui sinceriter locuti sunt, magis proprie esse usos.

Qui uerba Latina fecerunt quique his probe usi sunt, 1
'humanitatem' non id esse uoluerunt, quod uolgus existimat quodque a Graecis *φιλανθρωπία* dicitur et significat dexteritatem quandam beniuolentiamque erga omnis homines promiscam, sed 'humanitatem' appellauerunt id propemodum, quod Graeci *παιδείαν* uocant, nos eruditionem institutionemque in bonas artis dicimus. Quas qui sinceriter cupiunt

6 fr. 2 Huschke 23 sqq. cf. Non. 52. 7

---

12 auocare *Fγ*: cauere *Q*: cauo re *Z* potest. Set *Mommsen*: posset (-ent *Π*) *ω*: possunt *F*[2] 29 cupiunt *rell.*: percupiunt *Q*[1]: percipiunt *Q*[2]

adpetuntque, hi sunt uel maxime humanissimi. Huius enim scientiae cura et disciplina ex uniuersis animantibus uni homini datast idcircoque 'humanitas' appellata est.

2 Sic igitur eo uerbo ueteres esse usos et cumprimis M. Varronem Marcumque Tullium omnes ferme libri declarant. Quamobrem satis habui unum interim exemplum promere.
3 Itaque uerba posui Varronis e libro *rerum humanarum* primo, cuius principium hoc est: 'Praxiteles, qui propter artificium egregium nemini est paulum modo humaniori ignotus.'
4 'Humaniori' inquit non ita, ut uulgo dicitur, facili et tractabili et beniuolo, tametsi rudis litterarum sit—hoc enim cum sententia nequaquam conuenit—, sed eruditiori doctiorique, qui Praxitelem, quid fuerit, et ex libris et ex historia cognouerit.

XVIII

Quid aput M. Catonem significent uerba haec 'inter os atque offam'.

1 Oratio est M. Catonis Censorii *de aedilibus uitio creatis*. Ex ea oratione uerba haec sunt: 'Nunc ita aiunt in segetibus, in herbis bona frumenta esse. Nolite ibi nimiam spem habere. Saepe audiui inter os atque offam multa interuenire posse; uerumuero inter offam atque herbam ibi uero longum inter-
2 uallum est.' Erucius Clarus, qui praefectus urbi et bis consul fuit, uir morum et litterarum ueterum studiosissimus, ad Sulpicium Apollinarem scripsit, hominem memoriae nostrae doctissimum, quaerere sese et petere, uti sibi rescriberet,
3 quaenam esset eorum uerborum sententia. Tum Apollinaris nobis praesentibus—nam id temporis ego adulescens Romae sectabar eum discendi gratia—rescripsit Claro ut uiro

8 *ant. rer. hum.* I. 1 Mirsch 18 fr. 217 Malc.[2]

10 ita ut *Fγ*: *om.* δ 12 doctiorique *FγQ*[2]: doctorique δ
18 aiunt *Fγ*: agunt δ 22 Erucius *Fγ*: eruditius (-cius *Z*) δ

erudito breuissime uetus esse prouerbium 'inter os et offam' idem significans, quod Graecus ille *παροιμιώδης* uersus:

πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

XIX

* * * *

Versus est notae uetustatis senarius: 1

σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν ξυνουσίᾳ.

Eum uersum Plato in *Theaeteto* Euripidi esse dicit. Quod 2
quidem nos admodum miramur; nam scriptum eum legimus in tragoedia Sophocli, quae inscripta est *Αἴας Λοκρός*; prior autem natus fuit Sophocles quam Euripides.

Sed etiam ille uersus non minus notus: 3

γέρων γέροντα παιδαγωγήσω σ' ἐγώ,

et in tragoedia Sophocli scriptus est, cui titulus est *Φθιώτιδες*, et in *Bacchis* Euripidi.

Id quoque animaduertimus aput Aeschylum *ἐν τῷ πυρ-* 4
φόρῳ Προμηθεῖ et aput Euripidem in tragoedia quae inscripta est *Ἰνώ*, eundem esse uersum absque paucis syllabis. Aeschylus sic:

σιγῶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγων τὰ καίρια,

Euripides ita:

σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές.

Fuit autem Aeschylus non breui antiquior.

8 *Theag.* 125 b   10 Soph. fr. 14 Pearson   14 Soph. fr. 695 Pearson   15 *Bacch.* u. 193   20 Aesch. fr. 208 Nauck[2]   22 Eurip. fr. 413 Nauck[2]

---

1 prouerbium *rell.*: *om. Q*   5 *lemma om.* ω   6 uetustatis *FΠδ*: uenustatis (-te *X*[1]: -ti *X*[2]) *OXN*   11 natus ω: natu *Salmasius*   14 scriptus ς: scriptum ω   *Φθιώτιδες Casaubon*: ΦΙΛΟΤΙΔΕC (-ΙΛΛΕC *X*) ω   17 inscripta *Fγ*: scripta δ   20 TE *Fγ*: ΓΕ *Z*

XX

De genere atque nominibus familiae Porciae.

1 Cum in domus Tiberianae bibliotheca sederemus ego et
Apollinaris Sulpicius et quidam alii mihi aut illi familiares,
prolatus forte liber est ita inscriptus: M. Catonis Nepotis.
2 Tum quaeri coeptum est, quisnam is fuisset M. Cato Nepos.
3 Atque ibi adulescens quispiam, quod ex eius sermonibus
coniectare potui, non abhorrens a litteris: 'hic' inquit 'est
M. Cato, non cognomento Nepos, sed M. Catonis Censorii ex
filio nepos, qui pater fuit M. Catonis, praetorii uiri, qui bello
ciuili Vticae necem sibi gladio manu sua consciuit, de cuius
uita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur *laus Catonis*, quem
in eodem libro idem Cicero pronepotem fuisse dicit M. Catonis
4 Censorii. Eius igitur, quem Cicero laudauit, pater hic fuit
M. Cato, cuius orationes feruntur inscriptae: M. Catonis
Nepotis.'

5 Tum Apollinaris, ut mos eius in reprehendendo fuit,
placide admodum leniterque: 'laudo' inquit 'te, mi fili, quod
in tantula aetate, etiamsi hunc M. Catonem, de quo nunc
quaeritur, quis fuerit, ignoras, auditiuncula tamen quadam
6 de Catonis familia aspersus es. Non unus autem, sed con-
plures M. illius Catonis Censorii nepotes fuerunt geniti non
7 eodem patre; duos enim M. ille Cato, qui et orator et censor
fuit, filios habuit et matribus diuersos et aetatibus longe
8 dispares. Nam iam adulescente altero matre eius amissa
ipse quoque iam multum senex Saloni clientis sui filiam
uirginem duxit in matrimonium, ex qua natus est ei M. Cato
Salonianus; hoc enim illi cognomentum fuit a Salonio, patre
9 matris, datum. Ex maiore autem Catonis filio, qui praetor
designatus patre uiuo mortuus est et egregios *de iuris
disciplina* libros reliquit, nascitur hic, de quo quaeritur,

24 et *alt.* $F\gamma$: *om.* δ 26 Saloni Q^2: salonis δ: soloni (-nis Π) $F\gamma$ 28 Salonianus Y: solonianus (-nis O^1) ω Salonio F^1OXNQ^1: solonio $F^2\Pi Z$: salono Q^2

M. Cato M. filius M. nepos. Is satis uehemens orator fuit **10**
multasque orationes ad exemplum aui scriptas reliquit et
consul cum Q. Marcio Rege fuit inque eo consulatu in
Africam profectus in ea prouincia mortem obit. Sed is non, **11**
ita ut dixisti, M. Catonis, praetorii uiri, qui se Vticae occidit
et quem Cicero laudauit, pater fuit, nec, quia hic nepos
Catonis Censorii, ille autem pronepos fuit, propterea neces-
sum est patrem hunc ei fuisse. Hic enim nepos, cuius haec **12**
modo prolata oratio est, filium quidem M. Catonem habuit;
sed non eum, qui Vticae perit, sed qui, cum aedilis curulis et
praetor fuisset, in Galliam Narbonensem profectus ibi uita
functus est. Ex altero autem illo Censorii filio longe natu **13**
minore, quem Salonianum esse appellatum dixi, duo nati
sunt L. Cato et M. Cato. Is M. Cato tribunus plebis fuit et **14**
praeturam petens mortem obiit, ex eoque natus est M. Cato
praetorius, qui se bello ciuili Vticae interemit, de cuius uita
laudibusque cum M. Tullius scriberet, pronepotem eum
Catonis Censorii dixit fuisse. Videtis igitur hanc partem **15**
familiae, quae ex minore Catonis filio progenita est, non
solum generis ipsius tramitibus, sed temporum quoque
spatio differre; nam quia ille Salonianus in extrema patris
aetate, sicuti dixi, natus fuit, prognati quoque ab eo ali-
quanto posteriores fuerunt, quam qui a maiore fratre eius
geniti erant. Hanc temporum differentiam facile animad- **16**
uertetis ex hac ipsa oratione, cum eam legetis.'

Haec Sulpicius Apollinaris audientibus nobis dixit. Quae **17**
postea ita esse, uti dixerat, cognouimus, cum et *laudationes
funebres* et *librum commentarium de familia Porcia* legeremus.

2 aui $F\gamma$: aliis δ 4 obit $F^1\gamma Z$: obiit F^2X^2Q 9 M. *Hertz*: maiorem ω 10 perit $F^1OX^1N^2\delta$: periit $F^2X^2\Pi N^1Q^2$ 12 illo Q: iro Z: uiro $F\gamma$ 23 quam O^2XQ: nam *rell.*

XXI

Quod a scriptoribus elegantissimis maior ratio habita sit sonitus uocum atque uerborum iucundioris, quae a Graecis εὐφωνία dicitur, quam regulae disciplinaeque, quae a grammaticis reperta est.

1 Interrogatus est Probus Valerius, quod ex familiari eius
quodam conperi, 'has'ne 'urbis' an 'has urbes' et 'hanc
turrim' an 'hanc turrem' dici oporteret. 'Si aut uersum'
inquit 'pangis aut orationem solutam struis atque ea uerba
tibi dicenda sunt, non finitiones illas praerancidas neque
fetutinas grammaticas spectaueris, sed aurem tuam inter-
roga, quo quid loco conueniat dicere; quod illa suaserit, id
2 profecto erit rectissimum.' Tum is, qui quaesierat: 'quonam
3 modo' inquit 'uis aurem meam interrogem?' Et Probum ait
respondisse: 'Quo suam Vergilius percontatus est, qui diuer-
sis in locis "urbis" et "urbes" dixit arbitrio consilioque usus
4 auris. Nam in primo *georgicon*, quem ego' inquit 'librum
manu ipsius correctum legi, "urbis" per "i" litteram scripsit.
Verba e uersibus eius haec sunt:

urbisne inuisere, Caesar,
terrarumque uelis curam.

Verte enim et muta, ut "urbes" dicas: insubidius nescio quid
5 facies et pinguius. Contra in tertio *Aeneidis* "urbes" dixit per
"e" litteram:

centum urbes habitant magnas.

Hic item muta, ut "urbis" dicas: nimis exilis uox erit et
exsanguis; tanta quippe iuncturae differentia est in con-
6 sonantia uocum proximarum. Praeterea idem Vergilius "tur-
rim" dixit, non "turrem", et "securim", non "securem":

turrim in praecipiti stantem

19 *georg.* 1. 25 24 *Aen.* 3. 106 29 *Aen.* 2. 460

4 a *rell.*: *om.* *Q* 7 turrim *F*δ: turrem γ hanc *F*γ: hunc δ turrem *F*δ: turrim γ 8 uerba tibi (tui *X*) *F*γ: tibi uerba δ 17 correctum *ed. Gryph. 1537*: collectum ω 22 urbes *F*γ*Q*[2]: urbis δ 26 exsanguis *F*γ: sanguis δ: anguis *O*[1]

et

> incertam excussit ceruice securim.

Quae sunt, opinor, iucundioris gracilitatis, quam si suo
utrumque loco per "e" litteram dicas.' At ille, qui inter- 7
rogauerat, rudis profecto et aure agresti homo: 'cur' inquit
'aliud alio in loco potius rectiusque esse dicas, non sane
intellego.' Tum Probus iam commotior: 'noli' inquit 'igitur 8
laborare, utrum istorum debeas dicere, "urbis" an "urbes".
Nam cum id genus sis, quod uideo, ut sine iactura tua pecces,
nihil perdes, utrum dixeris.'

His tum uerbis Probus et hac fini hominem dimisit, ut 9
mos eius fuit erga indociles, prope inclementer. Nos autem 10
aliud quoque postea consimiliter a Vergilio duplici modo
scriptum inuenimus. Nam et 'tres' et 'tris' posuit eodem in
loco ea iudicii subtilitate, ut si aliter dixeris mutauerisque
et aliquid tamen auris habeas, sentias suauitatem sonitus
claudere. Versus ex decimo hi sunt: 11

> tres quoque Threicios Boreae de gente suprema
> et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit.

'Tres' illic, 'tris' hic; pensicula utrumque modulareque: re-
peries suo quidque in loco sonare aptissime. Sed in illo 12
quoque itidem Vergilii uersu:

> haec finis Priami fatorum,

si mutes 'haec' et 'hic finis' dicas, durum atque absonum erit, respuentque aures, quod mutaueris. Sicut illud contra eiusdem Vergilii insuauius facias, si mutes:

> quem das finem, rex magne, laborum?

Nam si ita dicas: 'quam das finem', iniucundum nescio quo pacto et laxiorem uocis sonum feceris.

2 *Aen.* 2. 224 — 18 *Aen.* 10. 350 — 23 *Aen.* 2. 554 — 27 *Aen.* 1. 241

---

9 tua δ: tui *F*γ — 16 sentias *F*²γ: sentencias *F*¹δ — 24 si mutes hec *Q*: simuteslut *Z*: simul ut *F*γ

13 Ennius item 'rectos cupressos' dixit contra receptum
uocabuli genus hoc uersu:

capitibus nutantis pinos rectosque cupressos.

Firmior ei, credo, et uiridior sonus esse uocis uisus est
14 'rectos' dicere 'cupressos' quam 'rectas'. Contra uero idem
Ennius in *annali* duodeuicesimo 'aere fulua' dixit, non
'fuluo', non ob id solum, quod Homerus ἠέρα βαθεῖαν dicit,
sed quod hic sonus, opinor, uocabilior est uisus et amoenior.
15 Sicuti Marco etiam Ciceroni mollius teretiusque uisum in
quinta *in Verrem* 'fretu' scribere quam 'freto': 'Perangusto'
inquit 'fretu diuisa'. Erat enim crassius uetustiusque
16 'perangusto freto' dicere. Itidem in secunda simili usus
modulamine 'manifesto peccatu' inquit, non 'peccato'; hoc
enim scriptum in uno atque in altero antiquissimae fidei
17 libro Tironiano repperi. Verba sunt Ciceronis haec: 'Nemo
ita uiuebat, ut nulla eius uitae pars summae turpitudinis
esset expers, nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, ut,
cum inpudens fuisset in facto, tum inpudentior uideretur, si
negaret.'
18 Huius autem uocis cum elegantior hoc in loco sonus est,
19 tum ratio certa et probata est. 'Hic' enim 'peccatus', quasi
'peccatio', recte Latineque dicitur, sicut 'hic incestus' non
qui admisit, sed quod admissum est, et 'hic tributus', quod
'tributum' nos dicimus, a plerisque ueterum dicta sunt. 'Hic'
quoque 'adlegatus' et 'hic arbitratus' pro ⟨'adlegatione'
proque⟩ 'arbitratione' dicuntur, qua ratione seruata 'arbi-
20 tratu' et 'adlegatu meo' dicimus. Sic igitur 'in manifesto

1 sqq. cf. Non. 195. 21   3 *ann.* u. 490 Vahlen^2 6 *ann.* u. 454 Vahlen^2 7 *Il.* 20. 446; 21. 6   10 *in Verr.* 5. 169   15 *in Verr.* 2. 191

---

3 capitibus ω: captibus *Schneider*   nutantis ω: nutantibus X^1 *Non.*   7 ob *Fγ*: *om.* δ   8 est uisus *FOXN*: uisus δ: *om.* Π   11 crassius *Fγ*: crassius quam *Z*: crassius iam *Q*   13 peccatu (-to *Z*) inquit *rell.*: inquit peccata *Q*   18 fuisset *rell.*: esset *Q*   25 adlegatus *rell.*: adnegatus O^1Π   ⟨adl. proque⟩ *add.* ς   27 adlegatu *FN*δ: ablegatu *OX*Π

peccatu' dixit, ut 'in manifesto incestu' ueteres dixerunt,
non quin Latinum esset 'peccato' dicere, sed quia in loco
isto positum subtilius ad aurem molliusque est.
Lucretius aeque auribus inseruiens 'funem' feminino **21**
genere appellauit in hisce uersibus:

haut, ⟨ut⟩ opinor, enim mortalia saecla superne
aurea de caelo demisit funis in arua,

cum dicere usitatius manente numero posset:

aureus e caelo demisit funis in arua.

Sacerdotes quoque feminas M. Cicero 'antistitas' dicit, **22**
non secundum grammaticam legem 'antistites'. Nam cum
insolentias uerborum a ueteribus dictorum plerumque re-
spueret, huius tamen uerbi in ea parte sonitu delectatus:
'Sacerdotes' inquit 'Cereris atque illius fani antistitae.'
Vsque adeo in quibusdam neque rationem uerbi neque **23**
consuetudinem, sed solam aurem secuti sunt suis uerba
modulis pensitantem. 'Quod qui non sentiunt,' inquit idem **24**
ipse M. Cicero, cum de numerosa et apta oratione dissereret,
'quas auris habeant aut quid in his hominis simile sit,
nescio.'
Illud uero cumprimis apud Homerum ueteres grammatici **25**
adnotauerunt, quod, cum dixisset quodam in loco *κολοιούς
τε ψῆράς τε*, alio in loco non *ψηρῶν*, set *ψαρῶν* dixit:

τῶν δ' ὥς τε ψαρῶν νέφος ἔρχεται ἠὲ κολοιῶν,

secutus non communem, sed propriam in quoque uocis situ
iucunditatem; nam si alterum in alterius loco ponas, utrum-
que feceris sonitu insuaue.

4 sqq. cf. Non. 205. 21 6 Lucr. 2. 1153 14 *in Verr.* 4. 99 17 *or.* 168 22 *Il.* 15. 583 24 *Il.* 17. 755

---

6 ⟨ut⟩ *Lucr.*: *om.* *ω* 14 Cereris *FN*: celeris *OXΠ* ceteris δ: 23 *ψηρῶν scripsi*: ΨΗΡΩΝΤΕ *ω* 26 alterius *rell.*: altero *Q*

XXII

Verba Titi Castricii rhetoris ad discipulos adulescentes de uestitu atque calciatu non decoro.

1 T. Castricius, rhetoricae disciplinae doctor, qui habuit Romae locum principem declamandi ac docendi, summa uir auctoritate grauitateque et a diuo Hadriano in mores atque litteras spectatus, cum me forte praesente—usus enim sum eo magistro—discipulos quosdam suos senatores uidisset die feriato tunicis et lacernis indutos et gallicis calciatos: 'equidem' inquit 'maluissem uos togatos esse; ⟨si⟩ pigitum est, cinctos saltem esse et paenulatos. Sed si hic uester huiusmodi uestitus de multo iam usu ignoscibilis est, soleatos tamen uos, populi Romani senatores, per urbis uias ingredi nequaquam decorum est, non hercle uobis minus, quam illi tum fuit, cui hoc M. Tullius pro turpi crimine obiectauit.'

2 Haec me audiente Castricius et quaedam alia ad eam rem
3 conducentia Romane et seuere dixit. Plerique autem ex his,
qui audierant, requirebant, cur 'soleatos' dixisset, qui galli-
4 cas, non soleas, haberent. Sed Castricius profecto scite atque
5 incorrupte locutus est: omnia enim ferme id genus, quibus
plantarum calces tantum infimae teguntur, cetera prope
nuda et teretibus habenis uincta sunt, 'soleas' dixerunt, non-
6 numquam uoce Graeca 'crepidulas'. 'Gallicas' autem uerbum
esse opinor nouum non diu ante aetatem M. Ciceronis usur-
pari coeptum, itaque ab eo ipso positum est in secunda
Antonianarum: 'Cum gallicis' inquit 'et lacerna cucurristi.'
7 Neque in ea significatione id apud quemquam alium scri-
ptum lego grauioris dumtaxat auctoritatis scriptorem; sed,
ut dixi, 'crepidas' et 'crepidulas' prima syllaba correpta id

27 *Phil.* 2. 76

---

4 T. *Fγ*: *om.* δ 7 spectatus *Fγ*: expectatus δ forte *Fδ*: *om.* γ 9 gallicis *Fγ*: callicis *Z*: caligis *Q* 10 ⟨si⟩ *add. Dziatzko* 11 cinctos *Fγ*: cunctos Q^2Z: cultos Q^1 12 huiusmodi *Fδ* huiuscemodi γ

genus calciamentum appellauerunt, quod Graeci κρηπῖδας
uocant, eiusque calciamenti sutores 'crepidarios' dixerunt.
Sempronius Asellio in libro *rerum gestarum* XIV: 'Crepi- 8
darium' inquit 'cultellum rogauit a crepidario sutore.'

XXIII

* * * *

Conprecationes deum inmortalium, quae ritu Romano 1
fiunt, expositae sunt in libris sacerdotum populi Romani et
in plerisque antiquis orationibus. In his scriptum est: 'Luam 2
Saturni, Salaciam Neptuni, Horam Quirini, Virites Quirini,
Maiam Volcani, Heriem Iunonis, Moles Martis Nerienemque
Martis.' Ex quibus id, quod postremum posui, sic plerosque 3
dicere audio, ut primam in eo syllabam producant, quo
Graeci modo dicunt Νηρεΐδας. Sed qui proprie locuti sunt,
primam correptam dixerunt, tertiam produxerunt. Est enim 4
rectus casus eius uocabuli, sicut in libris ueterum scriptum
est, 'Nerio', quamquam M. Varro in satura Menippea, quae
inscribitur Σκιομαχία, non 'Nerio', sed 'Nerienes' uocatiue
dicit in his uersibus:

te Anna ac Peranna, Panda Cela, te Pales,
Nerienes ⟨et⟩ Minerua, Fortuna ac Ceres.

Ex quo nominandi quoque casum eundem fieri necessum 5
est. Sed Nerio a ueteribus sic declinabatur quasi Anio: nam 6
perinde ut 'Anienem', sic 'Nerienem' dixerunt tertia syllaba

3 fr. 11 Peter 20 fr. 506 Bücheler

3 XIV *rell.*: XIII *X* 6 *lemma om. ω* 9 Luam *rell.*: lucam *O*¹*Π* 10 Salaciam *rell.*: solaciam *Q* Virites δ: iurites *Fγ* 11 Moles *FN*δ: molas *OXΠ* 14 proprie *FQ*: prope *Z*: probe γ 15 correptam γδ: correptim *F* 16 eius *F*δ: *om.* γ 18 inscribitur *F*γ: scribitur δ 20 Panda Cela, te *Mommsen*: panda te lato ω: Panda te lito *Hertz* 21 ⟨et⟩ *add. ed. Ascens. 1532* Minerua *FOΠN*: mineruam *X*δ 23 declinabatur *Lion*: declinabitur δ: declinatur *F*γ

7 producta. Id autem, siue 'Nerio' siue 'Nerienes' est, Sabinum
8 uerbum est, eoque significatur uirtus et fortitudo. Itaque ex
Claudiis, quos a Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia
9 atque praestanti fortitudine, 'Nero' appellatus est. Sed id
Sabini accepisse a Graecis uidentur, qui uincula et firma-
menta membrorum νεῦρα dicunt, unde nos quoque Latine
10 'neruos' appellamus. Nerio igitur Martis uis et potentia et
maiestas quaedam esse Martis demonstratur.
11 Plautus autem in *Truculento* coniugem esse Nerienem
Martis dicit, atque id sub persona militis in hoc uersu:

Mars peregre adueniens salutat Nerienem uxorem suam.

12 Super ea re audiui non incelebrem hominem dicere nimis
comice Plautum inperito et incondito militi falsam nouam-
que opinionem tribuisse, ut Nerienem coniugem esse Martis
13 putaret. Sed id perite magis quam comicė dictum intelleget,
qui leget Cn. Gellii *annalem* tertium, in quo scriptum est
Hersiliam, cum apud T. Tatium uerba faceret pacemque
oraret, ita precatam esse: 'Neria Martis, te obsecro, pacem
da, te uti liceat nuptiis propriis et prosperis uti, quod de tui
coniugis consilio contigit, uti nos itidem integras raperent,
14 unde liberos sibi et suis, posteros patriae pararent.' 'De tui'
inquit 'coniugis consilio' Martem scilicet significans; per
quod apparet non esse id poetice a Plauto dictum, sed eam
quoque traditionem fuisse, ut Nerio a quibusdam uxor esse
15 Martis diceretur. Inibi autem animaduertendum est, quod
Gellius 'Neria' dicit per 'a' litteram, non 'Nerio' neque
16 'Nerienes'. Praeter Plautum etiam praeterque Gellium
Licinius Imbrex, uetus comoediarum scriptor, in fabula,
quae *Neaera* inscripta est, ita scripsit:

11 *Truc.* u. 515 18 fr. 15 Peter

---

1 producta *Fγ*: *om.* δ 3 qui *rell.*: quis *Q* 11 salutat *Fγ*: salutauit *Q*: salutati *Z* 16 qui *rell.*: quis *Z* 19 da, te *Hertz*: date ω 20 uti *Fγ*: ut in δ 21 posteros *Boot*: posteris ω 29 Neaera *Fγ*: nerea *Z*: ueara *Q* inscripta *Fγ*: scripta δ

nolo ego Neaeram te uocent, set Nerienem,
cum quidem Mauorti es in conubium data.

Ita autem se numerus huiusce uersus habet, ut tertia in eo 17
nomine syllaba contra quam supra dictum est corripienda
sit; cuius sonitus quanta aput ueteres indifferentia sit,
notius est, quam ut plura in id uerba sumenda sint. Ennius 18
autem in primo *annali* in hoc uersu:

Nerienem Mauortis et Herem,

si, quod minime solet, numerum seruauit, primam syllabam
intendit, tertiam corripuit.

Ac ne id quidem praetermittendum puto, cuicuimodi est, 19
quod in *commentario* quodam Seruii Claudii scriptum in-
uenimus, 'Nerio' dictum quasi 'Neirio', hoc est sine ira et
cum placiditate, ut eo nomine mitem tranquillumque fieri
Martem precemur; 'ne' enim particula, ut apud Graecos, ita
plerumque in Latina quoque lingua priuatiuast.

XXIV

* * * *

M. Cato consularis et censorius publicis iam priuatisque 1
opulentis rebus uillas suas inexcultas et rudes ne tectorio
quidem praelitas fuisse dicit ad annum usque aetatis suae
septuagesimum. Atque ibi postea his uerbis utitur: 'Neque
mihi' inquit 'aedificatio neque uasum neque uestimentum
ullum est manupretiosum neque pretiosus seruus neque

1 u. 1 Ribbeck^2 8 *ann.* u. 104 Vahlen^2 12 fr. 4 Fun. 22 fr. 174 Malc.^{2}

---

1 Neaeram *FOXN*: neaerem (-re *Q*: -ra *Π*) *Π*δ 2 Mauorti *Ribbeck*: marti ω es *FON*δ: est *XΠ* 8 Herem *Meursius*: (h)erclem (erdem *X*) ω: Heriem K. Meister, *Lat. Griech. Eigennamen.* 11 cuicuimodi F^1*OΠN*: cuimodi *XZ*: cuiusmodi F^2*Q* 12 quodam *FOΠN*: quaedam *X*: *om.* δ 15 ut*F*γ: ait δ 18 *lemma om.* ω 24 neque *F*γ: *om.* δ

ancilla. Si quid est,' inquit 'quod utar, utor; si non est, egeo. Suum cuique per me uti atque frui licet.' Tum deinde addit: 'Vitio uertunt, quia multa egeo; at ego illis, quia nequeunt
2 egere.' Haec mera ueritas Tusculani hominis egere se multis rebus et nihil tamen cupere dicentis plus hercle promouet ad exhortandam parsimoniam sustinendamque inopiam quam Graecae istorum praestigiae philosophari sese dicentium umbrasque uerborum inanes fingentium, qui se nihil habere et nihil tamen egere ac nihil cupere dicunt, cum et habendo et egendo et cupiendo ardeant.

XXV

Quaesitum tractatumque, quid sint 'manubiae'; atque inibi dicta quaedam de ratione utendi uerbis pluribus idem significantibus.

1 In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circumundique inaurata equorum atque signorum militarium, subscriptum-
2 que est: 'ex manubiis'. Quaerebat Fauorinus, cum in area fori ambularet et amicum suum consulem opperiretur causas pro tribunali cognoscentem nosque tunc eum sectaremur, quaerebat, inquam, quid nobis uideretur signi-
3 ficare proprie 'manubiarum' illa inscriptio. Tum quispiam, qui cum eo erat, homo in studiis doctrinae multi atque celebrati nominis: ' "ex manubiis" ' inquit 'significat "ex praeda"; manubiae enim dicuntur praeda, quae manu capta
4 est.' 'Etiamsi' inquit Fauorinus 'opera mihi princeps et prope omnis in litteris disciplinisque Graecis sumpta est, non usque eo tamen infrequens sum uocum Latinarum, quas subsiciuo aut tumultuario studio colo, ut hanc ignorem manubiarum interpretationem uulgariam, quod esse dicantur manubiae praeda. Sed quaero, an M. Tullius, uerborum

29 sqq. cf. Non. 432. 25

1–2 egeo. Suum *Stephanus*: ego sum ω 10 habendo ω: habeant *Eussner* 28 manubiarum *F*δ: *om.* γ

homo diligentissimus, in oratione, quam dixit *de lege agraria*
Kalendis Ianuariis contra Rullum, inani et inlepida gemina-
tione iunxerit "manubias" et "praedam", si duo haec uerba
idem significant neque ulla re aliqua dissident?' Atque, ut 5
erat Fauorinus egregia uel diuina quadam memoria, uerba
ipsa M. Tulli statim dixit. Ea nos hic adscripsimus: 'Prae- 6
dam, manubias, sectionem, castra denique Cn. Pompei
sedente imperatore decemuiri uendent'; et infra itidem duo
haec simul iunctim posita dixit: 'Ex praeda, ex manubiis,
ex auro coronario.' Ac deinde ad eum conuertit, qui manu- 7
bias esse praedam dixerat, et: 'uideturne tibi' inquit 'utro-
que in loco M. Cicero duobus uerbis idem, sicuti tu putas,
significantibus inepte et frigide esse usus ac tali ioco dignus,
quali apud Aristophanen, facetissimum comicorum, Euri-
pides Aeschylum insectatus est, cum ait:

δὶς ταὐτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰσχύλος.
ἥκω γὰρ εἰς γῆν, φησί, καὶ κατέρχομαι·
ἥκω δὲ ταὐτόν ἐστι τῷ κατέρχομαι.
νὴ τὸν Δί', ὥσπερ γ' εἴ τις εἴποι γείτονι·
χρῆσον σὺ μάκτραν, εἰ δὲ βούλει, κάρδοπον?'

'Nequaquam uero' inquit ille 'talia uidentur, quale est 8
μάκτρα et *κάρδοπος*, quae uel a poetis uel oratoribus Graecis
nostrisque celebrandae et ornandae rei gratia duobus eadem
pluribusue nominibus frequentantur.'

'Quid igitur' inquit Fauorinus 'ualet haec repetitio in- 9
stauratioque eiusdem rei sub alio nomine in "manubiis" et
in "praeda"? num ornat, ut alioqui solet, orationem? num
eam modulatiorem aptioremque reddit? num onerandi uel
exprobrandi criminis causa exaggerationem aliquam speci-
osam facit? sicut in libro eiusdem M. Tulli, qui *de constituendo*

6 *de leg. agr.* fr. 4 Clark 9 *de leg. agr.* 2. 59 16 *ran.* 1154; 1156

6 M. *Fγ*: *om.* *δ* adscripsimus *Fδ*: a(d)scribimus *γ* 13 ioco *ς*: loco *ω* 22 uel *prius* *Fδ*: *om.* *γ* 23 celebrandae *rell.*: uenerande *Q*

accusatore est, una eademque res pluribus uerbis uehementer
atque atrociter dicitur: "Sicilia tota, si una uoce loqueretur,
hoc diceret: 'quod auri, quod argenti, quod ornamentorum
in meis urbibus, sedibus, delubris fuit'." Nam cum urbes
semel totas dixisset, sedes delubraque addidit, quae sunt
10 ipsa quoque in urbibus. Item in eodem libro simili modo:
"Siciliam" inquit "prouinciam C. Verres per triennium de-
populatus esse, Siculorum ciuitates uastasse, domos exina-
11 nisse, fana spoliasse dicitur." Ecquid uidetur, cum Siciliam
prouinciam dixerit atque insuper etiam ciuitates addiderit,
domos etiam et fana, quae infra posuit, conprehendisse?
Verba haec item multa atque uaria: "depopulatus esse,
uastasse, exinanisse, spoliasse", nonne unam et eandem uim
in sese habent? Sane. Sed quia cum dignitate orationis et
cum graui uerborum copia dicuntur, quamquam eadem fere
sint et ex una sententia cooriantur, plura tamen esse existi-
mantur, quoniam et aures et animum saepius feriunt.
12 'Hoc ornatus genus in crimine uno uocibus multis atque
saeuis extruendo ille iam tunc M. Cato antiquissimus in ora-
tionibus suis celebrauit, sicut in illa, quae inscripta est *de
decem hominibus*, cum Thermum accusauit, quod decem
liberos homines eodem tempore interfecisset, hisce uerbis
eandem omnibus rem significantibus usus est, quae quoniam
sunt eloquentiae Latinae tunc primum exorientis lumina
quaedam sublustria, libitum est ea mihi ἀπομνημονεύειν:
"Tuum nefarium facinus peiore facinore operire postulas,
succidias humanas facis, tantam trucidationem facis, decem
funera facis, decem capita libera interficis, decem hominibus
13 uitam eripis indicta causa, iniudicatis, indemnatis." Item

2 *diu. in Q. Caec.* 19 7 *diu. in Q. Caec.* 11 26 fr. 59 Malc.[2]

9 Ecquid *ed. Ald. 1515*: haec quid (qui X^1) ω 11 conprehendisse δ: comprehendisset *Fγ* 13 uastasse exinanisse *Fγ*: *om.* δ 24 lumina *Fγ* (limina O^1): lumine δ 26 facinore *rell.*: *om.* *Q* 27 tant. truc. facis *F*δ: *om.* γ 29 indem(p)natis *rell.*: incondemnatis *Q*

M. Cato in orationis principio, quam dixit in senatu *pro Rodiensibus*, cum uellet res nimis prosperas dicere, tribus uocabulis idem sentientibus dixit. Verba eius haec sunt: **14**
"Scio solere plerisque hominibus in rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere atque superbiam atque ferociam augescere." Itidem Cato ex *originum* VII in **15**
oratione, quam *contra Seruium Galbam* dixit, conpluribus uocabulis super eadem re usus est: "Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, aetas, uox, uires, senectus; uerum enimuero cum tantam rem peragier arbitrarer," ***.

'Sed ante omnis apud Homerum eiusdem rei atque senten- **16**
tiae luculenta exaggeratio est:

> *Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων ὕπαγε Ζεὺς ἔκ τε κονίης*
> *ἔκ τ' ἀνδροκτασίης ἔκ θ' αἵματος ἔκ τε κυδοιμοῦ.*

Item in alio uersu:

> *ὑσμῖναί τε μάχαι τε φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε.*

Nam cum omnia ista utrobique multa et cognominata nihil **17**
plus demonstrent quam proelium, huius tamen rei uaria facies delectabiliter ac decore multis uariisque uerbis de-
picta est. Neque non illa quoque aput eundem poetam una in **18**
duobus uerbis sententia cum egregia ratione repetita est: Idaeus enim, cum inter Aiacem et Hectorem decertantes armis intercederet, his ad eos uerbis usus est:

> *μηκέτι, παῖδε φίλω, πολεμίζετε μηδὲ μάχεσθε,*

in quo uersu non oportet uideri alterum uerbum idem, quod **19**
superius, significans supplendi numeri causa extrinsecus additum et consarcinatum. Est enim hoc inane admodum et

4 fr. 163 Malc.[2] 8 fr. 196 Malc.[2] 13 *Il.* 11. 163 16 *Od.* 11. 612 24 *Il.* 7. 279

---

10 peragier *ΠQ*: pagier *Z*: p. agier *FON*: agier *X* arbitrarer *Fγ*: arbitraret (-retur *Q*) δ 17 cognominata *Hertz*: cog(con- *Z*) nomina δ: continua nomina *Fγ* 23 uerbis *rell.*: *om.* *Q*

futtile. Sed cum in iuuenibus gloriae studio flagrantibus peruicaciam ferociamque et cupidinem pugnae leniter tamen ac placide obiurgaret, atrocitatem rei et culpam perseuerandi bis idem dicendo alio atque alio uerbo auxit inculcauitque, duplexque eadem conpellatio admonitionem facit instan-
20 tiorem. Ne illa quidem significationis eiusdem repetitio ignaua et frigida uideri debet:

> *μνηστῆρες δ' ἄρα Τηλεμάχῳ θάνατόν τε μόρον τε ἤρτυνον,*

quod bis idem: *θάνατον* et *μόρον* dixerit; indignitas enim moliendae tam acerbae tamque iniustae necis miranda
21 mortis iteratione defleta est. Ceterum quis tam obtunso ingeniost, quin intellegat:

> *βάσκ' ἴθι, οὖλε Ὄνειρε,*

et

> *βάσκ' ἴθι, Ἶρι ταχεῖα,*

uerba idem duo significantia non frustra posita esse *ἐκ παραλλήλων*, ut quidam putant, sed hortamentum esse acre imperatae celeritatis?

22 'Verba quoque illa M. Ciceronis *in L. Pisonem* trigemina, etiamsi durae auris hominibus non placent, non uenustatem modo numeris quaesiuerunt, sed figuram simulationemque
23 oris pluribus simul uocibus uerberauerunt: "Vultus denique" inquit "totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit, hic eos, quibus erat ignotus,
24 decepit, fefellit, induxit." Quid igitur simile est' inquit 'apud eundem in "praeda" et "manubiis"? Nihil profecto
25 istiusmodi. Nam neque ornatius fit additis manubiis neque

8 *Od.* 20. 241 14 *Il.* 2. 8 16 *Il.* 8. 399 23 *in Pis.* 1

1 peruic. feroc. *Fγ*: peruicaciamque δ 10 et *Z*: ΚΑΙ *FON*: CAI *XΠ* 13 ingeniost *ON*: ingenio est *F*²*XΠ*: ingenio sit (si *Z*) δ: ingenio sunt *F*¹ 15 et *Z*: ΚΑΙ *Fγ* 23 uerberauerunt *Fγ*: cuerberauerunt δ 25 fraudem *Fγ*: fraude δ homines *Fδ*: hominis γ 28 istiusmodi *Fγ*: istiusmodi est δ ornatius *Fδ*: ornatus γ

exaggeratius modulatiusue; sed aliud omnino "praeda" est,
ut in libris rerum uerborumque ueterum scriptum est, aliud
"manubiae". Nam praeda dicitur corpora ipsa rerum, quae **26**
capta sunt, manubiae uero appellatae sunt pecunia a quae-
store ex uenditione praedae redacta. Vtrumque ergo dixit **27**
M. Tullius cumulandae inuidiae gratia decemuiros ablaturos
persecuturosque: et praedam, quae nondum esset uenun-
data, et pecuniam, quae ex uenditione praedae percepta
esset.

'Itaque haec inscriptio, quam uidetis: "ex manubiis", non **28**
res corporaque ipsa praedae demonstrat—nihil enim captum
est horum a Traiano ex hostibus—, sed facta esse haec con-
parataque "ex manubiis", id est ex pecunia praedaticia,
declarat. Manubiae enim sunt, sicuti iam dixi, non praeda, **29**
sed pecunia per quaestorem populi Romani ex praeda
uendita contracta. Quod "per quaestorem" autem dixi, intel- **30**
legi nunc oportet praefectum aerario significari. Nam cura
aerarii a quaestoribus ad praefectos translata est. Est **31**
tamen nonnusquam inuenire ita scripsisse quosdam non
ignobiles scriptores, ut aut temere et incuriose "praedam"
pro "manubiis" et "manubias" pro "praeda" posuerint aut
tropica quadam figura mutationem uocabuli fecerint, quod
facere concessum est scite id periteque facientibus. Sed **32**
enim, qui proprie atque signate locuti sunt, sicut hoc in loco
M. Tullius, manubias pecuniam dixerunt.'

XXVI

Verba P. Nigidii, quibus dicit in nomine Valeri in casu uocandi primam syllabam acuendam esse; et item alia ex eiusdem uerbis ad rectam scripturam pertinentia.

P. Nigidii uerba sunt ex *commentariorum grammaticorum* **1**
uicesimo quarto, hominis in disciplinis doctrinarum omnium

4 appellatae $F\gamma Q^2$: appellata δ 8 percepta $F\gamma$: precepta δ 13 praedaticia $F\gamma$: predantia δ 16 Quod $F\gamma$: sed δ 20 et *Damsté*: aut ω 27 Valeri *FON*: ualerii $X\Pi\delta$

praecellentis: 'Deinde' inquit 'uoculatio qui poterit seruari,
si non sciemus in nominibus, ut "Valeri", utrum interro-
gandi an uocandi sint? Nam interrogandi secunda syllaba
superiore tonost quam prima, deinde nouissima deicitur; at
in casu uocandi summo tonost prima, deinde gradatim
2 descendunt.' Sic quidem Nigidius dici praecipit. Sed si quis
nunc Valerium appellans in casu uocandi secundum id
praeceptum Nigidii acuerit primam, non aberit, quin ride-
3 atur. 'Summum' autem 'tonum' προσῳδίαν acutam dicit et,
quem accentum nos dicimus, 'uoculationem' appellat et
'casum interrogandi' eum dicit, quem nunc nos genetiuum
dicimus.

4 Id quoque in eodem libro Nigidiano animaduertimus: 'Si
"huius" ' inquit ' "amici" uel "huius magni" scribas, unum
"i" facito extremum; sin uero "hi magnei", "hi amicei" casu
multitudinis recto, tum ante "i" scribendum erit "e", atque id
ipsum facies in similibus.' Item: 'si "huius terrai" scribas, "i"
littera sit extrema, si "huic terrae", per "e" scribendum est.'
Item: ' "mei" qui scribit in casu interrogandi, uelut cum
dicimus "mei studiosus", per "i" unum scribat, non per "e"; at
cum "mihei", tum per "e" et "i" scribendum est, quia dandi
5 casus est.' Haec nos auctoritate doctissimi hominis adducti
propter eos, qui harum quoque rerum scientiam quaerunt,
non praetermittenda existimauimus.

1 fr. 35 Swoboda 13 fr. 36 Swoboda 17 fr. 37 Swoboda 19 fr. 38 Swoboda

---

2 Valeri ς: ualerii ω 3 an uocandi sint *rell.*: sunt an uocandi Q^1: sint an uocandi Q^2 15 hi *FONQ*: hii *XΠZ* magnei *OXΠ*: magnii *FNZ*: magni *Q* hi *FON*: hii *XΠδ* amicei *OXΠ*: amicii *FNδ* 16 ante ω: ⟨i⟩ ante *Eussner* e *rell.*: *om.* *Q* 17 terrai *ed. Ascens. 1532*: terrae ω 19 *et* 20 mei ω: mi ς 20 studiosus *Fγ*: studiosis δ at O^2*XΠ*: ac *F*O^1*Nδ* 21 miei δ: mei *Fγ*

XXVII

De uersibus, quos Vergilius sectatus uidetur, Homeri ac Partheni.

Partheni poetae uersus est: 1

Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ εἰναλίῳ Μελικέρτῃ.

Eum uersum Vergilius aemulatus est itaque fecit duobus 2
uocabulis uenuste inmutatis parem:

Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.

Sed illi Homerico non sane re parem neque similem fecit; 3
esse enim uidetur Homeri simplicior et sincerior, Vergilii
autem *νεωτερικώτερος* et quodam quasi ferumine inmisso
fucatior:

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι.
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

XXVIII

De sententia Panaetii philosophi, quam scripsit in libro *de officiis* secundo, qua hortatur, ut homines ad cauendas iniurias in omni loco intenti paratique sint.

Legebatur Panaetii philosophi liber *de officiis* secundus ex 1
tribus illis inclitis libris, quos M. Tullius magno cum studio
maximoque opere aemulatus est. Ibi scriptum est cum multa 2
alia ad bonam frugem ducentia, tum uel maxime, quod esse
haerereque in animo debet. Id autem est ad hanc ferme 3
sententiam: 'Vita' inquit 'hominum, qui aetatem in medio
rerum agunt ac sibi suisque esse usui uolunt, negotia periculaque ex inprouiso adsidua et prope cotidiana fert. Ad ea

4 fr. 30 Myth. Gr., Martini 7 *georg.* 1. 437 12 *Il.* 11. 728 13 *Aen.* 3. 119 23 Panaet. fr. 116 v. Straaten

---

10 inmisso *ω*: immisto *Triller* 22 ferme *Fγ*: fere *δ* 23 qui aetatem *Fγ*: quia etate *δ*

cauenda atque declinanda perinde esse oportet animo prom-
pto semper atque intento, ut sunt athletarum, qui pancrati-
4 astae uocantur. Nam sicut illi ad certandum uocati proiectis
alte brachiis consistunt caputque et os suum manibus op-
positis quasi uallo praemuniunt membraque eorum omnia,
priusquam pugna mota est, aut ad uitandos ictus cauta
sunt aut ad faciendos parata: ita animus atque mens uiri
prudentis aduersus uim et petulantias iniuriarum omni in
loco atque in tempore prospiciens debet esse, erecta, ardua,
saepta solide, expedita, numquam coniuens, nusquam
aciem suam flectens, consilia cogitationesque contra fortunae
uerbera contraque insidias iniquorum quasi brachia et
manus protendens, ne qua in re aduersa et repentina incursio
inparatis inprotectisque nobis oboriatur.'

XXIX

Quod Quadrigarius 'cum multis mortalibus' dixit; an quid et quantum differret, si dixisset 'cum multis hominibus'.

1 Verba sunt Claudii Quadrigarii ex *annalium* eius XIII:
'Contione dimissa Metellus in Capitolium uenit cum mortali-
bus multis; inde domum proficiscitur, tota ciuitas eum re-
2 duxit.' Cum is liber eaque uerba M. Frontoni nobis ei ac
plerisque aliis adsidentibus legerentur et cuidam haut sane
uiro indocto uideretur 'multis mortalibus' pro 'hominibus
multis' inepte frigideque in historia nimisque id poetice
dixisse, tum Fronto illi, cui hoc uidebatur: 'ain tu,' inquit
'aliarum homo rerum iudicii elegantissimi, "mortalibus
multis" ineptum tibi uideri et frigidum, nil autem arbitrare

19 fr. 76 Peter

2 pancratiastae *ed. Iunt. 1513*: pancrati(a)e $F^{2}N$δ: pangratiae $F^{1}OX\Pi$ 9 debet esse *F*γ: esse debet δ 10 expedita *F*γ: expedita iam sollicitis δ, *unde* expedita in sollicitis *Gronov* 13 repentina ς: inrepentina ω 21 M. Frontoni *F*γ: an frontoni Q^{1}: a frontone Q^{2}: frontoni *Z* 23 multis mortalibus *F*γ: mortalibus multis δ 25 ain FQ^{1}: an $O\Pi NQ^{2}$: ait *X*: am *Z*

causae fuisse, quod uir modesti atque puri ac prope cotidiani
sermonis "mortalibus" maluit quam "hominibus" dicere,
eandemque credis futuram fuisse multitudinis demonstra-
tionem, si "cum multis hominibus" ac non "cum multis
mortalibus" diceret? Ego quidem' inquit 'sic existimo, nisi **3**
si me scriptoris istius omnisque antiquae orationis amor
atque ueneratio caeco esse iudicio facit, longe longeque esse
amplius, prolixius, fusius in significanda totius prope ciui-
tatis multitudine "mortales" quam "homines" dixisse. Nam- **4**
que "multorum hominum" appellatio intra modicum quoque
numerum cohiberi atque includi potest, "multi" autem
"mortales" nescio quo pacto et quodam sensu inenarrabili
omne fere genus, quod in ciuitate est et ordinum et aetatum
et sexus conprehendunt; quod scilicet Quadrigarius, ita ut
res erat, ingentem atque promiscam multitudinem uolens
ostendere "cum multis mortalibus" Metellum in Capitolium
uenisse dixit ἐμφατικώτερον, quam si "cum multis homini-
bus" dixisset.'

Ea nos omnia, quae Fronto dixit, cum ita, ut par erat, **5**
non adprobantes tantum, sed admirantes quoque audiremus:
'uidete tamen,' ⟨inquit⟩ 'ne existimetis semper atque in
omni loco "mortales multos" pro "multis hominibus" dicen-
dum, ne plane fiat Graecum illud de Varronis satura prouer-
bium τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον.' Hoc iudicium Frontonis etiam **6**
⟨in⟩ paruis minutisque uocabulis non praetermittendum
putaui, ne nos forte fugeret lateretque subtilior huiuscemodi
uerborum consideratio.

XXX

Non hactenus esse 'faciem', qua uolgo dicitur.

Animaduertere est pleraque uerborum Latinorum ex ea **1**
significatione, in qua nata sunt, decessisse uel in aliam longe

1 modesti δ: modestus $F^2\gamma$: modestius F^1 7 longeque *F*δ: atque $O^1X\Pi$: lateque O^2N^2: atque lateque N^1 8 fusius *N*δ: fustius *FOXΠ* 19 omnia *F*γ: omnes *Q*: omni *Z* 21 ⟨inquit⟩ *add.* ς 25 ⟨in⟩ *add.* ς 31 in *prius F*γ: de δ: *del. Damsté*

uel in proximam eamque decessionem factam esse consuetudine et inscitia temere dicentium, quae, cuimodi sint, non
2 didicerint. Sicuti quidam faciem esse hominis putant os tantum et oculos et genas, quod Graeci πρόσωπον dicunt, quando facies sit forma omnis et modus et factura quaedam corporis totius a faciendo dicta, ut ab aspectu species et a
3 fingendo figura. Itaque Pacuuius in tragoedia, quae *Niptra* inscribitur, 'faciem' dixit hominis pro corporis longitudine:

'aetate' inquit 'integra,
feroci ingenio, facie procera uirum.'

4 Non solum autem in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiusquemodi aliarum 'facies' dicitur. Nam montis et caeli et maris facies, si tempestiue dicatur, probe dicitur.
5 Sallustii uerba sunt ex *historia* secunda: 'Sardinia in Africo mari facie uestigii humani in orientem quam occidentem
6 latior prominet.' Ecce autem id quoque in mentem uenit, quod etiam Plautus in *Poenulo* 'faciem' pro totius corporis colorisque habitu dixit. Verba Plauti haec sunt:

set earum nutrix qua sit facie, mi expedi.—
statura non magna, corpore aquilost.—ipsa east.—
specie uenusta, ore atque oculis pernigris.—
formam quidem hercle uerbis depinxti probe!

7 Praeterea memini Quadrigarium in undeuicesimo 'faciem' pro statura totiusque corporis figura dixisse.

3 sqq. cf. Non. 52. 20 9 u. 253 Ribbeck[2] 14 *hist.* 2 fr. 2 Maur. 19 *Poen.* u. 1111 23 fr. 86 Peter

---

3 quidam *Fγ*: quidem δ 4 tantum *FγQ*[2]: tamen δ 6 ab aspectu ω *Non.*: a specto *gloss. Reiff.* (*Rhein. Mus. 16, 1861, p. 9*): a spectu *Bothe* 8 inscribitur *Fγ*: scribitur (-buntur *Q*[1]) δ 10 feroci *rell.*: feroces *Q* 15 quam *F*δ: quam in γ (*Non.*, *Isid. etym. 14. 7. 1*) 19 mi *Hertz*: mihi ω *Non.* 20 non ω *Non.*: hau(d) *Plaut.* east *Plaut*: (e)st ω *Non.* 22 depinxti *Plaut.*: depinxit ω

XXXI

Quid sit in *satura* M. Varronis 'caninum prandium'.

Laudabat uenditabatque se nuper quispiam in libraria 1
sedens homo inepte gloriosus, tamquam unus esset in omni
caelo *saturarum* M. Varronis enarrator, quas partim *Cynicas*,
alii *Menippeas* appellant. Et iaciebat inde quaedam non
admodum difficilia, ad quae conicienda adspirare posse
neminem dicebat. Tum forte ego eum librum ex isdem 2
saturis ferebam, qui Ὑδροκύων inscriptus est. Propius igitur 3
accessi et: 'nosti,' inquam 'magister, uerbum illud scilicet e
Graecia uetus musicam, quae sit abscondita, eam esse nulli
rei? oro ergo te, legas hos uersus pauculos et prouerbii
istius, quod in his uersibus est, sententiam dicas mihi.'
'Lege' inquit 'tu mihi potius, quae non intellegis, ut ea tibi 4
ego enarrem.' 'Quonam' inquam 'pacto legere ego possum, 5
quae non adsequor? indistincta namque et confusa fient,
quae legero, et tuam quoque impedient intentionem.'

Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem com- 6
probantibus desiderantibusque accipit a me librum ueterem
fidei spectatae luculente scriptum. Accipit autem incon- 7
stantissimo uultu et maestissimo. Sed quid deinde dicam? 8
non audeo hercle postulare, ut id credatur mihi. Pueri in 9
ludo rudes, si eum librum accepissent, non hi magis in
legendo deridiculi fuissent; ita et sententias intercidebat et
uerba corrupte pronuntiabat. Reddit igitur mihi librum 10
multis iam ridentibus et: 'uides' inquit 'oculos meos aegros
adsiduisque lucubrationibus prope iam perditos; uix ipsos
litterarum apices potui conprehendere; cum ualebo ab
oculis, reuise ad me et librum istum tibi totum legam.'
'Recte' inquam 'sit oculis, magister, tuis; sed, in quo illis 11, 12
nihil opus est, id, rogo te, dicas mihi: "caninum prandium"

4 inepte *Fγ*: ineptus *δ* 7 ad quae $F^2O^2X\Pi^2N$: atque $F^1O^1\Pi^1\delta$ 10 e grecia *δ*: egregia (-iae *X*) *Fγ* 16 et confusa fient *Fδ*: fient et confusa *γ* 18 comprobantibus *FγQ*: approbantibus *Z*

13 in hoc loco, quem legisti, quid significat?' Atque ille egregius
nebulo quasi difficili quaestione proterritus exsurgit statim
et abiens 'non' inquit 'paruam rem quaeris; talia ego gratis
non doceo.'
14 Eius autem loci, in quo id prouerbium est, uerba haec
sunt: 'Non uides apud Mnesitheum scribi tria genera esse
uini, nigrum, album, medium, quod uocant *κιρρόν*, et nouum,
uetus, medium? et efficere nigrum uiris, album urinam,
medium *πέψιν*? nouum refrigerare, uetus calefacere, medium
15 esse prandium caninum?' Quid significet 'prandium cani-
16 num', rem leuiculam diu et anxie quaesiuimus. Prandium
autem abstemium, in quo nihil uini potatur, caninum dici-
17 tur, quoniam canis uino caret. Cum igitur 'medium uinum'
appellasset, quod neque nouum esset neque uetus, et plerum-
que homines ita loquantur, ut omne uinum aut nouum esse
dicant aut uetus, nullam uim habere significauit neque noui
neque ueteris, quod medium esset, et idcirco pro uino non
habendum, quia neque refrigeraret neque calefaceret. 'Re-
frigerare' id dicit, quod Graece *ψύχειν* dicitur.

6 fr. 575 Bücheler

---

6 Mnesitheum *Rosenbaum*: mnest(h)eum *rell.*: in uestheum *Q*
8 uiris *Fδ* (*cf. Athen. 32 d*): uirus *γ*   17 et *δ*: *om. Fγ*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER QVARTVS DECIMVS

I

Dissertatio Fauorini philosophi aduersus eos, qui Chaldaei appellantur et ex coetu motibusque siderum et stellarum fata hominum dicturos pollicentur.

ADVERSUM istos, qui sese Chaldaeos seu genethliacos ap- 1
pellant ac de motu deque positu stellarum dicere posse,
quae futura sunt, profitentur, audiuimus quondam Fauori-
num philosophum Romae Graece disserentem egregia atque
inlustri oratione; exercendine aut ostentandi gratia ingenii, 2
an quod ita serio iudicatoque existimaret, non habeo dicere.
Capita autem locorum argumentorumque, quibus usus est,
quod eius meminisse potui, egressus ibi ex auditione propere
adnotaui, eaque fuerunt ad hanc ferme sententiam: disci-
plinam istam Chaldaeorum tantae uetustatis non esse, quan-
tae uideri uolunt, neque eos principes eius auctoresque esse,
quos ipsi ferant, sed id praestigiarum atque offuciarum genus
commentos esse homines aeruscatores et cibum quaestum-
que ex mendaciis captantes. Atque eos, quoniam uiderent 3
terrena quaedam inter homines sita caelestium rerum sensu
atque ductu moueri, quale est, quod oceanus quasi lunae
comes cum ea simul senescit adolescitque, hinc uidelicet sibi
argumentum ad persuadendum parauisse, ut crederemus
omnia rerum humanarum et parua et maxima tamquam
stellis atque sideribus euincta duci et regi. Esse autem nimis 4
quam ineptum absurdumque, ut, quoniam aestus oceani

3 fata δ: facta *Fγ* 9 ne aut F^2N: aut ne (nē *Z*) $F^1O^1\Pi Z$: an ne O^2: aut an ne *X*: autem non *Q* 12 ibi *Fγ*: sibi δ 14 uetustatis *Z*: uenustatis *rell.* 19 sensu *ω*: censu *Scaliger*: situ *Damsté* 20 ductu $F^2\Pi$: dictu *rell.* 22 persuadendum *rell.*: suadendum *XQ*

cum lunae curriculo congruit, negotium quoque alicuius,
quod ei forte de aquae ductu cum riualibus aut de communi
pariete cum uicino apud iudicem est, ut existimemus id
negotium quasi habena quadam de caelo uinctum gubernari.
5 Quod etsi ui et ratione quapiam diuina fieri potest, nequa-
quam id tamen censebat in tam breui exiguoque uitae spatio
quantouis hominis ingenio conprehendi posse et percipi, set
coniectari pauca quaedam, ut uerbo ipsius utar, *παχυμερέ-
στερον* nullo scientiae fundo concepta, sed fusa et uaga et
arbitraria, qualis longinqua oculorum acies est per inter-
6 ualla media caligantium; tolli enim, quod maxime inter
deos atque homines differt, si homines quoque res omnis
7 post futuras praenoscerent. Ipsam deinde siderum stella-
rumque obseruationem, quam esse originem scientiae suae
8 praedicarent, hautquaquam putabat liquide consistere. 'Nam
si principes Chaldaei, qui in patentibus campis colebant,
stellarum motus et uias et discessiones et coetus intuentes,
quid ex his efficeretur, obseruauerunt, procedat' inquit 'haec
sane disciplina, set sub ea modo inclinatione caeli, sub qua
tunc Chaldaei fuerunt; non enim potest' inquit 'ratio Chal-
daeorum obseruationis manere, si quis ea uti uelit sub
diuersis caeli regionibus. Nam quanta' inquit 'partium circu-
lorumque caeli ex deuergentia et conuexionibus mundi
9 uarietas sit, quis non uidet? Eaedem igitur stellae, per quas
omnia diuina humanaque fieri contendunt, sicuti non usque-
quaque pruinas aut calores cient, sed mutant et uariant
tempestatesque eodem in tempore alibi placidas, alibi uiolen-
tas mouent, cur non euenta quoque rerum ac negotiorum
alia efficiunt in Chaldaeis, alia in Gaetulis, alia aput Danu-
10 uium, alia aput Nilum? Per autem' inquit 'inconsequens
ipsum quidem corpus et habitum tam profundi aeris sub
alio atque alio caeli curuamine non eundem manere, in

5 quapiam *FO*[2]*XNZ*: quipiam *O*[1]: quadam *Π*: qua *Q* 8 ut *Q*: *om. rell.* 9 concepta *Fγ*: concepto *Z*: ceptos *Q* 23 conuexionibus *Fγ*: conuexationibus δ 30 autem *rell.*: autem enim *Q*: enim *Hertz*

hominum autem negotiis stellas istas opinari idem semper
ostendere, si eas ex quacumque terra conspexeris.' Praeterea 11
mirabatur id cuiquam pro percepto liquere stellas istas, quas
a Chaldaeis et Babyloniis siue Aegyptiis obseruatas ferunt,
quas multi 'erraticas', Nigidius 'errones' uocat, non esse
plures quam uolgo dicerentur; posse enim fieri existimabat, 12
ut et alii quidam planetes pari potestate essent, sine quibus
recta atque perpetua obseruatio perfici non quiret, neque eos
tamen cernere homines possent propter exuperantiam uel
splendoris uel altitudinis. 'Nam et quaedam' inquit 'sidera e 13
quibusdam terris conspiciuntur earumque terrarum homini-
bus nota sunt; sed eadem ipsa ex alia omni terra non uiden-
tur et sunt aliis omnino ignarissima. Atque uti demus' inquit 14
'et has tantummodo stellas et ex una parte terrae obseruari
debuisse, quae tandem finis obseruationis istius fuit et quae
tempora satis esse uisa sunt ad pericipiendum, quid prae-
monstraret aut coetus stellarum aut circuitus aut transitus?
Nam si isto modo coepta fieri obseruatio est, ut animaduer- 15
teretur, quo habitu quaque forma quaque positura stellarum
aliquis nasceretur, tum deinceps ab ineunte uita fortuna eius
et mores et ingenium et circumstantia rerum negotiorumque
et ad postremum finis etiam uitae spectaretur eaque omnia,
ut usu uenerant, litteris mandarentur ac postea longis tem-
poribus, cum ipsae illae eodem in loco eodemque habitu
forent, eadem ceteris quoque euentura existimarentur, qui
eodem illo tempore nati fuissent; si isto' inquit 'modo ob- 16
seruari coeptum et ex ea obseruatione conposita quaedam
disciplina est, nullo id pacto potest procedere. Dicant 17
enim, quot tandem annis uel potius quot saeculis orbis hic

5 fr. 87 Swoboda

2 si (sic F^1*ΠN*) eas ex *Fγ*: sic eas si δ 5 errones *Fγ*: errores δ 9 possent F^2: possint ω 10 e *Fγ*: a δ 13 ignarissima δ: ignorissima *OXΠ man. rec.* N^1: ignotissima *FΠ*N^2 uti demus *J. Gronov* (*Stephanus*): ut uidemus ω 14 et *alt. FOXN*: *om. Π*δ 27 et *J. Gronov*: est ω: est et X^2 28 id ω: *del. Eussner* 29 hic Q^2: hoc ω

18 obseruationis perfici quiuerit.' Constare quippe inter astro-
logos dicebat stellas istas, quas erraticas dicerent, quae esse
omnium rerum fatales uiderentur, infinito prope et innumera-
bili numero annorum ad eundem locum cum eodem habitu
simul omnes, ⟨unde⟩ profectae sunt, ⟨redire⟩ ut neque ullus
obseruationis tenor neque memoriae, ⟨neque⟩ ulla effigies
19 litterarum tanto aeuo potuerint edurare. Atque illud etiam,
cuimodi esset, considerandum putabat, quod aliud stellarum
agmen foret, quo primum tempore conciperetur homo in
utero matris, aliud postea, cum in decem mensibus proximis
in lucem ederetur, quaerebatque, qui conueniret diuersam
super eodem fieri demonstrationem, si, ut ipsi putarent,
alius atque alius earundem stellarum situs atque ductus
20 alias atque alias fortunas daret. Sed et nuptiarum tempore,
ex quibus liberi quaererentur, atque ipso etiam illo maris ac
feminae coitu iam declarari oportere dicebat certo quodam
et necessario stellarum ordine, quales qualique fortuna
homines gignerentur, ac multo etiam ante, cum pater ipse
atque mater nascerentur, ex eorum genitura debuisse iam
tunc prospici, quinam olim futuri essent, quos hi creaturi
forent, et supra longe atque longe per infinitum, ut, si disci-
plina ista fundamento aliquo ueritatis nixa est, centesimo
usque abhinc saeculo uel magis primo caeli atque mundi
exordio atque inde iam deinceps continua significatione,
quotiens generis auctores eiusdem hominis nascerentur,
stellae istae praemonstrare debuerint, qualis qualique fato
21 futurus sit, quisquis hodie natus est. 'Quo autem' inquit
'pacto credi potest uniuscuiusque stellarum formae et posi-
tionis sortem atque fortunam uni omnino homini certam
destinatamque esse eamque formam post longissima saecu-
lorum spatia restitui, si uitae fortunarumque eiusdem hominis

3 uiderentur *Fδ*: dicerentur *γ* 5 ⟨unde⟩ *add. Vogel* ⟨redire⟩ *F² mg.*: *om. ω* 6 ⟨neque⟩ *add. Damsté* 11 qui *ω*: qui ⟨non⟩ *Madvig* 15 ac *FOXΠ*: atque *N*: et *δ* 16 coitu iam declarari *Fγ*: iam dec. coitu *Q*: dec. iam coitu *Z* 18 ante cum *Hertz*: antequam *ω* 25 hominis *ω*: homines *ed. Beroald. 1503*

indicia in tam breuibus interuallis per singulos maiorum
eius gradus perque infinitum successionum ordinem tam
saepe ac tam multipliciter eadem ipsa non eadem stellarum
facie denotantur? Quod si id fieri potest eaque diuersitas **22**
atque uarietas admittitur per omnis antiquitatis gradus ad
significanda eorum hominum, qui post nascentur, exordia,
imparilitas haec turbat obseruationem, omnisque ratio
disciplinae confunditur.' Iam uero id minime ferundum **23**
censebat, quod non modo casus et euenta, quae euenirent
extrinsecus, sed consilia quoque ipsa hominum et arbitria
et uarias uoluntates adpetitionesque et declinationes et for-
tuitos repentinosque in leuissimis rebus animorum impetus
recessusque moueri agitarique desuper e caelo putarent:
tamquam quod forte ire in balneas uolueris ac deinde
nolueris atque id rursum uolueris, non ex aliqua dispari
uariaque animi agitatione, sed ex necessaria quadam erran-
tium siderum reciprocatione contigerit, ut plane homines
non, quod dicitur, *λογικὰ ζῷα*, sed ludicra et ridenda quae-
dam neurospasta esse uideantur, si nihil sua sponte, nihil
arbitratu suo faciunt, sed ducentibus stellis et aurigantibus.
'Ac si' inquit 'potuisse praedici adfirmant, Pyrrusne rex **24**
an Manius Curius proelio uicturus esset, cur tandem non de
alea quoque ac de calculis et alueolo audent dicere, quisnam
ibi ludentium uincat? an uidelicet magna sciunt, parua
nesciunt, et minora maioribus inperceptiora sunt? Sed si **25**
magnitudines rerum sibi uindicant magisque esse perspicuas
et facilius comprehendi posse dicunt, uolo' inquit 'mihi
respondeant, quid in hac totius mundi contemplatione
prae tantis naturae operibus in tam paruis atque breuibus
negotiis fortunisque hominum magnum putent? atque id
uelim etiam,' inquit 'ut respondeant: si tam paruum atque **26**

21 cf. Non. 188. 3

10 arbitria *Fγ*: arbitraria (-ias *Q*) δ 14 forte *Fγ*: fore *Z*: fere *Q* 15 rursum *Fγ*: rursus δ 21 potuisse ς: potuisset 24 an *del. Vogel* 29 prae tantis *Vogel*: praestantis ω

rapidum est momentum temporis, in quo homo nascens fatum accipit, ut in eodem illo puncto sub eodem circulo caeli plures simul ad eandem competentiam nasci non queant, et si idcirco gemini quoque non eadem uitae sorte sunt, quoniam non eodem temporis puncto editi sunt, peto' inquit 'respondeant, cursum illum temporis transuolantis, qui uix cogitatione animi conprehendi potest, quonam pacto aut consulto adsequi queant aut ipsi perspicere et reprehendere, cum in tam praecipiti dierum noctiumque uertigine minima
27 momenta ingentes facere dicant mutationes?' Ad postremum autem ecquid esset, quod aduersum hoc dici posset, requirebat, quod homines utriusque sexus, omnium aetatum, diuersis stellarum motibus in uitam editi, regionibus, sub quibus geniti sunt, longe distantibus, omnes tamen isti aut hiantibus terris aut labentibus tectis aut oppidorum expugnationibus aut eadem in naui fluctu obruti eodem genere mortis
28 eodemque ictu temporis uniuersi simul interirent. 'Quod scilicet' inquit 'numquam eueniret, si momenta nascendi
29 singulis adtributa suas unumquidque leges haberent. Quod si quaedam' inquit 'in hominum morte atque uita etiam diuersis temporibus editorum per stellarum pares quosdam postea conuentus paria nonnulla et consimilia posse dicunt optingere, cur non aliquando possint omnia quoque paria usu uenire, ut existant per huiuscemodi stellarum concursiones et similitudines Socratae simul et Antisthenae et Platones multi genere, forma, ingenio, moribus, uita omni et morte pari? quod nequaquam' inquit 'prorsus fieri potest.
30 Non igitur hac causa probe uti queunt aduersum hominum
31 impares ortus, interitus pares.' Illud autem condonare se his dicebat, quod non id quoque requireret, si uitae mortisque hominum rerumque humanarum omnium tempus et ratio et causa in caelo et apud stellas foret, quid de muscis aut uermiculis aut echinis, multis aliis minutissimis terra

8 reprehendere ω: deprehendere F^2X^2 11 ecquid *scripsi*: et quid ω 17 uniuersi simul *F*δ: *om.* γ 22 consimilia *F*γ: quo (que *Q*) similia δ

marique animantibus dicerent? an istaec quoque isdem, quibus homines, legibus nascerentur isdemque itidem exstinguerentur? ut aut ranunculis quoque et culicibus nascendi fata sint de caelestium siderum motibus adtributa aut, si id non putarent, nulla ratio uideretur, cur ea siderum uis in hominibus ualeret, deficeret in ceteris.

Haec nos sicca et incondita et propemodum ieiuna ora- **32** tione adtingimus. Set Fauorinus, ut hominis ingenium fuit utque est Graecae facundiae copia simul et uenustas, latius ea et amoenius et splendidius et profluentius exsequebatur atque identidem commonebat, ut caueremus, ne qua nobis isti sycophantae ad faciendam fidem inreperent, quod uiderentur quaedam interdum uera effutire aut spargere. 'Non **33** enim comprehensa' inquit 'neque definita neque percepta dicunt, sed lubrica atque ambagiosa coniectatione nitentes inter falsa atque uera pedetemptim quasi per tenebras ingredientes eunt et aut multa temptando incidunt repente inprudentes in ueritatem aut ipsorum, qui eos consulunt, multa credulitate ducente perueniunt callide ad ea, quae uera sunt, et idcirco uidentur in praeteritis rebus quam in futuris ueritatem facilius imitari. Ista tamen omnia, quae aut temere aut astute uera dicunt, prae ceteris,' inquit 'quae mentiuntur, pars ea non sit millesima.'

Praeter haec autem, quae dicentem Fauorinum audi- **34** uimus, multa etiam memini poetarum ueterum testimonia, quibus huiuscemodi ambages fallaciosae confutantur. Ex quibus est Pacuuianum illud:

nam si, quae euentura sunt, prouideant, aequiperent Ioui,

28 u. 407 Ribbeck[2]

---

1 istaec *Hertz*: istae *F*: iste δ: ista γ 7 ieiuna *N*: una *FOXΠ*: una in δ 8 adtingimus ω: adtigimus *F. Skutsch* Set δ: et *F*γ 9 est *F*δ: *om.* γ 19 credulitate *F*γ: incredulitate δ ducente γ: ducentes *F*δ 22 dicunt *F*γ: dicuntur δ 24 Praeter *F*δ: *om.* γ 26 quibus *rell.*: a quibus *Q*

item Accianum illud:

'nil' inquit 'credo auguribus, qui aures uerbis diuitant
alienas, suas ut auro locupletent domus.'

35 Idem Fauorinus deterrere uolens ac depellere adulescentes a genethliacis istis et quibusdam aliis id genus, qui prodigiosis artibus futura omnia dicturos pollicentur, nullo pacto adeundos eos esse consulendosque huiuscemodi argumentis
36 concludebat: 'Aut aduersa' inquit 'euentura dicunt aut prospera. Si dicunt prospera et fallunt, miser fies frustra exspectando; si aduersa dicunt et mentiuntur, miser fies frustra timendo; sin uera respondent eaque sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias; si felicia promittunt eaque euentura sunt, tum plane duo erunt incommoda: et exspectatio te spei suspensum fatigabit, et futurum gaudii fructum spes tibi iam praeflorauerit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras praesagientibus.'

II

Quem in modum disseruerit Fauorinus consultus a me super officio iudicis.

1 Quo primum tempore a praetoribus lectus in iudices sum, ut iudicia quae appellantur priuata susciperem, libros utriusque linguae de officio iudicis scriptos conquisiui, ut homo adulescens a poetarum fabulis et a rhetorum epilogis ad iudicandas lites uocatus rem iudiciariam, quoniam uocis, ut dicitur, uiuae penuria erat, ex mutis, quod aiunt, magistris cognoscerem. Atque in dierum quidem diffissionibus conperendinationibusque et aliis quibusdam legitimis ritibus

2 u. 169 Ribbeck^2

2 nil *Bothe*: ni(c)hil ω diuitant ω: ditant F^2X^2 3 domus *rell.*: domos ΠN^1 7 eos $F\delta$: *om.* γ 14 exspectatio $F\gamma$: (s)pectatio δ 27 dierum . . . diffissionibus *Politianus*: rerum . . . diffisionibus (difis. X: diffus. O^1: diffinitionibus F^2Q) ω

ex ipsa lege Iulia et ex Sabini Masurii et quorundam aliorum
iurisperitorum commentariis commoniti et adminiculati
sumus. In his autem, quae existere solent, negotiorum am- 2
bagibus et in ancipiti rationum diuersarum circumstantia
nihil quicquam nos huiuscemodi libri iuuerunt. Nam etsi 3
consilia iudicibus ex praesentium causarum statu capienda
sunt, generalia tamen quaedam praemonita et praecepta
sunt, quibus ante causam praemuniri iudex praepararique
ad incertos casus futurarum difficultatum debeat, sicut
illa mihi tunc accidit inexplicabilis reperiendae sententiae
ambiguitas.

Petebatur apud me pecunia, quae dicebatur data nume- 4
rataque; sed qui petebat, neque tabulis neque testibus id
factum docebat et argumentis admodum exilibus nitebatur.
Sed eum constabat uirum esse firme bonum notaeque et 5
expertae fidei et uitae inculpatissimae, multaque et inlus-
tria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur;
illum autem, unde petebatur, hominem esse non bonae 6
rei uitaque turpi et sordida conuictumque uolgo in mendaciis
plenumque esse perfidiarum et fraudum ostendebatur. Is 7
tamen cum suis multis patronis clamitabat probari apud me
debere pecuniam datam consuetis modis: expensi latione,
mensae rationibus, chirographi exhibitione, tabularum ob-
signatione, testium intercessione; ex quibus omnibus si 8
nulla re probaretur, dimitti iam se oportere et aduersarium
de calumnia damnari; quod de utriusque autem uita atque
factis diceretur, frustra id fieri atque dici; rem enim de
petenda pecunia apud iudicem priuatum agi, non apud
censores de moribus.

Tunc ibi amici mei, quos rogaueram in consilium, uiri 9
exercitati atque in patrociniis et in operis fori celebres
semperque se circumundique distrahentibus causis festi-
nantes, non sedendum diutius ac nihil esse dubium dicebant,
quin absoluendus foret, quem accepisse pecuniam nulla
probatione sollemni docebatur. Sed enim ego homines cum 10

15 firme *Falster*: ferme ω   25 se *F*δ: sane γ: se sane *Lion*

considerabam, alterum fidei, alterum probri plenum spurcis-
simaeque uitae ac defamatissimae, nequaquam adduci potui
11 ad absoluendum. Iussi igitur diem diffindi atque inde a sub-
selliis pergo ire ad Fauorinum philosophum, quem in eo
tempore Romae plurimum sectabar, atque ei de causa ac de
hominibus quae apud me dicta fuerant, uti res erat, narro
omnia ac peto, ut et ipsum illud, in quo haerebam, et cetera
etiam, quae obseruanda mihi forent in officio iudicis, faceret
me, ut earum rerum essem prudentior.

12 Tum Fauorinus religione illa cunctationis et sollicitudinis
nostrae conprobata: 'id quidem,' inquit 'super quo nunc
deliberas, uideri potest specie tenui paruaque esse. Sed si de
omni quoque officio iudicis praeire tibi me uis, nequaquam
13 est uel loci huius uel temporis; est enim disceptatio ista
multiiugae et sinuosae quaestionis multaque et anxia cura
14 et circumspicientia indigens. Namque ut pauca tibi nunc
quaestionum capita adtingam, iam omnium primum hoc de
iudicis officio quaeritur: si iudex forte id sciat, super qua
re apud eum litigatur, eaque res uni ei, priusquam agi coepta
aut in iudicium deducta sit, ex alio quodam negotio casuue
aliquo cognita liquido et comperta sit neque id tamen in
agenda causa probetur, oporteatne eum secundum ea, quae
15 sciens uenit, iudicare an secundum ea, quae aguntur? Id
etiam' inquit 'quaeri solet, an deceat atque conueniat iudici
causa iam cognita, si facultas esse uideatur conponendi
negotii, officio paulisper iudicis dilato communis amicitiae
16 et quasi pacificatoris partes recipere? Atque illud amplius
ambigi ac dubitari scio, debeatne iudex inter cognoscendum
ea, quae dicto quaesitoque opus est, dicere et quaerere,
etiamsi, cuius ea dici quaerique interest, neque dicat neque
postulet? Patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt, non
iudicare.

5 atque . . . causa $F\delta$: *om.* γ 7 ac $F\gamma$: et δ 20 casuue *Cramer*: casuque ω 21 aliquo O^2XN: alio quo $F^1O^1\Pi\delta$: alio F^2 22 probetur *Madvig*: probatur ω 29 quaesitoque δ: qu(a)e-stioque $F^1O^1\Pi N$: quaesituque O^2: quaestuque F^2: quae quesituque questioque X

'Praeter haec super ea quoque re dissentitur, an ex usu 17
exque officio sit iudicis rem causamque, de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignareque, ut ante sententiae tempus ex his, quae apud eum in praesens confuse uarieque dicuntur, proinde, ut quoquo in loco ac tempore mouetur, signa et indicia faciat motus atque sensus sui.
Nam qui iudices' inquit 'acres atque celeres uidentur, non 18
aliter existimant rem, qua de agitur, indagari conprehendique posse, nisi is, qui iudicat, crebris interrogationibus necessariisque interlocutionibus et suos sensus aperiat et
litigantium deprehendat. Contra autem, qui sedatiores et 19
grauiores putantur, negant iudicem debere ante sententiam, dum causa utrimque agitatur, quotiens aliqua re proposita motus est, totiens significare quid sentiat. Euenturum enim aiunt, ut, quia pro uarietate propositionum argumentorumque alius atque alius motus animi patiendus est, aliter atque aliter eadem in causa eodemque in tempore sentire et interloqui uideantur.

'Sed de his' inquit 'et ceteris huiuscemodi iudicialis officii 20
tractatibus et nos posthac, cum erit otium, dicere, quid sentiamus, conabimur et praecepta Aelii Tuberonis super
officio iudicis, quae nuperrime legi, recensebimus. Quod 21
autem ad pecuniam pertinet, quam apud iudicem peti dixisti, suadeo hercle tibi, utare M. Catonis, prudentissimi uiri, consilio, qui in oratione, quam *pro L. Turio* contra Cn. Gellium dixit, ita esse a maioribus traditum obseruatumque ait, ut si, quod inter duos actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri possit, tum apud iudicem, qui de ea re cognosceret, uter ex his uir melior esset, quaereretur et, si pares essent seu boni pariter seu mali, tum illi, unde petitur,
crederetur ac secundum eum iudicaretur. In hac autem 22
causa, de qua tu ambigis, optimus est qui petit, unde petitur deterrimus, et res est inter duos acta sine testibus.

16 aliter *Fγ*: *om.* δ   19 huiuscemodi *F*δ: huiusmodi γ   25 Turio (taturio *X*) *Fγ*: *om.* δ   26 maioribus *Lion*: maioribus maiorum (maioribus maioribus *X*[1]) ω: maioribus memoriae ς

23 Eas igitur et credas ei qui petit, condemnesque eum de quo petitur, quoniam, sicuti dicis, duo pares non sunt et qui petit melior est.'

24 Hoc quidem mihi tum Fauorinus, ut uirum philosophum
25 decuit, suasit. Sed maius ego altiusque id esse existimaui, quam quod meae aetati et mediocritati conueniret, ut cognouisse et condemnasse de moribus, non de probationibus rei gestae uiderer; ut absoluerem tamen. inducere in animum non quiui et propterea iuraui mihi non liquere atque ita iudicatu illo solutus sum.

26 Verba ex oratione M. Catonis, cuius commeminit Fauorinus, haec sunt: 'Atque ego a maioribus memoria sic accepi: si quis quid alter ab altero peterent, si ambo pares essent, siue boni siue mali essent, quod duo res gessissent, uti testes non interessent, illi, unde petitur, ei potius credendum esse. Nunc si sponsionem fecisset Gellius cum Turio, ni uir melior esset Gellius quam Turius, nemo, opinor, tam insanus esset, qui iudicaret meliorem esse Gellium quam Turium: si non melior Gellius est Turio, potius oportet credi, unde petitur.'

III

An aemuli offensique inter sese fuerint Xenophon et Plato.

1 Qui de Xenophontis Platonisque uita et moribus pleraque omnia exquisitissime scripsere, non afuisse ab eis motus quosdam tacitos et occultos simultatis aemulationisque mutuae putauerunt et eius rei argumenta quaedam coniec-
2 tatoria ex eorum scriptis protulerunt. Ea sunt profecto huiuscemodi: quod neque a Platone in tot numero libris mentio

12 fr. 206 Malc.[2]

3 petit *Fγ*: peti δ 6 cognouisse *Fγ*: cognouisset δ 13 si *alt.* ω: siue *Salmasius* 14 res ω: rei *Rutgers*: pares *F. Skutsch* uti ω: ubi *Salmasius* 16 fecisset *Fγ*: fecissent δ 19 est *Fγ*: et δ 25 mutuae *FγQ*[2]: mute δ coniectatoria *TY*: coniectatoriae *Fγ*: coniectaria (comec- *Q*[1]) δ

usquam facta sit Xenophontis neque item contra ab eo in
suis libris Platonis, quamquam uterque ac maxime Plato
complurium Socratis sectatorum in sermonibus, quos scri-
psit, commeminerit. Id etiam esse non sincerae neque amicae 3
uoluntatis indicium crediderunt, quod Xenophon inclito illi
operi Platonos, quod de optimo statu reipublicae ciuitatis-
que administrandae scriptum est, lectis ex eo duobus fere
libris, qui primi in uolgus exierant, opposuit contra con-
scripsitque diuersum regiae administrationis genus, quod
παιδείας Κύρου inscriptum est. Eo facto scriptoque eius 4
usque adeo permotum esse Platonem ferunt, ut quodam in
libro mentione Cyri regis habita detractandi leuandique eius
operis gratia uirum quidem Cyrum gnauum et strenuum
fuisse dixerit, *παιδείας δὲ οὐκ ὀρθῶς ἧφθαι τὸ παράπαν*; haec
enim uerba sunt de Cyro Platonis.

Praeterea putant id quoque ad ista, quae dixi, accedere, 5
quod Xenophon in libris, quos dictorum atque factorum
Socratis commentarios composuit, negat Socraten de caeli
atque naturae causis rationibusque umquam disputauisse,
ac ne disciplinas quidem ceteras, quae *μαθήματα* Graeci ap-
pellant, quae ad bene beateque uiuendum non pergerent,
aut attigisse aut comprobasse, idcircoque turpiter eos men-
tiri dicit, qui dissertationes istiusmodi Socrati adtribuerent.
'Hoc autem' inquiunt 'Xenophon cum scripsit, Platonem 6
uidelicet notat, in cuius libris Socrates physica et musica et
geometrica disserit.' Sed enim de uiris optimis et grauissimis 7
si credendum hoc aut suspicandum fuit, causam equidem
esse arbitror non obtrectationis nec inuidiae neque de gloria
maiore parienda certationis; haec enim procul a moribus
philosophiae absunt, in quibus illi duo omnium iudicio

14 *de legg.* 694 c 18 *mem.* I. I. II

5 illi ς: illo ω 6 operi *XΠQ*: peri *FONZ* 12 habita detractandi *Hosius*: habita retractandi *Fγ*: habitaret paciandi δ 13 gratia *Fγ*: gratis δ 14 fuisse *Fγ*: et fuisse δ 21 pergerent ω: pertinerent *ed. Beroald. 1503* 25 physica F^{1}δ: de physica F^{2}γ 29 moribus *FΠN*: maioribus *OX*δ

8 excelluerunt. Quae igitur est opinionis istius ratio? Haec
profecto est: aequiperatio ipsa plerumque et parilitas uirtu-
tum inter sese consimilium, etiamsi contentionis studium et
9 uoluntas abest, speciem tamen aemulationis creat. Nam cum
ingenia quaedam magna duorum pluriumue in eiusdem rei
studio inlustrium aut pari sunt fama aut proxima, oritur
apud diuersos fauisores eorum industriae laudisque aestu-
10 mandae contentio. Tum postea ex alieno certamine ad eos
quoque ipsos contagium certationis adspirat, cursusque
eorum ad eandem uirtutis calcem pergentium, quando est
compar uel ambiguus, in aemulandi suspiciones non suo,
11 sed fauentium studio delabitur. Proinde igitur et Xenophon
et Plato, Socraticae amoenitatis duo lumina, certare aemu-
larique inter sese existimati sunt, quia de his apud alios,
uter esset exsuperantior, certabatur et quia duae eminen-
tiae, cum simul iunctae in arduum nituntur, simulacrum
quoddam contentionis aemulae pariunt.

IV

Quod apte Chrysippus et graphice imaginem Iustitiae modulis coloribusque uerborum depinxit.

1 Condigne mehercule et condecore Chrysippus in librorum,
qui inscribuntur περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς, primo os et oculos
Iustitiae uultumque eius seueris atque uenerandis uer-
2 borum coloribus depinxit. Facit quippe imaginem Iustitiae
fierique solitam esse dicit a pictoribus rhetoribusque anti-
quioribus ad hunc ferme modum: 'forma atque filo uirginali,
aspectu uehementi et formidabili, luminibus oculorum acri-
bus, neque humilis neque atrocis, sed reuerendae cuiusdam
3 tristitiae dignitate.' Ex imaginis autem istius significatione
intellegi uoluit iudicem, qui Iustitiae antistes est, oportere
esse grauem, sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem
contraque improbos nocentesque inmisericordem atque in-

21 condecore *rell.*: cum decore *NQ* 26 filo *Fγ*: filio X^1δ
28 reuerendae *rell.*: uerecunde *Z*

exorabilem erectumque et arduum ac potentem, ui et maiestate aequitatis ueritatisque terrificum. Verba ipsa Chrysippi 4 de Iustitia scripta haec sunt: *Παρθένος δὲ εἶναι λέγεται κατὰ σύμβολον τοῦ ἀδιάφθορος εἶναι καὶ μηδαμῶς ἐνδιδόναι τοῖς κακούργοις μηδὲ προσίεσθαι μήτε τοὺς ἐπιεικεῖς λόγους μήτε παραίτησιν καὶ δέησιν μήτε κολακείαν μήτε ἄλλο μηδὲν τῶν τοιούτων· οἷς ἀκολούθως καὶ σκυθρωπὴ γράφεται καὶ συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον καὶ ἔντονον καὶ δεδορκὸς βλέπουσα, ὥστε τοῖς μὲν ἀδίκοις φόβον ἐμποιεῖν, τοῖς δὲ δικαίοις θάρσος, τοῖς μὲν προσφιλοῦς ὄντος τοῦ τοιούτου προσώπου, τοῖς δὲ ἑτέροις προσάντους.*

Haec uerba Chrysippi eo etiam magis ponenda existimaui, 5 ut prompta ad considerandum iudicandumque sint, quoniam legentibus ea nobis delicatiorum quidam disciplinarum philosophi Saeuitiae imaginem istam esse, non Iustitiae, dixerunt.

V

Lis atque contentio grammaticorum Romae inlustrium enarrata super casu uocatiuo uocabuli, quod est 'egregius'.

Defessus ego quondam diutina commentatione laxandi 1 leuandique animi gratia in Agrippae campo deambulabam. Atque ibi duos forte grammaticos conspicatus non parui in urbe Roma nominis certationi eorum acerrimae adfui, cum alter in casu uocatiuo 'uir egregi' dicendum contenderet, alter 'uir egregie'.

Ratio autem eius, qui 'egregi' oportere dici censebat, 2 huiuscemodi fuit: 'Quaecumque' inquit 'nomina seu uocabula recto casu numero singulari "us" syllaba finiuntur, in

3 v. Arnim III, pp. 197–8

---

1 ui *ω*: sui *Eussner* 10 ἑτέροις ϛ: ETAIPOIC *ω* 14 delicatiorum *Stephanus*: delicatiores (delig- *Π*¹*Z*) *ω* 23 egregi *Fγ*: egregii *X*¹*δ* 25 egregi *Fγ*: egregii *δ* 27 us *FγQ*²: *om.* *δ*

quibus ante ultimam syllabam posita est "i" littera, ea omnia casu uocatiuo "i" littera terminantur, ut "Caelius Caeli", "modius modi", "tertius terti", "Accius Acci", "Titius Titi" et similia omnia; sic igitur "egregius", quoniam "us" syllaba in casu nominandi finitur eamque syllabam praecedit "i" littera, habere debebit in casu uocandi "i" litteram extremam, et idcirco "egregi", non "egregie", rectius dicetur. Nam "diuus" et "riuus" et "cliuus" non "us" syllaba terminantur, sed ea, quae per duo "u" scribenda est, propter cuius syllabae sonum declarandum reperta erat noua littera, quae digamma appellabatur.'

3 Hoc ubi ille alter audiuit: 'o' inquit 'egregie grammatice uel, si id mauis, egregissime, dic, oro te, "inscius" et "impius" et "sobrius" et "ebrius" et "proprius" et "propitius" et "anxius" et "contrarius", quae "us" syllaba finiuntur, in quibus ante ultimam syllabam "i" littera est, quem casum uocandi habent? me enim pudor et uerecundia tenet pro-
4 nuntiare ea secundum tuam definitionem.' Sed cum ille paulisper oppositu horum uocabulorum commotus reticuisset et mox tamen se conlegisset eandemque illam, quam definierat, regulam retineret et propugnaret diceretque et 'proprium' et 'propitium' et 'anxium' et 'contrarium' itidem in casu uocatiuo dicendum, ut 'aduersarius' et 'extrarius' diceretur, 'inscium' quoque et 'impium' et 'ebrium' et 'sobrium' insolentius quidem paulo, sed rectius per 'i' litteram, non per 'e', in eodem casu pronuntiandum eaque inter eos contentio longius duceretur, non arbitratus ego operae pretium esse eadem istaec diutius audire clamantes conpugnantesque illos reliqui.

1 ea *Fγ*: e *Z*: *om. Q* 4 quoniam *Fγ*: ut quoniam δ 8 us *XΠ*: um *Z*: u *FONQ* 11 appellabatur *Fγ*: appellatur δ 17 tenet *Fγ*: tenent δ 27 duceretur *FX²δ*: diceretur γ 28 istaec *Hertz*: ista haec ω

VI

Cuimodi sint, quae speciem doctrinarum habeant, sed neque delectent neque utilia sint; atque inibi de uocabulis singularum urbium regionumque inmutatis.

Homo nobis familiaris, in litterarum cultu non ignobilis 1
magnamque aetatis partem in libris uersatus, 'adiutum'
inquit 'ornatumque uolo ire *noctes* tuas' et simul dat mihi
librum grandi uolumine doctrinae omnigenus, ut ipse dice-
bat, praescatentem, quem sibi elaboratum esse ait ex multis
et uariis et remotis lectionibus, ut ex eo sumerem, quantum
liberet rerum memoria dignarum. Accipio cupidus et libens, 2
tamquam si Copiae cornum nactus essem, et recondo me
penitus, ut sine arbitris legam.

Atque ibi scripta erant, pro Iuppiter, mera miracula: 3
quo nomine fuerit, qui primus 'grammaticus' appellatus est;
et quot fuerint Pythagorae nobiles, quot Hippocratae; et
cuiusmodi fuisse Homerus dicat in Vlixis domo λαύρην; et
quam ob causam Telemachus cubans iunctim sibi cubantem
Pisistratum non manu adtigerit, sed pedis ictu excitarit; et
Euryclia Telemachum quo genere claustri incluserit; et
quapropter idem poeta rosam non norit, oleum ex rosa norit.
Atque illud etiam scriptum fuit, quae nomina fuerint soci-
orum Vlixis, qui a Scylla rapti laceratique sunt; utrum ἐν τῇ
ἔσω θαλάσσῃ Vlixes errauerit κατ' Ἀρίσταρχον an ἐν τῇ ἔξω
κατὰ Κράτητα. Item etiam istic scriptum fuit, qui sint apud 4
Homerum uersus isopsephi; et quorum ibi nominum παρα-
στιχίς reperiatur; et quis adeo uersus sit, qui per singula
uocabula singulis syllabis increscat; ac deinde qua ratione

17 *Od.* 22. 128; 137 18 *Od.* 15. 44 20 *Od.* 1. 441 21 *Il.* 23. 186 23 *Od.* 12. 245 24 Arist. p. 244 Lehrs 27 *Il.* 3.182

---

7 et *Fγ*: set δ 8 doctrinae omnigenus δ: doctrinis omnigenis (-nus *F*[1]) *Fγ* 14 ibi *Fδ*: *om.* γ 17 fuisse *Fδ*: *om.* γ λαύρην; et *Hertz*: ΑΔΥΡΗΝΕC *vel sim.* ω 18 iunctim *Carrio*: iunctum ω 25 Item ς: idem ω 26 nominum *Fγ*: non sinum δ

dixerit singulas pecudes in singulos annos terna parere; et ex quinque operimentis, quibus Achillis clipeus munitus est, quod factum ex auro est, summum sit an medium; et praeterea quibus urbibus regionibusque uocabula iam mutata sint, quod Boeotia ante appellata fuerit 'Aonia', quod Aegyptus 'Aeria', quod Creta quoque eodem nomine 'Aeria' dicta sit, quod Attice *Ἀκτή*, quod Corinthus 'Ephyre', quod Macedonis *Ἠμαθία*, quod Thessalia *Αἱμονία*, quod Tyros 'Sarra', quod Thracia ante 'Sithonia' dicta sit, quod Paestum
5 *Ποσειδώνιον*. Haec atque item alia multa istiusmodi scripta in eo libro fuerunt.

Quem cum statim properans redderem, '*ὄναιό σου*,' inquam 'doctissime uirorum, *ταύτης τῆς πολυμαθίας* et librum hunc opulentissimum recipe nil prosus ad nostras paupertinas litteras congruentem. Nam meae *noctes*, quas instructum ornatumque isti, de uno maxime illo uersu Homeri quaerunt, quem Socrates prae omnibus semper rebus sibi esse cordi dicebat:

ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ᾽ ἀγαθόν ⟨τε⟩ τέτυκται.'

VII

Quod M. Varro Cn. Pompeio, consuli primum designato, commentarium dedit, quem appellauit ipse *εἰσαγωγικόν*, de officio senatus habendi.

1 Gnaeo Pompeio consulatus primus cum M. Crasso designa-
2 tus est. Eum magistratum Pompeius cum initurus foret, quoniam per militiae tempora senatus habendi consulendi-

1 *Od.* 4. 86 2 *Il.* 20. 269 19 *Od.* 4. 392

5 fuerit γQ^2: sit fuerit *Fδ* 7 sit *Nietzsche*: est *ω* 8 Macedonis *ω*: Macedonia *ed. Lugd. Bat. 1644, f. recte* 9 Sithonia *Hertz*: sit(t)hon (siton *Z*) Paestum *Cramer*: aestum *ω* 10 atque item *FOXN*: itaque itemque *Π*: item atque *δ* 19 ⟨τε⟩ *Hom.*: *om. ω* 23 habendi *Fγ*: *om. δ* 24 M. *Fγ*: *om. δ* 26 senatus hab. cons. *del. C. F. W. Müller*

que, rerum expers urbanarum fuit, M. Varronem familiarem suum rogauit, uti commentarium faceret εἰσαγωγικόν—sic enim Varro ipse appellat—, ex quo disceret, quid facere dicereque deberet, cum senatum consuleret. Eum librum **3** commentarium, quem super ea re Pompeio fecerat, perisse Varro ait in litteris quas ad Oppianum dedit, quae sunt in libro *epistolicarum quaestionum* quarto, in quibus litteris, quoniam quae ante scripserat non comparebant, docet rursum multa ad eam rem ducentia.

Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos more maiorum **4** senatus haberi soleret, eosque nominat: dictatorem, consules, praetores, tribunos plebi, interregem, praefectum urbi; neque alii praeter hos ius fuisse dixit facere senatusconsultum, quotiensque usus uenisset, ut omnes isti magistratus eodem tempore Romae essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum senatus consulendi ius fuisse ait, deinde extraordinario **5** iure tribunos quoque militares, qui pro consulibus fuissent, item decemuiros, quibus imperium consulare tum esset, item triumuiros reipublicae constituendae causa creatos ius consulendi senatum habuisse.

Postea scripsit de intercessionibus dixitque intercedendi, **6** ne senatusconsultum fieret, ius fuisse iis solis, qui eadem potestate qua ii, qui senatusconsultum facere uellent, maioreue essent.

Tum adscripsit de locis, in quibus senatusconsultum fieri **7** iure posset, docuitque confirmauitque, nisi in loco per augures constituto, quod 'templum' appellaretur, senatusconsultum factum esset, iustum id non fuisse. Propterea et

7 p. 195 ed. Bipont.

1 rerum ω: ⟨reliquarumque⟩ rerum *Mommsen*: ⟨omninoque⟩ rerum *Maehly* 2 εἰσαγωγικόν ς: ΙϹΑΓѠΓΙΚΟΥ *vel sim.* ω 12 plebi *Fγ*: regi δ 14 usus *F*δ: usu γ 17 ait *Q*: addit *rell.* 18 iure tribunos *Fγ*: *om.* δ 20 constituendae X^2TY: reconstituendae (-di X^1) ω 28 augures *Fγ*: augure *Z*: augurem *Q*

in curia Hostilia et in Pompeia et post in Iulia, cum profana ea loca fuissent, templa esse per augures constituta, ut in iis senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. Inter quae id quoque scriptum reliquit non omnes aedes sacras templa esse ac ne aedem quidem Vestae templum esse.

8 Post haec deinceps dicit senatusconsultum ante exortum aut post occasum solem factum ratum non fuisse; opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore senatusconsultum factum esset.

9 Docet deinde inibi multa: quibus diebus haberi senatum
ius non sit; immolareque hostiam prius auspicarique debere,
qui senatum habiturus esset, de rebusque diuinis prius
quam humanis ad senatum referendum esse; tum porro
referri oportere aut infinite de republica aut de singulis
rebus finite; senatusque consultum fieri duobus modis, aut
per discessionem, si consentiretur, aut, si res dubia esset, per
singulorum sententias exquisitas; singulos autem debere
consuli gradatim incipique a consulari gradu. Ex quo gradu
semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in
senatum lectus esset; tum autem, cum haec scriberet,
nouum morem institutum refert per ambitionem gratiam-
que, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet
10 senatum, dum is tamen ex gradu consulari esset. Praeter
haec de pignore quoque capiendo disserit deque multa
dicenda senatori, qui, cum in senatum uenire deberet, non
11 adesset. Haec et alia quaedam id genus in libro, quo supra
dixi, M. Varro epistula ad Oppianum scripta executus est.

12 Sed quod ait senatusconsultum duobus modis fieri solere
aut conquisitis sententiis aut per discessionem, parum con-
uenire uidetur cum eo, quod Ateius Capito in *coniectaneis*
13 scriptum reliquit. Nam in libro con. IIII Tuberonem dicere

30 fr. 1 Strzelecki 31 Tub. fr. 1 Huschke

---

1 Iulia cum *F*γ: iulianum (-anñ *Z*) δ 7 solem F^1OXNZ: solis $F^2\Pi Q$ 31 con. IIII *Strzelecki*: COIVIIII Q^1: CCIVIIII FQ^2Z: CCLVIIII γ

ait nullum senatusconsultum fieri posse non discessione facta, quia in omnibus senatusconsultis, etiam in iis, quae per relationem fierent, discessio esset necessaria, idque ipse Capito uerum esse adfirmat. Sed de hac omni re alio in loco plenius accuratiusque nos memini scribere.

VIII

Quaesitum esse dissensumque, an praefectus Latinarum causa creatus ius senatus conuocandi consulendique habeat.

Praefectum urbi Latinarum causa relictum senatum 1
habere posse Iunius negat, quoniam ne senator quidem sit neque ius habeat sententiae dicendae, cum ex ea aetate praefectus fiat, quae non sit senatoria. M. autem Varro in 2
IIII *epistolicarum quaestionum* et Ateius Capito in *coniectaneorum* IIII ius esse praefecto senatus habendi dicunt; deque ea re adsensum esse ⟨se⟩ Capito Tuberoni contra sententiam Iunii refert: 'Nam et tribunis' inquit 'plebis senatus habendi ius erat, quamquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum.'

4 *noct. Att.* 3. 18 10 Iun. fr. 10 Huschke 12 Varr. p. 196 ed. Bipont. 13 Cap. fr. 2 Strzelecki

---

3 relationem *O man. rec.*: elationem *Fγ*: lationem *δ*: rogationem *Vassis* 14 IIII *Strzelecki*: colVIIII *Q*: cclVIIII *FZ*: CCLVIIII *γ* 15 ⟨se⟩ Capito *Wesseling*: capitonem *ω*: Capito Varronem *Hertz* 16 tribunis *FON*: tribunus (-nos *Q*) *XΠδ*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER QVINTVS DECIMVS

I

Quod in Quinti Claudii *annalibus* scriptum est lignum alumine oblitum non ardere.

1 DECLAMAVERAT Antonius Iulianus rhetor praeterquam
semper alias, tum uero nimium quantum delectabiliter et feli-
citer. Sunt enim ferme scholasticae istae declamationes
eiusdem hominis eiusdemque facundiae, non eiusdem tamen
2 cotide felicitatis. Nos ergo familiares eius circumfusi undique
eum prosequebamur domum, cum deinde subeuntes montem
Cispium conspicimus insulam quandam occupatam igni
multis arduisque tabulatis editam et propinqua iam omnia
3 flagrare uasto incendio. Tum quispiam ibi ex comitibus
Iuliani 'magni' inquit 'reditus urbanorum praediorum, sed
pericula sunt longe maxima. Si quid autem posset remedii
fore, ut ne tam adsidue domus Romae arderent, uenum
4 hercle dedissem res rusticas et urbicas emissem.' Atque illi
Iulianus laeta, ut mos eius fuit, inter fabulandum uenustate
'si *annalem*' inquit 'undeuicensimum Q. Claudii legisses,
optumi et sincerissimi scriptoris, docuisset te profecto
Archelaus, regis Mitridati praefectus, qua medela quaque
sollertia ignem defenderes, ut ne ulla tua aedificatio
e ligno correpta atque insinuata flammis arderet.'
5 Percontatus ego sum, quid esset illud mirum Quadrigarii.
6 Repetit: 'In eo igitur libro scriptum inueni, cum obpugna-
ret L. Sulla in terra Attica Piraeum et contra Archelaus

7 facundiae *Fγ*: factum die δ 8 Nos *rell.*: *om.* *Q* 9 deinde *Fγ*: inde δ 10 Cispium *Beroaldus*: caspium ω 17 inter fabulandum *rell.*: interfabulatur *Q*: interfabulatus *J. Gronov*

regis Mitridati praefectus ex eo oppido propugnaret, turrim ligneam defendendi gratia structam, cum ex omni latere circumplexa igni foret, ardere non quisse, quod alumine ab Archelao oblita fuisset.'

Verba Quadrigarii ex eo libro haec sunt: 'Cum Sulla 7
conatus esset tempore magno, eduxit copias, ut Archelai turrim unam, quam ille interposuit, ligneam incenderet. Venit, accessit, ligna subdidit, submouit Graecos, ignem admouit; satis sunt diu conati, numquam quiuerunt incendere; ita Archelaus omnem materiam obleuerat alumine. Quod Sulla atque milites mirabantur, et postquam non succendit, reduxit copias.'

II

Quod Plato in libris, quos *de legibus* composuit, largiores laetioresque in conuiuiis inuitatiunculas uini non inutiles esse existimauit.

Ex insula Creta quispiam aetatem Athenis agens Platoni- 1
cum esse se philosophum dicebat et uiderier gestibat. Erat 2
autem nihili homo et nugator atque in Graecae facundiae gloria iactabundus et praeterea uini libidine adusque ludibria ebriosus. Is in conuiuiis iuuenum, quae agitare Athenis 3
hebdomadibus lunae sollemne nobis fuit, simulatque modus epulis factus et utiles delectabilesque sermones coeperant, tum silentio ad audiendum petito loqui coeptabat atque id genus uili et incondita uerborum caterua hortabatur omnes ad bibendum idque se facere ex decreto Platonico praedicabat, tamquam Plato in libris, quos *de legibus* composuit, laudes ebrietatis copiosissime scripsisset utilemque esse eam bonis ac fortibus uiris censuisset; ac simul inter eiusmodi

5 fr. 81 Peter   25 sqq. cf. Macr. *Sat.* 2. 8. 4

2 ligneam *Fγ*: ligne ac *Z*: ligneam ac *Q*   cum *Fγ*: *om.* *δ*
5 Cum *δ*: tum *Fγ*   6 conatus *ω*: cunctatus *Hosius*   esset *Q*: est et *rell.*   10 ita *rell.*: item *Q*   17 esse se *F*O^1*N*: se esse O^2*X*: esse *ΠZ*: sese *Q*   gestibat *Fγ*: gestiebat *QO man. rec.*: gestabat *Z*
18 autem *rell.*: enim *XΠ*

orationem crebris et ingentibus poculis omne ingenium in-
gurgitabat fomitem esse quendam dicens et ignitabulum
ingenii uirtutisque, si mens et corpus hominis uino flagraret.
4 Sed enim Plato in primo et secundo *de legibus* non, ut ille
nebulo opinabatur, ebrietatem istam turpissimam, quae
labefacere et inminuere hominum mentes solet, laudauit,
sed hanc largiorem paulo iucundioremque uini inuitationem,
quae fieret sub quibusdam quasi arbitris et magistris con-
5 uiuiorum sobriis, non inprobauit. Nam et modicis honestis-
que inter bibendum remissionibus refici integrarique animos
ad instauranda sobrietatis officia existumauit reddique eos
sensim laetiores atque ad intentiones rursum capiendas fieri
habiliores, et simul, si qui penitus in his adfectionum cupidi-
tatumque errores inessent, quos aliqui pudor reuerens con-
celaret, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data
detegi et ad corrigendum medendumque fieri oportuniora.
6 Atque hoc etiam Plato ibidem dicit non defugiendas esse
neque respuendas huiuscemodi exercitationes aduersum pro-
pulsandam uini uiolentiam neque ullum umquam continen-
tem prorsum ac temperantem satis fideliter uisum esse,
cuius uita uictusque non inter ipsa errorum pericula et in
7 mediis uoluptatum inlecebris explorata sit. Nam cui liben-
tiae gratiaeque omnes conuiuiorum incognitae sint quique
illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas
eiusmodi uoluptates aut uoluntas tulerit aut casus induxerit
aut necessitas compulerit, deleniri plerumque et capi neque
mentem animumque eius consistere, sed ui quadam noua
8 ictum labascere. Congrediendum igitur censuit et tamquam
in acie quadam cum uoluptariis rebus cumque ista uini
licentia comminus decernendum, ut aduersum eas non fuga
simus tuti nec absentia, sed uigore animi et constanti

4 *de legg.* 637 a; 647 e *de legg.* 666 a; 671 b

1 omne ingenium *Fγ*: ingenium omne δ 2 ignitabulum *Macr.*: incitabulum ω 14 aliqui *rell.*: aliquis *F*[2]*O man. rec. Q*: alioquin *Macr.*

praesentia, moderatoque usu temperantiam continentiamque tueamur et calefacto simul refotoque animo, si quid in eo uel frigidae tristitiae uel torpentis uerecundiae fuerit, deluamus.

III

Quid M. Cicero de particula ista senserit scripseritque, quae praeposita est uerbis 'aufugio' et 'aufero'; et an in uerbo 'autumo' eadem istaec praepositio esse uideri debeat.

Legimus librum M. Ciceronis, qui inscriptus est *orator*. In 1,2
eo libro Cicero, cum dixisset uerba haec 'aufugio' et 'aufero'
composita quidem esse ex praepositione 'ab' et ex uerbis
'fugio' et 'fero', sed eam praepositionem, quo fieret uox
pronuntiatu audituque lenior, uersam mutatamque esse in
'au' syllabam coeptumque esse dici 'aufugio' et 'aufero' pro
'abfugio' et 'abfero', cum haec, inquam, ita dixisset, tum 3
postea ibidem super eadem particula ita scripsit: 'Haec'
inquit 'praepositio praeter haec duo uerba nullo alio in uerbo
reperietur.'

Inuenimus autem in *conmentario* Nigidiano uerbum 'autu- 4
mo' compositum ex 'ab' praepositione et uerbo 'aestumo'
dictumque intercise 'autumo' quasi 'abaestumo', quod signi-
ficaret 'totum aestumo' tamquam 'abnumero'. Sed, quod sit 5
cum honore multo dictum P. Nigidii, hominis eruditissimi,
audacius hoc argutiusque esse uidetur quam uerius. 'Autu- 6
mo' enim non id solum significat 'aestumo', sed et 'dico' et
'opinor' et 'censeo', cum quibus uerbis praepositio ista
neque cohaerentia uocis neque significatione sententiae con-
uenit. Praeterea uir acerrimae in studio litterarum diligen- 7
tiae M. Tullius non sola esse haec duo uerba dixisset, si

10 *orat.* 158 19 fr. 51 Swoboda

---

4 deluamus *FOXδ*: diluamus *Π Macr.*: deluamur *N* 8 istaec *Hertz*: ista *Π*: ista haec *rell.* 9 M. *Fδ*: *om. γ* 20 ab ς: eau N^1: au *rell.* 22 abnumero *ω*: abnumero ⟨idem est quod numero⟩ *Hertz e GLK 5. 600. 21; 637. 30* 25 aestumo *Fδ*: *om. γ* 28 diligentiae *Acidalius*: licentiae *ω*

8 reperiri posset ullum tertium. Sed illud magis inspici quaerique dignum est, uersane sit et mutata 'ab' praepositio in 'au' syllabam propter lenitatem uocis, an potius 'au' particula sua sit propria origine et proinde, ut pleraeque aliae praepositiones a Graecis, ita haec quoque inde accepta sit; sicuti est in illo uersu Homeri:

αὐέρυσαν μὲν πρῶτα καὶ ἔσφαξαν καὶ ἔδειραν,

et

ἄβρομοι, αὐίαχοι.

IV

Historia de Ventidio Basso, ignobili homine, quem primum de Parthis triumphasse memoriae traditum est.

1 In sermonibus nuper fuit seniorum hominum et eruditorum multos in uetere memoria altissimum dignitatis gradum ascendisse ignobilissimos prius homines et despica-
2 tissimos. Nihil adeo de quoquam tantae admirationi fuit,
3 quantae fuerunt, quae de Ventidio Basso scripta sunt: eum Picentem fuisse genere et loco humili, et matrem eius a Pompeio Strabone, Pompei Magni patre, bello sociali, quo Asculanos subegit, captam cum ipso esse; mox triumphante Pompeio Strabone eum quoque puerum inter ceteros ante currum imperatoris sinu matris uectum esse; post, cum adoleuisset, uictum sibi aegre quaesisse eumque sordide inuenisse comparandis mulis et uehiculis, quae magistratibus, qui sortiti prouincias forent, praebenda publice conduxisset. In isto quaestu notum esse coepisse C. Caesari et cum eo profectum esse in Gallias; tum, quia in ea prouincia satis nauiter uersatus esset et deinceps ciuili bello mandata sibi pleraque inpigre et strenue fecisset, non modo in amicitiam

7 *Il.* 1. 459 9 *Il.* 13. 41

8 et *Z*: KAI *Fγ* 11 ignobili *Fγ*: ignobile *δ* 20 Asculanos ς: (a)esculanos *ω* 24 quae *Fδ*: *om.* *γ*

Caesaris, sed ex ea in amplissimum quoque ordinem peruenisse; mox tribunum quoque plebi ac deinde praetorem creatum atque in eo tempore iudicatum esse a senatu hostem cum M. Antonio; post uero coniunctis partibus non pristinam tantum dignitatem reciperasse, sed pontificatum ac deinde consulatum quoque adeptum esse, eamque rem tam intoleranter tulisse populum Romanum, qui Ventidium Bassum meminerat curandis mulis uictitasse, ut uulgo per uias urbis uersiculi proscriberentur:

concurrite omnes augures, haruspices!
portentum inusitatum conflatum est recens:
nam mulos qui fricabat, consul factus est.

Eundem Bassum Suetonius Tranquillus praepositum esse 4
a M. Antonio prouinciis orientalibus Parthosque in Syriam introrumpentis tribus ab eo proelis fusos scribit eumque primum omnium de Parthis triumphasse et morte obita publico funere sepultum esse.

V

Verbum 'profligo' a plerisque dici inproprie insciteque.

Sicut alia uerba pleraque ignoratione et inscitia improbe 1
dicentium quae non intellegant deflexa ac deprauata sunt a ratione recta et consuetudine, ita huius quoque uerbi, quod est 'profligo', significatio uersa et corrupta est. Nam 2
cum ab adfligendo et ad perniciem interitumque deducendo inclinatum id tractumque sit semperque eo uerbo, qui diligenter locuti sunt, ita usi sint, ut 'profligare' dicerent 'prodigere' et 'deperdere' 'profligatasque' res quasi 'proflictas' et

10 *FPL*, p. 93 Morel   13 fr. 210 Reiff.   23 sqq. cf. Non. 160. 23

4 partibus ς: patribus ω   11 inusitatum ω: inuisitatum *Broukhusius* (*sed v. Haffter, Hermes 1959. 92*)   12 mulos *rell.*: mulas *Q*   26 prodigere ω: profligere *Ott*   27 proflictas et perditas *Fγ*: proflicta deperdita perditas *Q*: proflicta profligata deperdita sed perditas *Z*

'perditas' appellarent, nunc audio aedificia et templa et alia
fere multa, quae prope absoluta adfectaque sunt, 'in profli-
3 gato' esse dici ipsaque esse iam 'profligata'. Quapropter
urbanissime respondisse praetorem, non indoctum uirum,
baruncuIo cuidam ex aduocatorum turba Sulpicius
4 Apollinaris in quadam epistula scriptum reliquit. 'Nam cum
ille' inquit 'rabula audaculus ita postulasset uerbaque ita
fecisset: "Omnia, uir clarissime, negotia, de quibus te
cogniturum esse hodie dixisti, diligentia et uelocitate tua
profligata sunt; unum id solum relictum est, de quo rogo
audias", tum praetor satis ridicule: "An illa negotia, de
quibus iam cognouisse me dicis, profligata sint, equidem
nescio; hoc autem negotium, quod in te incidit, procul
dubio, siue id audiam siue non audiam, profligatum est".'
5 Quod significare autem uolunt, qui 'profligatum' dicunt,
hi, qui Latine locuti sunt, non 'profligatum', sed 'adfectum'
dixerunt, sicuti M. Cicero in oratione, quam habuit *de*
6 *prouinciis consularibus*. Eius uerba haec sunt: 'Bellum ad-
7 fectum uidemus et, uere ut dicam, paene confectum.' Item
infra: 'Nam ipse Caesar quid est quod in ea prouincia
commorari uelit, nisi ut ea, quae per eum adfecta sunt,
8 perfecta reipublicae tradat?' Idem Cicero in *oeconomico*:
'Cum uero adfecta iam prope aestate uuas a sole mitescere
tempus est.'

VI

In libro M. Ciceronis *de gloria* secundo manifestum erratum in ea parte, in qua scriptum est super Hectore et Aiace.

1 In libro M. Tullii, qui est secundus *de gloria*, manifestus
error est non magnae rei, quem errorem esse possit cognoscere

18 *de prou. cons.* 19 20 *de prou. cons.* 29 23 *oec.* fr. 21 Orelli[2]

1 appellarent *F*δ: appellarint γ 5 barunculo *Heraeus*: baruasculo ω: barbasculo ς 8 Omnia *F*γ: omniaque δ 23 uuas a ς: uasa ω: a *Non.* 26 secundo *F*γ: *om.* δ erratum *F*γ: errat ut δ

non aliquis eruditorum, sed qui tantum legerit *'Ομήρου
τὸ Η'*. Quamobrem non tam id mirabamur errasse in ea re 2
M. Tullium, quam non esse animaduersum hoc postea cor-
rectumque uel ab ipso uel a Tirone, liberto eius, diligentis-
simo homine et librorum patroni sui studiosissimo. Ita enim 3
scriptum in eo libro est: 'Apud eundem poetam Aiax cum
Hectore congrediens depugnandi causa agit, ut sepeliatur,
si sit forte uictus, declaratque se uelle, ut suum tumulum
multis etiam post saeculis praetereuntes sic loquantur:

hic situs est uitae iampridem lumina linquens,
qui quondam Hectoreo perculsus concidit ense.
fabitur haec aliquis, mea semper gloria uiuet.'

Huius autem sententiae uersus, quos Cicero in linguam 4
Latinam uertit, non Aiax apud Homerum dicit, neque Aiax
agit, ut sepeliatur, sed Hector dicit, et Hector de sepultura
agit priusquam sciat an Aiax secum depugnandi causa
congressurus sit.

VII

Obseruatum esse in senibus, quod annum fere aetatis tertium et sexagesimum agant aut laboribus aut interitu aut clade aliqua insignitum; atque inibi super eadem obseruatione exemplum adpositum epistulae diui Augusti ad Gaium filium.

Obseruatum in multa hominum memoria expertumque 1
est senioribus plerisque omnibus sexagesimum tertium uitae
annum cum periculo et clade aliqua uenire aut corporis
morbique grauioris aut uitae interitus aut animi aegritu-
dinis. Propterea, qui rerum uerborumque istiusmodi studio 2
tenentur, eum aetatis annum appellant *κλιμακτηρικόν*.

Nocte quoque ista proxima superiore, cum librum *epistu-* 3
larum diui Augusti, quas *ad Gaium nepotem* suum scripsit,

6 *de gloria* 2 fr. 1 Orelli[2] *Il.* 7. 89

---

3 correctumque *rell.*: correptumque F^1N 26 morbique *ω*: morbi *Madvig*

legeremus duceremurque elegantia orationis neque morosa neque anxia, sed facili hercle et simplici, id ipsum in quadam epistula super eodem anno scriptum offendimus; eiusque epistulae exemplum hoc est:

'IX Kal. Octobris.

'Aue, mi Gai, meus asellus iucundissimus, quem semper medius fidius desidero, cum a me abes. Set praecipue diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Gaium, quem, ubicumque hoc die fuisti, spero laetum et bene ualentem celebrasse quartum et sexagesimum natalem meum. Nam, ut uides, *κλιμακτῆρα* communem seniorum omnium tertium et sexagesimum annum euasimus. Deos autem oro, ut, mihi quantumcumque superest temporis, id saluis nobis traducere liceat in statu reipublicae felicissimo *ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων* stationem meam.'

VIII

Locus ex oratione †Fauorini, ueteris oratoris, de cenarum atque luxuriae obprobratione, qua usus est, cum legem Liciniam de sumptu minuendo suasit.

1 Cum legeremus orationem ueterem †Fauorini, non indiserti uiri, qua oratione *** totum, ut meminisse possemus odio esse hercle istiusmodi sumptus atque uictus, perdidici-
2 mus. Verba haec, quae adposuimus, †Fauorini sunt: 'Praefecti popinae atque luxuriae negant cenam lautam esse, nisi, cum lubentissime edis, tum auferatur et alia esca melior atque amplior succenturietur. Is nunc flos cenae habetur inter istos, quibus sumptus et fastidium pro facetiis procedit, qui negant ullam auem praeter ficedulam totam

5 *ep*. fr. 22 Malc.[4]   23 p. 204 Malc.[2]

13 mihi *Fγ*: *om.* δ   14 nobis *X*δ: uobis *FOΠN*   17 *et* 20 *et* 23 Fauorini ω: Fauonii *u.d. ap. J. Gronov* (*sed u. Malcovati, Athen. 1929. 216*): Fannii *Pithoeus*   18 cum *Fγ*: *om.* δ   21 *lac. stat. Hertz*   24 nisi ω: nisi si Q^2

comesse oportere; ceterarum auium atque altilium nisi tantum adponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, conuiuium putant inopia sordere, superiorem partem auium atque altilium qui edint, eos palatum ⟨non⟩ habere. Si proportione pergit luxuria crescere, quid relinquitur, nisi uti delibari sibi cenas iubeant, ne edendo defetigentur, quando stratus auro, argento, purpura amplior aliquot hominibus quam dis inmortalibus adornatur?'

IX

Quod Caecilius poeta 'frontem' genere uirili non poetice, sed cum probatione et cum analogia appellauit.

Vere ac diserte Caecilius hoc in *Subditiuo* scripsit: 1

nam hi sunt inimici pessumi, fronte hilaro, corde tristi,
quos neque ut adprendas neque uti dimittas scias.

Hos ego uersus, cum de quodam istiusmodi homine sermo- 2
nes essent, in circulo forte iuuenum eruditiorum dixi. Tum 3
de grammaticorum uolgo quispiam nobiscum ibi adsistens
non sane ignobilis: 'quanta' inquit 'licentia audaciaque
Caecilius hic fuit, cum "fronte hilaro", non "fronte hilara"
dixit et tam inmanem soloecismum nihil ueritus est.' 'Immo' 4
inquam 'potius nos et quam audaces et quam licentes sumus,
qui "frontem" inprobe indocteque non uirili genere dicimus,
cum et ratio proportionis, quae "analogia" appellatur, et
ueterum auctoritates non "hanc", sed "hunc frontem" de-
bere dici suadeant. Quippe M. Cato in quinto *originum* ita 5

13 u. 79 Ribbeck²

---

2 inferiore parte *del. Damsté* 4 edint *rell.*: edunt X^2Q ⟨non⟩ *add.* ς: ⟨parum delicatum⟩ *Hertz* habere ω: hebere *Gronov* 5 pergit *Fδ*: crescit γ 6 uti *FOXZ*: ut *ΠNQ* delibari Q^2: deliberari δ: delibrari *Fγ* 7 stratus ω: stratus ⟨lectus⟩ *F. Skutsch* 14 adprendas *Carrio*: ad prebendas *Z*: adprehendas *rell.* uti dimittas *Spengel*: ut (aut X^2) mittas ω 23 proportionis ω: pro portione *F. Skutsch* 24 auctoritates *Fδ*: auctoritas γ 25 in quinto $FX^2Π$: inquit X^1: in quinta *ON*: in primo δ

scripsit: "Postridie signis conlatis, aequo fronte, peditatu,
equitibus atque alis cum hostium legionibus pugnauit."
"Recto" quoque "fronte" idem Cato in libro eodem dicit.'
6 At ille semidoctus grammaticus: 'missas' inquit 'auctori-
tates facias, quas quidem ut habeas, posse fieri puto, sed
7 rationem dic, quam non habes.' Atque ego his eius uerbis, ut
tum ferebat aetas, inritatior: 'audi,' inquam 'mi magister,
rationem falsam quidem, sed quam redarguere falsam esse
8 tu non queas. Omnia' inquam 'uocabula tribus litteris finita,
quibus "frons" finitur, generis masculini sunt, si in genetiuo
quoque casu eadem syllaba finiantur, ut "mons", "pons",
9 "fons".' At ille contra renidens: 'audi,' inquit 'discipule,
10 plura alia consimilia, quae non sint generis masculini.' Pete-
bant ibi omnes, ut uel unum statim diceret. Sed cum homo
uoltum intorqueret et non hisceret et colores mutaret, tum
ego intercessi et 'uade' inquam 'nunc et habeto ad re-
quirendum triginta dies; postquam inueneris, repetes nos.'
11 Atque ita hominem nulli rei ad indagandum uocabulum, quo
rescinderet finitionem fictam, dimisimus.

X

De uoluntario et admirando interitu uirginum Milesiarum.

1 Plutarchus in librorum, quos περὶ ψυχῆς inscripsit, primo,
cum de morbis dissereret in animos hominum incidentibus,
uirgines dixit Milesii nominis fere quot tum in ea ciuitate
erant, repente sine ulla euidenti causa uoluntatem cepisse
obeundae mortis ac deinde plurimas uitam suspendio ami-
2 sisse. Id cum accideret in dies crebrius neque animis earum
mori perseuerantium medicina adhiberi quiret, decreuisse

1 fr. 99 Peter 3 fr. 100 Peter 22 7, p. 20 Bernardakis

2 equitibus *rell.*: peditibus *Q* alis *Fγ*: aliis δ pugnauit *Fγ*: pugnauimus δ 5 facias *Fγ*: facies δ 11 pons, fons *scripsi*: fons, pons, frons *Π*: pons, frons *rell.* 24 uirgines *Fγ*: uirginem δ 28 quiret *γ*: cui rei *F*: cui res *Z*: quiuisset *Q*

Milesios, ut uirgines, quae corporibus suspensis demortuae forent, ut hae omnes nudae cum eodem laqueo, qui essent praeuinctae, efferrentur. Post id decretum uirgines uoluntariam mortem non petisse pudore solo deterritas tam inhonesti funeris.

XI

Verba senatusconsulti de exigendis urbe Roma philosophis; item uerba edicti censorum, quo inprobati et coerciti sunt, qui disciplinam rhetoricam instituere et exercere Romae coeperant.

C. Fannio Strabone M. Valerio Messala coss. senatus- **1**
consultum de philosophis et de rhetoribus factum est: 'M. Pomponius praetor senatum consuluit. Quod uerba facta sunt de philosophis et de rhetoribus, de ea re ita censuerunt, ut M. Pomponius praetor animaduerteret curaretque, uti ei e republica fideque sua uideretur, uti Romae ne essent.'

Aliquot deinde annis post id senatusconsultum Cn. **2**
Domitius Ahenobarbus et L. Licinius Crassus censores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt: 'Renuntiatum est nobis esse homines, qui nouum genus disciplinae instituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat; eos sibi nomen inposuisse Latinos rhetoras; ibi homines adulescentulos dies totos desidere. Maiores nostri, quae liberos suos discere et quos in ludos itare uellent, instituerunt. Haec noua, quae praeter consuetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent neque recta uidentur. Quapropter et his, qui eos ludos habent, et his, qui eo uenire consuerunt, uisum est faciundum, ut ostenderemus nostram sententiam nobis non placere.'

Neque illis solum temporibus nimis rudibus necdum **3**
Graeca disciplina expolitis philosophi ex urbe Roma pulsi

11 *FIR*[7] p. 170 18 *FIR*[7] p. 239

11 rhetoribus *Pighius* (*cf. Suet. rhet.* 1): rhetoribus Latinis *ω* 18 edixerunt *F*[2]*OXNZ*: edixerint *F*[1]: dixerunt *ΠQ* 22 desidere *Fγ*: desire *δ* 30 ex *Fγ*: et ex *δ*

4 sunt, uerum etiam Domitiano imperante senatusconsulto
5 eiecti atque urbe et Italia interdicti sunt. Qua tempestate
Epictetus quoque philosophus propter id senatusconsultum
Nicopolim Roma decessit.

XII

Locus ex oratione Gracchi de parsimonia ac de pudicitia sua memoratissimus.

1 C. Gracchus, cum ex Sardinia rediit, orationem ad popu-
2 lum in contione habuit. Ea uerba haec sunt: 'Versatus sum'
inquit 'in prouincia, quomodo ex usu uestro existimabam
esse, non quomodo ambitioni meae conducere arbitrabar.
Nulla apud me fuit popina, neque pueri eximia facie stabant,
sed in conuiuio liberi uestri modestius erant quam apud
3 principia.' Post deinde haec dicit: 'Ita uersatus sum in pro-
uincia, uti nemo posset uere dicere assem aut eo plus in
muneribus me accepisse aut mea opera quemquam sum-
ptum fecisse. Biennium fui in prouincia; si ulla meretrix
domum meam introiuit aut cuiusquam seruulus propter me
sollicitatus est, omnium nationum postremissimum nequis-
simumque existimatote. Cum a seruis eorum tam caste me
habuerim, inde poteritis considerare, quomodo me putetis
4 cum liberis uestris uixisse.' Atque ibi ex interuallo: 'Itaque,'
inquit 'Quirites, cum Romam profectus sum, zonas, quas
plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli; alii
uini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento repletas
domum reportauerunt.'

9 fr. 26 Malc.^{2} 14 fr. 27 Malc.^{2} 22 fr. 28 Malc.^{2}

---

4 Nicopolim *rell.*: meopolim Q^1: neapolim Q^2 decessit *rell.*: discessit *Q* 13 sed *Fγ*: et δ 17 Biennium ω: triennium *Lipsius* 19 sollicitatus *Q*: sol(l)icitus *rell.* nationum ω: natorum *Lipsius*: latronum *J. Gronov*: raponum *Nettleship*: nebulonum *Vliet* 25 repletas *F*δ: plenas γ

XIII

De uerbis inopinatis, quae utroqueuersum dicuntur et a grammaticis 'communia' uocantur.

'Vtor' et 'uereor' et 'hortor' et 'consolor' communia 1
uerba sunt ac dici utroqueuersus possunt: 'uereor te' et
'uereor abs te', id est 'tu me uereris'; 'utor te' et 'utor abs
te', id est 'tu me uteris'; 'hortor te' et 'hortor abs te', id est
'tu me hortaris'; 'consolor te' et 'consolor abs te', id est 'tu
me consolaris'; 'testor' quoque et 'interpretor' significatione
reciproca dicuntur. Sunt autem uerba haec omnia ex altera 2
parte inusitata et, an dicta sint in eam quoque partem,
quaeri solet.

Afranius in *Consobrinis*: 3

> em isto parentum est uita uilis liberis,
> ubi malunt metui, quam uereri se ab suis.

Hic 'uereri' ex ea parte dictum est, quae est non usitatior.
Nouius in *Lignaria* uerbum, quod est 'utitur', ex contraria 4
parte dicit:

> quia supellex multa, quae non utitur, emitur tamen,

id est 'quae usui non est'. M. Cato in quinta *origine* 'exerci- 5
tum' inquit 'suum pransum, paratum, cohortatum eduxit
foras atque instruxit.' 'Consolor' quoque in partem alteram, 6
praeterquam dici solitum est, scriptum inuenimus in epi-
stula Q. Metelli, quam, cum in exilio esset, ad Cn. et ad
L. Domitios dedit. 'At cum animum' inquit 'uestrum erga
me uideo, uehementer consolor, et fides uirtusque uestra
mihi ante oculos uersatur.' 'Testata' itidem et 'interpretata' 7

14 u. 33 Ribbeck[2] 19 u. 43 Ribbeck[2] 20 fr. 101 Peter

7 est tu me uteris ς: factum ω 13 Consobrinis *Πδ*: consolobrinis *FOXN* 14 uita uilis *Lipsius*: uitabilis ω 16 quae *ed. Gryph. 1537*: qua ω (*unde* usitatum *Ribbeck*) 17 Lignaria *Lambecius*: ligatarc(h)a *F*^{1}*OΠN*: ligot tarca *X*: licinaria *F*^{2}*N*^{2}: ligat archiam (archa iam *Z*) in lignariam δ 21 cohortatum *rell.*: cohortavit *Π* (*qui* paratumque): et hortatum *Q* 23 scriptum inuenimus *Fδ*: *om.* γ 24 quam cum *Fγ*: quamquam δ

eadem ratione dixit M. Tullius in primo libro *de diuinatione*, ut 'testor' 'interpretor'que uerba communia uideri debeant.

8 Sallustius quoque eodem modo 'dilargitis proscriptorum bonis' dicit, tamquam uerbum 'largior' sit ex uerbis communibus.

9 'Veritum' autem, sicut 'puditum' et 'pigitum', non personaliter per infinitum modum dictum esse non a uetustioribus tantum uidemus, sed a M. quoque Tullio in secundo *de finibus*. 'Primum' inquit 'Aristippi Cyrenaicorumque omnium, quos non est ueritum in ea uoluptate, quae maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum ponere.'

10 'Dignor' quoque et 'ueneror' et 'confiteor' et 'testor' habita sunt in uerbis communibus. Sic illa in Vergilio dicta sunt:

coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,

et

cursusque dabit uenerata secundos.

11 'Confessi' autem 'aeris', de quo facta confessio est, in *XII tabulis* scriptum est his uerbis: 'Aeris confessi rebusque ⟨iure⟩ iudicatis XXX dies iusti sunto.' Item ex isdem tabulis id quoque est: 'Qui se sierit testarier libripensue fuerit, ni testimonium fariatur, inprobus intestabilisque esto.'

XIV

Quod Metellus Numidicus figuram orationis nouam ex orationibus Graecis mutuatus est.

1 Aput Q. Metellum Numidicum in libro accusationis *in Valerium Messalam* tertio noue dictum esse adnotauimus.

1 *de diu.* 1. 87; 53 3 *hist.* 1 fr. 49 Maur. 9 *de fin.* 2. 39 15 *Aen.* 3. 475 17 *Aen.* 3. 460 19 *XII Tabb.* 3. 1 21 ibid. 8. 22

4 bonis *rell.*: uerbis bonis *Q*: urbis bonis *J. Gronov* 17 dabit γ: dabis *F*δ 19 est *F*γ: *om.* δ 20 ⟨iure⟩ *noct. Att. 20. 1. 45*: *hic om.* ω 22 fariatur ω: fatiatur *Schoell*: fateatur *Ernout–Meillet s.u. 'farior'*

Verba ex oratione eius haec sunt: 'Cum sese sciret in tantum 2
crimen uenisse atque socios ad senatum questum flentes
uenisse sese pecunias maximas exactos esse.' '⟨Sese⟩ pecu- 3
nias' inquit '⟨maximas⟩ exactos esse' pro eo, quod est
'pecunias a se esse maximas exactas'.

Id nobis uidebatur Graeca figura dictum; Graeci enim 4
dicunt: *εἰσεπράξατό με ἀργύριον*, id significat 'exegit me
pecuniam'. Quod si id dici potest, etiam 'exactus esse aliqui
pecuniam' dici potest, Caeciliusque eadem figura in *Hypo-* 5
bolimaeo Aeschino usus uidetur:

> ego illud minus nihilo exigor portorium,

id est 'nihilominus exigitur de me portorium'.

XV

'Passis uelis' et 'passis manibus' dixisse ueteres non a uerbo suo, quod est 'patior', sed ab alieno, quod est 'pando'.

Ab eo, quod est 'pando', 'passum' ueteres dixerunt, non 1
'pansum', et cum 'ex' praepositione 'expassum', non 'expan-
sum'. Caecilius in *Synaristosis*: 2

> heri uero prospexisse eum se ex tegulis,
> haec nuntiasse et flammeum expassum domi.

'Capillo' quoque esse mulier 'passo' dicitur quasi porrecto 3
et expanso, et 'passis manibus' et 'uelis passis' dicimus,
quod significat diductis atque distentis. Itaque Plautus in 4

1 fr. 8 Malc.[2] 8 sqq. cf. Non. 106. 21 11 u. 92 Ribbeck[2] 19 u. 197 Ribbeck[2]

---

3 maximas . . . pecunias *om.* *Q* 3 maximas . . . 5 a se esse *om.* *Z* 3 exactos *rell.*: exactas X^2N ⟨Sese⟩ *add.* *Hertz* 4 inquit . . . 5 pecunias *om.* *Fγ* 4 ⟨maximas⟩ *add.* *Carrio* 5 a se esse *Hertz*: a se *Fγ*: esse *Q* 8 aliqui *rell.*: aliquis F^2Q: aliquid *X* 11 nihilo *rell.*: ni(c)hil *XΠ* 12 exigitur *Fγ*: *om.* δ 17 ex *Q*: *om.* *rell.* 19 eum se ω: eumpse *Bergk* 20 nuntiasse et ς: nuntiasset ω domi $FγQ^2$: domini δ

Milite glorioso 'a' littera in 'e' mutata per compositi uocabuli morem 'dispessis' dicit pro eo, quod est 'dispassis':

credo ego istoc exemplo tibi esse eundum extra portam,
dispessis manibus patibulum cum habebis.

XVI

De nouo genere interitus Crotoniensis Milonis.

1 Milo Crotoniensis, athleta inlustris, quem in chronicis scriptum est Olympiade ⟨LXII⟩ primum coronatum esse,
2 exitum habuit e uita miserandum et mirandum. Cum iam natu grandis artem athleticam desisset iterque faceret forte solus in locis Italiae siluestribus, quercum uidit proxime
3 uiam patulis in parte media rimis hiantem. Tum experiri, credo, etiam tunc uolens, an ullae sibi reliquae uires adessent, inmissis in cauernas arboris digitis diducere et rescindere quercum conatus est. Ac mediam quidem partem
4 discidit diuellitque; quercus autem in duas diducta partis, cum ille quasi perfecto, quod erat conixus, manus laxasset, cessante ui rediit in naturam manibusque eius retentis inclusisque stricta denuo et cohaesa dilacerandum hominem feris praebuit.

XVII

Quam ob causam nobiles pueri Atheniensium tibiis canere desierint, cum patrium istum morem canendi haberent.

1 Alcibiades Atheniensis, cum apud auunculum Periclen puer artibus ac disciplinis liberalibus erudiretur et arcessi Pericles Antigenidam tibicinem iussisset, ut eum canere

3 *mil. glor.* u. 359

2 eo $F^2\gamma$: *om.* $F^1\delta$ 3 eundum ω: pereundum *Plauti A* 8 ⟨LXII⟩ primum *Lübbert*: prima ω: quinquagesima *Salmasius* 9 e δ: *om.* $F\gamma$ 12 rimis *Ranchinus*: ramis ω 14 cauernas $F\gamma$: cauernis δ diducere $F\gamma$: reducere δ 15 partem ω: *del. Ranchinus*

tibiis, quod honestissimum tum uidebatur, doceret, traditas
sibi tibias, cum ad os adhibuisset inflassetque, pudefactus
oris deformitate abiecit infregitque. Ea res cum percrebu- 2
isset, omnium tum Atheniensium consensu disciplina tibiis
canendi desitast. Scriptum hoc est in *commentario* Pamphilae 3
nono et uicesimo.

XVIII

Quod pugna belli ciuilis uictoriaque Gai Caesaris, quam uicit in Pharsaliis campis, nuntiata praedictaque est per cuiuspiam sacerdotis uaticinium eodem ipso die in Italia Pataui.

Quo C. Caesar et Cn. Pompeius die per ciuile bellum signis 1
conlatis in Thessalia conflixerunt, res accidit Pataui in
transpadana Italia memorari digna. Cornelius quidam sacer- 2
dos et loco nobilis et sacerdotii religionibus uenerandus et
castitate uitae sanctus repente mota mente conspicere se
procul dixit pugnam acerrimam pugnari ac deinde alios
cedere, alios urgere, caedem, fugam, tela uolantia, instaurationem pugnae, inpressionem, gemitus, uulnera, proinde
ut si ipse in proelio uersaretur, coram uidere sese uociferatus
est ac postea subito exclamauit Caesarem uicisse. Ea Cor- 3
nelii sacerdotis hariolatio leuis tum quidem uisa et uecors, magnae mox admirationi fuit, quoniam non modo pugnae dies, quae in Thessalia pugnata est, neque proelii exitus, qui erat praedictus, idem fuit, sed omnes quoque pugnandi reciprocae uices et ipsa exercituum duorum conflictatio uaticinantis motu atque uerbis repraesentata est.

5 *FGH* 3. 521 fr. 9

---

5 est *rell.*: *om. Q*   9 sacerdotis *Gronov*: remigis (-giis O^1) ω: Cornelii sacerdotis ς: Romani auguris *Lion*   13 memorari FQZ^2: memorar* Z^1: memoria γ   14 loco *F*γ: *om.* δ   20 Ea *TY*: et *Q ut vid.*: a *FZ*: at γ   21 et *Y*: est *Π*: est et *rell.*   22 quoniam non *Hertz*: quo non *F*γ: que non *Z*: quonam *Q*   23 quae *FNQ*: que est *Z*: qua *OXΠ*   pugnata *rell.*: pugnatum O^2X

XIX

Verba M. Varronis memoria digna ex *satura*, quae inscribitur *περὶ ἐδεσμάτων*.

1 Non paucissimi sunt, in quos potest conuenire id quod M. 2 Varro dicit in *satura*, quae inscribitur *περὶ ἐδεσμάτων*. Verba haec sunt: 'Si, quantum operae sumpsisti, ut tuus pistor bonum faceret panem, eius duodecimam philosophiae dedisses, ipse bonus iampridem esses factus. Nunc illum qui norunt uolunt emere milibus centum, te qui nouit nemo centussis.'

XX

Notata quaedam de Euripidis poetae genere, uita, moribus; deque eiusdem fine uitae.

1 Euripidi poetae matrem Theopompus agrestia olera uen-
2 dentem uictum quaesisse dicit. Patri autem eius nato illo responsum est a Chaldaeis eum puerum, cum adoleuisset,
3 uictorem in certaminibus fore; id ei puero fatum esse. Pater interpretatus athletam debere esse roborato exercitatoque filii sui corpore Olympiam certaturum eum inter athletas pueros deduxit. Ac primo quidem in certamen per ambiguam aetatem receptus non est, post Eleusino et Theseo certamine
4 pugnauit et coronatus est. Mox a corporis cura ad excolendi animi studium transgressus auditor fuit physici Anaxagorae et Prodici rhetoris, in morali autem philosophia Socratis. Tragoediam scribere natus annos duodeuiginti adortus
5 est. Philochorus refert in insula Salamine speluncam esse taetram et horridam, quam nos uidimus, in qua Euripides tragoedias scriptitarit.

6 Mulieres fere omnes in maiorem modum exosus fuisse dicitur, siue quod natura abhorruit a mulierum coetu siue

6 fr. 404 Bücheler 14 Theop. fr. 397 Jacoby 26 Phil. fr. 219 Jacoby

---

27 quam nos . . . tragoedias *Fγ*: inquam *Q*: quam

quod duas simul uxores habuerat, cum id decreto ab
Atheniensibus facto ius esset, quarum matrimonii pertaede-
bat. Eius odii in mulieres Aristophanes quoque meminit *ἐν* 7
ταῖς προτέραις Θεσμοφοριαζούσαις in his uersibus:

νῦν οὖν ἁπάσαισιν παραινῶ καὶ λέγω
τοῦτον κολάσαι τὸν ἄνδρα πολλῶν οὕνεκα.
ἄγρια γὰρ ἡμᾶς, ὦ γυναῖκες, δρᾷ κακὰ
ἅτ' ἐν ἀγρίοισι τοῖς λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

Alexander autem Aetolus hos de Euripide uersus composuit: 8

ὁ δ' Ἀναξαγόρου τρόφιμος χαιοῦ στριφνὸς μὲν ἔμοιγε
προσειπεῖν
καὶ μισογέλως καὶ τωθάζειν οὐδὲ παρ' οἶνον μεμαθηκώς,
ἀλλ' ὅ τι γράψαι, τοῦτ' ἂν μέλιτος καὶ Σειρήνων ἐτετεύχει.

Is, cum in Macedonia apud Archelaum regem esset utere- 9
turque eo rex familiariter, rediens nocte ab eius cena canibus
a quodam aemulo inmissis dilaceratus est, et ex his uulneri-
bus mors secuta est. Sepulchrum autem eius et memoriam 10
Macedones eo dignati sunt honore, ut in gloriae quoque loco praedicarent: *οὔποτε σὸν μνῆμα, Εὐρίπιδες, ὄλοιτό που*, quod egregius poeta morte obita sepultus in eorum terra foret. Quamobrem cum legati ad eos ab Atheniensibus missi petissent, ut ossa Athenas in terram illius patriam permitterent transferri, maximo consensu Macedones in ea re deneganda perstiterunt.

5 *Thesm.* u. 453 10 Alex. fr. 7 Powell

---

7 *ἡμᾶς Ar.*: TINAC *ω* 8 *ἀγρίοισι Ar.*: AΓΡΙΟΙϹ *OZ*: ATPIOIC *FXΠ*: AΓΙΟΙϹ *N* 10 *χαιοῦ Valckenaer*: APXIΔYOI *X*: APXAIOY *rell.* *στριφνὸς ς*: CTPEIΦNOC *ω*: *στρυφνὸς uit. Eurip.* 14 in *Fδ*: *om.* *γ* 20 obita *Fγ*: obitus δ

XXI

Quod a poetis Iouis filii prudentissimi humanissimique, Neptuni autem ferocissimi et inhumanissimi traduntur.

Praestantissimos uirtute, prudentia, uiribus Iouis filios poetae appellauerunt, ut Aeacum et Minoa et Sarpedona; ferocissimos et inmanes et alienos ab omni humanitate tamquam e mari genitos Neptuni filios dixerunt, Cyclopa et Cercyona et Scirona et Laestrygonas.

XXII

Historia de Sertorio, egregio duce, deque astu eius commenticiisque simulamentis, quibus ad barbaros milites continendos conciliandosque sibi utebatur.

1 Sertorius, uir acer egregiusque dux, et utendi regendique
2 exercitus peritus fuit. Is in temporibus difficillimis et mentiebatur ad milites, si mendacium prodesset, et litteras compositas pro ueris legebat et somnium simulabat et falsas religiones conferebat, si quid istae res eum apud militum
3,4 animos adiutabant. Illud adeo Sertorii nobile est: Cerua alba eximiae pulchritudinis et uiuacissimae celeritatis a
5 Lusitano ei quodam dono data est. Hanc sibi oblatam diuinitus et instinctam Dianae numine conloqui secum monereque et docere, quae utilia factu essent, persuadere omnibus instituit ac, si quid durius uidebatur, quod imperandum militibus foret, a cerua sese monitum praedicabat. Id cum dixerat, uniuersi tamquam si deo libentes parebant.
6 Ea cerua quodam die, cum incursio esset hostium nuntiata, festinatione ac tumultu consternata in fugam se prorupit atque in palude proxima delituit et postea requisita perisse
7 creditast. Neque multis diebus post inuentam esse ceruam
8 Sertorio nuntiatur. Tum, qui nuntiauerat, iussit tacere ac,

4 uiribus *ω*: moribus *Kronenberg* 8 et Scirona *Fδ*: *om. γ* 10 egregio *Fδ*: *om. γ* 17 si quid *Fγ*: sicut *δ* 18 adiutabant *rell.*: adiuuabant *Q* 21 numine *FγQ*[2]: me numine *δ* 23 instituit *Fγ*: institit *δ* 30 ac *rell.*: *om. Q*

ne cui palam diceret, interminatus est praecepitque, ut eam
postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis
esset, inmitteret. Admissis deinde amicis postridie uisum
sibi esse ait in quiete ceruam, quae perisset, ad se reuerti
et, ut prius consuerat, quod opus esset facto, praedicere;
tum seruo, quod imperauerat, significat, cerua emissa in **9**
cubiculum Sertorii introrupit, clamor factus et orta ad-
miratio est.

Eaque hominum barbarorum credulitas Sertorio in magnis
rebus magno usui fuit. Memoriae proditum est ex his nati- **10**
onibus, quae cum Sertorio faciebant, cum multis proeliis
superatus esset, neminem umquam ab eo desciuisse, quam-
quam id genus hominum esset mobilissimum.

XXIII

De aetatibus historicorum nobilium, Hellanici, Herodoti, Thucydidis.

Hellanicus, Herodotus, Thucydides, historiae scriptores, **1**
in isdem temporibus fere laude ingenti floruerunt et non
nimis longe distantibus fuerunt aetatibus. Nam Hellanicus **2**
initio belli Peloponnesiaci fuisse quinque et sexaginta annos
natus uidetur, Herodotus tres et quinquaginta, Thucydides
quadraginta. Scriptum hoc est in libro undecimo Pamphilae.

XXIV

Quid Vulcacius Sedigitus in libro, quem *de poetis* scripsit, de comicis Latinis iudicarit.

Sedigitus in libro, quem scripsit *de poetis*, quid de his sentiat, qui comoedias fecerunt, et quem praestare ex

21 *FHG* 3. 521 fr. 7

5 esset *F*γ: est δ praedicere *F*δ: praedicare γ 6 seruo *FQ*: sermo *Z*: sertorio γ significat *F*δ: significante γ 10 Memoriae proditum (-ictum X^1) *F*γ: Memoria prodita δ 17 temporibus fere *F*γ: fere (ferme *Z*) temporibus δ 21 hoc est *vell.*: est hoc *Q* 26 praestare ex omnibus F^1γ: ex omnibus praestare F^2δ

omnibus ceteris putet ac deinceps, quo quemque in loco et honore ponat, his uersibus suis demonstrat:

multos incertos certare hanc rem uidimus,
palmam poetae comico cui deferant.
eum meo iudicio errorem dissoluam tibi,
ut, contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Caecilio palmam Statio do comico.
Plautus secundus facile exuperat ceteros.
dein Naeuius, qui feruet, pretio in tertiost.
si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
post insequi Licinium facio Atilium.
in sexto consequetur hos Terentius,
Turpilius septimum, Trabea octauum optinet,
nono loco esse facile facio Luscium.
decimum addo causa antiquitatis Ennium.

XXV

De uerbis quibusdam nouis, quae in Gnaei Mati *mimiambis* offenderamus.

1 Cn. Matius, uir eruditus, in *mimiambis* suis non absurde neque absone finxit 'recentatur' pro eo, quod Graeci dicunt *ἀνανεοῦται*, id est 'denuo nascitur atque iterum fit recens'. Versus, in quibus hoc uerbum est, hi sunt:

iam iam albicascit Phoebus et recentatur
commune lumen hominibus uoluptatis.

3 fr. 1 Morel 20 sqq. cf. Non. 167. 13 23 fr. 9 Morel

---

3 uidimus ς: uidemus *ω* 6 quis *ω*: qui *Osann* 7 do comico (cominico X^1) *Fγ*: dominico δ: do mimico *J. Gronov* 9 feruet *ed. Bellovis. 1508*: seruet *ω* 12 consequetur *Pithoeus*: consequitur *ω* 15 causa antiquitatis *Carrio*: antiquitatis causa *ω* 23 iam iam *rell.*: iam X^1: nam *Z* 24 uoluptatis *Hertz*: et uoluptatis *ω*

Idem Matius in isdem *mimiambis* 'edulcare' dicit, quod **2**
est 'dulcius reddere', in his uersibus:

> quapropter edulcare conuenit uitam
> curasque acerbas sensibus gubernare.

XXVI

Quibus uerbis Aristoteles philosophus definierit syllogismum; eiusque definitionis interpretamentum uerbis Latinis factum.

Aristoteles, quid syllogismus esset, his uersibus definiuit: **1**
Λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης
συμβαίνει διὰ τῶν κειμένων. Eius definitionis non uidebatur **2**
habere incommode interpretatio facta hoc modo: Syllogismus est oratio, in qua consensis quibusdam et concessis aliud quid, quam quae concessa sunt, per ea, quae concessa sunt, necessario conficitur.

XXVII

Quid sint 'comitia calata', quid 'curiata', quid 'centuriata', quid 'tributa', quid 'concilium'; atque inibi quaedam eiusdemmodi.

In libro Laelii Felicis *ad Q. Mucium* primo scriptum est **1**
Labeonem scribere 'calata' comitia esse, quae pro conlegio pontificum habentur aut regis aut flaminum inaugur-
andorum causa. Eorum autem alia esse 'curiata', alia **2**
'centuriata'; 'curiata' per lictorem curiatum 'calari', id est 'conuocari', 'centuriata' per cornicinem.

Isdem comitiis, quae 'calata' appellari diximus, et sa- **3**
crorum detestatio et testamenta fieri solebant. Tria enim genera testamentorum fuisse accepimus: unum, quod calatis

1 sqq. cf. Non. 106. 23 3 fr. 10 Morel 9 *topic.* 1. 1, p. 100. 25 18 Lael. Fel. fr. 1 Huschke 19 Lab. fr. 22 Huschke

8 uersibus ω: uerbis ς 9 τινῶν ἕτερόν τι τῶν Z: *om.* Fγ 10 uidebatur *rell.*: uidebitur Q 16 centuriata ς: censoria ω 25 detestatio δ: distestatio Fγ

comitiis in populi contione fieret, alterum in procinctu, cum uiri ad proelium faciendum in aciem uocabantur, tertium per familiae emancipationem, cui aes et libra adhiberetur.

4 In eodem Laeli Felicis libro haec scripta sunt: 'Is qui non
uniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, non
"comitia", sed "concilium" edicere debet. Tribuni autem
neque aduocant patricios neque ad eos referre ulla de re
possunt. Ita ne "leges" quidem proprie, sed "plebisscita"
appellantur, quae tribunis plebis ferentibus accepta sunt,
quibus rogationibus ante patricii non tenebantur, donec Q.
Hortensius dictator eam legem tulit, ut eo iure, quod plebs
5 statuisset, omnes Quirites tenerentur.' Item in eodem libro
hoc scriptum est: 'Cum ex generibus hominum suffragium
feratur, "curiata" comitia esse; cum ex censu et aetate,
"centuriata"; cum ex regionibus et locis, "tributa"; cen-
turiata autem comitia intra pomerium fieri nefas esse, quia
exercitum extra urbem imperari oporteat, intra urbem im-
perari ius non sit. Propterea centuriata in campo Martio
haberi exercitumque imperari praesidii causa solitum, quon-
iam populus esset in suffragiis ferendis occupatus.'

XXVIII

Quod errauit Cornelius Nepos, cum scripsit Ciceronem tres et uiginti annos natum causam pro Sexto Roscio dixisse.

1 Cornelius Nepos et rerum memoriae non indiligens et M.
2 Ciceronis ut qui maxime amicus familiaris fuit. Atque is
tamen in primo librorum, quos de uita illius composuit,
errasse uidetur, cum eum scripsit tres et uiginti annos natum
primam causam iudicii publici egisse Sextumque Roscium
3 parricidii reum defendisse. Dinumeratis quippe annis a Q.

4 fr. 2 Huschke 13 fr. 3 Huschke 26 fr. 38 Malc.[3]

---

4 non *rell.*: non ut *Q* 11 dictator eam *Fγ*: dictatorem *Z*: dictator *Q* 16 quia *Q*[2]: qui *ω* 28 primam *rell.*: primum *Q*

Caepione et Q. Serrano, quibus consulibus ante diem tertium Nonas Ianuar. M. Cicero natus est, ad M. Tullium et Cn. Dolabellam, quibus consulibus causam priuatam pro Quinctio apud Aquilium Gallum iudicem dixit, sex et uiginti anni reperiuntur. Neque dubium est, quin post annum, quam pro Quinctio dixerat, Sex. Roscium reum parricidii defenderit annos iam septem atque uiginti natus L. Sulla Felice II Q. Metello Pio consulibus.

In qua re etiam Fenestellam errasse Pedianus Asconius 4
animaduertit, quod eum scripserit sexto uicesimo aetatis anno pro Sex. Roscio dixisse. Longior autem Nepotis quam 5
Fenestellae error est, nisi quis uult in animum inducere Nepotem studio amoris et amicitiae adductum amplificandae admirationis gratia quadriennium suppressisse, ut M. Cicero orationem florentem dixisse pro Roscio admodum adulescens uideretur.

Illud adeo ab utriusque oratoris studiosis animaduersum 6
et scriptum est, quod Demosthenes et Cicero pari aetate inlustrissimas orationes in causis dixerunt, alter *κατὰ Ἀνδροτίωνος* et *κατὰ Τιμοκράτους* septem et uiginti annos natus, alter anno minor pro P. Quinctio septimoque et uicesimo pro Sex. Roscio. Vixerunt quoque non nimis numerum annorum 7
diuersum: alter tres et sexaginta annos, Demosthenes sexaginta.

XXIX

Quali figura orationis et quam noua L. Piso *annalium* scriptor usus sit.

Duae istae in loquendo figurae notae satis usitataeque 1
sunt: 'mihi nomen est Iulius' et 'mihi nomen est Iulio';

9 Fen. fr. 7 Mazzarino   Asc. fr. 2 Mazzarino

1 *immo* C. Serrano   2 Ianuar. ς: ianuarium *Q*: ianuariarum (iamiar- *Z*) *rell.*   10 scripserit *Fγ*: inscripserit δ   13 Nepotem *Fδ*: *om.* γ   15 florentem (-tes F^{1}) F^{2}γ: florentissimam δ   18 inlustrissimas ω: illustrissimis *Valckenaer*   19 causis ω: causis ⟨priuatis⟩ *Hertz*   dixerunt *Xδ*: dixerint *FOΠN*   20 et κατὰ *Z*: KAIKATATE *Fγ*   27 Duae *Π*: Quae *rell.*   28 Iulius . . . est δ: *om.* *Fγ*

2 tertiam figuram nouam hercle repperi apud Pisonem in
secundo *annalium*. Verba Pisonis haec sunt: 'L. Tarquinium,
collegam suum, quia Tarquinio nomine esset, metuere;
eumque orat, uti sua uoluntate Roma concedat.' 'Quia
Tarquinio' inquit 'nomine esset': hoc proinde est, tamquam
si ego dicam: 'mihi nomen est Iulium'.

XXX

Vehiculum, quod 'petorritum' appellatur, cuiatis linguae uocabulum sit, Graecae an Gallicae.

1 Qui ab alio genere uitae detriti iam et retorridi ad lit-
terarum disciplinas serius adeunt, si forte idem sunt garruli
natura et subargutuli, oppido quam fiunt in litterarum
2 ostentatione inepti et friuoli. Quod genus profecto ille homo
3 est, qui de petorritis nuper argutissimas nugas dixit. Nam
cum quaereretur, 'petorritum' quali forma uehiculum cuia-
tisque linguae uocabulum esset, et faciem uehiculi ementitus
est longe alienam falsamque et uocabulum Graecum esse
dixit atque id significare uolucres rotas interpretatus est
commutataque una littera 'petorritum' esse dictum uolebat
4 quasi 'petorrotum'; scriptum etiam hoc esse a Valerio Probo
contendit.

5 Ego, cum Probi multos admodum *commentationum* libros
adquisierim, neque scriptum in his inueni nec usquam alio-
6 qui Probum scripsisse credo. 'Petorritum' enim est non ex
Graecia dimidiatum, sed totum Transalpibus; nam est uox
7 Gallica. Id scriptum est in libro M. Varronis quarto decimo
rerum diuinarum, quo in loco Varro, cum de petorrito dixis-
set, esse id uerbum Gallicum, 'lanceam' quoque dixit non
Latinum, set Hispanicum uerbum esse.

2 fr. 19 Peter 27 fr. 108 Agahd

3 nomine *Hertz*: nomen ω 4 Roma concedat ς: romam contendat ω 5 nomine *F*δ: nomen γ 18 id significare *F*γ: ad significare *Z*: significare *Q* 25 Transalpibus ω (*u. Thielmann ALL 4. 252*): transalpinum F^2 26 Id scriptum ς: inscriptum ω

XXXI

Quae uerba legauerint Rodii ad hostium ducem Demetrium, cum ab eo obsiderentur, super illa incluta Ialysi imagine.

Rodum insulam celebritatis antiquissimae oppidumque in 1
ea pulcherrimum ornatissimumque obsidebat obpugnabat-
que Demetrius, dux aetatis suae inclutus, cui a peritia
disciplinaque faciendi obsidii machinarumque sollertia ad
capienda oppida repertarum cognomentum *Πολιορκητής* fuit.
Tum ibi in obsidione illa aedes quasdam publice factas, 2
quae extra urbis muros cum paruo praesidio erant, adgredi
et uastare atque absumere igni parabat. In his aedibus erat 3
memoratissima illa imago Ialysi Protogenis manu facta,
inlustris pictoris, cuius operis pulchritudinem praestantiam-
que ira percitus Rodiis inuidebat. Mittunt Rodii ad Deme- 4
trium legatos cum his uerbis: 'Quae, malum,' inquiunt
'ratiost, ut tu imaginem istam uelis incendio aedium facto
disperdere? Nam si nos omnes superaueris et oppidum hoc
totum ceperis, imagine quoque illa integra et incolumi per
uictoriam potieris; sin uero nos uincere obsidendo nequiueris,
petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris bello
Rodios uincere, bellum cum Protogene mortuo gessisse.'
Hoc ubi ex legatis audiuit, obpugnatione desita et imagini et 5
ciuitati pepercit.

9 illa *Fγ*: *om.* δ 11 absumere *Fγ*: adsumere (ass- *Q*) δ

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER SEXTVS DECIMVS

I

Verba Musoni philosophi Graeca digna atque utilia audiri obseruarique; eiusdemque utilitatis sententia a M. Catone multis ante annis Numantiae ad equites dicta.

1 ADULESCENTULI cum etiamtum in scholis essemus, *ἐνθυμη-*
μάτιον hoc Graecum, quod adposui, dictum esse a Musonio
philosopho audiebamus et, quoniam uere atque luculente
dictum uerbisque est breuibus et rotundis uinctum, per-
2 quam libenter memineramus: *Ἂν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου,*
ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει· ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μετὰ
ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει.
3 Postea istam ipsam sententiam in Catonis oratione, quam
dixit Numantiae apud equites, positam legimus. Quae etsi
laxioribus paulo longioribusque uerbis comprehensa est
praequam illud Graecum, quod diximus, quoniam tamen
prior tempore antiquiorque est, uenerabilior uideri debet.
4 Verba ex oratione haec sunt: 'Cogitate cum animis uestris:
si quid uos per laborem recte feceritis, labor ille a uobis cito
recedet, bene factum a uobis, dum uiuitis, non abscedet; sed
si qua per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas cito ab-
ibit, nequiter factum illud apud uos semper manebit.'

9 fr. 51 Hense 17 fr. 17 Malc.[2]

---

3 utilitatis *rell.*: utilitas Q^{1}: utilem Q^{2} sententia . . . dicta *γ*: sententiam . . . dicta *F*: sententiam . . . dictam δ 16 prior Π^{2}: priore *ω*

II

Cuiusmodi sit lex apud dialecticos percontandi disserendique; et quae sit eius legis reprehensio.

Legem esse aiunt disciplinae dialecticae, si de quapiam re 1
quaeratur disputeturque atque ibi quid rogere, ut respon-
deas, tum ne amplius quid dicas, quam id solum, quod es
rogatus, aut aias aut neges; eamque legem qui non seruent
et aut plus aut aliter, quam sunt rogati respondeant, existu-
mantur indoctique esse disputandique morem atque rati-
onem non tenere. Hoc quidem, quod dicunt, in plerisque 2
disputationibus procul dubio fieri oportet. Indefinitus nam- 3
que inexplicabilisque sermo fiet, nisi interrogationibus re-
sponsionibusque simplicibus fuerit determinatus.

Sed enim esse quaedam uidentur, in quibus, si breuiter et 4
ad id, quod rogatus fueris, respondeas, capiare. Nam si quis 5
his uerbis interroget: 'Postulo, uti respondeas, desierisne
facere adulterium an non', utrumcumque dialectica lege re-
sponderis, siue aias seu neges, haerebis in captione, tam-
quam si te dicas adulterum *** negent; nam qui facere non 6
desiuit, non id necessario etiam fecit. Falsa igitur est species 7
istius captionis et nequaquam procedere ad id potest, ut
conligi concludique possit eum facere adulterium qui se
negauerit facere desisse. Quid autem legis istius propugna- 8
tores in illa captiuncula facient, in qua haerere eos necessum
est, si nihil amplius, quam quod interrogati erunt, respon-
derint? Nam si ita ego istorum aliquem rogem: 'Quicquid 9
non perdidisti, habeasne an non habeas, postulo ut aias
aut neges', utrumcumque breuiter responderit, capietur.
Nam si non habere se negauerit, quod non perdidit, collige- 10
tur oculos eum non habere, quos non perdidit; sin uero
habere se dixerit, colligetur habere eum cornua, quae non

5 quid $F\delta$: quod γ 9 indoctique *rell.*: indocti ΠQ^2: rudes indoctique N^2 19 *lac. stat. Hertz* 20 desiuit $F\gamma$: desinit δ 25 interrogati erunt $F\gamma$: interrogauerunt δ 27 ut $FN^1\delta$: aut $OX^2\Pi N^2$: au X^1 28 utrumcumque $F\gamma Q^2$: utrumquemque δ 29 non *prius* ω: *del. Gruppe*

11 perdidit. Rectius igitur cautiusque ita respondebitur: 'Quic-
12 quid habui, id habeo, si id non perdidi.' Sed huiuscemodi responsio non fit ex ea lege, quam diximus; plus enim,
13 quam quod rogatus est, respondet. Et propterea id quoque ad eam legem addi solet non esse captiosis interrogationibus respondendum.

III

Quanam ratione effici dixerit Erasistratus medicus, si cibus forte deerit, ut tolerari aliquantisper inedia possit et tolerari fames; uerbaque ipsa Erasistrati super ea re scripta.

1 Cum Fauorino Romae dies plerumque totos eramus, tenebatque animos nostros homo ille fandi dulcissimus, atque eum, quoquo iret, quasi ex lingua prorsum eius apti prosequebamur; ita sermonibus usquequaque amoenissimis de-
2 mulcebat. Tum ad quendam aegrum cum isset uisere nosque cum eo una introissemus multaque ad medicos, qui tum forte istic erant, ualitudinis eius gratia oratione Graeca dixisset: 'ac ne hoc quidem mirum' inquit 'uideri debet, quod, cum antehac semper edundi fuerit adpetens, nunc post imperatam inediam tridui omnis eius adpetitio pristina
3 elanguerit. Nam quod Erasistratus scriptum' inquit 'reliquit, propemodum uerum est: esuritionem faciunt inanes patentesque intestinorum fibrae et caua intus uentris ac stomachi uacua et hiantia; quae ubi aut cibo conplentur aut inanitate diutina contrahuntur et coniuent, tunc loco, in quem cibus capitur, uel stipato uel adducto uoluntas capi-
4 endi eius desiderandique restinguitur.' Scythas quoque ait eundem Erasistratum dicere, cum sit usus, ut famem longius tolerent, fasceis uentrem strictissime circumligare. Ea uentris conpressione esuritionem posse depelli creditum est.

21 p. 193 Fuchs

---

2 perdidi. Sed $F\gamma$: perdidisse (-sem *Q*) δ 4 Et *rell.*: *om.* *Q* 10 uerbaque $F\gamma$: uerborum δ 13 apti *Stephanus*: capiti *Z*: capti *rell.* 19 edundi $F^2\gamma$: eundi $F^1\delta$ 29 Ea $F\gamma$: a *Z*: in *Q*

Haec tum Fauorinus multaque istiusmodi alia adfabilis- 5
sime dicebat; nos autem postea, cum librum forte Erasi- 6
strati legeremus *διαιρέσεων* primum, id ipsum in eo libro,
quod Fauorinum audiebamus dicere, scriptum offendimus.
Verba Erasistrati ad eam rem pertinentia haec sunt: *Ἐλογι-* 7
ζόμεθα οὖν παρὰ τὴν ἰσχυρὰν σύμπτωσιν τῆς κοιλίας εἶναι τὴν
σφόδρα ἀσιτίαν· καὶ γὰρ τοῖς ἐπιπλέον ἀσιτοῦσιν κατὰ προαίρεσιν
ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἡ πεῖνα παρακολουθεῖ, ὕστερον δὲ οὐκέτι.
Deinde paulum infra: *Εἰθισμένοι δέ εἰσιν καὶ οἱ Σκύθαι, ὅταν* 8
διά τινα καιρὸν ἀναγκάζωνται ἀσιτεῖν, ζώναις πλατείαις τὴν
κοιλίαν διασφίγγειν, ὡς τῆς πείνης αὐτοὺς ἧττον ἐνοχλούσης·
σχεδὸν δὲ καὶ ὅταν πλήρης κοιλία ᾖ, διὰ τὸ κένωμα ἐν αὐτῇ
μηδὲν εἶναι, διὰ τοῦτο οὐ πεινῶσιν, ὅταν δὲ σφόδρα συμπεπτω-
κυῖα ᾖ, κένωμα οὐκ ἔχει.
In eodem libro Erasistratus uim quandam famis non 9
tolerabilem, quam Graeci *βούλιμον* appellant, in diebus frigi-
dissimis multo facilius accidere ait, quam cum serenum
atque placidum est, atque eius rei causas, cur is morbus in
eo plerumque tempore oriatur, nondum sibi esse compertas
dicit. Verba, quibus id dicit, haec sunt: *Ἄπορον δὲ καὶ* 10
δεόμενον ἐπισκέψεως καὶ ἐπὶ τούτου καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βουλιμι-
ώντων, διὰ τί ἐν τοῖς ψύχεσιν μᾶλλον τὸ σύμπτωμα τοῦτο γίνεται
ἢ ἐν ταῖς εὐδίαις.

IV

Quo ritu quibusque uerbis fetialis populi Romani bellum indicere solitus sit his, quibus populus bellum fieri iusserat; et item in quae uerba conceptum fuerit iusiurandum de furtis militaribus sanciendis et uti milites scripti intra praedictum diem in loco certo frequentarent causis quibusdam exceptis, propter quas id iusiurandum remitti aecum esset.

Cincius in libro tertio *de re militari* fetialem populi 1
Romani bellum indicentem hostibus telumque in agrum

9 paulum *Fγ*: paululum δ 11 *διασφίγγειν ς*: ΔΙΑϹΦΙΝΓΙΝ *Z*: ΔΙΑϹΦΙΝΤΙΝ *rell.* 12 *et* 14 *κένωμα ς*: ΚΑΙΝѠΜΑ *ω* 29 frequentarent *rell.*: frequentitarent *Q*

eorum iacientem hisce uerbis uti scripsit: 'Quod populus Hermundulus hominesque populi Hermunduli aduersus populum Romanum bellum fecere deliqueruntque quodque populus Romanus cum populo Hermundulo ⟨hominibusque Hermundulis⟩ bellum iussit, ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum dico facioque.'

2 Item in libro eiusdem Cincii *de re militari* quinto ita scriptum est: 'Cum dilectus antiquitus fieret et milites scriberentur, iusiurandum eos tribunus militaris adigebat in uerba haec: "C. Laelii C. fili consulis L. Cornelii P. fili consulis in exercitu decemque milia passuum prope furtum non facies dolo malo solus neque cum pluribus pluris nummi argentei in dies singulos; extraque hastam, hastile, ligna, poma, pabulum, utrem, follem, faculam si quid ibi inueneris sustulerisue, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad C. Laelium C. filium consulem Luciumue Cornelium P. filium consulem siue quem ad uter eorum iusserit, proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inueneris sustulerisue dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, uti quod recte factum esse uoles."

3 'Militibus autem scriptis dies praefinibatur, quo die ad-
4 essent et citanti consuli responderent; deinde ita concipi-
ebatur iusiurandum, ut adessent, his additis exceptionibus:
"nisi harunce quae causa erit: funus familiare feriaeue denicales, quae non eius rei causa in eum diem conlatae sint,

1 fr. 12 Huschke 9 fr. 13 Huschke

1 Quod *Fγ*: *om.* δ 2 populi ω: *del. Gronov* 3 bellum ω: *del. H. J. Müller* 4 ⟨hom. Herm.⟩ *suppl.* ς 5 bellum . . . Hermundulo *om. Q* 11 haec *Hertz*: haec magistratu (magistratus Q^{2}: in magistratu *Fγ*) uerba ω 14 poma pabulum *Lion*: pompabulum ω 18 uter *TY*: utrum ω 19 quidquid *TY*: quodquid ω: quum quid *Huschke* 20 dolo *ed. Ald. 1515*: in dolo ω 21 recte $FO^{2}X\Pi N$: rectum $O^{1}\delta$ 23 scriptis *Fγ*: scripsit δ praefinibatur $F^{1}\delta$: praefiniebatur $F^{2}\gamma$ 24 deinde ita *Fγ*: deinde δ 26 denicales *Brissonius*: deinic(h)ales ω

quo is eo die minus ibi esset, morbus sonticus auspiciumue, quod sine piaculo praeterire non liceat, sacrificiumue anniuersarium, quod recte fieri non possit, nisi ipsus eo die ibi sit, uis hostesue, status condictusue dies cum hoste; si cui eorum harunce quae causa erit, tum se postridie, quam per eas causas licebit, eo die uenturum aditurumque eum, qui eum pagum, uicum, oppidumue delegerit".'

Item in eodem libro uerba haec sunt: 'Miles cum die, **5** qui prodictus est, aberat neque excusatus erat, infrequens notabatur.'

Item in libro sexto hoc scriptum est: 'Alae dictae exerci- **6** tus equitum ordines, quod circum legiones dextra sinistraque tamquam alae in auium corporibus locabantur. In legione sunt centuriae sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.'

V

'Vestibulum' quid significet; deque eius uocabuli rationibus.

Pleraque sunt uocabula, quibus uulgo utimur neque **1** tamen liquido scimus, quid ea proprie atque uere significent, sed incompertam et uulgariam traditionem rei non exploratae secuti uidemur magis dicere, quod uolumus, quam dicimus: sicuti est 'uestibulum' uerbum in sermonibus celebre atque obuium, non omnibus tamen, qui illo facile utuntur, satis spectatum. Animaduerti enim quosdam hautquaquam **2** indoctos uiros opinari uestibulum esse partem domus primorem, quam uulgus 'atrium' uocat. C. Aelius Gallus in **3** libro *de significatione uerborum, quae ad ius ciuile pertinent,*

8 fr. 14 Huschke 11 fr. 15 Huschke 22 sqq. cf. Non. 53. 3; Macr. *Sat.* 6. 8. 14 26 fr. 5 Huschke

---

3 possit *Hertz*: posset *ω* ipsus *FON*: ipsius *XΠδ* 4 sit *TY*: sint *ω* 6 aditurumque *ς*: adiuturumque *ω* 9 prodictus *Ursinus*: productus *Fδ*: praedictus *γ* 10 notabatur *Gronov*: dabatur *ω* 21 uidemur *FOX^2NZ*: uidemus *$X^1Π$*: audemus *Q^1*: audemur *Q^2* 22 sermonibus *rell.*: sermonibus tamen *Q* 24 spectatum *Fγ*: expectatum *δ Macr.* 26 C. Aelius *Pontanus*: Celius *Q*: Caeciliu *rell.*, *Macr.*

secundo uestibulum esse dicit non in ipsis aedibus neque
partem aedium, sed locum ante ianuam domus uacuum, per
quem a uia aditus accessusque ad aedis est, cum dextra
sinistraque ianuam tectaque sunt uiae iuncta atque ipsa
ianua procul a uia est area uacanti intersita.
4 Quae porro huic uocabulo ratio sit, quaeri multum solet;
sed quae scripta legi, ea ferme omnia inconcinna atque ab-
5 surda uisa sunt. Quod Sulpicium autem Apollinarem memini
dicere, uirum eleganti scientia ornatum, huiuscemodi est:
' "Ve" particula, sicuti quaedam alia, tum intentionem signi-
6 ficat, tum minutionem. Nam "uetus" et "uehemens", al-
terum ab aetatis magnitudine compositum elisumque est,
alterum a mentis ui atque impetu dicitur. "Vescum" autem,
quod ex "ue" particula et "esca" copulatum est, utriusque
7 diuersae significationis uim capit. Aliter enim Lucretius
"uescum salem" dicit ex edendi intentione, aliter Lucilius
8 "uescum" appellat cum edendi fastidio. Qui domos igitur
amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum
relinquebant, qui inter fores domus et uiam medius esset.
9 In eo loco, qui dominum eius domus salutatum uenerant,
priusquam admitterentur, consistebant et neque in uia
10 stabant neque intra aedis erant. Ab illa ergo grandis loci
consistione et quasi quadam stabulatione uestibula appel-
lata sunt spatia, sicuti diximus, grandia ante fores aedium
relicta, in quibus starent, qui uenissent, priusquam in
11 domum intromitterentur. Meminisse autem debebimus id
uocabulum non semper a ueteribus scriptoribus proprie, sed
per quasdam translationes esse dictum, quae tamen ita
sunt factae, ut ab ista, de qua diximus, proprietate non
longe desciuerint, sicut illud in sexto Vergilii:

15 Lucr. I. 326 16 Lucil. u. 602 Marx

4 tectaque (*uel* quę) sunt *rell.*: tecte sunt *X*: tecta sunt *Carrio*: tecta saepiunt *Madvig* 10 alia *ω Macr.*: aliae *Vogel* 16 dicit *FQ*: dixit *rell.* 18 uacuum *Fδ*: *om. γ* 27 scriptoribus *Fδ*: *om. γ*

uestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
Luctus et ultrices posuere cubilia Curae;

non enim uestibulum priorem partem domus infernae esse 12
dicit, quod obrepere potest, tamquam si ita dicatur, sed loca
duo demonstrat extra Orci fores, "uestibulum" et "fauces",
ex quibus uestibulum appellat ante ipsam domum et ante
ipsa Orci penetralia, fauces autem uocat iter angustum,
per quod ad uestibulum adiretur.'

VI

Hostiae, quae dicuntur 'bidentes', quid sint et quam ob causam ita appellatae sint; superque ea re P. Nigidii et Iulii Hygini sententiae.

Redeuntes Graecia Brundisium nauem aduertimus. Ibi 1
quispiam linguae Latinae litterator Roma a Brundisinis
accersitus experiundum sese uulgo dabat. Imus ad eum 2
nos quoque oblectamenti gratia; erat enim fessus atque
languens animus de aestu maris. Legebat barbare inscite- 3
que Vergilii septimum, in quo libro hic uersus est:

centum lanigeras mactabat rite bidentis,

et iubebat rogare se, si quis quid omnium rerum uellet 4
discere. Tum ego indocti hominis confidentiam demiratus: 5
'docesne' inquam 'nos, magister, cur bidentes dicantur?'
' "Bidentes" ' inquit 'oues appellatae, idcircoque "lani- 6
geras" dixit, ut oues planius demonstraret.' 'Posthac' inquam 7
'uidebimus, an oues solae, ut tu ais, bidentes dicantur et
an Pomponius, atellanarum poeta, in *Gallis transalpinis*
errauerit, cum hoc scripsit:

1 *Aen.* 6. 273 18 *Aen.* 7. 93 21 sqq. cf. Nonius 53. 13; Macr. *Sat.* 6. 9. 1

---

3 priorem ω: primorem *Damsté* 6 uestibulum δ: et uestibulum *Fγ* ipsam Fγ: ipsam quasi δ 12 Graecia ω: ⟨ex⟩ Graecia *Hertz* 19 quis *Fγ*: *om.* δ 20 discere *Q*: dicere *rell.*

Mars, tibi uoueo facturum, si umquam redierit,
bidenti uerre,

8 sed nunc ego a te rogaui, ecquam scias esse huiusce uocabuli
9 rationem.' Atque ille nihil cunctatus, sed nimium quantum
audacter 'oues' inquit '"bidentes" dictae, quod duos
10 tantum dentes habeant.' 'Vbi terrarum, quaeso te,' inquam
'duos solos per naturam dentes habere ouem uidisti? osten-
11 tum enim est et piaculis factis procurandum.' Tum ille
permotus mihi et inritatus 'quaere' inquit 'ea potius, quae
ex grammatico quaerenda sunt; nam de ouium dentibus
12 opiliones percontantur.' Facetias nebulonis hominis risi et
reliqui.

P. autem Nigidius in libro, quem *de extis* composuit,
'bidentes' appellari ait non oues solas, sed omnes bimas
13 hostias, neque tamen dixit apertius, cur bidentes; sed, quod
ultro existumabamus, id scriptum inuenimus in commentariis quibusdam ad ius pontificum pertinentibus 'bidennes' primo dictas 'd' littera inmissa quasi biennes, tum longo usu loquendi corruptam uocem esse et ex bidennibus bidentes factum, quoniam id uidebatur esse dictu facilius leniusque.

14 Hyginus tamen Iulius, qui ius pontificum non uidetur
ignorasse, in quarto librorum, quos *de Vergilio* fecit, 'bidentes' appellari scripsit hostias, quae per aetatem duos dentes
15 altiores haberent. Verba illius ipsa posui: 'Quae "bidens" est' inquit 'hostia, oportet habeat dentes octo, sed ex his duo ceteris altiores, per quos appareat ex minore aetate in maiorem transcendisse.' Haec Hygini opinio an uera sit, non argumentis, sed oculis iudicari potest.

1 u. 51 Ribbeck[2] 13 fr. 81 Swoboda 22 fr. 3 Fun.

---

1 si umquam $F\gamma$: suum quam δ 3 ecquam ς: et quam ω 10 ex O^2X: *om. rell.*: a *Macr.* 11 opiliones X^2Q^2 *Macr.*: opilationes Q^1: upiliones *rell.* percontantur ω: percontator *Macr.* 18 d $F\delta$: *om.* γ 19 bidennibus $F^2X^2\delta$: bidenibus $F^1\gamma$: biennibus Q^2 20 leniusque F: leuisque Q^1: leuiusque Q^2: lenique Z^1: lenisque Z^2: *om.* γ 28 iudicari *rell.*: uideri Q, *unde* arg. iudicari sed oc. uideri *Hertz*

VII

Quod Laberius uerba pleraque licentius petulantiusque finxit; et quod multis item uerbis utitur, de quibus, an sint Latina, quaeri solet.

Laberius in mimis, quos scriptitauit, oppido quam uerba 1
finxit praelicenter. Nam et 'mendicimonium' dicit et 2
'moechimonium' et 'adulterionem' 'adulteritatem'que pro
'adulterio' et 'depudicauit' pro 'stuprauit' et 'abluuium' pro
'diluuio' et, quod in mimo ponit, quem *Cophinum* inscripsit,
'manuatus est' pro 'furatus est' et item in *Fullone* furem 3
'manuarium' appellat:

'manuari,' inquit 'pudorem perdidisti',

multaque alia huiuscemodi nouat. Neque non obsoleta quoque 4
et maculantia ex sordidiore uulgi usu ponit, quale est
in *Staminariis*:

tollet bona fide uos Orcus nudas in catomum.

Et 'elutriare lintea' et 'lauandaria' dicit, quae ad lauan- 5
dum sint data, et:

'coicior' inquit 'in fullonicam',

et

quid properas? ecquid praecurris Calidoniam?

Item in *Restione* 'talabarriunculos' dicit, quos uulgus 'tala- 6
barriones'; item in *Compitalibus*: 7

6 u. 150 Ribbeck^{2} 6 sqq. cf. Non. 140. 31 7 sqq. cf. Non. 70. 3 10 u. 39 Ribbeck^{2} 12 u. 46 Ribbeck^{2} 16 u. 87 Ribbeck^{2} 17 u. 151 Ribbeck^{2} 19 u. 147 Ribbeck^{2} 21 u. 148 Ribbeck^{2} 22 u. 79 Ribbeck^{2}

6 dicit *FXΠQ*: dixit *ONZ* *ante* et moech. *excidisse* et miserimonium (*Non. 214. 18*) *Hertzio uidetur* 9 inscripsit *Non. 140. 31*: scripsit ω 13 huiuscemodi *Fδ*: huiusmodi γ 16 catomum *rell*: catonum *X*: catomium *ed. Iunt. 1513* 17 lauandaria *Hertz*: labandaria *Fδ*: labandria (labr- *X*) γ 21 ecquid ς: et quid *Π*: quid *rell.* Calidoniam *Ribbeck*: caldonia ω 22 in F^2: *om.* ω talabarriunculos *Fγ*: tallabarriunculos δ

malas malaxaui;

8 item in *Cacomnemone*:

'hic est' inquit
'ille gurdus, quem ego me abhinc menses duos ex Africa
uenientem excepisse tibi narraui.'

9 Item in mimo, qui inscribitur *Natalicius*, 'cippum' dicit et 'obbam' et 'camellam' et 'pittacium' et 'capitium':

'induis' inquit 'capitium tunicae pittacium.'

10 Praeterea in *Anna Peranna* 'gubernium' pro 'gubernatore' et 'planum' pro 'sycophanta' et 'nanum' pro 'pumilione' dicit; quamquam 'planum' pro 'sycophanta' M. quoque Cicero in oratione scriptum reliquit, quam *pro Cluentio*
11 dixit. Atque item in mimo, qui *Saturnalia* inscriptus est, 'botulum' pro 'farcimine' appellat et 'hominem leuennam'
12 pro 'leui'. Item in *Necyomantia* 'cocionem' peruulgate dicit, quem ueteres 'arillatorem' dixerunt. Verba Laberi haec sunt:

duas uxores? hercle hoc plus negoti est, inquit cocio;
sex aediles uiderat.

13 Sed enim in mimo, quem inscripsit *Alexandream*, eodem quidem, quo uulgus, sed probe Latineque usus est Graeco uocabulo: 'emplastrum' enim dixit οὐθετέρως, non genere

1 u. 37 Ribbeck^2 3 u. 13 Ribbeck^2 6 u. 60 Ribbeck^2 8 u. 61 Ribbeck^2 9 u. 3 Ribbeck^2 12 *pro. Cluent.* 72 13 u. 80 Ribbeck^2 18 u. 63 Ribbeck^2

---

1 malaxaui *Fγ*: malaxauit δ 2 Cacomnemone *Fδ*: cacomemmone γ 4 menses duos *Bothe*: duos menses ω 6 Natalicius *Fleckeisen*: nata. l. *uel* natal ω 8 capitium *ΠQ*^{2}: captiuum *rell.* 9 gubernium *rell.*: gubernum *F*^{1} 18 hercle hoc *Bothe*: hoc hercule (hercle *X*) ω negoti *FNZ*: negotii *ΠQ*: negotio *OX* est inquit *Fγ*: esset (essen *Z*) quid δ 20 inscripsit *Fγ*: scripsit δ 21 sed ς: se ω 22 emplastrum *Z*: emplaustrum *Q*: inpla(u)strum *Fγ* (*sic etiam p. 485 u. 3*)

feminino, ut isti nouicii semidocti. Verba ex eo mimo ad- 14
posui:

quid est ius iurandum? emplastrum aeris alieni.

VIII

Quid significet et quid a nostris appellatum sit, quod 'axioma' dialectici dicunt; et quaedam alia, quae prima in disciplina dialectica traduntur.

Cum in disciplinas dialecticas induci atque imbui uel- 1
lemus, necessus fuit adire atque cognoscere, quas uocant
dialectici *εἰσαγωγάς*. Tum, quia in primo *περὶ ἀξιωμάτων* 2
discendum, quae M. Varro alias 'profata', alias 'proloquia'
appellat, *commentarium de proloquiis* L. Aelii, docti hominis,
qui magister Varronis fuit, studiose quaesiuimus eumque in
Pacis bibliotheca repertum legimus. Sed in eo nihil edocen- 3
ter neque ad instituendum explanate scriptum est, fecisse-
que uidetur eum librum Aelius sui magis admonendi, quam
aliorum docendi gratia.

Redimus igitur necessario ad Graecos libros. Ex quibus 4
accepimus *ἀξίωμα* esse his uerbis: *λεκτὸν αὐτοτελὲς ἀπόφαντον*
ὅσον ἐφ' αὐτῷ. Hoc ego supersedi uertere, quia nouis et in- 5
conditis uocibus utendum fuit, quas pati aures per insolen-
tiam uix possent. Sed M. Varro in libro *de lingua Latina* ad 6
Ciceronem quarto uicesimo expeditissime ita finit: 'Pro-
loquium est sententia, in qua nihil desideratur.'

Erit autem planius, quid istud sit, si exemplum eius 7
dixerimus. *Ἀξίωμα* igitur, siue id 'proloquium' dicere placet,
huiusmodi est: 'Hannibal Poenus fuit'; 'Scipio Numantiam
deleuit'; 'Milo caedis damnatus est'; 'neque bonum est

3 u. 1 Ribbeck[2] 22 *l. l.* fr. 29 Goetz et Schoell

---

12 L. Aelii *FΠN*: l(a)elii *OXδ* 19 his uerbis *ω*: *del. F. Skutsch* (*aut* ⟨definitum⟩ *ante* esse *suppl.*) 20 nouis et inconditis *γ*: nobis et conditis (inconditis *F mg.*) *Fδ* 22 in libro *Fγ*: *om. δ* 27 huiusmodi *Fγ*: huiuscemodi *δ*

8 uoluptas neque malum'; et omnino, quicquid ita dicitur
plena atque perfecta uerborum sententia, ut id necesse sit
aut uerum aut falsum esse, id a dialecticis ἀξίωμα appella-
tum est, a M. Varrone, sicuti dixi, 'proloquium', a M. autem
Cicerone 'pronuntiatum', quo ille tamen uocabulo tantisper
uti se adtestatus est, 'quoad melius' inquit 'inuenero.'
9 Sed quod Graeci συνημμένον ἀξίωμα dicunt, id alii nostro-
rum 'adiunctum', alii 'conexum' dixerunt. Id 'conexum'
tale est: 'si Plato ambulat, Plato mouetur'; 'si dies est, sol
10 super terras est'. Item quod illi συμπεπλεγμένον, nos uel
'coniunctum' uel 'copulatum' dicimus, quod est huiusce-
modi: 'P. Scipio, Pauli filius, et bis consul fuit et triumphauit
et censura functus est et collega in censura L. Mummii fuit'.
11 In omni autem coniuncto si unum est mendacium, etiamsi
cetera uera sunt, totum esse mendacium dicitur. Nam si ad
ea omnia, quae de Scipione illo uera dixi, addidero 'et
Hannibalem in Africa superauit', quod est falsum, uniuersa
quoque illa, quae coniuncte dicta sunt, propter hoc unum,
quod falsum accesserit, quia simul dicentur, uera non erunt.
12 Est item aliud, quod Graeci διεζευγμένον ἀξίωμα, nos
'disiunctum' dicimus. Id huiuscemodi est: 'aut malum est
uoluptas aut bonum aut neque bonum neque malum est'.
13 Omnia autem, quae disiunguntur, pugnantia esse inter sese
oportet, eorumque opposita, quae ἀντικείμενα Graeci dicunt,
ea quoque ipsa inter se aduersa esse. Ex omnibus, quae
14 disiunguntur, unum esse uerum debet, falsa cetera. Quod si
aut nihil omnium uerum aut omnia pluraue, quam unum,
uera erunt aut quae disiuncta sunt, non pugnabunt aut
quae opposita eorum sunt, contraria inter sese non erunt,
tunc id disiunctum mendacium est et appellatur παρα-
διεζευγμένον, sicuti hoc est, in quo, quae opposita, non sunt

5 *Tusc.* i. 14

2 plena, *rell.*: plana *Q* 7 id *rell.*: *om. Q* 11 huiusce-modi *ed. Ascens. 1532*: eiusdemmodi *ω* 21 est *prius rell.*: *om. Q* 22 est *rell.*: *om.* Q 24 quae *Fδ*: *om. γ* 29 sese *Fγ*: se *δ* 30 tunc *Fγ*: tum *δ*

contraria: 'aut curris aut ambulas aut stas'. Nam ipsa quidem inter se aduersa sunt, sed opposita eorum non pugnant; 'non ambulare' enim et 'non stare' et 'non currere' contraria inter sese non sunt, quoniam 'contraria' ea dicuntur, quae simul uera esse non queunt; possis enim simul eodemque tempore neque ambulare neque stare neque currere.

Sed hoc iam breue ex dialectica libamentum dedisse nunc 15
satis erit, atque id solum addendum admonendumque est, 16
quod huius disciplinae studium atque cognitio in principiis
quidem taetra et aspernabilis insuauisque esse et inutilis
uideri solet, sed, ubi aliquantum processeris, tum denique et
emolumentum eius in animo tuo dilucebit, et sequetur quae-
dam discendi uoluptas insatiabilis, cui sane nisi modum 17
feceris, periculum non mediocre erit, ne, ut plerique alii, tu
quoque in illis dialecticae gyris atque maeandris tamquam
apud Sirenios scopulos consenescas.

IX

Quid significet uerbum in libris ueterum creberrime positum 'susque deque'.

'Susque deque fero' ⟨aut 'susque deque sum'⟩ aut 'susque 1
deque habeo'—his enim omnibus modis dicitur—uerbum
est ex hominum doctorum sermonibus. In poematis quoque
et in epistulis ueterum scriptum est plurifariam; sed facilius 2
reperias, qui id uerbum ostentent, quam qui intellegant.
Ita plerique nostrum, quae remotiora uerba inuenimus,
dicere ea properamus, non discere. Significat autem 'sus- 3
que deque ferre' animo aequo esse et, quod accidit, non
magni pendere atque interdum neglegere et contemnere et

4 contraria ea *Fγ*: contrarie δ 11 et *alt.* *Fγ*: ac δ 13 sequetur *Fγ*: sequitur δ 14 nisi *Πδ*: si *N*: *om.* *FOX* 19 susque *N*: usque *rell.* 21 ⟨aut s. d. sum⟩ *suppl. Hertz*: ⟨aut s. d. est⟩ *F. Skutsch* 25 qui id *FOΠN*: quid X^1: qui $X^2\delta$

propemodum id ualet, quod dicitur Graece ἀδιαφορεῖν.
4 Laberius in *Compitalibus*:

nunc tu lentu's, nunc tu susque deque fers;
mater familias tua in lecto aduerso sedet,
seruos sextantis utitur nefariis
uerbis.

5 M. Varro in *Sisenna uel de historia*: 'Quod si non horum
omnium similia essent principia ac postprincipia, susque
6 deque esset.' Lucilius in tertio:

uerum haec ludus ibi susque omnia deque fuerunt,
susque haec deque fuere, inquam, omnia, ludus iocusque;
illud opus durum, ut Setinum accessimus finem:
αἰγίλιποι montes, Aetnae omnes, asperi Athones.

X

Quid sint 'proletarii', quid 'capite censi'; quid item sit in *XII tabulis* 'adsiduus'; et quae eius uocabuli ratio sit.

1 Otium erat quodam die Romae in foro a negotiis et laeta quaedam celebritas feriarum, legebaturque in consessu forte conplurium Ennii liber ex *annalibus*. In eo libro uersus hi fuerunt:

proletarius publicitus scutisque feroque
ornatur ferro; muros urbemque forumque
excubiis curant.

3 u. 29 Ribbeck[2] 7 p. 256 Riese 10 u. 110 Marx 21 sqq. cf. Non. 155. 19 21 u. 183 Vahlen[2]

---

3 lentu's *Fleckeisen*: lentus es ω 5 utitur nef. uerb. *Bothe*: uerb. nef. (nefarius *Π*) ut. ω 7 Quod *T*: quid ω 11 haec *Dousa*: et ω 12 Setinum *Fγ*: sedinum δ 13 αἰγίλιποι *T*: ΑΙΓΙΑΠΟΙ *Z*: ΑΙΠΙΛΙΠΟΙ (-ΠΟΥ *Π*) ait *Fγ*: αἰγίλιπες *Francken* omnes *FONQ*: omne *Z*: *om.* *XΠ* asperi *Z*: aperi *rell.* 21 publicitus *Fγ*: publicitus iam δ scutisque *ed. Iunt. 1513*: sicuti (si uti Q: sicut *Π*) isque (usque *Π*) ω 22 muros *Fγ*: murus δ

Tum ibi quaeri coeptum est, quid esset proletarius. Atque 2,3
ego aspiciens quempiam in eo circulo ius ciuile callentem,
familiarem meum, rogabam, ut id uerbum nobis enarraret,
et, cum illic se iuris, non rei grammaticae peritum esse 4
respondisset, 'eo maxime' inquam 'te dicere hoc oportet,
quando, ut praedicas, peritus iuris es. Nam Q. Ennius 5
uerbum hoc ex *duodecim tabulis* uestris accepit, in quibus,
si recte commemini, ita scriptum est: "Adsiduo uindex
adsiduus esto. Proletario ciui quis uolet uindex esto."
Petimus igitur, ne *annalem* nunc Q. Ennii, sed *duodecim* 6
tabulas legi arbitrere et, quid sit in ea lege "proletarius ciuis,"
interpretere.' 'Ego uero' inquit ille 'dicere atque interpretari 7
hoc deberem, si ius Faunorum et Aboriginum didicissem. Sed 8
enim cum "proletarii" et "adsidui" et "sanates" et "uades"
et "subuades" et "uiginti quinque asses" et "taliones"
furtorumque quaestio "cum lance et licio" euanuerint omnis-
que illa *duodecim tabularum* antiquitas nisi in legis actionibus
centumuiralium causarum lege Aebutia lata consopita sit,
studium scientiamque ego praestare debeo iuris et legum
uocumque earum, quibus utimur.'

Tum forte quadam Iulium Paulum, poetam memoriae 9
nostrae doctissimum, praetereuntem conspeximus. Is a nobis 10
salutatur rogatusque, uti de sententia deque ratione istius
uocabuli nos doceret: 'qui in plebe' inquit 'Romana tenuis-
simi pauperrimique erant neque amplius quam mille quin-
gentum aeris in censum deferebant, "proletarii" appellati
sunt, qui uero nullo aut perquam paruo aere censebantur,
"capite censi" uocabantur; extremus autem census capite
censorum aeris fuit trecentis septuaginta quinque. Sed 11
quoniam res pecuniaque familiaris obsidis uicem pignerisque

8 *XII Tabb.* 1. 4

---

1 quaeri coeptum $F\gamma$: quesitum *Q*: ceptum *Z*   4 illic $F^1\delta$: ille $F^2\gamma$ 9 ciui quis *scripsi*: cui quis $F\gamma$: iam ciui cui quis δ 12 ille $F\delta$: *om.* γ interpretari $F\gamma$: in terra et dari δ 14 cum ς: quam ω 29 trecentis ω: trecenti *J. Gronov*

esse apud rempublicam uidebatur amorisque in patriam
fides quaedam in ea firmamentumque erat, neque proletarii
neque capite censi milites nisi in tumultu maximo scribe-
bantur, quia familia pecuniaque his aut tenuis aut nulla
12 esset. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto et re et
13 nomine quam capite censorum fuit: nam et asperis reipub-
licae temporibus, cum iuuentutis inopia esset, in militiam
tumultuariam legebantur, armaque is sumptu publico praebe-
bantur, et non capitis censione, sed prosperiore uocabulo
a munere officioque prolis edendae appellati sunt, quod, cum
re familiari parua minus possent rempublicam iuuare, sub-
14 olis tamen gignendae copia ciuitatem frequentarent. Capite
censos autem primus C. Marius, ut quidam ferunt, bello
Cimbrico difficillimis reipublicae temporibus uel potius, ut
Sallustius ait, bello Iugurthino milites scripsisse traditur,
15 cum id factum ante in nulla memoria exstaret. "Adsiduus"
in *XII tabulis* pro locuplete et facile facienti dictus aut ab
assiduis id est aere dando, cum id tempora reipublicae
postularent, aut a muneris pro familiari copia faciendi ad-
siduitate.'

16 Verba autem Sallusti in *historia Iugurthina* de C. Mario
consule et de capite censis haec sunt: 'Ipse interea milites
scribere non more maiorum nec ex classibus, sed ut libido
cuiusque erat, capite censos plerosque. Id factum alii inopia
bonorum, alii per ambitionem consulis memorabant, quod
ab eo genere celebratus auctusque erat et homini potentiam
quaerenti egentissimus quisque oportunissimus.'

17 *XII Tabb.* 1. 4; 10 22 *Iug.* 86. 2

---

1 rem p. *Fγ*: rem δ 4 familia pecuniaque δ: familiaque *F*: familia quae *OXN*: familia *Π* 9 non ω: non ⟨a⟩ *Hertz* 18 assiduis id est aere dando *rell.*: assiduis ab ere dando *Q* (*u.* *Pöhlig, Sokrates 1915. 78*): ab aere dando *Hertz*

XI

Historia ex Herodoti libris sumpta de Psyllorum interitu, qui in Syrtibus Africanis colebant.

Gens in Italia Marsorum orta esse fertur a Circae filio. 1
Propterea Marsis hominibus, quorum dumtaxat familiae 2
cum externis cognationibus nondum etiam permixtae cor-
ruptaeque sunt, ui quadam genitali datum, ut et serpentium
uirulentorum domitores sint et incentionibus herbarumque
sucis faciant medelarum miracula.

Hac eadem ui praeditos esse quosdam uidemus, qui Psylli 3
uocantur. Quorum super nomine et genere cum in ueteribus
litteris quaesissem, in quarto denique Herodoti libro fabu-
lam de Psyllis hanc inuenimus: Psyllos quondam fuisse in 4
terra Africa conterminos Nasamonibus Austrumque in fini-
bus eorum quodam in tempore perquam ualidum ac diuti-
num flauisse; eo flatu aquam omnem in locis, in quibus 5
colebant, exaruisse; Psyllos re aquaria defectos eam iniuriam 6
grauiter Austro suscensuisse decretumque fecisse, uti armis
sumptis ad Austrum proinde quasi ad hostem iure belli res
petitum proficiscerentur. Atque ita profectis uentum Au- 7
strum magno spiritus agmine uenisse obuiam eosque uni-
uersos cum omnibus copiis armisque cumulis montibusque
harenarum superuectis operuisse. Eo facto Psyllos ad 8
unum omnis interisse, itaque eorum fines a Nasamonibus
occupatos.

XII

De his uocabulis, quae Cloatius Verus aut satis commode aut nimis absurde et inlepide ad origines linguae Graecae redigit.

Cloatius Verus in libris, quos inscripsit *uerborum a Graecis* 1
tractorum, non pauca hercle dicit curiose et sagaciter

12 Herod. 4. 173

4 esse fertur *FONZ*: fertur esse *XΠ*: fertur *Q* 7 datum ut et $F^2\delta$: datum ut est F^1: datum est ut γ 10 praeditos *FOΠNQ*^{2}: praedictos *X*δ 19 res petitum ω: repetitum *Q*^{2}: res repetitum ς 21 eosque X^2Q: eoque *FOΠNZ*: eque X^1

conquisita, neque non tamen quaedam futtilia et friuola.
2 'Errare' inquit 'dictum est ἀπὸ τοῦ ἔρρειν' uersumque infert
Homeri, in quo id uerbum est:

ἔρρ' ἐκ νήσου θᾶσσον, ἐλέγχιστε ζωόντων.

3 Item 'alucinari' factum scripsit ex eo, quod dicitur Graece
ἀλύειν, unde 'elucum' quoque esse dictum putat 'a' littera in
'e' uersa tarditatem quandam animi et stuporem, qui aluci-
4 nantibus plerumque usu uenit, item 'fascinum' appellatum
quasi 'bascanum' et 'fascinare' esse quasi 'bascinare'.
5 Commode haec sane omnia et conducenter. Sed in libro
quarto ' "faenerator" ' inquit 'appellatus est quasi φαινεράτωρ ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι ἐπὶ τὸ χρηστότερον, quoniam id genus
hominum speciem ostentent humanitatis et commodi esse
6 uideantur inopibus nummos desiderantibus', idque dixisse
ait Hypsicraten quempiam grammaticum, cuius libri sane
nobiles sunt super his, quae a Graecis accepta sunt. Siue hoc
autem ipse Cloatius siue nescio quis alius nebulo effutiuit,
7 nihil potest dici insulsius. ' "Faenerator" ' enim, sicuti M.
Varro in libro tertio *de sermone Latino* scripsit, 'a faenore est
nominatus'; 'faenus' autem dictum ait 'a fetu et quasi a
8 fetura quadam pecuniae parientis atque increscentis'. Idcirco et M. Catonem et ceteros aetatis eius 'feneratorem' sine
'a' littera pronuntiasse tradit, sicuti 'fetus' ipse et 'fecunditas' appellata.

2 fr. 3 Fun. 4 *Od.* 10. 72 5 fr. 2 Fun. 8 fr. 4 Fun. 11 fr. 1 Fun. 18 sqq. cf. Non. 53. 27 19 fr. 57 Goetz et Schoell 22 fr. inc. 62 Jordan

---

6 ἀλύειν unde elucum *Cael. Rhodiginus*: ΑΛΥΕΙΝ (ΛΑΥΕΙΝ *Z*) unde lucum *FγZ*: AY.EI. non delutum *Q* a litt. in e *Rhodiginus*: d. litt. in c *ω* 8 appellatum *F. Skutsch*: appellat *ω* 11 quasi *Fγ*: *om.* *δ* 13 hominum $F^2\gamma Q^2$: hominem $F^1\delta$: homines *F. Skutsch* 17 quis *Q*: qui *rell.* 20 ait *Fδ*: est *Π*: *om.* *OXN*

XIII

Quid sit 'municipium' et quid a 'colonia' differat; et quid sint 'municipes' quaeque sit eius uocabuli ratio ac proprietas; atque inibi, quod diuus Hadrianus in senatu de iure atque uocabulo municipum uerba fecit.

'Municipes' et 'municipia' uerba sunt dictu facilia et usu 1
obuia, et neutiquam reperias, qui haec dicit, quin scire se
plane putet, quid dicat. Sed profecto aliud est, atque aliter
dicitur. Quotus enim fere nostrum est, qui, cum ex colonia 2
populi Romani sit, non et se municipem esse et populares
suos municipes esse dicat, quod est a ratione et a ueritate
longe auersum? Sic adeo et municipia quid et quo iure sint 3
quantumque a colonia differant, ignoramus existimamusque
meliore condicione esse colonias quam municipia.

De cuius opinionis tam promiscae erroribus diuus 4
Hadrianus in oratione, quam *de Italicensibus*, unde ipse
ortus fuit, in senatu habuit, peritissime disseruit mirarique
se ostendit, quod et ipsi Italicenses et quaedam item alia
municipia antiqua, in quibus Vticenses nominat, cum suis
moribus legibusque uti possent, in ius coloniarum mutari
gestiuerint. Praenestinos autem refert maximo opere a 5
Tiberio imperatore petisse orasseque, ut ex colonia in muni-
cipii statum redigerentur, idque illis Tiberium pro referenda
gratia tribuisse, quod in eorum finibus sub ipso oppido ex
capitali morbo reualuisset.

Municipes ergo sunt ciues Romani ex municipiis legibus 6
suis et suo iure utentes, muneris tantum cum populo
Romano honorari participes, a quo munere capessendo ap-
pellati uidentur, nullis aliis necessitatibus neque ulla populi
Romani lege adstricti, nisi in quam populus eorum fundus
factus est. Primos autem municipes sine suffragii iure 7

8 atque aliter $F\delta$: aliud γ 10 et se $F\gamma$: est se Z: se Q 11 esse dicat (dicit N^1) γQ: esse dicit sibi Z: sibi esse dicit F 15 opinionis *vell.*: opinationis Q 21 gestiuerint $F^2O^2X\Pi N^2$: gestiuerunt N^1: gestauerint $F^1O^1\delta$ 23 referenda $FO\Pi N$: ferenda $X\delta$ 30 adstricti (ast- Π) $F\gamma$: stricti δ nisi in quam F: nisi (ni $OX\Pi$) inquam $OX\Pi\delta$: nisi inqua Q^2: numquam N

Caerites esse factos accepimus concessumque illis, ut ciuitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus uacarent pro sacris bello Gallico receptis custoditisque. Hinc 'tabulae Caerites' appellatae uersa uice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis priuabant.

8 Sed coloniarum alia necessitudo est; non enim ueniunt
extrinsecus in ciuitatem nec suis radicibus nituntur, sed ex
ciuitate quasi propagatae sunt et iura institutaque omnia
9 populi Romani, non sui arbitrii, habent. Quae tamen con-
dicio, cum sit magis obnoxia et minus libera, potior tamen
et praestabilior existimatur propter amplitudinem maiesta-
temque populi Romani, cuius istae coloniae quasi effigies
paruae simulacraque esse quaedam uidentur, et simul quia
obscura oblitterataque sunt municipiorum iura, quibus uti
iam per ignotitiam non queunt.

XIV

Quod M. Cato differre dixit 'properare' et 'festinare'; et quam incommode Verrius Flaccus uerbi, quod est 'festinat', ἔτυμον interpretatus sit.

1 'Festinare' et 'properare' idem significare atque in ean-
2 dem rem dici uidentur. Sed M. Cato id differre existimat
eaque hoc modo diuisa—uerba sunt ipsius ex oratione, quam
de suis uirtutibus habuit—: 'Aliud est properare, aliud festi-
nare. Qui unum quid mature transigit, is properat; qui
multa simul incipit neque perficit, is festinat.'
3 Verrius Flaccus rationem dicere uolens differentiae huius
'"festinat"' inquit 'a fando dicitur, quoniam isti ignauiores,

21 sqq. cf. Non. 441. 17 24 fr. 131 Malc.[2] 28 fr. 24 Fun.

9 iura *Fγ*: iniuria δ 15 uti *Fγ*: *om.* δ 16 ignotitiam *FOX*: innoticiam *ΠQ*: ignorantiam *NZ* 19 festinat ἔτυμον *Lion*: festinate TOIMON *Z*: festinate Gr. *Q*: festinat *Fγ* 23 diuisa uerba sunt *FONQ*: diuisa sunt uerba *XΠ*: uerba diuisa sunt *Z* 26 simul *Fγ*: sibi δ

qui nihil perficere possunt, plus uerborum quam operae
habent.' Sed id nimis coactum atque absurdum uidetur, 4
neque tanti momenti esse potest prima in utroque uerbo
littera, ut propter eam unam tam diuersa uerba 'festinare'
et 'fari' eadem uideri debeant. Commodius autem propiusque 5
uisum est 'festinare' esse quasi 'fessum esse'. Nam qui
multis simul rebus properandis defessus est, is iam non
properat, set festinat.

XV

Quid Theophrastus mirum de perdicibus scriptum reliquerit et quid Theopompus de leporibus.

Theophrastus, philosophorum peritissimus, omnes in 1
Paphlagonia perdices bina corda habere dicit, Theopompus
in Bisaltia lepores bina iecora.

XVI

'Agrippas' a partus aegri et inprosperi uitio appellatos; deque his deabus, quae uocantur 'Prorsa' et 'Postuerta'.

Quorum in nascendo non caput, sed pedes primi ex- 1
stiterant, qui partus difficillimus aegerrimusque habetur,
'Agrippae' appellati uocabulo ab aegritudine et pedibus con-
ficto. Esse autem pueros in utero Varro dicit capite infimo 2
nixos, sursum pedibus elatis, non ut hominis natura est, sed
ut arboris. Nam pedes cruraque arboris ramos appellat, caput 3
stirpem atque caudicem. 'Quando igitur' inquit 'contra 4
naturam forte conuersi in pedes brachiis plerumque diductis
retineri solent aegriusque tunc mulieres enituntur, huius

12 Theoph. fr. 182 Wimmer 13 Theopomp. fr. 126*a* Jacoby 21 fr. 145 Fun.

3 momenti esse *Fγ*: esse momenti *δ* 5 propiusque *rell.*: proprius que *X*: propiusque ⟨uero⟩ *F. Skutsch* (*sed u. Löfstedt, Verm. Stud. p. 82*) 17 Prorsa *u. p. 496 u. 3*: prosa *hic ω* 20 conficto *Carrio*: confixo *Fδ*: confixos *γ* 25 diductis *Fγ*: diductus *δ*

periculi deprecandi gratia arae statutae sunt Romae duabus Carmentibus, quarum altera "Postuerta" cognominatast, "Prorsa" altera a recti peruersique partus et potestate et nomine.'

XVII

Quae ratio uocabuli sit agri Vaticani.

1 Et agrum Vaticanum et eiusdem agri deum praesidem
appellatum acceperamus a uaticiniis, quae ui atque in-
2 stinctu eius dei in eo agro fieri solita essent. Sed praeter
hanc causam M. Varro in libris *diuinarum* aliam esse tradit
istius nominis rationem: 'Nam sicut Aius' inquit 'deus ap-
pellatus araque ei statuta est, quae est infima noua uia,
quod eo in loco diuinitus uox edita erat, ita Vaticanus deus
nominatus, penes quem essent uocis humanae initia, quon-
iam pueri, simul atque parti sunt, eam primam uocem
edunt, quae prima in Vaticano syllabast idcircoque "uagire"
dicitur exprimente uerbo sonum uocis recentis.'

XVIII

Lepida quaedam memoratu et cognitu de parte geometriae, quae ὀπτική appellatur, et item alia, quae κανονική, et tertia itidem, quae dicitur μετρική.

1 Pars quaedam geometriae ὀπτική appellatur, quae ad
oculos pertinet, pars altera, quae ad auris, κανονική uocatur,
2 qua musici ut fundamento artis suae utuntur. Vtraque
harum spatiis et interuallis linearum et ratione numerorum
constat.
3 'Οπτική facit multa demiranda id genus, ut in speculo uno
imagines unius rei plures appareant; item ut speculum in

10 fr. 20^{b} Agahd

2 altera *FΠδ*: una O^{2}: *om.* O^{1}*XN* cognominata est δ: cognominatas *F*: nominata(e)st γ 3 Prorsa δ: prosa *F*γ 9 eius *F*γ: huius δ 11 Aius *ed. Beroald. 1503*: arius ω 17 dicitur ς: dicit ω sonum *F*γ: sono δ 19 memoratu *F*γ: et memoratu δ

loco certo positum nihil imaginet, aliorsum translatum faciat imagines; item si rectus speculum spectes, imago fiat tua eiusmodi, ut caput deorsum uideatur, pedes sursum. Reddit etiam causas ea disciplina, cur istae quoque uisiones fallant, ut quae in aqua conspiciuntur, maiora ad oculos fiant, quae procul ab oculis sunt, minora.

Κανονικὴ autem longitudines et altitudines uocis emetitur. 4
Longior mensura uocis *ῥυθμός* dicitur, altior *μέλος*. Est et 5
alia species, quae appellatur *μετρική*, per quam syllabarum
longarum et breuium et mediocrium iunctura et modus con-
gruens cum principiis geometriae aurium mensura exami-
natur. 'Sed haec' inquit M. Varro 'aut omnino non discimus 6
aut prius desistimus, quam intellegamus, cur discenda sint.
Voluptas autem' inquit 'uel utilitas talium disciplinarum
in postprincipiis exsistit, cum perfectae absolutaeque sunt;
in principiis uero ipsis ineptae et insuaues uidentur.'

XIX

Sumpta historia ex Herodoti libro super fidicine Arione.

Celeri admodum et cohibili oratione uocumque filo tereti 1
et candido fabulam scripsit Herodotus super fidicine illo
Arione. 'Vetus' inquit 'et nobilis Arion cantator fidibus fuit. 2
Is loco et oppido Methymnaeus, terra atque insula omni 3
Lesbius fuit. Eum Arionem rex Corinthi Periander amicum 4
amatumque habuit artis gratia. Is inde a rege proficiscitur 5
terras inclutas Siciliam atque Italiam uisere. Vbi eo uenit 6
auresque omnium mentesque in utriusque terrae urbibus
demulsit, in quaestibus istic et uoluptatibus amoribusque

12 p. 337 ed. Bipont. 20 Herod. I. 23

1 certo *Fγ*: tercio *δ* 2 rectus *Carrio*: rectius *ω* 9 species *Hertz*: species Gr. *Q*: species KANONIKH (-KE *Π*) *rell.* 14 talium *Fγ*: est alium *δ*: est aliarum Q^2 18 historia ex *Fδ*: ex historia *γ* 19 Celeri $F^1γ$: celebri F^2: celarius *Q*: celari *Z*: hilari *Orth* 22 omni *ω*: homo *Crusius*

7 hominum fuit. Is tum postea grandi pecunia et re bona
8 multa copiosus Corinthum instituit redire, nauem igitur et
nauitas ut notiores amicioresque sibi Corinthios delegit.'
9 Sed eos Corinthios homine accepto nauique in altum pro-
uecta praedae pecuniaeque cupidos cepisse consilium de
10 necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam
ceteraque sua, ut haberent, dedisse, uitam modo sibi ut
11 parcerent, orauisse. Nauitas precum eius harum commiseri-
tum esse illactenus, ut ei necem adferre per uim suis manibus
temperarent, sed imperauisse, ut iam statim coram desiliret
12 praeceps in mare. 'Homo' inquit 'ibi territus spe omni uitae
perdita id unum postea orauit, ut, priusquam mortem ob-
peteret, induere permitterent sua sibi omnia indumenta et
fides capere et canere carmen casus illius sui consolabile.
13 Feros et inmanes nauitas prolubium tamen audiendi subit;
14 quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus,
amictus, ornatus stansque in summae puppis foro carmen,
15 quod "orthium" dicitur, uoce sublatissima cantauit. Ad
postrema cantus cum fidibus ornatuque omni, sicut stabat
canebatque, iecit sese procul in profundum. Nauitae haut-
quaquam dubitantes, quin perisset, cursum, quem facere
16 coeperant, tenuerunt. Sed nouum et mirum et pium facinus
contigit.' Delphinum repente inter undas adnauisse fluitan-
tique sese homini subdidisse et dorso super fluctus edito
uectauisse incolumique eum corpore et ornatu Taenarum in
17 terram Laconicam deuexisse. Tum Arionem prorsus ex eo
loco Corinthum petiuisse talemque Periandro regi, qualis
delphino uectus fuerat, inopinanti sese optulisse eique rem,
18 sicuti acciderat, narrauisse. Regem istaec parum credidisse,
19 Arionem, quasi falleret, custodiri iussisse, nauitas requisitos
ablegato Arione dissimulanter interrogasse, ecquid audis-
20 sent in his locis, unde uenissent, super Arione; eos dixisse

4 eos *Madvig*: eo ω 16 mox F^2ΟΠΝδ: momox F^1: homo mox *O mg.* (*Lupus*) *X* 23 fluitantique . . . subdidisse *F*δ: *om.* γ 28 inopinanti *F*δ: *om.* γ 30 requisitos *F*γ: inquisitos *Q*: inquisitas *Z* 31 ecquid ς: et quid ω

hominem, cum inde irent, in terra Italia fuisse eumque illic
bene agitare et studiis delectationibusque urbium florere at-
que in gratia pecuniaque magna opulentum fortunatumque
esse. Tum inter haec eorum uerba Arionem cum fidibus et 21
indumentis, cum quibus se in salum eiaculauerat, exstitisse,
nauitas stupefactos conuictosque ire infitias non quisse. 22
Eam fabulam dicere Lesbios et Corinthios, atque esse fabulae 23
argumentum, quod simulacra duo aenea ad Taenarum
uiserentur, delphinus uehens et homo insidens.

1 inde $F^2\gamma Q^2$: unde F^1Q^1Z 3 opulentum $F\delta$: *om.* γ 6 nauitas T: nautas ω

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER SEPTIMVS DECIMVS

I

Quod Gallus Asinius et Larcius Licinus sententiam M. Ciceronis reprehenderunt ex oratione, quam dixit *pro M. Caelio*; et quid aduersus homines stolidissimos pro eadem sententia uere digneque dici possit.

1 VT quidam fuerunt monstra hominum, quod de dis in-
mortalibus impias falsasque opiniones prodiderunt, ita
nonnulli tam prodigiosi tamque uecordes exstiterunt, in
quibus sunt Gallus Asinius et Larcius Licinus, cuius liber
etiam fertur infando titulo *Ciceromastix*, ut scribere ausi
sint M. Ciceronem parum integre atque inproprie atque
2 inconsiderate locutum. Atque alia quidem, quae reprehen-
3 derunt, neque dictu neque auditu digna sunt; sed enim hoc,
in quo sibimet ipsi praeter cetera esse uisi sunt uerborum
pensitatores subtilissimi, cedo, quale id sit, consideremus.
4 M. Cicero *pro M. Caelio* ita scribit: 'Nam quod obiectum
est de pudicitia quodque omnium accusatorum non crimini-
bus, sed uocibus maledictisque celebratum est, id numquam
tam acerbe feret M. Caelius, ut eum paeniteat non defor-
5 mem esse natum.' Non existumant uerbo proprio esse usum,
quod ait 'paeniteat', atque id prope ineptum etiam esse
6 dicunt. 'Nam "paenitere" ' inquiunt 'tum dicere solemus,
cum, quae ipsi fecimus aut quae de nostra uoluntate nostro-

9 Asin. fr. 1 Mazzarino Lic. p. 371 Mazzarino 16 *pro Cael.* 6

2 Larcius *FOQ*: lartius *rell.* 2 *et* 9 Licinus *Hertz*: licinius ω 4 uere *Fγ*: mere δ 9 Larcius *u. lin. 2*: largius *hic* ω 13 hoc *Hosius*: in hoc ω 14 in quo *Fδ*: quo γ (quod *N*[1]) ipsi *Fδ*: ipsis γ 16 scribit *Fδ*: scribsit γ 19 Caelius γ: cecilius *Fδ*

que consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere
sententiamque in iis nostram demutamus'; neminem autem 7
recte ita loqui 'paenitere sese, quod natus sit' aut 'paenitere,
quod mortalis sit' aut 'quod ex offenso forte uulnerato-
que corpore dolorem sentiat', quando istiusmodi rerum nec
consilium sit nostrum nec arbitrium, sed ea ingratis nostris
ui ac necessitate naturae nobis accidant: 'sicut hercle' in- 8
quiunt 'non uoluntarium fuit M. Caelio, quali forma nascere-
tur, cuius eum dixit "non paenitere", tamquam in ea causa
res esset, ut rationem caperet paenitendi.'

Est haec quidem, quam dicunt, uerbi huiusce sententia 9
et 'paenitere' nisi in uoluntariis rebus non probe dicitur,
tametsi antiquiores uerbo ipso alio quoque modo usitati
sunt et 'paenitet' ab eo, quod est 'paene', et 'paenuria'
dixerunt. Sed id aliorsum pertinet atque alio in loco dicetur.
Nunc autem sub hac eadem significatione, quae uulgo 10
nota est, non modo ineptum hoc non est, quod M. Cicero
dixit, sed festiuissimum adeo et facetissimum est. Nam cum 11
aduersarii et obtrectatores M. Caeli, quoniam erat pulchro
corpore, formam eius et faciem in suspiciones inpudicitiae
accerserent, inludens Cicero tam absurdam criminationem,
quod formam, quam natura fecerat, uitio darent, eodem
ipso errore, quem inludebat, sciens usus est et 'non paeni-
tet' inquit 'M. Caelium non deformem esse natum', ut uel
hac ipsa re, quod ita dicebat, obprobraret aduersariis ac per
facetias ostentaret facere eos deridiculum, quod proinde
Caelio formam crimini darent, quasi arbitrium eius fuisset,
quali forma nasceretur.

II

Verba quaedam ex Q. Claudii *annalium* primo cursim in legendo notata.

Cum librum ueteris scriptoris legebamus, conabamur 1
postea memoriae uegetandae gratia indipisci animo ac

6 nostrum *rell.*: nostrorum *Q* nostris *Carrio*: in nostris *ω*
14 et *alt.* *XQ*: et a *rell.* 15 pertinet *ed. Beroald.* *1503*: penitet *ω*
20 in *Fγ*: *om.* *δ*

recensere, quae in eo libro scripta essent in utrasque existi-
mationes laudis aut culpae adnotamentis digna, eratque
hoc sane quam utile exercitium ad conciliandas nobis, ubi
uenisset usus, uerborum sententiarumque elegantium re-
2 cordationes. Velut haec uerba ex Q. Claudii primo *annali*,
quae meminisse potui, notaui, quem librum legimus biduo
proximo superiore.
3 'Arma' inquit 'plerique abiciunt atque inermi inlatebrant
sese.' 'Inlatebrant' uerbum poeticum uisum est, sed non
absurdum neque asperum.
4 'Ea' inquit 'dum fiunt, Latini subnixo animo ⟨ex uictoria
inerti consilium ineunt.' 'Subnixo animo⟩' quasi sublimi et
supra nixo, uerbum bene significans et non fortuitum;
demonstratque animi altitudinem fiduciamque, quoniam,
quibus innitimur, iis quasi erigimur attollimurque.
5 'Domus' inquit 'suas quemque ire iubet et sua omnia
frunisci.' '⟨Frunisci⟩' rarius quidem fuit in aetate M. Tulli
ac deinceps infra rarissimum, dubitatumque est ab inperitis
6 antiquitatis, an Latinum foret. Non modo autem Latinum,
sed iucundius amoeniusque etiam uerbum est 'fruniscor'
quam 'fruor', et ut 'fatiscor' a 'fateor', ita 'fruniscor'
7 factum est a 'fruor'. Q. Metellus Numidicus, qui caste pure-
que lingua usus Latina uidetur, in epistula, quam exul *ad
Domitios* misit, ita scripsit: 'Illi uero omni iure atque hones-
tate interdicti, ego neque aqua neque igni careo et summa
8 gloria fruniscor.' Nouius in atellania, quae *Parcus* inscripta
est, hoc uerbo ita utitur:

quod magno opere quaesiuerunt, id frunisci non queunt.
qui non parsit apud se, . . . frunitus est.

8 fr. 22 Peter 8 sqq. cf. Non. 129. 21 11 fr. 13 Peter 11 sqq. cf. Non. 405. 28 16 fr. 23 Peter 16 sqq. cf. Non. 113. 6 28 u. 77 Ribbeck[2]

2 eratque *Fγ*: crat quam δ 11 ⟨ex . . . animo⟩ *Nonio usus suppl. Hertz* 14 altitudinem FQ^2Z: altitudinemq. Q^1: fortitudinem γ 17 ⟨Frunisci⟩ *add. Carrio* 21 fatiscor *rell.*: fatisco *FZ* 28 magno opere F^1OXNQ: magnopere $F^2\Pi Z$

'Et Romani' inquit 'multis armis et magno commeatu 9
praedaque ingenti copiantur.' '⟨Copiantur⟩' uerbum castrense est, nec facile id reperias apud ciuilium causarum oratores, ex eademque figura est, qua 'lignantur' et 'pabulantur' et 'aquantur'.

'Sole' inquit 'occaso.' 'Sole occaso' non insuaui uetustate 10
est, si quis aurem habeat non sordidam nec proculcatam; in *duodecim* autem *tabulis* uerbum hoc ita scriptum est: 'Ante meridiem causam coniciunto, tum peroranto ambo praesentes. Post meridiem praesenti litem addicito. Si ambo praesentes, sol occasus suprema tempestas esto.'

'Nos' inquit 'in medium relinquemus.' Vulgus 'in medio' 11
dicit; nam uitium esse istuc putat et, si dicas 'in medium ponere', id quoque esse soloecon putant; set probabilius significantiusque sic dici uidebitur, si quis ea uerba non incuriose introspiciat; Graece quoque *θεῖναι εἰς μέσον*, uitium id non est.

'Postquam nuntiatum est,' inquit 'ut pugnatum esset 12
in Gallos, id ciuitas grauiter tulit.' 'In Gallos' mundius subtiliusque est, quam 'cum Gallis' aut 'contra Gallos'; nam pinguiora haec obsoletioraque sunt.

'Simul' inquit 'forma, factis, eloquentia, dignitate, acri- 13
monia, confidentia pariter praecellebat, ut facile intellegeretur magnum uiaticum ex se atque in se ad rempublicam euertendam habere.' 'Magnum uiaticum' pro magna facultate et paratu magno noue positum est, uideturque Graecos

1 fr. 24 Peter 1 sqq. cf. Non. 87. 3 6 fr. 3 Peter 8 *XII Tabb.* I. 7–9 12 fr. 25 Peter 18 fr. 1 Peter 22 fr. 8 Peter

---

2 ⟨Copiantur⟩ *add. Hertz* 6 Sole occaso *Fγ*: *om.* δ uetustate *Fδ*: uenustate γ 7 est *Fγ*: et δ 9 coniciunto *Scaliger*: coniciunt *FOΠN*: conitiunt *Xδ* tum peroranto *Mommsen*: cum perorant ω 11 sol *rell.*: solis *Q*, *testes alii* 13 esse *FZ*: est *Q*: *om.* γ 14 soloecon putant ς: sol(o)e computant FOX^1NZ: soloecismum putant $X^2\Pi Q$ set *Carrio*: et ω 21 obsoletioraque *Fδ*: absolutioraque (obs-X^2) γ 23 praecellebat *Fγ*: praecol(l)ebat (-ant *Q*) δ 24 ex . . . 25 uiaticum *FZ*: *om.* γ*Q*

secutus, qui *ἐφόδιον* a sumptu uiae ad aliarum quoque rerum apparatus traducunt ac saepe *ἐφοδίασον* pro eo dicunt, quod est 'institue' et 'instrue'.

14 'Nam Marcus' inquit 'Manlius, quem Capitolium seruasse a Gallis supra ostendi cuiusque operam cum M. Furio dictatore apud Gallos cumprime fortem atque exsuperabilem respublica sensit, is et genere et ui et uirtute bellica nemini concedebat.' 'Adprime' crebrius est, 'cumprime' rarius traductumque ex eo est, quod 'cumprimis' dicebant pro eo quod est 'inprimis'.

15 'Nihil sibi' inquit 'diuitias opus esse.' Nos 'diuitiis' dicimus. Sed uitium hoc orationis nullum est, ac ne id quidem est, quod figura dici solet; recta enim istaec oratio est, et ueteres conpluscule ita dixerunt, nec ratio dici potest, cur rectius sit 'diuitiis opus esse' quam 'diuitias', nisi qui grammaticorum noua instituta ut *τεμένων ἱερά* obseruant.

16 'Nam haec' inquit 'maxime uersatur deorum iniquitas, quod deteriores sunt incolumiores neque optimum quemquam inter nos sinunt diurnare.' Inusitate 'diurnare' dixit pro 'diu uiuere', sed ex ea figuratione est, qua dicimus 'perennare'.

17 'Cum iis' inquit 'consermonabatur.' 'Sermonari' rusticius uidetur, sed rectius est, 'sermocinari' crebrius est, sed corruptius.

18 'Sese' inquit 'ne id quoque, quod tum suaderet, facturum esse.' 'Ne id quoque' dixit pro 'ne id quidem', infrequens nunc in loquendo, sed in libris ueterum creberrimum.

19 'Tanta' inquit 'sanctitudo fani est, ut numquam quisquam

4 fr. 7 Peter 11 fr. 26 Peter 17 fr. 9 Peter 18 sqq. cf. Non. 100. 14 22 fr. 6 Peter 25 fr. 17 Peter 28 fr. 2 Peter

1 ἐφόδιον ς: ΕΦΟΔ(Ι)CΟΝ ω 4 quem *Fγ*: *om.* δ 6 exsuperabilem ω: exsuper habilem *Mommsen* 7 et ui ω: *del. Mommsen* 9 eo *alt. X*: *om. rell.* 11 dicimus . . . 12 ac *Fγ*: dici ac δ 12 Sed *Carrio*: et *Fγ* 20 figuratione *F*δ: figura γ 22 iis *FQ*: hi(i)s γ*Z* 23 est *prius F*δ: *om.* γ crebrius ς: rectius ω: lectius *Dziatzko*: tritius *Hosius*: teretius *Orth* 25 Sese *Fγ*: esse δ

uiolare sit ausus.' 'Sanctitas' quoque et 'sanctimonia' non
minus Latine dicuntur, sed nescio quid maioris dignitatis
est uerbum 'sanctitudo', sicuti M. Cato *in L. Veturium* 'duri- **20**
tudinem' quam 'duritiam' dicere grauius putauit: 'Qui illius'
inquit 'impudentiam norat et duritudinem.'

'Cum tantus' inquit 'arrabo penes Samnites populi Romani **21**
esset.' 'Arrabonem' dixit sescentos obsides et id maluit
quam pignus dicere, quoniam uis huius uocabuli in ea sen-
tentia grauior acriorque est; sed nunc 'arrabo' in sordidis
uerbis haberi coeptus ac multo uidetur sordidius 'arra',
quamquam arra quoque ueteres saepe dixerint et con-
pluriens Laberius.

'Miserrimas' inquit 'uitas exegerunt', et: 'hic nimiis in **22,23**
otiis' inquit 'consumptus est.' Elegantia utrobique ex multi-
tudine numeri quaesita est.

'Cominius', inquit 'qua ascenderat, descendit atque uerba **24**
Gallis dedit.' 'Verba Cominium dedisse Gallis' dicit, qui
nihil quicquam cuiquam dixerat; neque eum Galli, qui
Capitolium obsidebant, ascendentem ⟨aut descendentem⟩
uiderant. Sed 'uerba dedit' haut secus posuit, quam si tu
dicas 'latuit atque obrepsit'.

'Conualles' inquit 'et arboreta magna erant.' 'Arboreta' **25**
ignobilius uerbum est, 'arbusta' celebratius.

'Putabant' inquit 'eos, qui foris atque qui in arce erant, **26**
inter se commutationes et consilia facere.' 'Commutationes',
id est conlationes communicationesque, non usitate dixit,
set non hercle inscite nec ineleganter.

3 fr. 75 Malc.[2] 3 sqq. cf. Non. 100. 17 6 fr. 20 Peter 12 Lab. u. 152 Ribbeck[2] 13 fr. 27 Peter fr. 28 Peter 16 fr. 4 Peter 22 fr. 29 Peter 24 fr. 5 Peter

---

3 uerbum *ω*: uerbo *Hertz (sed u. Löfstedt Synt. I. 262 adn. 2)* 10 coeptus *ω*: coeptum *Damsté* sordidius *Fδ*: *om. γ* 13 nimiis *Lambecius*: minus *FXΠ*: mimus *ON*: minuss *Z*: mimis *Q* 14 multitudine numeri *ω*: multitudinis numero *Goebel* 16 qua *rell.*: qui *X* 17 dicit *ς*: dicas *ω* 19 ⟨aut desc.⟩ *add. ς* 23 uerbum est *Fγ*: uerbum *δ* 26 usitate dixit set *Fγ*: inusitate dixisset *δ*

27 Haec ego pauca interim super eo libro, quorum memoria post lectionem subpetierat mihi, notaui.

III

Verba M. Varronis ex libro quinto et uicesimo *humanarum*, quibus contra opinionem uolgariam interpretatus est Homeri uersum.

1 In sermonibus forte, quos de temporibus rerum ad usus
hominum repertarum agitabamus, adulescens quispiam non
indoctus sparti quoque usum in terra Graecia diu incogni-
tum fuisse dixit multisque post Ilium captum tempestatibus
2 ex terra Hispania aduectum. Riserunt hoc ad inludendum ex
iis, qui ibi aderant, unus atque alter, male homines litterati,
quod genus *ἀγοραίους* Graeci appellant, atque eum, qui id
dixerat, librum legisse Homeri aiebant, cui uersus hic forte
deesset:

καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

3 Tum ille prorsum inritatus: 'non' inquit 'meo libro uersus,
sed uobis plane magister defuit, si creditis in eo uersu *σπάρτα*
4 id significare, quod nos "spartum" dicimus.' Maiorem illi
risum subiciunt, neque id destiterunt, nisi liber ab eo pro-
latus esset M. Varronis uicesimus quintus *humanarum*, in
quo de isto Homeri uerbo a Varrone ita scriptum est: 'Ego
σπάρτα apud Homerum non plus "spartum" significare puto
quam *σπάρτους*, qui dicuntur in agro Thebano nati. In
Graecia sparti copia modo coepit esse ex Hispania. Neque
ea ipsa facultate usi Liburni; set hi plerasque naues loris
suebant, Graeci magis cannabo et stuppa ceterisque satiuis
5 rebus, a quibus *σπάρτα* appellabant.' Quod cum ita Varro

15 *Il.* 2. 135 21 *ant. rer. hum.* 25 fr. 4 Mirsch

4 Verba *rell.*: uerba quedam *Q* 11 iis *FOXN*: hiis *Z*: his *ΠQ* 16 meo *Fγ*: in eo *δ* 17 sed *Fγ*: se *Z*: ipse *Q*: iste *Lion* 19 destiterunt *FγQ²*: destituerunt (dist- *Z*) *Q¹Z* 25 Liburni set *Fγ*: liburnis et *δ*

dicat, dubito hercle, an posterior syllaba in eo uerbo, quod apud Homerum est, acuenda sit, nisi quia uoces huiusmodi, cum ex communi significatione in rei certae proprietatem concedunt, diuersitate accentuum separantur.

IV

Quid Menander poeta Philemoni poetae dixerit, a quo saepe indigne in certaminibus comoediarum superatus est; et quod saepissime Euripides in tragoedia ab ignobilibus poetis uictus est.

Menander a Philemone, nequaquam pari scriptore, in **1**
certaminibus comoediarum ambitu gratiaque et factionibus
saepenumero uincebatur. Eum cum forte habuisset obuiam: **2**
'quaeso,' inquit 'Philemo, bona uenia dic mihi, cum me uincis, non erubescis?'

Euripiden quoque M. Varro ait, cum quinque et septua- **3**
ginta tragoedias scripserit, in quinque solis uicisse, cum eum saepe uincerent aliquot poetae ignauissimi.

Menandrum autem alii centum octo, partim centum **4**
nouem reliquisse comoedias ferunt. Sed Apollodori, scri- **5**
ptoris celebratissimi, hos de Menandro uersus legimus in libro, qui *chronica* inscriptus est:

Κηφισιεὺς ὢν ἐκ Διοπείθους ⟨τοῦ⟩ πατρὸς
πρὸς τοῖσιν ἑκατὸν πέντε γράψας δράματα
ἐξέλιπε πεντήκοντα καὶ δυεῖν ἐτῶν.

Ex istis tamen centum et quinque omnibus solis eum octo **6**
uicisse idem Apollodorus eodem in libro scripsit.

14 fr. 298 Fun. 21 fr. 43 Jacoby

---

1 dubito *Fγ*: subito δ 21 *ὢν* ς: ΙΩΝ ω *Διοπείθους Carrio*: ΔΙΟΠΙΘΟΥϹ (-ΟΙϹ *Π*) ω: *Διοπείθεος Heyne* ⟨*τοῦ*⟩ *add. Meineke* 22 *τοῖσιν ἑκατὸν Casaubon*: ΤΟΙϹΕΚΑΤΟΝ *FOΠN*: ΤΟΥϹΚΑΤΟΝ *Z* *δράματα Casaubon* (ς): ΑΡΑΜΑΤ' (-ΑΤ *Z*) ω 23 *ἐξέλιπε Casaubon* (ς): ΕΞΕΛΕΙΠΕ ω 25 scripsit *rell.*: scribit *Q*

V

Nequaquam esse uerum, quod minutis quibusdam rhetoricae artificibus uideatur, M. Ciceronem in libro, quem *de amicitia* scripsit, uitioso argumento usum *ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου* posuisse; totumque id consideratius tractatum exploratumque.

1 M. Cicero in dialogo, cui titulus est *Laelius* uel *de amicitia*,
docere uolens amicitiam non spe expectationeque utilitatis
neque pretii mercedisque causa colendam, sed, quod ipsa
per sese plena uirtutis honestatisque sit, expetendam diligendamque esse, etiamsi nihil opis nihilque emolumenti ex
ea percipi queat, hac sententia atque his uerbis usus est
eaque dicere facit C. Laelium, sapientem uirum, qui Publii
2 Africani fuerat amicissimus: 'Quid enim? Africanus indigens mei? ne ego quidem illius. Sed ego admiratione quadam
uirtutis eius, ille uicissim opinione fortasse nonnulla, quam
de meis moribus habebat, me dilexit; auxit beniuolentiam
consuetudo. Sed quamquam utilitates multae et magnae
consecutae sunt, non sunt tamen ab earum spe causae diligendi profectae. Vt enim benefici liberalesque sumus, non ut
exigamus gratiam—neque enim beneficium faeneramur, sed
natura propensi ad liberalitatem sumus—, sic amicitiam
non spe mercedis adducti, sed quod omnis eius fructus in
ipso amore inest, expetendam putamus.'
3 Hoc cum legeretur in coetu forte hominum doctorum,
rhetoricus quidam sophista utriusque linguae callens, haut
sane ignobilis ex istis acutulis et minutis doctoribus, qui
τεχνικοί appellantur, atque in disserendo tamen non impiger,
usum esse existimabat argumento M. Tullium non probo
neque apodictico, sed eiusdem quaestionis, cuius esset ea
ipsa res, de qua quaereretur; uerbisque id uitium Graecis
appellat, quod accepisset *ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου*.
4 'Nam beneficos' inquit 'et liberales sumpsit ad con-

13 *de amic.* 30

8 quod *O man. rec.*: quo *ω* 11 uerbis *Fγ*: uersibus *δ* 26 minutis *Fγ*: minoris *δ*: minoribus *Q*[2]

firmandum id, quod de amicitia dicebat, cum ipsum illud et
soleat quaeri et debeat, quisquis liberaliter et benigne facit,
qua mente quoue consilio benignus liberalisque sit: utrum
quia mutuam gratiam speret et eum, in quem benignus sit,
ad parem curam sui prouocet, quod facere plerique omnes
uidentur, an quia natura sit beniuolus benignitasque eum
per sese ipsa et liberalitas delectet sine ulla recipiendae
gratiae procuratione, quod est omnium ferme rarissimum.'
Argumenta autem censebat aut probabilia esse debere aut **5**
perspicua et minime controuersa idque 'apodixin' uocari
dicebat, cum ea, quae dubia aut obscura sunt, per ea, quae
ambigua non sunt, inlustrantur. Atque ut ostenderet bene- **6**
ficos liberalesque ad id, quod de amicitia quaereretur, quasi
argumentum exemplumue sumi non oportere: 'eodem' in-
quit 'simulacro eademque rationis imagine amicitia inuicem
pro argumento sumi potest, si quis adfirmet homines bene-
ficos liberalesque esse debere non spe aliqua conpendii, set
amore et studio honestatis. Poterit enim consimiliter ita **7**
dicere: "Namque ut amicitiam non spe utilitatis amplecti-
mur, sic benefici liberalesque non gratiae reciperandae studio
esse debemus." Poterit sane' inquit 'ita dicere, sed neque **8**
amicitia liberalitati neque liberalitas amicitiae praebere
argumentum potest, cum de utraque pariter quaeratur.'

Haec ille rhetoricus artifex dicere quibusdam uidebatur **9**
perite et scienter, sed uidelicet eum uocabula rerum uera
ignorauisse. Nam 'beneficum et liberalem' Cicero appellat, **10**
ita ut philosophi appellandum esse censent, non eum, qui,
ut ipse ait, beneficia faeneratur, sed qui benigne facit nulla
tacita ratione ad utilitates suas redundante. Non ergo ob- **11**
scuro neque ambiguo argumento usus est, sed certo atque
perspicuo, siquidem, qui uere beneficus liberalisque est, qua
mente bene aut liberaliter faciat, non quaeritur. Aliis enim **12**

1 illud *Fγ*: illum δ 3 quoue *Fγ*: quoque δ 15 eademque *Fδ*: et eadem γ rationis *Fγ*: orationis δ 18 ita dicere *Fγ*: id ad(d)icere δ 23 utraque *Q*: utroque *rell.* 26 beneficum F^2OX^2N: beneficium $F^1X^1\Pi\delta$ 29 tacita *FγZ*: citate Q^1: citata Q^2: citatus *Hertz*

longe nominibus appellandus est, si, cum talia facit, sui
13 potius quam alterius iuuandi causa facit. Processisset autem argutatori isti fortassean reprehensio, si Cicero ita dixisset: 'ut enim benefice liberaliterque facimus, non ut exigamus gratiam'; uideretur enim benefice facere etiam in non beneficum cadere posse, si id per aliquam circumstantiam fieret,
14 non per ipsam perpetuae benignitatis constantiam. Sed cum 'beneficos liberalesque' dixerit neque alius modi isti sint, quam cuius esse eos supra diximus, inlotis, quod aiunt, pedibus et uerbis reprehendit doctissimi uiri orationem.

VI

Falsum esse, quod Verrius Flaccus in libro secundo, quos *de obscuris M. Catonis* composuit, de seruo recepticio scriptum reliquit.

1 M. Cato Voconiam legem suadens uerbis hisce usus est: 'Principio uobis mulier magnam dotem adtulit; tum magnam pecuniam recipit, quam in uiri potestatem non conmittit, eam pecuniam uiro mutuam dat; postea, ubi irata facta est, seruum recepticium sectari atque flagitare uirum iubet.'
2 Quaerebatur, 'seruus recepticius' quid esset. Libri statim quaesiti allatique sunt Verrii Flacci *de obscuris Catonis*. In libro secundo scriptum inuentum est 'recepticium seruum' dici nequam et nulli pretii, qui, cum uenum esset datus,
3 redhibitus ob aliquod uitium receptusque sit. 'Propterea' inquit 'seruus eiusmodi sectari maritum et flagitare pecuniam iubebatur, ut eo ipso dolor maior et contumelia grauior uiro fieret, quod eum seruus nihili petendae pecuniae causa conpellaret.'

14 sqq. cf. Non. 54. 6 15 fr. 158 Malc.^{2} 21 fr. 2 Fun.

3 argutatori $F^1O^2X^1\Pi NQ^1$: argumentatori $F^2O^1X^2Q^2Z$ 10 uiri $F\delta$: hominis γ 12 quos $FOX^2\Pi N$: quod $N^1\delta$: quo* X^1 15 tum *rell.*: cum Z 16 recipit $FOXNQ$: recepit ΠZ 17 conmittit *rell.*: committat Q ubi irata $F\gamma$: ubi rapta Q: nisi rata Z 22 scriptum *rell.*: scriptum et Q 27 nihili $FOX^2\Pi N$: ni(c)hil $X^1\delta$ 28 conpellaret $F\gamma$: compelleret δ

Cum pace autem cumque uenia istorum, si qui sunt, qui 4
Verrii Flacci auctoritate capiuntur, dictum hoc sit. Recepti- 5
cius enim seruus in ea re, quam dicit Cato, aliud omnino est
quam Verrius scripsit. Atque id cuiuis facile intellectu est 6
res enim procul dubio sic est: quando mulier dotem marito
dabat, tum, quae ex suis bonis retinebat neque ad uirum
tramittebat, ea 'recipere' dicebatur, sicuti nunc quoque in
uenditionibus 'recipi' dicuntur, quae excipiuntur neque
ueneunt. Quo uerbo Plautus quoque in *Trinummo* usus est 7
in hoc uersu:

posticulum hoc recepit, cum aedis uendidit,

id est: cum aedis uendidit, particulam quandam, quae post
eas aedis erat, non uendidit, sed retinuit. Ipse etiam Cato 8
mulierem demonstrare locupletem uolens 'mulier' inquit
'et magnam dotem dat et magnam pecuniam recipit', hoc
est: et magnam dotem dat et magnam pecuniam retinet.
Ex ea igitur re familiari, quam sibi dote data retinuit, 9
pecuniam uiro mutuam dat. Eam pecuniam cum uiro forte 10
irata repetere instituit, adponit ei flagitatorem 'seruum
recepticium', hoc est proprium seruum suum, quem cum
pecunia reliqua receperat neque dederat doti, sed retinuerat;
non enim seruo mariti imperare hoc mulierem fas erat, sed
proprio suo.

Plura dicere, quibus hoc nostrum tuear, supersedeo: ipsa 11
enim sunt per sese euidentia et quod a Verrio dicitur et
quod a nobis; utrum ergo uidebitur cuique uerius, eo utatur.

11 *Trin.* u. 194

---

7 recipere F^2: reciperare *ω* 8 recipi dicuntur *F*δ: *om.* γ 11 recepit *Plaut.*: recipit (recipi *X*) *ω* 15 recipit . . . 16 pecuniam *F*γ: *om.* δ 19 ei *Nonius*: et δ: *om.* *F*γ 26 quod a nobis; utrum ς: a nobis quod utrum *ω*

VII

Verba haec ex Atinia lege: 'quod subruptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto', P. Nigidio et Q. Scaeuolae uisa esse non minus de praeterito furto quam de futuro cauisse.

1 Legis ueteris Atiniae uerba sunt: 'Quod subruptum erit,
2 eius rei aeterna auctoritas esto.' Quis aliud putet in hisce
3 uerbis quam de tempore tantum futuro legem loqui? Sed
Q. Scaeuola patrem suum et Brutum et Manilium, uiros
adprime doctos, quaesisse ait dubitasseque, utrumne in
post facta modo furta lex ualeret an etiam in ante facta;
quoniam 'subruptum erit' utrumque tempus uideretur osten-
dere, tam praeteritum quam futurum.
4 Itaque P. Nigidius, ciuitatis Romanae doctissimus, super
dubitatione hac eorum scripsit in tertio uicesimo *grammati-
corum commentariorum*. Atque ipse quoque idem putat incer-
5 tam esse temporis demonstrationem, sed anguste perquam
et obscure disserit, ut signa rerum ponere uideas ad sub-
sidium magis memoriae suae quam ad legentium discipli-
6 nam. Videbatur tamen hoc dicere suum uerbum et ⟨'est'⟩
esse et 'erit': quando per sese ponuntur, habent atque re-
tinent tempus suum; cum uero praeterito iunguntur, uim
7 temporis sui amittunt et in praeteritum contendunt. Cum
enim dico 'in campo est' 'in comitio est', tempus instans
significo; item cum dico 'in campo erit', tempus futurum
demonstro; at cum dico: 'factum est', 'scriptum est', 'sub-
ruptum est', quamquam 'est' uerbum temporis est praesen-
tis, confunditur tamen cum praeterito et praesens esse
8 desinit. 'Sic igitur' inquit 'etiam istud, quod in lege est: si

5 *FIR*[7] p. 47 8 Q. Scaeu. fr. 3 Huschke 13 fr. 34 Swoboda

2 subruptum *FΠNZ*: subrutum *OXQ* 6 aliud ς: alius (aliis *X*) ω 8 Manilium *FNδ*: manlium *OXΠ* uiros *rell.*: *om. Q* 14 hac F^2X^2: haec ω gramm. *ed. Ald. 1515*: com(m)aticorum ω 17 uideas ω: uideatur *Klein* 19 suum uerbum et *Fδ*: uerbum γ ⟨est⟩ *add. Hertz* (est et erit O^2 *in mg.*) 23 in *alt. Fγ*: et in δ 24 *num* erit ⟨in comitio erit⟩? 26 est *tertium Q*: sit *Fγ*: *om. Z*

diuidas separesque duo uerba haec "subruptum" et "erit", ut sic audias "subruptum ⟨erit⟩" tamquam "certamen erit" aut "sacrificium erit", tum uidebitur lex in postfuturum loqui; si uero copulate permixteque dictum intellegas, ut "subruptum erit" non duo, sed unum uerbum sit idque unitum patiendi declinatione sit, tum hoc uerbo non minus praeteritum tempus ostenditur quam futurum.'

VIII

In sermonibus apud mensam Tauri philosophi quaeri agitarique eiusmodi solita: 'cur oleum saepe et facile, uina rarius congelascant, acetum haut fere umquam' et 'quod aquae fluuiorum fontiumque durentur, mare gelu non duretur.'

Philosophus Taurus accipiebat nos Athenis cena plerum- 1
que ad id diei, ubi iam uesperauerat; id enim est tempus istic 2
cenandi. Frequens eius cenae fundus et firmamentum omne
erat aula una lentis Aegyptiae et cucurbitae inibi minutim
caesae.

Ea quodam die ubi paratis et exspectantibus nobis ad- 3
lata atque inposita mensae est, puerum iubet Taurus oleum
in aulam indere. Erat is puer genere Atticus ad annos 4
maxime natus octo festiuissimis aetatis et gentis argutiis
scatens. Gutum Samium ore tenus inprudens inanem, tam- 5
quam si inesset oleum, adfert conuertitque eum et, ut soli-
tum est, circumegit per omnem partem aulae manum:
nullum inde ibat oleum. Aspicit puer gutum atrocibus oculis 6
stomachabundus et concussum uehementius iterum in aulam
uertit; idque cum omnes sensim atque summissim ridere- 7
mus, tum puer Graece, et id quidem perquam Attice: *μὴ
γελᾶτε*, inquit *ἔνι τοὔλαιον· ἀλλ' οὐκ ἴστε, οἷα φρίκη περὶ τὸν*

2 ⟨erit⟩ *add. Hertz* 4 ut *Fγ*: uis *δ* 5 idque *Fγ*: itque *Z*: itaque *Q* 6 unitum *Hertz*: unita *ω* 15 firmamentum *Fδ*: fundamentum *γ* 20 indere *FOΠNZ*: uidere *Q*: aedere *X* 24 manum *ω*: manu *F*[2] 27 summissim *δ*: summussim *Fγ* 29 *τοὔλαιον ς*: ΤΟΥΛΕΟΝ *ω*

8 ὄρθρον γέγονε τήμερον; κεκρυστάλλωται. 'Verbero,' inquit
ridens Taurus 'nonne is curriculo atque oleum petis?'

Sed cum puer foras emptum isset, nihil ipse ista mora
offensior: 'aula' inquit 'oleo indiget et, ut uideo, intoleran-
dum feruit; cohibeamus manus atque interea, quoniam puer
nunc admonuit solere oleum congelascere, consideremus,
cur oleum quidem saepe et facile stet, uina rarenter congela-
9,10 scant?' atque aspicit me et iubet, quid sentiam, dicere. Tum
ego respondi coniectare me uinum idcirco minus cito con-
gelascere, quod semina quaedam caldoris in sese haberet
essetque natura ignitius, ob eamque rem dictum esse ab
Homero αἴθοπα οἶνον, non, ut alii putarent, propter colorem.

11 'Est quidem' inquit Taurus 'ita, ut dicis; nam ferme
12 conuenit uinum, ubi potum est, calefacere corpora. Sed non
secus oleum quoque calorificum est neque minorem uim in
13 corporibus calefactandis habet. Ad hoc, si istaec, quae cali-
diora sunt, difficilius gelu coguntur, congruens est, ut, quae
14 frigidiora sunt, facile cogantur. Acetum autem omnium
maxime frigorificum est, atque id numquam tamen con-
15 crescit. Num igitur magis causa oleo coaguli celerioris in
leuitate est? faciliora enim ad coeundum uidentur, quae
leuatiora leuioraque sunt.'

16 Praeterea id quoque ait quaeri dignum, cur fluuiorum et
fontium aquae gelu durentur, mare omne incongelabile sit?
'Tametsi Herodotus,' inquit 'historiae scriptor, contra
omnium ferme, qui haec quaesiuerunt, opinionem scribit
mare Bosporicum, quod Cimmerium appellatur, earumque
partium mare omne, quod Scythicum dicitur, gelu stringi
et consistere.'

6 sqq. cf. Macr. *Sat.* 7. 12. 28 25 Herod. 4. 28

4 et *Fγ*: *om.* δ 7 stet *Fγ*: set δ *f. recte, u. lemma* 8 quid *F*δ: quod γ 9 congelascere *F*²*Q*: conualescere *F*¹*Z*: coalescere (cal- *X*) γ 10 caldoris *rell.*: caloris *O*²*Z Macr.* 16 calefactandis *F Macr.*: calefacandis (-ficandis *Z*) δ: calefaciendis γ 20 Num *rell.*: nam: *X* non *Q*

Dum haec Taurus, interea puer uenerat, et aula deferbu- 17
erat, tempusque esse coeperat edendi et tacendi.

IX

De notis litterarum, quae in C. Caesaris epistulis reperiuntur; deque aliis clandestinis litteris ex uetere historia petitis; et quid σκυτάλη sit Laconica.

Libri sunt epistularum C. Caesaris ad C. Oppium et 1
Balbum Cornelium, qui res eius absentis curabant. In his 2
epistulis quibusdam in locis inueniuntur litterae singu-
lariae sine coagmentis syllabarum, quas tu putes positas
incondite; nam uerba ex his litteris confici nulla possunt.
Erat autem conuentum inter eos clandestinum de commu- 3
tando situ litterarum, ut in scripto quidem alia aliae locum
et nomen teneret, sed in legendo locus cuique suus et pote-
stas restitueretur; quaenam uero littera pro qua scriberetur, 4
ante is, sicuti dixi, conplacebat, qui hanc scribendi latebram
parabant. Est adeo Probi grammatici commentarius satis 5
curiose factus *de occulta litterarum significatione in epistularum C. Caesaris scriptura*.

Lacedaemonii autem ueteres, cum dissimulare et occul- 6
tare litteras publice ad imperatores suos missas uolebant,
ne, si ab hostibus eae captae forent, consilia sua nosceren-
tur, epistulas id genus factas mittebant. Surculi duo erant 7
teretes, oblonguli, pari crassamento eiusdemque longitu-
dinis, derasi atque ornati consimiliter; unus imperatori in 8
bellum proficiscenti dabatur, alterum domi magistratus cum
iure atque cum signo habebant. Quando usus uenerat lit- 9
terarum secretiorum, circum eum surculum lorum modicae

5 uetere *Fγ*: ueteris (-ri Q^2) δ petitis ω: petita *F. Skutsch* 7 C. *prius Fγ*: *om.* δ Oppium *N*: op(p)id(i)um *rell.* 8 res *Fγ*: rebus δ 16 dixi conplacebat *Fγ*: dixit non tacebat δ 18 in δ: *om. Fγ* 19 scriptura *Hertz*: scriptarum ω 23 Surculi $F^2O^2\Pi$: singuli $F^1O^1N\delta$: si uel surculi *X* 25 ornati ω: tornati *ed. Gryph. 1539* 27 iure ω: cura *Madvig*: loro *Goettling*

tenuitatis, longum autem, quantum rei satis erat, conplica-
bant uolumine rotundo et simplici, ita uti orae adiunctae
10 undique et cohaerentes lori, quod plicabatur, coirent. Lit-
teras deinde in eo loro per transuersas iuncturarum oras
11 uersibus a summo ad imum proficiscentibus inscribebant. Id
lorum litteris ita perscriptis reuolutum ex surculo imperatori
12 commenti istius conscio mittebant; resolutio autem lori
litteras truncas atque mutilas reddebat membraque earum
13 et apices in partis diuerssissimas spargebat; propterea, si
id lorum in manus hostium inciderat, nihil quicquam con-
14 iectari ex eo scripto quibat; sed ubi ille, ad quem erat missum,
acceperat, surculo conpari, quem habebat, ⟨a⟩ capite ad
finem, proinde ut debere fieri sciebat, circumplicabat, atque
ita litterae per eundem ambitum surculi coalescentes
rursum coibant integramque et incorruptam epistulam et
15 facilem legi praestabant. Hoc genus epistulae Lacedaemonii
16 *σκυτάλην* appellant. Legebamus id quoque in uetere historia
rerum Poenicarum uirum indidem quempiam inlustrem—
siue ille Hasdrubal siue quis alius est, non retineo—epi-
stulam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondisse:
17 pugillaria noua nondum etiam cera inlita accepisse, litteras
in lignum incidisse, postea tabulas, uti solitum est, cera
conleuisse easque tabulas tamquam non scriptas, cui factu-
rum id praedixerat, misisse; eum deinde ceram derasisse
litterasque incolumes ligno incisas legisse.

18 Est et alia in monumentis rerum Graecarum profunda
quaedam et inopinabilis latebra barbarico astu excogitata.
19 Histiaeus nomine fuit loco natus in terra Asia non ignobili.
20, 21 Asiam tunc tenebat imperio rex Darius. Is Histiaeus, cum
in Persis apud Darium esset, Aristagorae cuipiam res quas-
22 dam occultas nuntiare furtiuo scripto uolebat. Commini-
scitur opertum hoc litterarum admirandum. Seruo suo diu

4 (h)oras $F^2O^2X\Pi^2\delta$: oris $F^1O^1\Pi^1N$ 7 istius $F\delta$: illius γ
12 ⟨a⟩ *add. Madvig* 15 rursum $FO\Pi N$: rursus X: sursum δ
23 easque $F\gamma$: absque δ: atque Q^2 24 praedixerat $F\gamma$: pro-
miserat δ

oculos aegros habenti capillum ex capite omni tamquam
medendi gratia deradit caputque eius leue in litterarum
formas conpungit. His litteris quae uoluerat perscripsit, 23
hominem postea, quoad capillus adolesceret, domo con-
tinuit. Vbi id factum est, ire ad Aristagoran iubet et 'cum 24, 25
ad eum' inquit 'ueneris, mandasse me dicito, ut caput
tuum, sicut nuper egomet feci, deradat.' Seruus, ut impera- 26
tum erat, ad Aristagoran uenit mandatumque domini
adfert. Atque ille id non esse frustra ratus, quod erat man- 27
datum, fecit. Ita litterae perlatae sunt.

X

Quid de uersibus Vergilii Fauorinus existumarit, quibus in describenda flagrantia montis Aetnae Pindarum poetam secutus est; conlataque ab eo super eadem re utriusque carmina et diiudicata.

Fauorinum philosophum, cum in hospitis sui Antiatem 1
uillam aestu anni concessisset nosque ad eum uidendum
Roma uenissemus, memini super Pindaro poeta et Vergilio
in hunc ferme modum disserere: 'Amici' inquit 'familiares- 2
que P. Vergilii in his, quae de ingenio moribusque eius
memoriae tradiderunt, dicere eum solitum ferunt parere se
uersus more atque ritu ursino. Namque ut illa bestia fetum 3
ederet ineffigiatum informemque lambendoque id postea,
quod ita edidisset, conformaret et fingeret, proinde ingenii
quoque sui partus recentes rudi esse facie et inperfecta, sed
deinceps tractando colendoque reddere iis se oris et uultus
liniamenta. Hoc uirum iudicii subtilissimi ingenue atque 4
uere dixisse res' inquit 'indicium facit. Nam quae reliquit 5
perfecta expolitaque quibusque inposuit census atque di-
lectus sui supremam manum, omni poeticae uenustatis laude

3 litteris *Fγ*: litteras δ perscripsit *FOXNZ*: perstringit uel perscripsit *Q*: scripsit *Π* 14 diiudicata *Fγ*: indiiudicata δ: iudicata *Hertz* 18 ferme *Fδ*: fere γ 25 reddere iis *Fγ*: redderetis δ 26 liniamenta (-tum *X*) *Fγ*: laniamenta δ uirum ς: uerum ω 27 dixisse res *Fγ*: dixisses δ indicium *rell.*: iudicium *OZ*

6 florent; sed quae procrastinata sunt ab eo, ut post recenserentur, et absolui, quoniam mors praeuerterat, nequiuerunt, nequaquam poetarum elegantissimi nomine atque iudicio
7 digna sunt. Itaque cum morbo obpressus aduentare mortem uiderat, petiuit orauitque a suis amicissimis inpense, ut *Aeneida*, quam nondum satis elimauisset, adolerent.

8 'In his autem,' inquit 'quae uidentur retractari et corrigi debuisse, is maxime locus est, qui de monte Aetna factus est. Nam cum Pindari, ueteris poetae, carmen, quod de natura atque flagrantia montis eius compositum est, aemulari uellet, eiusmodi sententias et uerba molitus est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima pinguique esse facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumi-
9 diorque sit. Atque uti uosmet ipsos' inquit 'eius, quod dico, arbitros faciam, carmen Pindari, quod est super monte Aetna, quantulum est mihi memoriae, dicam:

τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλάτου πυρὸς ἁγνόταται
ἐκ μυχῶν παγαί· ποταμοὶ δ' ἁμέραισιν μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
αἴθων'· ἀλλ' ἐν ὄρφναισιν ⟨πέτρας⟩
φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖαν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
κεῖνο δ' Ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
δεινοτάτους ἀναπέμπει· τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέσθαι,
θαῦμα δὲ καὶ παρεόντων ἀκοῦσαι.

10 Audite nunc' inquit 'Vergilii uersus, quos inchoasse eum uerius dixerim, quam fecisse:

portus ab accessu uentorum inmotus et ingens
ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis

7 sqq. cf. Macr. *Sat.* 5. 17. 7 17 *Pyth.* 1. 21 28 *Aen.* 3. 570

---

3 elegantissimi nomine *Fγ*: elegantissime δ 14 uosmet *Fγ*: nosmet δ 20 *αἴθων'* *Pind.*: ΕΘΩΝΑ (*uel* -ΟΝΑ) *ΟΠΝΖ*: ΕΟΩΝΑ *F* ⟨*πέτρας*⟩ *Pind.*: *om.* ω, *Macr.* 24 *προσιδέσθαι* *Pind.*: ΠΡΟΕΙΔΕCΘΑΙ *uel sim.* ω 25 *παρεόντων* *Pind.*: ΠΑΡΕΝΤΩΝ ω

interdumque atram prorumpit ad aethera nubem
turbine fumantem piceo et candente fauilla
adtollitque globos flammarum et sidera lambit;
interdum scopulos auulsaque uiscera montis
erigit eructans liquefactaque saxa sub auras
cum gemitu glomerat fundoque exaestuat imo.

Iam principio' inquit 'Pindarus ueritati magis obsecutus id 11
dixit, quod res erat quodque istic usu ueniebat quodque
oculis uidebatur, interdius fumare Aetnam, noctu flammi-
gare; Vergilius autem, dum in strepitu sonituque uerborum 12
conquirendo laborat, utrumque tempus nulla discretione
facta confudit. Atque ille Graecus quidem fontes imitus 13
ignis eructari et fluere amnes fumi et flammarum fulua et
tortuosa uolumina in plagas maris ferre quasi quosdam
igneos angues luculente dixit; at hic noster "atram nubem 14
turbine piceo et fauilla fumantem" *ῥόον καπνοῦ αἴθωνα*
interpretari uolens crasse et inmodice congessit, "globos" 15
quoque "flammarum", quod ille *κρουνούς* dixerat, duriter et
ἀκύρως transtulit. Item quod ait "sidera lambit", uacanter 16
hoc etiam' inquit 'accumulauit et inaniter.' Neque non id 17
quoque inenarrabile esse ait et propemodum insensibile,
quod 'nubem atram fumare' dixit 'turbine piceo et fauilla
candente'. 'Non enim fumare' inquit 'solent neque atra 18
esse, quae sunt candentia; nisi si "candenti" dixit per-
uulgate et inproprie pro feruenti fauilla, non pro ignea et
relucenti. Nam "candens" scilicet a candore dictum, non
a calore. Quod saxa autem et "scopulos eructari et erigi" 19
eosdemque ipsos statim "liquefieri et gemere" atque "glo-
merari sub auras" dixit, hoc' inquit 'nec a Pindaro scriptum
nec umquam fando auditum et omnium, quae monstra
dicuntur, monstruosissimum est.'

7 Iam *Fγ*: fani δ: fanit Q^{2}: in *Macr.* 9 interdius *FZ*: interdiu (-dii *X*) *γQ Macr.* 12 imitus *Lipsius*: imitatus ω *Macr.* 13 amnes *Macr.*: omnes ω 16 turbine FX^{2}δ *Macr.*: turbineo γ 17 congessit F^{2}γ: congressit F^{1}: concressit (-scit *Z*) δ 21 insensibile *Fγ*: insensibilem *Q*: inuisibilem *Z* 24 peruulgate *Fγ*: peruulgata δ 26 a F^{2} *Macr.*: et (est *Π*) a ω

XI

Quod Plutarchus in libris *symposiacis* opinionem Platonis de habitu atque natura stomachi fistulaeque eius, quae *τραχεῖα* dicitur, aduersum Erasistratum medicum tutatus est auctoritate adhibita antiqui medici Hippocratis.

1 Et Plutarchus et alii quidam docti uiri reprehensum esse
ab Erasistrato, nobili medico, Platonem scripsere, quod
potum dixit defluere ad pulmonem eoque satis humectato
demanare per eum, quia sit rimosior, et confluere inde in
uesicam, errorisque istius fuisse Alcaeum ducem, qui in
poematis suis scriberet:

τέγγε πνεύμονα οἴνῳ· τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,

2 ipsum autem Erasistratum dicere duas esse quasi canaliculas
quasdam uel fistulas easque ab oris faucibus proficisci deor-
sum per earumque alteram deduci delabique in stomachum
esculenta omnia et posculenta ex eoque ferri in uentriculum,
qui Graece appellatur *ἡ κάτω κοιλία,* atque ibi subigi
digerique, ac deinde aridiora ex his recrementa in aluum
conuenire, quod Graece *κόλον* dicitur, humidiora per renes
3 in uesicam. Per alteram autem fistulam, quae Graece
nominatur *τραχεῖα ἀρτηρία,* spiritum a summo ore in pulmo-
nem atque inde rursum in os et in naris commeare, perque
4 eandem uiam uocis quoque fieri meatum ac, ne potus cibusue
aridior, quem oporteret in stomachum ire, procideret ex ore
labereturque in eam fistulam, per quam spiritus reciprocatur,

6 Plut. *quaest. conuiu.* 698 B 6 sqq. cf. Macr. *Sat.* 7. 15. 1 7 Eras. p. 194 Fuchs Plat. *Tim.* 91 a 12 Alc. fr. 347 Lobel et Page

---

3 *τραχεῖα ς*: trachia (etrachia *X*) *ω* 8 potum $F^2O^2\Pi^2$: plotum $F^1O^1\Pi^1N\delta$: plopotum *X* 9 demanare *XQ*: dimanare *rell.* rimosior *Fγ*: primosior *δ* in uesicam *Fγ*: siueca *δ* 12 *τέγγε testes alii*: TENΓE *ω* 16 posculenta *FZ*: poculenta (pot- *NQ*) *rell., Macr.* 17 qui *Fγ*: quae *δ*: quod *codd. Macr.* 18 recrementa *Macr.*: recreamenta (recreatmenta Q^1) *ω* 22 rursum *rell., Macr.*: sursum *Q̃* 23 cibusue *Fδ Macr.*: cibusque *γ* 24 procideret *Fγ Macr.*: procederet *δ*

eaque offensione intercluderetur animae uia, inpositam esse arte quadam et ope naturae inde apud duo ista foramina, quae dicitur ἐπιγλωττίς, quasi claustra quaedam mobilia coniuentia uicissim et resurgentia, eamque ἐπιγλωττίδα **5** inter edendum bibendumque operire atque protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex esca potuue incideret in illud quasi aestuantis animae iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriae communito.

Haec Erasistratus medicus aduersum Platonem. Sed **6** Plutarchus in libro *symposiacorum* auctorem Platonis sententiae Hippocraten dicit fuisse idemque esse opinatos et Philistiona Locrum et Dioxippum Hippocraticum, ueteres medicos et nobiles, atque illam, de qua Erasistratus dixerat, ἐπιγλωττίδα non idcirco eo in loco constitutam, ne quid ex potu influeret in arteriam,—nam pulmoni quoque fouendo rigandoque utiles necessariosque humores uideri—set adpositam quasi moderatricem quandam et arbitram prohibendi admittendiue, quod ex salutis usu foret, uti edulia quidem omnia defenderet ab arteria depelleretque in stomachum, potum autem partiretur inter stomachum et pulmonem et quod ex eo admitti in pulmonem per arteriam deberet, non rapidum id neque uniuersum, sed quadam quasi obice sustentatum ac repressum sensim paulatimque tramitteret atque omne reliquum in alteram stomachi fistulam deriuaret.

XII

De materiis infamibus, quas Graeci ἀδόξους appellant, a Fauorino exercendi gratia disputatis.

Infames materias, siue quis mauult dicere inopinabiles, **1** quas Graeci ἀδόξους ὑποθέσεις appellant, et ueteres adorti

2 ope *rell.*, *Macr.*: opere *Q* 10 libro *ω*: septimo *Volkmann* 13 dixerat *δ*: dixerit *Fγ* 14 eo in loco *Fδ*: in eo libro *γ* 16 utiles *FQ*: utile *Z*: *om. γ* 17 et $F^2δ$: *om.* $F^1γ$ 18 admittendiue *ed. Ascens. 1536*: admiscendiue *ω* 24 omne *Madvig*: omnem (om in *Z*) *ω* 28 exercendi *Fγ*: et exercendi *δ*

sunt non sophistae solum, sed philosophi quoque, et noster
Fauorinus oppido quam libens in eas materias ⟨se⟩ deiciebat
uel ingenio expergificando ratus idoneas uel exercendis argu-
2 tiis uel edomandis usu difficultatibus, sicuti, cum Thersitae
laudes quaesiuit et cum febrim quartis diebus recurrentem
laudauit, lepida sane multa et non facilia inuentu in utram-
que causam dixit eaque scripta in libris reliquit.

3 Sed in febris laudibus testem etiam Platonem produxit,
quem scripsisse ait, qui quartanam passus conualuerit uires-
que integras recuperauerit, fidelius constantiusque postea
ualiturum. Atque inibi ⟨in⟩ isdem laudibus non hercle hac
4 sententiola inuenuste lusit: 'uersus' inquit 'est longo homi-
num aeuo probatus:

ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Eo uersu significatur non omni die bene esse posse, sed isto
5 bene atque alio male. Quod cum ita sit,' inquit 'ut in rebus
humanis bene aut male uice alterna sit, haec biduo medio
interuallata febris quanto est fortunatior, in qua est *μία
μητρυιά, δύο μητέρες*?'

XIII

'Quin' particula quot qualesque uarietates significationis habeat et quam saepe in ueterum scriptis obscura sit.

1 'Quin' particula, quam grammatici 'coniunctionem' ap-
pellant, uariis modis sententiisque conectere orationem uide-
2 tur. Aliter enim dici putatur, cum quasi increpantes uel
interrogantes uel exhortantes dicimus 'quin uenis?' 'quin
legis?' 'quin fugis?', aliter, cum ita confirmamus: 'non
dubium est, quin M. Tullius omnium sit eloquentissimus',
aliter autem, cum sic componimus, quod quasi priori uidetur

2 Fau. fr. 65 Marres 8 Plat. *Tim.* 86 a? 14 Hes. *opp.* 825

---

2 ⟨se⟩ deiciebat *Madvig*: deiciebat *T*: deicebat (dicebat *X*) *ω*: descendebat *Otho* 11 ⟨in⟩ *add.* *ς*

contrarium: 'non idcirco causas Isocrates non defendit,
quin id utile esse et honestum existumarit'; a quo illa signi- 3
ficatio non abhorret, quae est in tertia *origine* M. Catonis:
'Haut eos' inquit 'eo postremum scribo, quin populi et boni
et strenui sient.' In secunda quoque *origine* M. Cato non 4
longe secus hac particula usus est: 'Neque satis' inquit
'habuit, quod eum in occulto uitiauerat, quin eius famam
prostitueret.'

Praeterea animaduertimus Quadrigarium in octauo *anna-* 5
lium particula ista usum esse obscurissime. Verba ipsius
posuimus: 'Romam uenit; uix superat, quin triumphus
decernatur.' Item in sexto *annali* eiusdem uerba haec sunt: 6
'Paene factum est, quin castra relinquerent atque cederent
hosti.' Non me autem praeterit dicere aliquem posse de 7
summo pectore nil esse in his uerbis negotii; nam 'quin' 8
utrobique positum pro 'ut' planissimumque esse, si ita
dicas: 'Romam uenit; uix superat, ut triumphus decerna-
tur'; item alio in loco: 'Paene factum est, ut castra re-
linquerent atque cederent hosti.' Sed utantur sane, qui tam 9
expediti sunt, perfugiis commutationum in uerbis, quae non
intelleguntur, utantur tamen, ubi id facere poterunt, uere-
cundius.

Hanc uero particulam, de qua dicimus, nisi quis didi- 10
cerit compositam copulatamque esse neque uim tantum
coniungendi habere, sed certa quadam significatione factam,
numquam profecto rationes ac uarietates istius comprehen-
surus est. Quod quia longioris dissertationis est, poterit, cui 11
otium est, reperire hoc in P. Nigidii *commentariis*, quos
grammaticos inscripsit.

4 fr. 73 Peter   6 fr. 36 Peter   11 fr. 70 Peter   13 fr. 58 Peter   28 Nig. fr. 52 Swoboda

5 sient *FOXN*: sint *Π*: fient δ   7 eum ω: eam X^2 14 hosti *rell.*: *om.* *Q*   19 hosti. Sed utantur γ: hostis (-tes F^2) educantur *FZ*: hosti caducantur *Q*   20 perfugiis ς: perfugii ω: perfugio F^2 23 uero *F*γ: *om.* δ   nisi *rell.*: nisi si *Q*

XIV

Sententiae ex Publili *mimis* selectae lepidiores.

1 Publilius mimos scriptitauit, dignusque habitus est, qui
2 subpar Laberio iudicaretur. C. autem Caesarem ita Laberii
maledicentia et adrogantia offendebat, ut acceptiores et
probatiores sibi esse Publilii quam Laberii mimos prae-
dicaret.

3 Huius Publilii sententiae feruntur pleraeque lepidae et ad
4 communem sermonum usum commendatissimae, ex quibus
sunt istae singulis uersibus circumscriptae, quas libitum
hercle est adscribere:

malum est consilium, quod mutari non potest.
beneficium dando accepit, qui digno dedit.
feras, non culpes, quod uitari non potest.
cui plus licet, quam par est, plus uult, quam licet.
comes facundus in uia pro uehiculo est.
frugalitas miseria est rumoris boni.
heredis fletus sub persona risus est.
furor fit laesa saepius patientia.
inprobe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
ita amicum habeas, posse ut ⟨facile⟩ fieri hunc inimicum putes.
ueterem ferendo iniuriam inuites nouam.
numquam periclum sine periclo uincitur.

8 sqq. cf. Macr. *Sat.* 2. 7. 10 12 Syr. *sent.* 362 Ribbeck^2 13 55 R.^{2} 14 176 R.^{2} 15 106 R.^{2} 16 104 R^2 17 193 R.^{2} 18 221 R.^{2} 19 178 R.^{2} 20 264 R.^{2} 21 245 R.^{2} 23 645 R.^{2} 24 383 R.^{2}

---

2 Publili *FON*: publilii *Πδ*: publi *X* 3 Publilius F^2Z: publius *rell.* dignusque *Fγ*: dignus δ 5 et probatiores *Fγ*: *om.* δ 6 *et* 8 publii *hic* ω 14 culpes *Fγ*: culpas δ 15 plus *alterum* *Fγ*: plusquam δ 17 miseria X^2 *Macr.*: inserta ω 18 risus *Fγ*: risacus *Q*: risaeus *Z* 19 laesa O^2X^2 *Macr.*: inl(a)esa ω 21 ⟨facile⟩ *Syrus*: *om.* ω *Macr.* 24 periclum *F*: periculum γδ periclo *Macr.*: periculo ω uincitur *Fγ*: est uincitur δ

nimium altercando ueritas amittitur.
pars benefici est, quod petitur si belle neges.

XV

Quod Carneades Academicus elleboro stomachum purgauit scripturus aduersus Zenonis Stoici decreta; deque natura medelaque ellebori candidi et nigri.

Carneades Academicus scripturus aduersum Stoici Zeno- 1
nis libros superiora corporis elleboro candido purgauit, ne
quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia usque
animi redundaret et instantiam uigoremque mentis labe-
faceret; tanta cura tantoque apparatu sui uir ingenio prae- 2
stanti ad refellenda, quae scripserat Zeno, aggressus. Id 3
cum in historia Graeca legissem, quod 'elleboro candido'
scriptum erat, quid esset, quaesiui.

Tum comperi duas species ellebori esse discerniculo coloris 4
insignes candidi et nigri; eos autem colores non in semine
ellebori neque in uirgultis, sed in radice dinosci; candido
stomachum et uentrem superiorem uomitionibus purgari;
nigro aluum, quae inferior uocatur, dilui; utriusque esse
hanc uim, ut humores noxios, in quibus causae morborum
sunt, extrahant. Esse autem periculum, ne inter causas 5
morborum omni corporum uia patefacta ea quoque ipsa,
in quibus causa uiuendi est, ⟨amittantur⟩, amissoque omni
naturalis alimoniae fundamento homo exhaustus intereat.

Set elleborum sumi posse tutissime in insula Anticyra 6
Plinius Secundus in libris *naturalis historiae* scripsit. Prop-
terea Livium Drusum, qui tribunus plebi fuit, cum morbum,
qui comitialis dicitur, pateretur, Anticyram nauigasse et in
ea insula elleborum bibisse ait atque ita morbo liberatum.

1 416 R.² 2 469 R.² 26 *n.h.* 25. 52

---

1 amittitur $F^2\gamma$: admittitur $F^1\delta$ 2 benefici *Bentley*: beneficii ω belle *Syrus*: uelle ω: cito X^2 *Macr.* 12 Id $F\gamma$: idque δ 13 legissem $F\gamma$: legisset δ 21 autem *rell.*: *om.* *Q* 23 ⟨amittantur⟩ *add.* *Vahlen*: ⟨exinaniantur⟩ ς

7 Praeterea scriptum legimus Gallos in uenatibus tinguere
elleboro sagittas, quod his ictae exanimatae ferae teneriores
ad epulas fiant; sed propter ellebori contagium uulnera ex
sagittis facta circumcidere latius dicuntur.

XVI

Anates Ponticas uim habere uenenis digerendis potentem; atque inibi de Mitridati regis in id genus medicamentis sollertia.

1 Anates Ponticas dicitur edundis uulgo uenenis uictitare.
2 Scriptum etiam a Lenaeo, Cn. Pompei liberto, Mitridatem
illum Ponti regem medicinae rei et remediorum id genus
sollertem fuisse solitumque earum sanguinem miscere medi-
camentis, quae digerendis uenenis ualent, eumque sangui-
3 nem uel potentissimum esse in ea confectione; ipsum autem
regem adsiduo talium medelarum usu a clandestinis epu-
4 larum insidiis cauisse, quin et scientem quoque ultro et
ostentandi gratia uenenum rapidum et uelox saepenumero
5 hausisse, atque id tamen sine noxa fuisse. Quamobrem
postea, cum proelio uictus in ultima regni refugisset et mori
decreuisset, uenena uiolentissima festinandae necis causa
6 frustra expertus suo se ipse gladio transegit. Huius regis
antidotus celebratissima est, quae 'Mitridatios' uocatur.

XVII

Mitridatem, Ponti regem, duarum et uiginti gentium linguis locutum; Quintumque Ennium tria corda habere sese dixisse, quod tris linguas percalluisset, Graecam, Oscam, Latinam.

1 Quintus Ennius tria corda habere sese dicebat, quod loqui
2 Graece et Osce et Latine sciret. Mitridates autem, Ponti

1 Praeterea *Fγ*: propterea δ 2 ictae *ω*: ictae ⟨et⟩ *Hertz* 6 digerendis *ed. Ascens. 1536*: degendis *Γδ*: detegendis $γQ^2$ 7 medicamentis FN^1: medicamenti $OXΠN^2$: medicamentum δ 15 insidiis ... ostentandi *Fγ*: insidiis tentandi (temptandi *Z*) (*rell. om.*) δ 17 noxa fuisse *Fγ*: nox adfuisse δ 23 duarum ϛ: duobus *Π*: quinque *rell.*

atque Bithyniae rex inclutus, qui a Cn. Pompeio bello superatus est, duarum et uiginti gentium, quas sub dicione habuit, linguas percalluit earumque omnium gentium uiris haut umquam per interpretem conlocutus est, sed ut quemque ab eo appellari usus fuit, proinde lingua et oratione ipsius non minus scite, quam si gentilis eius esset, locutus est.

XVIII

Quod M. Varro C. Sallustium, historiae scriptorem, deprehensum ab Annio Milone in adulterio scribit et loris caesum pecuniaque data dimissum.

M. Varro, in litteris atque uita fide homo multa et grauis, in libro, quem scripsit *Pius aut de pace*, C. Sallustium scriptorem seriae illius et seuerae orationis, in cuius historia notiones censorias fieri atque exerceri uidemus, in adulterio deprehensum ab Annio Milone loris bene caesum dicit et, cum dedisset pecuniam, dimissum.

XIX

Quid Epictetus philosophus dicere solitus sit hominibus nequam et inpuris disciplinas philosophiae studiose tractantibus; et quae duo uerba obseruanda praeceperit omnium rerum longe salubria.

Fauorinum ego audiui dicere Epictetum philosophum **1**
dixisse plerosque istos, qui philosophari uiderentur, philo-
sophos esse huiuscemodi ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν,
id significat 'factis procul, uerbis tenus'. Iam illud est vehe- **2**
mentius, quod Arrianus solitum eum dictitare in libris, quos
de *dissertationibus* eius composuit, scriptum reliquit. 'Nam **3**
cum' inquit 'animaduerterat hominem pudore amisso, inpor-
tuna industria, corruptis moribus, audacem, confidentem,

11 p. 256 Riese   21 Ep. *diss.* fr. 10 Schenkl

2 duarum ς: quinque *ω*   11 M. *Fγ*: *om.* *δ*   uita *Fγ*: uite *δ*   12 scripsit *ω*: inscripsit *Burmann*   20 salubria *ω*: saluberrima *Vogel*   23 huiuscemodi *Fγ*Q^2: huiusmodi *Z*: eiuscomedia Q^1

linguam ceteraque omnia praeterquam animum procurantem, istiusmodi' inquit 'hominem cum uiderat studia quoque et disciplinas philosophiae contrectare et physica adire et meditari dialectica multaque id genus theoremata aucupari sciscitarique, inclamabat deum atque hominum fidem ac plerumque inter clamandum his eum uerbis increpabat: Ἄνθρωπε, ποῦ βάλλεις; σκέψαι, εἰ κακάθαρται τὸ ἀγγεῖον· ἂν γὰρ εἰς τὴν οἴησιν αὐτὰ βάλλῃς, ἀπώλετο· ἢν σαπῇ,
4 οὖρον ἢ ὄξος γένοιτο ἢ εἴ τι τούτων χεῖρον.' Nil profecto his
uerbis grauius, nil uerius, quibus declarabat maximus philosophorum litteras atque doctrinas philosophiae, cum in hominem falsum atque degenerem tamquam in uas spurcum atque pollutum influxissent, uerti, mutari, corrumpi et, quod ipse κυνικώτερον ait, urinam fieri aut si quid est urina spurcius.

5 Praeterea idem ille Epictetus, quod ex eodem Fauorino
audiuimus, solitus dicere est duo esse uitia multo omnium grauissima ac taeterrima intolerantiam et incontinentiam, cum aut iniurias, quae sunt ferendae, non toleramus neque ferimus, aut a quibus rebus uoluptatibusque nos tenere
6 debemus, non tenemus. 'Itaque' inquit 'si quis haec duo
uerba cordi habeat eaque sibi imperando atque obseruando curet, is erit pleraque inpeccabilis uitamque uiuet tranquillissimam. Verba duo haec dicebat: ἀνέχου et ἀπέχου.

XX

Verba sumpta ex *Symposio* Platonis numeris coagmentisque uerborum scite modulateque apta exercendi gratia in Latinam orationem uersa.

1 *Symposium* Platonis apud philosophum Taurum legeba-
2 tur. Verba illa Pausaniae inter conuiuas amorem uice sua

1 linguam ω: lingua F^2 animum *Fγ*: animam δ 2 inquit *Fγ*: *om.* δ 5 aucupari *scripsi, cf. Suet. Aug. 86*: suspicari (-rique δ) ω: auspicari *Eussner* 8 βάλλῃς (-EC *Z*) ω: βάλῃς *Usener* ἢν ς: HC *Z*: H *FON*: N *Π* 9 γένοιτο (TEN- *Π*: -OYTO *Z*) ω: ἐγένετο *Usener* 14 ait δ: *om. Fγ* 23 duo haec (hae X^1) *rell.*: haec duo *Q* et *Z*: KAI *Fγ* 26 apta *Lion*: apteque ω: apteque <composita> *Beloe*

laudantis, ea uerba ita prorsum amauimus, ut meminisse
etiam studuerimus. Sunt adeo, quae meminimus, uerba 3
haec: *Πᾶσα γὰρ πρᾶξις ὧδε ἔχει· αὐτὴ ἐφ' αὑτῆς πραττομένη
οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρά· οἷον ⟨ὃ⟩ νῦν ἡμεῖς ποιοῦμεν, ἢ πίνειν ἢ
ᾄδειν ἢ διαλέγεσθαι. Οὐκ ἔστι τούτων αὐτὸ ⟨καθ' αὑτὸ⟩ καλὸν
οὐδέν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει, ὡς ἂν πραχθῇ, τοιοῦτον ἀπέβη· καλῶς
μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ ὀρθῶς καλὸν γίγνεται, μὴ ὀρθῶς δὲ
αἰσχρόν· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐρᾶν, καὶ ὁ Ἔρως οὐ πᾶς ἐστιν καλὸς
οὐδὲ ἄξιος ἐγκωμιάζεσθαι, ἀλλ' ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν.*

Haec uerba ubi lecta sunt, atque ibi Taurus mihi 'heus' 4
inquit 'tu, rhetorisce,'—sic enim me in principio recens in
diatribam acceptum appellitabat existimans eloquentiae
unius extundendae gratia Athenas uenisse—'uidesne' inquit
'*ἐνθύμημα* crebrum et coruscum et conuexum breuibusque et
rotundis numeris cum quadam aequabili circumactione de-
uinctum? habesne nobis dicere in libris rhetorum uestrorum 5
tam apte tamque modulate compositam orationem? sed
hos' inquit 'tamen numeros censeo uideas *ὁδοῦ πάρεργον*.
Ad ipsa enim Platonis penetralia ipsarumque rerum pondera 6
et dignitates pergendum est, non ad uocularum eius amoeni-
tatem nec ad uerborum uenustates deuersitandum.'

Haec admonitio Tauri de orationis Platonicae modulis 7
non modo non repressit, sed instrinxit etiam nos ad elegan-
tiam Graecae orationis uerbis Latinis adfectandam; atque 8
uti quaedam animalium parua et uilia ad imitandum sunt,
quas res cumque audierint uiderintue, petulantia, proinde
nos ea, quae in Platonis oratione demiramur, non aemulari
quidem, sed lineas umbrasque facere ausi sumus. Velut
ipsum hoc est, quod ex isdem illis uerbis eius effinximus:

9 *symp.* 180 e

---

1 prorsum *ed. Beroald. 1503*: rursum *ω* 4 ⟨ὃ⟩ *Plato*: *om. ω* 5 *ᾄδειν Plato*: ΛΑ(Λ)ΕΙΝ *FON*: ΛΑΛΙΝ *Π*: *om. Z* ⟨*κάθ' αὑτὸ*⟩ *Plato*: *om. ω* 10 Haec *Fγ*: *om. δ* 19 ipsa *Fγ*: *om. δ* 23 instrinxit *FO*¹*ΠNQ*: instinxit *O*²*X*: instruxit *Z* 26 petulantia *Fγ*: putantia *δ* 27 aemulari *Fγ*: emulamur *δ* 29 isdem (hisdem *F*) illis *Fδ*: illis (h)isdem *γ*

9 'Omne' inquit 'omnino factum sic sese habet: neque turpe est, quantum in eo est, neque honestum; uelut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cantare, disserere. Nihil namque horum ipsum ex sese honestum est; quali cum fieret modo factum est, tale exstitit: si recte honesteque factum est, tum honestum fit; sin parum recte, turpe fit. Sic amare, sic amor non honestus omnis neque omnis laude dignus, sed qui facit, nos ut honeste amemus.'

XXI

Quibus temporibus post Romam conditam Graeci Romanique inlustres uiri floruerint ante secundum bellum Carthaginiensium.

1 Vt conspectum quendam aetatum antiquissimarum, item uirorum inlustrium, qui in his aetatibus nati fuissent, haberemus, ne in sermonibus forte inconspectum aliquid super aetate atque uita clarorum hominum temere diceremus, sicuti sophista ille *ἀπαίδευτος*, qui publice nuper disserens Carneaden philosophum a rege Alexandro, Philippi filio, pecunia donatum et Panaetium Stoicum cum superiore Africano uixisse dixit, ut ab istiusmodi, inquam, temporum aetatumque erroribus caueremus, excerpebamus ex libris, qui chronici appellantur, quibus temporibus floruissent Graeci simul atque Romani uiri, qui uel ingenio uel imperio nobiles insignesque post conditam Romam fuissent ante secundum bellum Carthaginiensium, easque nunc excerptiones nostras uariis diuersisque in locis factas cursim digessimus. Neque enim id nobis negotium fuit, ut acri atque subtili cura excellentium in utraque gente hominum *συγχρονισμούς* componeremus, sed ut *noctes* istae quadamtenus his quoque historiae flosculis leuiter iniectis aspergerentur.
2 Satis autem uisum est in hoc conmentario de temporibus paucorum hominum dicere, ex quorum aetatibus de pluribus

4 quali cum *F*: qualecum *γ*: qualis cum *Q*: qualicumque *Z* 15 clarorum *FOΠN*: clamorum *X*: clariorum *Z*: elarerum *Q* 20 excerpebamus *ς*: exercebamus (et ex- *Q*) *ω*

quoque, quos non nominaremus, haut difficilis coniectura
fieri posset.

Incipiemus igitur a Solone claro, quoniam de Homero et 3
Hesiodo inter omnes fere scriptores constitit aetatem eos
egisse uel isdem fere temporibus uel Homerum aliquanto
antiquiorem, utrumque tamen ante Romam conditam uixisse
Siluiis Albae regnantibus annis post bellum Troianum, ut
Cassius in primo *annalium* de Homero atque Hesiodo scri-
ptum reliquit, plus centum atque sexaginta, ante Romam
autem conditam, ut Cornelius Nepos in primo *chronicorum*
de Homero dixit, annis circiter centum et sexaginta.

Solonem ergo accepimus, unum ex illo nobili numero 4
sapientium, leges scripsisse Atheniensium Tarquinio Prisco
Romae regnante anno regni eius tricesimo tertio. Seruio 5
autem Tullio regnante Pisistratus Athenis tyrannus fuit
Solone ante in exilium uoluntarium profecto, quoniam id ei
praedicenti non creditum est. Postea Pythagoras Samius in 6
Italiam uenit Tarquini filio regnum optinente, cui cognomen-
tum Superbus fuit, isdemque temporibus occisus est Athenis 7
ab Harmodio et Aristogitone Hipparchus, Pisistrati filius,
Hippiae tyranni frater. Archilochum autem Nepos Cornelius 8
tradit Tullo Hostilio Romae regnante iam tunc fuisse poema-
tis clarum et nobilem.

Ducentesimo deinde et sexagesimo anno post Romam 9
conditam aut non longe amplius uictos esse ab Atheniensi-
bus Persas memoriae traditum est pugnam illam inclutam
Marathoniam Militiade duce, qui post eam uictoriam damna-
tus a populo Atheniensi in uinculis publicis mortem obit.

8 Cas. Hem. fr. 8 Peter 10 Nep. fr. 4 Malc.[3] 21 Nep. fr. 7 Malc.[3]

---

1 difficilis *rell.*: difficilius *Q* 8 Cassius *X man. rec.*: sassius $OX^{2}\Pi NQ^{2}Z$: sasius *F*: iassius X^{1}: sallius Q^{1} 9 plus *ω*: plus ⟨minus⟩ *Rohde* 10 chronicorum *Fγ*: chonicoro *Z*: cronico *Q* 11 dixit *Fγ*: dicit *δ* 14 tricesimo tertio *ω*: XXIII *dubitanter Leuze, quem u. ad tot. cap.* Seruio *ς*: seruilio (-li X^{1}) *ω* 22 Tullo *N*: tullio *rell.* 26 pugnam *ω*: ⟨pugnatamque⟩ pugnam *Alanus* 28 obit. (-iit X^{2}) Tum *γ*: obitum *Fδ*

10 Tum Aeschylus Athenis tragoediarum poeta celebris fuit.
11 Romae autem istis ferme temporibus tribunos et aediles tum primum per seditionem sibi plebes creauit, ac non diu post Cn. Marcius Coriolanus exagitatus uexatusque a tribunis plebi ad Vulscos, qui tum hostes erant, a rep. desciuit bellumque populo Romano fecit.

12 Post deinde paucis annis Xerxes rex ab Atheniensibus et pleraque Graecia Themistocle duce nauali proelio, quod ad
13 Salamina factum est, uictus fugatusque est; atque inde anno fere quarto ⟨T.⟩ Menenio Agrippa M. Horatio Puluillo consulibus bello Veiente apud fluuium Cremeram Fabii sex et trecenti patricii cum familiis suis uniuersi ab hostibus circumuenti perierunt.

14 Iuxta ea tempora Empedocles Agrigentinus in philo-
15 sophiae naturalis studio floruit. Romae autem per eas tempestates decemuiros legibus scribundis creatos constitit tabulasque ab his primo decem conscriptas, mox alias duas additas.

16 Bellum deinde in terra Graecia maximum Peloponnensiacum, quod Thucydides memoriae mandauit, coeptum est circa annum fere post conditam Romam trecentesimum
17 uicesimum tertium. Qua tempestate Olus Postumius Tubertus dictator Romae fuit, qui filium suum, quod contra suum dictum in hostem pugnauerat, securi necauit. Hostes tum
18 populi Romani fuerunt Fidenates atque Aequi. Inter haec tempora nobiles celebresque erant Sophocles ac deinde Euripides tragici poetae et Hippocrates medicus et philosophus Democritus, quibus Socrates Atheniensis natu quidem posterior fuit, sed quibusdam temporibus isdem uixerunt.

19 Iam deinde tribunis militaribus consulari imperio

5 plebi *FOXΠ*: plebis *Nδ* a rep. *Fγ*: ab δ 9 atque *Fγ*: *om.* δ 10 ⟨T.⟩ *add. Pighius* 11 Veiente *FNδ*: ueienti *ΠQ*²: vegente *OX* Fabii sex *Q*: fab hiis ex *Z*: ab his ex *Fγ* 16 scribundis creatos *Fγ*: scripsit discreatos δ constitit (-tuit *X*) *Fγ*: constituti δ 22 Postumius *ΠN*¹: postumus *rell.* 25 fuerunt *Madvig*: fuerant ω atque Aequi *Hertz*: itaque qui ω: itemque Aequi *Havet* Inter haec tempora *Fγ*: In hoc (hec *Z*) tempore δ

rempublicam Romae regentibus ad annum fere conditae
urbis trecentesimum quadragesimum septimum triginta illi
tyranni praepositi sunt a Lacedaemoniis Atheniensibus, et
in Sicilia Dionysius superior tyrannidem tenuit, paucisque
annis post Socrates Athenis capitis damnatus est et in car-
cere ueneno necatus. Ea fere tempestate Romae M. Furius **20**
Camillus dictator fuit et Veios cepit; ac post non longo **21**
tempore bellum Senonicum fuit, cum Galli Romam praeter **22**
Capitolium ceperunt.

Neque multo postea Eudoxus astrologus in terra Graecia **23**
nobilitatus est, Lacedaemoniique ab Atheniensibus apud
Corinthum superati duce Phormione, et M. Manlius Romae, **24**
qui Gallos in obsidione Capitolii obrepentis per ardua de-
pulerat, conuictus est consilium de regno occupando inisse
damnatusque capitis saxo Tarpeio, ut M. Varro ait, prae-
ceps datus, ut Cornelius autem Nepos scriptum reliquit,
uerberando necatus est; eoque ipso anno, qui erat post re- **25**
ciperatam urbem septimus, Aristotelem philosophum natum
esse memoriae mandatum est.

Aliquot deinde annis post bellum Senonicum Thebani **26**
Lacedaemonios duce Epaminonda apud Leuctra supera-
uerunt, ac breui post tempore in urbe Roma lege Licinii **27**
Stolonis consules creari etiam ex plebe coepti, cum antea ius
non esset nisi ex patriciis gentibus fieri consulem.

Circa annum deinde urbis conditae quadringentesimum **28**
Philippus, Amyntae filius, Alexandri pater, regnum Mace-
doniae adeptus est, inque eo tempore Alexander natus est,
paucisque inde annis post Plato philosophus ad Dionysium **29**
Siciliae tyrannum posteriorem profectus est; post deinde ali- **30**
quanto tempore Philippus apud Chaeroneam proelio magno
Athenienses uicit. Tum Demosthenes orator ex eo proelio **31**

15 Varr. *annal.* fr. 2 Peter   16 Nep. fr. 8 Malc.[3]

---

6 Ea *rell.*: set ea *Q*: Et ea *Hertz*   8 cum δ: tum *Fγ*
12 Manlius $O^{1}\Pi N^{2}$: manilius *rell.*   15 saxo (-xto N^{1}) *Fγ*: e saxo
$Q^{2}Z$: ex auso Q^{1} 31 uicit $X^{2}N$: uincit *rell.*

salutem fuga quaesiuit, cumque id ei, quod fugerat, probrose obiceretur, uersu illo notissimo elusit:

'ἀνὴρ' inquit 'ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.'

32 Postea Philippus ex insidiis occiditur; et Alexander regnum
adeptus ad subigendos Persas in Asiam atque in Ori-
33 entem transgressus est. Alter autem Alexander, cui cognomentum Molosso fuit, in Italiam uenit bellum populo Romano facturus—iam enim fama uirtutis felicitatisque Romanae apud exteras gentes enitescere inceptabat—, sed priusquam bellum faceret, uita decessit. Eum Molossum, cum in Italiam transiret, dixisse accepimus se quidem ad Romanos ire quasi in andronitin, Macedonem isse ad Persas
34 quasi in gynaeconitin. Postea Macedo Alexander pleraque parte orientali subacta, cum annos undecim regnauisset,
35 obiit mortis diem. Neque ita longe post Aristoteles philosophus et post aliquanto Demosthenes uita functi sunt,
36 isdemque ferme tempestatibus populus Romanus graui ac diutino Samnitium bello conflictatus est, consulesque Tiberius Veturius et Spurius Postumius in locis iniquis apud Caudium a Samnitibus circumuallati ac sub iugum missi turpi foedere facto discesserunt ob eamque causam populi iussu Samnitibus per fetiales dediti recepti non sunt.
37 Post annum deinde urbis conditae quadringentesimum fere et septuagesimum bellum cum rege Pyrro sumptum est.
38 Ea tempestate Epicurus Atheniensis et Zeno Citiensis philo-
39 sophi celebres erant, eodemque tempore C. Fabricius Luscinus et Q. Aemilius Papus censores Romae fuerunt et P. Cornelium Rufinum, qui bis consul et dictator fuerat, senatu

3 Menand. *monost.* 56 Jaekel

---

4 et *rell.*: ad *Z* 8 uirtutis felicitatisque *Hertz*: uirtutisque felicitatis F^1: uirtutis atque felicitatis F^2: uirtusque felicitatis γ: uirtutesque δ 9 inceptabat $F^2O^2X^2NQ$: incaptabat $F^1O^1X^1\Pi^2Z$: captabat Π^1 10 faceret *F*γ: facerent δ 12 isse ad *F*γ: ad δ 15 ita *rell.*: haut *Q* 20 subiugum *F*γ: subiugi *Z*: sub iugo *Q* 28 qui bis *FOΠN*: quibus *X*δ

mouerunt, causamque isti notae subscripserunt, quod eum comperissent argenti facti cenae gratia decem pondo libras habere.

Anno deinde post Romam conditam quadringentesimo **40** ferme et nonagesimo consulibus Appio Claudio, cui cognomentum Caudex fuit, Appii illius Caeci fratre, et Marco Fuluio Flacco bellum aduersum Poenos primum coeptum est, neque diu post Callimachus, poeta Cyrenensis, Alexan- **41** driae apud Ptolomaeum regem celebratus est.

Annis deinde postea paulo pluribus quam uiginti pace **42** cum Poenis facta consulibus ⟨C.⟩ Claudio Centhone, Appii Caeci filio, et M. Sempronio Tuditano primus omnium L. Liuius poeta fabulas docere Romae coepit post Sophoclis et Euripidis mortem annis plus fere centum et sexaginta, post Menandri annis circiter quinquaginta duobus. Claudium et **43** Tuditanum consules secuntur Q. Valerius et C. Mamilius, quibus natum esse Q. Ennium poetam M. Varro in primo *de poetis* libro scripsit eumque, cum septimum et sexagesimum annum ageret, duodecimum *annalem* scripsisse idque ipsum Ennium in eodem libro dicere.

Anno deinde post Romam conditam quingentesimo unde- **44** uicesimo Sp. Caruilius Ruga primus Romae de amicorum sententia diuortium cum uxore fecit, quod sterila esset iurassetque apud censores uxorem se liberum quaerundorum causa habere, eodemque anno Cn. Naeuius poeta **45** fabulas apud populum dedit, quem M. Varro in libro *de poetis* primo stipendia fecisse ait bello Poenico primo idque ipsum Naeuium dicere in eo carmine, quod de eodem bello

17 Varr. fr. 61 Fun. 19 Enn. p. 67 Vahlen[2] 26 Varr. fr. 56 Fun. 28 Naeu. *bell. Pun.* fr. 44 Strzelecki

1 causamque *Fγ*: causam δ 11 ⟨C.⟩ *add. Hosius* 16 Mamilius *Columna*: manilius *FONδ*: manlius *Π*: manibus *X* 19 ageret *Fγ*: haberet δ duodecimum ω: XXII *X*[1]: duodeuicesimum *Merula*: XVII *L. Müller* 23 sterila *rell.*: sterilis *Q* 25 Cn. *Carrio*: C. *Fγ*: ·g· *Q*: centum *Z* 26 dedit ω: ⟨primum⟩ dedit *Teuffel* libro ς: libris ω

scripsit. Porcius autem Licinus serius poeticam Romae coepisse dicit in his uersibus:

> Poenico bello secundo Musa pinnato gradu
> intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

46 Ac deinde annis fere post quindecim bellum aduersum
47 Poenos sumptum est, atque non nimium longe ⟨post⟩ M.
Cato orator in ciuitate et Plautus poeta in scaena floruerunt;
48 isdemque temporibus Diogenes Stoicus et Carneades Aca-
demicus et Critolaus Peripateticus ab Atheniensibus ad
senatum populi Romani negotii publici gratia legati sunt.
49 Neque magno interuallo postea Q. Ennius et iuxta Caecilius
et Terentius et subinde et Pacuuius et Pacuuio iam sene
Accius clariorque tunc in poematis eorum obtrectandis
Lucilius fuit.
50 Sed progressi longius sumus, cum finem proposuerimus
adnotatiunculis istis bellum Poenorum secundum.

3 Porc. Lic. fr. 1 Morel

---

1 Porcius *Carrio*: porcium (portum *X*) *ω* Licinus *Torrentius*: licinium *ω* serius *Carrio*: seruius *ω* 4 se *ed. Ald. 1515*: sese *ω* in Romuli *Fγ*: id moli (inoli *Q*) δ 6 ⟨post⟩ *add. Hosius* 12 subinde et *ω*: subinde ⟨Afranius⟩ et *Heusde*: subinde *Alfonsi*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER OCTAVVS DECIMVS

I

Disputationes a philosopho Stoico et contra a Peripatetico arbitro Fauorino factae; quaesitumque inter eos, quantum in perficienda uita beata uirtus ualeret quantumque esset in his, quae dicuntur 'extranea'.

FAMILIARES Fauorini erant duo quidam non incelebres 1
in urbe Roma philosophi. Eorum fuit unus Peripateticae
disciplinae sectator, alter Stoicae. His quondam ego acriter 2
atque contente pro suis utrimque decretis propugnantibus,
cum essemus una omnes Ostiae cum Fauorino, interfui.
Ambulabamus autem in litore, cum iam aduesperasceret, 3
aestate anni noua.

Atque ibi Stoicus censebat et uitam beatam hominum uir- 4
tute animi sola et miseriam summam malitia sola posse
effici, etiamsi cetera bona omnia, quae corporalia et externa
appellarentur, uirtuti deessent, malitiae adessent. Ille contra 5
Peripateticus miseram quidem uitam uitiis animi et malitia
sola fieri concedebat, sed ad conplendos omnes uitae beatae
numeros uirtutem solam nequaquam satis esse existimabat,
quoniam et corporis integritas sanitasque et honestus modus
formae et pecunia familiaris et bona existimatio ceteraque
omnia corporis et fortunae bona necessaria uiderentur per-
ficiendae uitae beatae.

2 arbitro *F*γ*Q^2*: arbitrio δ 3 quantum *F*γ: quando δ in perficienda *F*γ*Z*: superficienda *Q*: super perficienda *Hertz* 12 noua *Salmasius*: noui ω 13 hominum *F*γ: homini δ 14 miseriam *FON*δ: miseriem *XΠ* 21 formae et pecunia ω: fortunae et pecuniae ⟨reique⟩ *Madvig*

6 Reclamabat hoc in loco Stoicus et, tamquam duas ille res
diuersas poneret, mirabatur, quod, cum essent malitia et
uirtus duo contraria, uita misera et beata quoque aeque
7 contraria, non seruaret in utrisque uim et naturam contrarii
et ad miseriam quidem uitae conficiendam satis ualere
malitiam solam putaret, ad praestandam uero uitam beatam
8 non satis solam esse uirtutem diceret. Atque id maxime
dissidere neque conuenire dicebat, quod, qui profiteretur
uitam nullo pacto beatam effici posse, si uirtus sola abesset,
idem contra negaret beatam fieri uitam, cum sola uirtus
adesset, et quem daret haberetque uirtuti absenti honorem,
eundem petenti atque praesenti adimeret.
9 Tum Peripateticus perquam hercle festiue 'rogo te' in-
quit 'cum bona uenia respondeas, an existimes esse uini
10 amphoram, cum abest ab ea unus congius?' 'Minime' inquit
11 'uini amphora dici potest, ex qua abest congius.' Hoc ubi
accepit Peripateticus 'unus igitur' inquit 'congius amphoram
facere dici debebit, quoniam, cum deest ille unus, non
fit uini amphora et, cum accessit, fit amphora. Quod si id
dicere absurdum est uno congio solo fieri amphoram, itidem
absurdum est una sola uirtute uitam fieri beatam dicere,
quoniam, cum uirtus abest, beata esse uita numquam
potest.'
12 Tum Fauorinus aspiciens Peripateticum 'est quidem'
inquit 'argutiola haec, qua de congio uini usus es, exposita
in libris; sed, ut scis, captio magis lepida quam probum aut
13 simile argumentum uideri debet. Congius enim, cum deest,
efficit quidem, ne sit iustae mensurae amphora; sed cum
accedit et additur, non ille unus facit amphoram, sed
14 supplet. Virtus autem, ut isti dicunt, non accessio neque
supplementum, sed sola ipsa uitae beatae instar est et
propterea beatam uitam sola una, cum adest, facit.'

6 uitam beatam *rell.*: beatam uitam *Q* 12 petenti ω: suppetenti *Vogel* 15 congius *F*δ: congius hoc ubi accepit peripateticus (stoicus $O^2X^2ΠN^2$) γ 17 igitur *rell.*: *om.* *Π* inquit *Π*: *om. rell.* 18 debebit *F*γ: debere δ 19 uini amphora (amporam *X*) *F*γ: amphora uini δ 27 simile ω, *u. Kronenberg C.Q. 1908. 310*

Haec atque alia quaedam minuta magis et nodosa tam- 15
quam apud arbitrum Fauorinum in suam uterque senten-
tiam conferebant. Sed cum iam prima fax noctis et densiores 16
esse tenebrae coepissent, prosecuti Fauorinum in domum,
ad quam deuertebat, discessimus.

II

Cuiusmodi quaestionum certationibus Saturnalicia ludicra Athenis agitare soliti simus; atque inibi inspersa quaedam sophismatia et aenigmata oblectatoria.

Saturnalia Athenis agitabamus hilare prorsum ac modeste, 1
non, ut dicitur, remittentes animum—nam 'remittere' in-
quit Musonius 'animum quasi amittere est'—, sed demul-
centes eum paulum atque laxantes iucundis honestisque
sermonum inlectationibus. Conueniebamus autem ad ean- 2
dem cenam conplusculi, qui Romani in Graeciam ueneramus
quique easdem auditiones eosdemque doctores colebamus.
Tum qui et cenulam ordine suo curabat, praemium sol- 3
uendae quaestionis ponebat librum ueteris scriptoris uel
Graecum uel Latinum et coronam e lauro plexam totidem-
que res quaerebat, quot homines istic eramus; cumque eas
omnis exposuerat, rem locumque dicendi sors dabat. Quaes- 4
tio igitur soluta corona et praemio donabatur; non soluta
autem tramittebatur ad eum, qui sortito successerat, idque
in orbem uice pari seruabatur. Si nemo dissoluebat, corona 5
quaestionis eius deo, cuius id festum erat, dicabatur. Quaere- 6
bantur autem res huiuscemodi: aut sententia poetae ueteris
lepide obscura, non anxie, aut historiae antiquioris requisitio
aut decreti cuiuspiam ex philosophia perperam inuulgati
purgatio aut captionis sophisticae solutio aut inopinati

11 sqq. cf. Macr. *Sat.* I. 5. 12 12 Mus. fr. 52 Hense

2 uterque *Fγ*: uta δ 8 simus *Hertz*: sumus ω sophismatia *FZ*: sophismata γ*Q* 21 exposuerat ω: posuerat *F. Skutsch* 24 corona *F*δ: *om.* γ 28 philosophia *Fγ*: philosophie δ

rariorisque uerbi indagatio aut tempus item in uerbo perspicuo obscurissimum.

7 Itaque nuper quaesita esse memini numero septem, quorum prima fuit enarratio horum uersuum, qui sunt in *saturis* Quinti Ennii uno multifariam uerbo concinniter inplicati. Quorum exemplum hoc est:

> nam qui lepide postulat alterum frustrari,
> quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse;
> nam qui sese frustrari quem frustra sentit,
> qui frustratur is frustrast, si non ille est frustra.

8 Secunda quaestio fuit, quonam modo audiri atque accipi
deberet, quod Plato in ciuitate, quam in libris suis condidit,
κοινὰς τὰς γυναῖκας id est communes esse mulieres, censuit et
praemia uiris fortibus summisque bellatoribus posuit sauiati-
9 ones puerorum et puellarum. Tertio in loco hoc quaesitum
est, in quibus uerbis captionum istarum fraus esset et quo
pacto distingui resoluique possent: 'quod non perdidisti,
habes; cornua non perdidisti: habes igitur cornua'; item
altera captio: 'quod ego sum, id tu non es; ⟨homo ego sum:⟩
10 homo igitur tu non es'. Quaesitum ibidem, quae esset huius
quoque sophismatis resolutio: 'cum mentior et mentiri me
11 dico, mentior an uerum dico?' Postea quaestio istaec fuit,
quam ob causam patricii Megalensibus mutitare soliti sint,
12 plebes Cerealibus. Secundum ea hoc quaesitum est, uerbum
'uerant', quod significat 'uera dicunt', quisnam poetarum
13 ueterum dixerit. Sexta quaestio fuit, 'asphodelum' cuius-
modi herba sit, quod Hesiodus in isto uersu posuerit:

7 Enn. *sat.* u. 59 Vahlen^2 12 Plat. *reip.* 457 c, etc.

---

8 quem *rell.*: quam *Z* 9 sese *ω*: se *Vahlen olim* frustra sentit *Π*: frustras (frustas *FO*) sentit (senti *X*) *F*^{2}*OXN*: frustrassent id (it *F*) *F*^{1}*δ* 10 is *ω*: *del. Vahlen olim* non ille *ω*: ille non *L. Müller* 14 fortibus summisque *Fγ*: fortissimisque *Q*: fortis summis *Z*: fortissimis summisque *Hertz* 19 ⟨homo ego sum⟩ *suppl. Hertz* (*cf. 18. 13. 8*): sed *Q*^{1}: sed sum *Q*^{2}: *om. rell.* 20 ibidem *Kronenberg*: ibi est *ω* 22 istaec *ς*: ista *Π*: ista haec *rell.* 23 mutitare *ed. Beroald. 1503*: motitare (met- *X*) *ω*

νήπιοι, οὐδὲ ἴσασιν, ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός,
οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ,

et quid item Hesiodus se dicere sentiat, cum dimidium plus esse toto dicit. Postrema quaestionum omnium haec fuit: **14**
'scripserim', 'legerim', 'uenerim' cuius temporis uerba sint, praeteriti an futuri an utriusque.

Haec ubi ordine, quo dixi, proposita atque singulis sorte **15**
ductis disputata explanataque sunt, libris coronisque omnes donati sumus nisi ob unam quaestionem, quae fuit de uerbo
'uerant'. Nemo enim tum commeminerat dictum esse a **16**
Q. Ennio id uerbum in tertio decimo *annalium* in isto uersu:

satin uates uerant aetate in agunda?

Corona igitur huius quaestionis deo feriarum istarum Saturno datast.

III

Quid Aeschines rhetor in oratione, qua Timarchum de inpudicitia accusauit, Lacedaemonios statuisse dixerit super sententia probatissima, quam inprobatissimus homo dixisset.

Aeschines, uel acerrimus prudentissimusque oratorum, **1**
qui apud contiones Atheniensium floruerunt, in oratione illa saeua criminosaque et uirulenta, qua Timarchum de inpudicitia grauiter insigniterque accusauit, nobile et inlustre consilium Lacedaemoniis dedisse dicit uirum indidem ciuitatis eiusdem principem uirtute atque aetate magna praeditum.

'Populus' inquit 'Lacedaemonius de summa republica **2**
sua, quidnam esset utile et honestum, deliberabat. Tum ex- **3**
surgit sententiae dicendae gratia homo quispiam turpitudine pristinae uitae defamatissimus, sed lingua tunc atque

1 Hes. *opp.* 40 12 *ann.* u. 380 Vahlen[2] 26 *in Timarch.* 180

---

7 quo dixi *Fγ*: quo (quod *Z*) fuit δ 13 istarum $FOX\Pi^1Q$: starum Π^2NZ 22 accusauit *Fγ*: accusabit *Z*: accusabat *Q* 29 defamatissimus (-isimus *X*) $F^1\gamma$: diffamatissimus (difam- F^2) $F^2\delta$

4 facundia nimium quanto praestabilis. Consilium, quod dabat quodque oportere fieri suadebat, acceptum ab uniuersis et conplacitum est, futurumque erat ex eius sententia populi
5 decretum. Ibi unus ex illo principum ordine, quos Lacedaemonii aetatis dignitatisque maiestate tamquam arbitros et magistros disciplinae publicae uerebantur, commoto irritatoque animo exsilit et "quaenam," inquit "Lacedaemonii, ratio aut quae tandem spes erit urbem hanc et hanc rempublicam saluam inexpugnabilemque esse diutius posse, si huiuscemodi anteactae uitae hominibus consiliariis utemur? quod si proba istaec et honesta sententia est, quaeso uos, non sinamus eandem dehonestari turpissimi auctoris
6 contagio." Atque ubi hoc dixit, elegit uirum fortitudine atque iustitia praeter alios praestantem, sed inopi lingua et infacundum, iussitque eum consensu petituque omnium eandem illam sententiam diserti uiri, cuimodi posset uerbis, dicere, ut nulla prioris mentione habita scitum atque decretum populi ex eius unius nomine fieret, qui id ipsum
7 denuo dixerat. Atque ita, ut suaserat prudentissimus senex,
8 factum est. Sic bona sententia mansit, turpis auctor mutatus est.'

IV

Quod Sulpicius Apollinaris praedicantem quendam a sese uno Sallustii historias intellegi inlusit quaestione proposita, quid uerba ista apud Sallustium significarent: 'incertum, stolidior an uanior'.

1 Cum iam adulescentuli Romae praetextam et puerilem togam mutassemus magistrosque tunc nobis nosmet ipsi exploratiores quaereremus, in Sandaliario forte apud librarios fuimus, cum ibi in multorum hominum coetu Apollinaris Sulpicius, uir in memoria nostra praeter alios doctus, iactatorem quempiam et uenditatorem Sallustianae lectionis

7 irritatoque *Fδ*: iratoque *γ* 13 elegit *TY*: eligit *ω* 16 posset *Fγ*: possit *δ* 18 qui id *Gronov*: quod *ω* 27 nobis nosmet *Fδ*: nobismet *γ*

inrisit inlusitque genere illo facetissimae dissimulationis,
qua Socrates ad sophistas utebatur. Nam cum ille se unum **2**
et unicum lectorem esse enarratoremque Sallustii diceret
neque primam tantum cutem ac speciem sententiarum, sed
sanguinem quoque ipsum ac medullam uerborum eius eruere
atque introspicere penitus praedicaret, tum Apollinaris am-
plecti uenerarique se doctrinas illius dicens 'per,' inquit
'magister optume, exoptatus mihi nunc uenis cum sanguine
et medulla Sallustii uerborum. Hesterno enim die quaere- **3**
batur ex me, quidnam uerba haec eius in quarto *historiarum*
libro de Cn. Lentulo scripta significent, de quo incertum
fuisse ait, stolidiorne esset an uanior', eaque ipsa uerba, uti **4**
sunt a Sallustio scripta, dixit: 'At Cn. Lentulus patriciae
gentis, collega eius, cui cognomentum Clodiano fuit, per-
incertum stolidior an uanior, legem de pecunia, quam Sulla
emptoribus bonorum remiserat, exigenda promulgauit.'
Quaesitum ergo ex se Apollinaris neque id se dissoluere **5**
potuisse adseuerabat, quid esset 'uanior' et quid 'stolidior',
quoniam Sallustius sic ea separasse atque opposuisse inter se
uideretur, tamquam diuersa ac dissimilia nec eiusdem utra-
que uitii forent, ac propterea petebat, uti se doceret signi-
ficationes utriusque uocis et origines. Tum ille rictu oris **6**
labearumque ductu contemni a se ostendens et rem, de qua
quaereretur, et hominem ipsum, qui quaereret: 'priscorum'
inquit 'et remotorum ego uerborum medullas et sanguinem,
sicuti dixi, perspicere et elicere soleo, non istorum, quae
proculcata uulgo et protrita sunt. Ipso illo quippe Cn.
Lentulo stolidior est et uanior, qui ignorat eiusdem stultitiae
esse uanitatem et stoliditatem.' Sed ubi hoc dixit, media **7**
ipsa sermonum reliquit et abire coepit. Nos deinde eum **8**
tenebamus urgebamusque, et cumprimis Apollinaris, ut de

13 *hist.* 4 fr. 1 Maur.

---

3 enarratoremque ς: narratoremque ω 11 de *prius* ς: a *Q*: *om. rell.* 12 stolidiorne γ: stolidiorque *F*δ 12 eaque . . . 15 an uanior *hic om., post* hominem *u. 24 exhibent* δ 13 At *F*γ: *om.* δ 14 Clodiano *F*γ: claudiano δ 26 elicere *F*γ: eligere δ 31 urgebamusque *F*γ: surgebamusque δ

uocabulorum istorum uel differentia uel, si ei ita uideretur,
similitudine plenius apertiusque dissereret et, ut ne sibi
9 inuideret discere uolenti, orabat. Atque ille se iam plane
inludi ratus negotium sibi esse causatur et digreditur.
10 Nos autem postea ex Apollinari didicimus 'uanos' proprie
dici, non ut uulgus diceret, desipientis aut hebetes aut in-
eptos, sed, ut ueterum doctissimi dixissent, mendaces et in-
fidos et leuia inaniaque pro grauibus et ueris astutissime
componentes; 'stolidos' autem uocari non tam stultos et
excordes quam taetros et molestos et inlepidos, quos Graeci
11 *μοχθηρούς* et *φορτικούς* dicerent. *Ἔτυμα* quoque harum uocum
et origines scriptas esse dicebat in libris Nigidianis.

Quas requisitas ego et repertas cum primarum significationum exemplis, ut commentariis harum *noctium* inferrem, notaui et intulisse iam me aliquo in loco commentationibus istis existimo.

V

Quod Q. Ennius in septimo *annali* 'quadrupes eques' ac non 'quadrupes ecus', ut legunt multi, scriptum reliquit.

1 Cum Antonio Iuliano rhetore, uiro hercle bono et facundiae
florentis, complures adulescentuli familiares eius Puteolis
aestiuarum feriarum ludum et iocum in litteris amoenioribus
2 et in uoluptatibus pudicis honestisque agitabamus. Atque ibi
tunc Iuliano nuntiatur *ἀναγνώστην* quendam, non indoctum
hominem, uoce admodum scita et canora Enii *annales*
3 legere ad populum in theatro. 'Eamus' inquit 'auditum
nescio quem istum Ennianistam': hoc enim se ille nomine
appellari uolebat.

12 Nig. fr. 45 Swoboda   15 *noct. Att.* 8. 14

1 istorum *rell.*: *om. Q*   2 dissereret $F^2\gamma Q^2$: disserere F^1Q^1Z 10 taetros $F\gamma$: stautros Q: castros Z: austeros *Hertz*   11 et Z: KAI *rell.*   12 et origines ω: *del. Nettleship*   13 Quas requisitas ego et repertas *Rutgersius*: quos requisitos ego (ergo X: ego req- Π) et repertos ω 19 ecus FON: equs X^1: equos Π: equus $X^2\delta$ (*sic uariant codd. passim*)   22 feriarum $F\delta$: *om.* γ

Quem cum iam inter ingentes clamores legentem in- 4
uenissemus—legebat autem librum ex *annalibus* Ennii
septimum—, hos eum primum uersus perperam pronunti-
antem audiuimus:

denique ui magna quadrupes ecus atque elephanti
proiciunt sese,

neque multis postea uersibus additis celebrantibus eum
laudantibusque omnibus discessit.
Tum Iulianus egrediens e theatro 'quid uobis' inquit 'de 5
hoc anagnosta et de quadrupede eco uidetur? sic enim pro-
fecto legit:

denique ui magna quadrupes ecus atque elephanti
proiciunt sese.

Ecquid putatis, si magistrum praelectoremque habuisset 6
alicuius aeris, "quadrupes ecus" dicturum fuisse ac non
"quadrupes eques", quod ab Ennio ita scriptum relictumque
esse nemo unus litterarum ueterum diligens dubitauit?'
Cumque aliquot eorum, qui aderant, 'quadrupes ecus' apud 7
suum quisque grammaticum legisse se dicerent et miraren-
tur, quidnam esset 'quadrupes eques', 'uellem uos,' inquit
'optimi iuuenes, tam accurate Q. Ennium legisse, quam P.
Vergilius legerat, qui hunc eius uersum secutus in *georgicis*
suis "equitem" pro "eco" posuit his in uersibus:

frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
impositi dorso atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos.

In quo loco "equitem", si quis modo non inscite inepteque
argutior sit, nihil potest accipi aliud nisi "ecum"; pleraque 8
enim ueterum aetas et hominem equo insidentem et equum,

1 sqq. cf. Non. 106. 26; Macr. *Sat.* 6. 9. 8 5 *ann.* u. 232 Vahlen^2 24 *georg.* 3. 115

14 Ecquid ς: etquid ω praelectoremque $F\gamma$: prolectoremque δ 20 esset $F^2\gamma$: essent $F^1\delta$ 23 uersibus *rell.*: uerbis *Q* 25 atque $FX^2\delta$: *om.* γ

9 qui insideretur, "equitem" dixerunt. Propterea "equitare"
etiam, quod uerbum e uocabulo "equitis" inclinatum est, et
homo eco utens et ecus sub homine gradiens dicebatur.
10 Lucilius adeo, uir adprime linguae Latinae sciens, "ecum
equitare" dicit his uersibus:

quis hunc currere ecum nos atque equitare uidemus,
his equitat curritque: oculis equitare uidemus;
ergo oculis equitat.

11 Sed enim contentus' inquit 'ego his non fui et, ut non tur-
bidae fidei nec ambiguae, sed ut purae liquentisque esset,
"ecus"ne an "eques" scriptum Ennius reliquisset, librum
summae atque reuerendae uetustatis, quem fere constabat
Lampadionis manu emendatum, studio pretioque multo
unius uersus inspiciendi gratia conduxi et "eques", non
"ecus", scriptum in eo uersu inueni.'
12 Hoc tum nobis Iulianus et multa alia erudite simul et
adfabiliter dixit. Sed eadem ipsa post etiam in peruulgatis
commentariis scripta offendimus.

VI

Quod Aelius Melissus in libro, cui titulum fecit *de loquendi proprietate*, quem, cum ederet, cornum esse Copiae dicebat, rem scripsit neque dictu neque auditu dignam, cum differre 'matronam' et 'matrem familias' existimauit differentia longe uanissima.

1 Aelius Melissus in nostra memoria fuit Romae summi
quidem loci inter grammaticos id temporis; sed maiore in
2 litteris erat iactantia et σοφιστείᾳ quam opera. Is praeter
alia, quae scripsit compluria, librum composuit, ut tum
3 uidebatur, cum est editus, doctrinae inclutae. Ei libro

6 u. 1284 Marx

1 qui *ω*: quo Π^1: cui *F. Skutsch* 2 etiam quod *Fγ*: et quod iam *δ* 5 equitare *OXN*: equitari *FΠδ* 6 hunc *X Macr. Non.*: hinc *rell.* 12 reuerendae *rell.*: uerecunde *Z* 16 erudite F^2*OXN*: eludit(a)e F^1*ΠZ*: lucide *Q* 25 grammaticos id *Falster*: grammaticos et *Fγ*: grammaticos (-co *Z*) sed *δ* 26 erat (erit *X*) iactantia (hact- X^1) *Fγ*: erit (erat Q^2) sententia *δ* 28 Ei *ς*: eo *ω*

titulus est ingentis cuiusdam inlecebrae ad legendum; scri-
ptus quippe est *de loquendi proprietate.* Quis adeo existimet
loqui se recte atque proprie posse, nisi illas Melissi propri-
etates perdidicerit?
Ex eo libro uerba haec sunt: ' "Matrona" est, quae semel 4
peperit, quae saepius, "mater familias"; sicuti sus, quae
semel peperit, "porcetra", quae saepius, "scrofa".' Vtrum 5
autem hoc de matrona ac de matrefamilias Melissus ex-
cogitauerit ipse et coniectauerit, an scriptum ab alio quo
legerit, hariolis profecto est opus. Nam de 'porcetra' habet 6
sane auctorem Pomponium in atellania, quae hoc eodem
uocabulo inscripta est; sed matronam non esse appellatam, 7
nisi quae semel peperit, neque matrem familias, nisi quae
saepius, nullis ueterum scriptorum auctoritatibus confirmari
potest. Enimuero illud impendio probabilius est, quod 8
idonei uocum antiquarum enarratores tradiderunt, matro-
nam dictam esse proprie, quae in matrimonium cum uiro
conuenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiamsi liberi
nondum nati forent, dictamque ita esse a matris nomine,
non adepto iam, sed cum spe et omine mox adipiscendi,
unde ipsum quoque 'matrimonium' dicitur, matrem autem 9
familias appellatam esse eam solam, quae in mariti manu
mancipioque aut in eius, in cuius maritus, manu mancipio-
que esset, quoniam non in matrimonium tantum, sed in
familiam quoque mariti et in sui heredis locum uenisset.

5 sqq. cf. Non. 442. 1

3 se recte *Fγ*: secrete δ 5 haec *F*δ: *om.* γ 5 Matrona... 6 sus *post* coniectauerit *u.* 9 *exhibent* δ 14 nullis T^1: nullus $T^2 Y \Pi$: nullius *rell.* 20 adipiscendi *J. Gronov*: adipiscendo $F^2 \Pi N \delta$: apiscendo $F^1 O X$ 23 manu F^2: manum ω

VII

Quem in modum Fauorinus tractauerit intempestiuum quendam de uerborum ambiguitatibus quaerentem; atque ibi, quot significationes capiat 'contio'.

1 Domitio, homini docto celebrique in urbe Roma gram-
matico, cui cognomentum 'Insano' factum est, quoniam
2 erat natura intractabilior et morosior, ei Domitio Fauorinus
noster cum forte apud fanum Carmentis obuiam uenisset
atque ego cum Fauorino essem, 'quaeso' inquit 'te, magi-
ster, dicas mihi, num erraui, quod, cum uellem *δημηγορίας*
Latine dicere, "contiones" dixi? dubito quippe et requiro,
an ueterum eorum, qui electius locuti sunt, pro uerbis et
3 oratione dixerit quis "contionem".' Tum Domitius uoce at-
que uultu atrociore 'nulla' inquit 'prorsus bonae salutis
spes reliqua est, cum uos quoque, philosophorum inlustris-
simi, nihil iam aliud quam uerba auctoritatesque uerborum
cordi habetis. Mittam autem librum tibi, in quo id reperias,
quod quaeris. Ego enim grammaticus uitae iam atque
morum disciplinas quaero, uos philosophi mera estis, ut M.
Cato ait, "mortualia"; glossaria namque colligitis et lexidia,
res taetras et inanes et friuolas tamquam mulierum uoces
praeficarum. Atque utinam' inquit 'muti omnes homines
essemus! minus improbitas instrumenti haberet.'
4 Cumque digressi essemus, 'non tempestiue' inquit Fauori-
nus 'hunc hominem accessimus. Videtur enim mihi *ἐπι-
σημαίνεσθαι*. Scitote' inquit 'tamen intemperiem istam, quae
μελαγχολία dicitur, non paruis nec abiectis ingeniis accidere,
ἀλλὰ εἶναι σχεδόν τι τὸ πάθος τοῦτο ἡρωικόν et ueritates

20 Cat. fr. inc. 19 Jordan

---

2 Fauorinus . . . quendam *ω*: Fauorinum tr. intempestiuus quidam *Gronov*: ⟨Domitius⟩ Fauorinum tr. intempestiue quaedam *Boot* 17 habetis *FN*[1]*δ*: habeatis *OXΠN*[2] 20 mortualia *Scriverius*: mortuaria *ω* glossaria *Z*: glosaria *rell.* namque *Dousa*: nam qui *ω* colligitis *Carrio*: collegitis *X*: collegisti *rell.* 25 *ἐπισημαίνεσθαι uel sim. ω*: *ἐπισήμως μαίνεσθαι Hertz, sed u. C.Q. 1960. 180*

plerumque fortiter dicere, sed respectum non habere *μήτε καιροῦ μήτε μέτρον*. Vel ipsum hoc quale existimatis, quod nunc de philosophis dixit? nonne, si id Antisthenes aut Diogenes dixisset, dignum memoria uisum esset?'

Misit autem paulo post Fauorino librum, quem pro- 5
miserat—Verri, opinor, Flacci erat—, in quo scripta ad hoc genus quaestionis pertinentia haec fuerunt: 'senatum' dici et pro loco et pro hominibus, 'ciuitatem' et pro loco et oppido et pro iure quoque omnium et pro hominum multitudine, 'tribus' quoque et 'decurias' dici et pro loco et pro iure et pro hominibus, 'contionem' autem tria significare:
locum suggestumque, unde uerba fierent, sicut M. Tullius in 6
oratione, quae inscripta est *contra contionem Q. Metelli*: 7
'escendi' inquit 'in contionem, concursus est populi factus';
item significare coetum populi adsistentis, sicuti idem M. 8
Tullius in *oratore* ait: 'Contiones saepe exclamare uidi, cum apte uerba cecidissent. Etenim exspectant aures, ut uerbis conligetur sententia'; item orationem ipsam, quae ad populum diceretur.

Exempla in eo libro scripta non erant. Sed nos postea Fauorino desideranti harum omnium significationum monumenta et apud Ciceronem, sicut supra scripsi, et apud ele-
gantissimos ueterum reperta exhibuimus; id autem quod 9
potissimum expetebat, 'contionem' esse dictam pro uerbis et oratione, docui titulo Tulliani libri, qui a M. Cicerone inscriptus est *contra contionem Q. Metelli*, quo nihil profecto significatur aliud, quam ipsa, quae a Metello dicta est, oratio.

7 Verr. Flacc. fr. 31 Fun. 14 fr. 4 Orelli[2] 16 *orat.* 168

---

5 post *Xδ*: *om. FOΠN* 6 opinor δ: in (·N· *X*: ut *Π*: ni *N*) opinor *Fγ* 9 omnium ω: ciuium *Otho*: Quiritium *F. Skutsch* 10 et pro iure ω: *del. Eussner* (*aut* item *pro* autem *scr.*) 15 item . . . adsistentis *huc transposuit Madvig*: *post* sententia *u. 18 exhibent* ω 16 oratore ς: oratione (eratione *Q*) ω 21 desideranti *Fγ*: desiderante δ 25 docui ς: docuit ω

VIII

Ὁμοιοτέλευτα et *ὁμοιόπτωτα* atque alia id genus, quae ornamenta orationis putantur, inepta esse et puerilia Lucilii quoque uersibus declarari.

1 *Ὁμοιοτέλευτα* et *ἰσοκατάληκτα* et *πάρισα* et *ὁμοιόπτωτα* ceteraque huiusmodi scitamenta, quae isti apirocali, qui se Isocratios uideri uolunt, in conlocandis uerbis immodice faciunt et rancide, quam sint insubida et inertia et puerilia, facetissime hercle significat in quinto *saturarum* Lucilius.
2 Nam ubi est cum amico conquestus, quod ad se aegrotum non uiseret, haec ibidem addit festiuiter:

quo me habeam pacto, tametsi non quaeris, docebo,
quando in eo numero mansi, quo in maxima non est
pars hominum, ***
ut periisse uelis, quem uisere nolueris, cum
debueris. hoc 'nolueris' et 'debueris' te
si minus delectat, quod *ἄτεχνον* et Eisocratium est
*ληρῶδες*que simul totum ac *συμμειρακιῶδες*,
non operam perdo, si tu hic.

IX

Quid significet apud M. Catonem uerbum 'insecenda'; quodque 'insecenda' potius legendum sit quam, quod plerique existimant, 'insequenda'.

1 In libro uetere, in quo erat oratio M. Catonis *de Ptolomaeo contra Thermum*, sic scriptum fuit: 'Sed si omnia dolo fecit, omnia auaritiae atque pecuniae causa fecit, eiusmodi scelera

12 u. 181 Marx 25 fr. 177 Malc.[2]

2 et *Z*: ΚΑΙ (ΚΛΑΤ *X*) *rell.* 5 et *ter Z*: ΚΑΙ *rell.* 15 perisse ς: perisse ω 17 Eisocratium est *Fγ*: eis socratium (socraticum *Z*) est δ 18 *ληρῶδες Scaliger*: ΟΧΛΗΡΩΔΕϹ *uel sim.* ω: *σκληρῶδες Studemund* *συμμειρακιῶδες Carrio*: si miratio des *Q*: synmiratiodes *uel sim. rell*: sub*μειρακιῶδες M. L. West in Semonibus* 19 si tu hic *FNQ*: situ (sicuti *Π*) hic *OXΠZ* 24 In . . . 552, 11 sequo β: *om.* ω

nefaria, quae neque fando neque legendo audiuimus, sup-
plicium pro factis dare oportet.' ***

'Insecenda' quid esset, quaeri coeptum. Tum ex his, qui 2
aderant, alter litterator fuit, alter litteras sciens, id est alter
docens, doctus alter. Hi duo inter sese dissentiebant. Et 3
grammaticus quidem contendebat ⟨'insequenda' scriben-
dum esse⟩: ' "insequenda" enim scribi' inquit '⟨oportuit⟩,
non "insecenda", quoniam "insequens" significat' ***, tra-
ditumque esse "inseque" quasi "perge dicere" et "insequere",
itaque ab Ennio scriptum in his uersibus:

> inseque, Musa, manu Romanorum induperator
> quod quisque in bello gessit cum rege Philippo.'

Alter autem ille eruditior nihil mendum, sed recte atque 4
integre scriptum esse perseuerabat et Velio Longo, non
homini indocto, fidem esse habendam, qui in commentario,
quod fecisset *de usu antiquae lectionis*, scripserit non
'inseque' apud Ennium legendum, sed 'insece'; ideoque
a ueteribus, quas 'narrationes' dicimus, 'insectiones' esse
appellatas; Varronem quoque uersum hunc Plauti de
Menaechmis:

> nihilo minus esse uidetur sectius quam somnia,

sic enarrasse: 'nihilo magis narranda esse, quam si ea essent
somnia.' Haec illi inter se certabant.

Ego arbitror et a M. Catone 'insecenda' et a Q. Ennio 5
'insece' scriptum sine 'u' littera. Offendi enim in bibliotheca
Patrensi librum uerae uetustatis Liuii Andronici, qui

11 *ann.* u. 326 Vahlen[2]   21 *Men.* u. 1047

---

1 nefaria *β*: insecenda *Scioppius*: nefaria ⟨atque insecenda fecit⟩ *F. Skutsch*   fando *Scioppius*: fanda *β*: insecendo *Popma*   legendo *Popma*: legenda *β*   2 *lac. stat. Canter*   4 alter docens *Canter*: alterum docens *β*   6 ⟨ins. scr. esse⟩ *add. Hertz*   7 ⟨oportuit⟩ *add. Hertz*: ⟨debet⟩ *Carrio*   8 *lac. stat. Hertz*   22 enarrasse *Canter*: enarras *β*   25 insece *Canter*: inscite *β*   26 uerae *β*: mirae *Canter*: reuerendae *uel* uerecundae *Reichmann, TLL s.u. 'inseco' 1853, 58*   Liuii *Canter*: librum *β*

inscriptus est Ὀδύσσεια, in quo erat uersus primus cum hoc uerbo sine 'u' littera:

uirum mihi, Camena, insece uersutum,

factus ex illo Homeri uersu:

⟨ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον.⟩

6 Illic igitur aetatis et fidei magnae libro credo. Nam, quod
in uersu Plautino est: 'sectius quam somnia', nihil in alteras
7 partes argumenti habet. Etiamsi ueteres autem non 'in-
seque', sed 'insece' dixerunt, credo, quia erat lenius leuius-
8 que, tamen eiusdem sententiae uerbum uidetur. Nam et
'sequo' et 'sequor' et item 'secta' et 'sectio' consuetudine
loquendi differunt; sed qui penitus inspexerit, origo et
ratio utriusque una est.

9 Doctores quoque et interpretes uocum Graecarum:

ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα,

et

ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι,

dictum putant, quod Latine 'inseque' dicitur; namque in
10 altero ν geminum, in altero σ esse tralatum dicunt. Sed
etiam ipsum illud ἔπη, quod significat uerba aut uersus, non
aliunde esse dictum tradunt quam ἀπὸ τοῦ ἕπεσθαι καὶ τοῦ
11 εἰπεῖν. Eadem ergo ratione antiqui nostri narrationes ser-
monesque 'insectiones' appellitauerunt.

3 Liu. fr. 1 Morel 5 *Od.* 1. 1 17 *Il.* 2. 484, etc.

---

5 ⟨ἄν. . . . πολ.⟩ *add. Carrio* 8 partes *Hertz*: plus β 11 sectio δ: secutio *Fγ* 16 et *Z*: KAI *rell.* 19 ν *H. Lindenbrogius*: N ω σ *Wowerius*: c *F*: g γ: *om.* δ 20 non *F²X²*: nos ω 23 insectiones *Fγ*: insecutiones δ

X

Errare istos, qui in exploranda febri uenarum pulsus pertemptari putant, non arteriarum.

In Herodis C. V. uillam, quae est in agro Attico loco, qui 1
appellatur Cephisiae, aquis et lucis, nemoribus frequentem,
aestu anni medio concesseram. Ibi aluo mihi cita et acce- 2
dente febri rapida decubueram. Eo Caluenus Taurus philo- 3
sophus et alii quidam sectatores eius cum Athenis uisendi
mei gratia uenissent, medicus, qui tum in his locis repertus
adsidebat mihi, narrare Tauro coeperat, quid incommodi
paterer et quibus modulis quibusque interuallis accederet
febris decederetque. Tum in eo sermone, cum iam me sin- 4
ceriore corpusculo factum diceret: 'potes' inquit Tauro 'tu
quoque id ipsum comprehendere, *ἐὰν ἅψῃ αὐτοῦ τῆς φλεβός*',
quod nostris uerbis profecto ita dicitur: 'si attigeris uenam
illius'.

Hanc loquendi imperitiam, quod uenam pro arteria dixis- 5
set, cum in eo docti homines, qui cum Tauro erant, tamquam
in minime utili medico offendissent atque id murmure et
uultu ostenderent, tum ibi Taurus, ut mos eius fuit, satis
leniter: 'certi' inquit 'sumus, uir bone, non ignorare te, quid
"uena" appelletur et quid "arteria", quod uenae quidem
suapte ui inmobiles sint et sanguinis tantum demittendi
gratia explorentur, arteriae autem motu atque pulsu suo
habitum et modum febrium demonstrent; sed, ut uideo, 6
peruulgate magis quam inscite locutus es: non enim te
solum, sed alios quoque itidem errantis audiui uenam pro
arteria dicere. Fac igitur, ut experiamur elegantiorem esse te 7
in medendo quam in dicendo, et cum dis bene uolentibus
opera tua sistas hunc nobis sanum atque ualidum quam
citissime.'

5 et lucis (educis *Q*) *ω*: et lucis ⟨et⟩ ς: et *Hertz*: lucidis et *Damsté* 6 aluo O^2N: albo *rell.* 7 Caluenus *sic* (*uel* Caluinus) *appellatur* SIG^3 *2. 868* (*Καλβήνῳ*): caluisius (calusius *Π*) *ω* 23 ui ς: ut *ω* demittendi ς: ademittendi $F^1O\Pi^1N$: admittendi $X\Pi^2\delta$: ademendi F^2 27 solum *Fγ*: sole *δ* 30 opera tua *γ*: operam aut *Fδ*

8 Hoc ego postea cum in medico reprehensum esse meminis-
sem, existimaui non medico soli, sed omnibus quoque
hominibus liberis liberaliterque institutis turpe esse ne ea
quidem cognouisse ad notitiam corporis nostri pertinentia,
quae non altius occultiusque remota sunt et quae natura
nobis tuendae ualitudinis causa et in promptu esse et in
propatulo uoluerit; ac propterea, quantum habui temporis
subsiciui, medicinae quoque disciplinae libros attigi, quos
arbitrabar esse idoneos ad docendum, et ex his cum alia
pleraque ab isto humanitatis usu non aliena, tum de uenis
quoque et arteriis didicisse uideor ad hunc ferme modum:
9 Vena est conceptaculum sanguinis, quod *ἀγγεῖον* medici
uocant, mixti confusique cum spiritu naturali, in quo plus
sanguinis est, minus spiritus; arteria est conceptaculum
spiritus naturalis mixti confusique cum sanguine, in quo
10 plus spiritus est, minus sanguinis; *σφυγμός* autem est in-
tentio motus et remissio in corde et in arteria naturalis, non
11 arbitraria. Medicis autem ueteribus oratione Graeca ita
definitus est: *Σφυγμός ἐστιν διαστολή τε καὶ συστολὴ ἀπρο-
αίρετος ἀρτηρίας καὶ καρδίας.*

XI

Verba ex carminibus Furi Antiatis inscite a Caesellio Vindice reprehensa; uersusque ipsi, in quibus ea uerba sunt, subscripti.

1 Non hercle idem sentio cum Caesellio Vindice, gramma-
2 tico, ut mea opinio est, hautquaquam inerudito. Verum hoc
tamen petulanter insciteque, quod Furium, ueterem poe-
tam, dedecorasse linguam Latinam scripsit huiuscemodi
uocum fictionibus, quae mihi quidem neque abhorrere a
poetica facultate uisae sunt neque dictu profatuque ipso

5 natura $F\gamma$: nature δ 12 *ἀγγεῖον* ς: ANTEION ω 18 arbitraria δ: arbitrari (-rii O^2X). A $F^1\gamma$: arbitraria a F^2 19 *ἀπροαίρετος* *Stephanus*: ΑΠΟΔΙΑΙΡΕΤΟC (-ΕCΤΟC Π) $F\gamma$: ΑΠΟΔΙΑλΙΠΕΟΟC Z 20 *ἀρτηρίας* ς: ΑΡΤΗΡΙΑ (-ΕΡΙΑ Π^1Z) ω 26 Furium (farium X^1) $F^2\gamma$: furtum $F^1\delta$

taetrae aut insuaues esse, sicuti sunt quaedam alia ab inlustribus poetis ficta dure et rancide.

Quae reprehendit autem Caesellius Furiana, haec sunt: 3
quod terram in lutum uersam 'lutescere' dixerit et tenebras in noctis modum factas 'noctescere' et pristinas reciperare uires 'uirescere', et, quod uentus mare caerulum ⟨cum⟩ crispicans nitefacit, 'purpurat' dixerit, et opulentum fieri 'opulescere'.

Versus autem ipsos ex poematis Furianis, in quibus haec 4
uerba sunt, subdidi:

sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit.
omnia noctescunt tenebris caliginis atrae.
increscunt animi, uirescit uolnere uirtus.
sicut fulca leuis uolitat super aequora classis,
spiritus Eurorum uiridis cum purpurat undas.
quo magis in patriis possint opulescere campis.

XII

Morem istum ueteribus nostris fuisse uerba patiendi mutare ac uertere in agendi modum.

Id quoque habitum est in oratione facienda elegantiae 1
genus, ut pro uerbis habentibus patiendi figuram agentia ponerent ac deinde haec uice inter sese mutua uerterent.
Iuuentius in comoedia: 2

pallium inquit † flocci ut splendeat.

11 uu. 1–6 Morel 11 sqq. cf. Non. 133. 23 12 cf. Non. 145. 9 13 cf. Non. 188. 5 16 cf. Non. 148. 15 24 Iuu. u. 5 Ribbeck[2]

---

6 ⟨cum⟩ *add. Dziatzko*: ⟨si⟩ *ante* mare *Hosius* 9 haec uerba *Fγ*: uerba haec δ 12 tenebris *Fγ*: tenebras δ 13 uirescit *Non.*: uirescunt ω uolnere *Fγ*: uolucre *Q*: uoluere *Z* uirtus *rell.*: uires uirtus *O*[2]: uires · uires uirtus *X* 14 sicut fulca leuis *Pontanus*: sicut fulica (folica *X*) leuis ω: sic fulica leuius *Beloe* 16 magis *Fγ*: magis si sint δ 23 Iuuentius *Rutgersius*: terentius *N*: iuuentus (inu- *Q*) *rell.* 24 flocci *N*δ: ·s· flocci *FOXΠ* splendeat *F*[2]*N*: splendean *rell.*

Nonne hoc inpendio uenustius gratiusque est quam si
3 diceret 'maculetur'? Plautus etiam non dissimiliter:

quid est?—hoc rugat pallium, amictus non sum cummode.

4 Itidem Plautus 'pulueret' dicit, quod non puluere impleat, set ipsum pulueris plenum sit:

exi tu, Daue, age, sparge; mundum esse hoc uestibulum uolo.
Venus uentura est nostra, non hoc pulueret.

5 In *Asinaria* quoque 'contemples' dicit pro 'contempleris':

meum caput contemples, si quidem e re consultas tua.

6 Cn. Gellius in *annalibus*: 'Postquam tempestas sedauit,
7 Atherbal taurum immolauit.' M. Cato in *originibus*: 'Eodem conuenae conplures ex agro accessitauere. Eo res eorum
8 auxit.' Varro libris, quos ad Marcellum *de lingua Latina* fecit: 'in priore uerbo graues prosodiae, quae fuerunt, manent, reliquae mutant'; '⟨mutant⟩' inquit elegantissime
9 pro 'mutantur'. Potest etiam id quoque ab eodem Varrone in septimo *diuinarum* similiter dictum uideri: 'Inter duas filias regum quid mutet, inter Antigonam et Tulliam, est
10 animaduertere.' Verba autem patiendi pro agentibus in omnibus ferme ueterum scriptis reperiuntur. Ex quibus sunt pauca ista, quae nunc meminimus: 'muneror te' pro 'munero' et 'significor' pro 'significo' et 'sacrificor' pro 'sacrifico' et 'adsentior' pro 'adsentio' et 'faeneror' pro 'faenero' et

3 fr. u. 145 Lindsay 6 fr. u. 146 Lindsay 10 *asin.* u. 538 11 Gell. fr. 30 Peter 12 Cat. *orig.* fr. 20 Peter 15 *l.l.* fr. 85 Goetz et Schoell 18 fr. 1 p. cxlv Merkel

---

3 est hoc *Fγ*: hoc est (esse *Z*) δ 4 impleat *Fγ*: impleas δ 8 nostra Q^2: uestra ω 10 meum *Plaut.*: mecum ω 11 Gellius *Meursius*: uellius (*ex* duellius *Z*) ω 13 conuenae *FONZ*: conuene ut *X*: couenit *Π*: conuenere *Q* 14 libris *F*δ: in libris γ 16 ⟨mutant⟩ *add. Carrio* 20 animaduertere (-uerte *Z*) δ: enim aduertere (aduenere *X*) *Fγ* autem *Fγ*: *om.* δ 21 ferme *Fγ*: fermemodum δ

'pigneror' pro 'pignero' et alia istiusmodi pleraque, quae, proinde ut in legendo fuerint obuia, notabuntur.

XIII

Quali talione Diogenes philosophus usus sit pertemptatus a dialectico quodam sophismatio inpudenti.

Saturnalibus Athenis alea quadam festiua et honesta 1
lusitabamus huiuscemodi: Vbi conueneramus conplusculi 2
eiusdem studii homines ad lauandi tempus, captiones, quae
sophismata appellantur, mente agitabamus easque quasi
talos aut tesserulas in medium uice sua quisque iaciebamus.
Captionis solutae aut parum intellectae praemium poenaue 3
erat nummus unus sestertius. Hoc aere conlecto quasi 4
manuario cenula curabatur omnibus, qui eum lusum lusera-
mus. Erant autem captiones ad hoc fere exemplum, tametsi 5
Latina oratione non satis scite ac paene etiam inlepide
exponuntur: 'quod nix est, hoc grando non est; nix autem
alba est: grando igitur alba non est'. Item aliud non dis-
simile: 'quod homo est, non est hoc equus; homo autem
animal est: equus igitur animal non est'. Dicere ergo debe- 6
bat, qui ad sophisma diluendum ac refellendum ritu alea-
torio uocatus erat, in qua parte quoque in uerbo captio
foret, quid dari concedique non oporteret; nisi dixerat,
nummo singulo multabatur. Ea multa cenam iuuabat.

Libet autem dicere, quam facete Diogenes sophisma id 7
genus, quod supra dixi, a quodam dialectico ex Platonis
diatriba per contumeliam propositum remuneratus sit. Nam 8
cum ita rogasset dialecticus: 'quod ego sum, id tu non es?'
et Diogenes adnuisset atque ille addidisset: 'homo autem
ego sum', cum id quoque adsensus esset et contra dialecticus

22 cf. Non. 171. 22

1 quae *Fδ*: *om.* *γ* 2 fuerint *FOΠN*: fuerunt *Xδ* 13 luseramus *rell.*: luxerant *Q*[1]: luserant *Q*[2] 19 debebat *rell.*: dicebat *Q*[1]: decebat *Q*[2] 29 et *γ*: *om.* *Fδ*

ita conclusisset: 'homo igitur tu non es', 'hoc quidem', inquit Diogenes, 'falsum est, et si uerum id fieri uis, a me incipe'.

XIV

Quid sit numerus 'hemiolios', quid 'epitritos'; et quod uocabula ista non facile nostri ausi sunt uertere in linguam Latinam.

1 Figurae quaedam numerorum, quas Graeci certis nomini-
2 bus appellant, uocabula in lingua Latina non habent. Sed qui de numeris Latine scripserunt, Graeca ipsa dixerunt, fingere autem nostra, quoniam id absurde futurum erat,
3 noluerunt. Quale enim fieri nomen posset 'hemiolio' numero
4 aut 'epitrito'? Est autem hemiolios, qui numerum aliquem totum in sese habet dimidiumque eius, ut tres ad duo,
5 quindecim ad decem, triginta ad uiginti; epitritos est, qui habet totum aliquem numerum et eiusdem partem tertiam, ut quattuor ad tres, duodecim ad nouem, quadraginta ad
6 triginta. Haec autem notare meminisseque non esse ab re uisum est, quoniam, uocabula ista numerorum nisi intelleguntur, rationes quaedam subtilissimae in libris philosophorum scriptae percipi non queunt.

XV

Quod M. Varro in herois uersibus obseruauerit rem nimis anxiae et curiosae obseruationis.

1 In longis uersibus, qui hexametri uocantur, item in senariis, animaduerterunt metrici primos duos pedes, item extremos duo, habere singulos posse integras partes orationis, medios haut umquam posse, sed constare eos semper
2 ex uerbis aut diuisis aut mixtis atque confusis. M. etiam

2 id *rell.*: *om.* *Q* 6 sunt *rell.*: sint *F* uertere *Fγ*: non uertere *Z*: conuetere *Q*[1]: conuertere *Q*[2] 17 ab *rell.*: abs *Q* 25 metrici *Fγ*: medici δ 26 duo *rell.*: duos *ΠQ*

Varro in libris *disciplinarum* scripsit obseruasse sese in uersu hexametro, quod omnimodo quintus semipes uerbum finiret et quod priores quinque semipedes aeque magnam uim haberent in efficiendo uersu atque alii posteriores septem, idque ipsum ratione quadam geometrica fieri disserit.

1 fr. 116 Goetz et Schoell

---

1 sese *Fδ*: se *γ* 5 geometrica *FONδ*: diometrica *X*¹*Π*: giometrica *X*²

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARVM LIBER NONVS DECIMVS

I

*   *   *   *   *   *

1 NAVIGABAMUS a Cassiopa Brundisium mare Ionium uio-
2 lentum et uastum et iactabundum. Nox deinde, quae diem
primum secuta est, in ea fere tota uentus a latere saeuiens
3 nauem undis compleuerat. Tum postea complorantibus
nostris omnibus atque in sentina satis agentibus dies quidem
tandem inluxit. Sed nihil de periculo neque de saeuitia uenti
remissum; quin turbines etiam crebriores et caelum atrum
et fumigantes globi et figurae quaedam nubium metuendae,
quos typhonas uocabant, inpendere inminereque ac depres-
surae nauem uidebantur.
4 In eadem fuit philosophus in disciplina Stoica celebratus,
quem ego Athenis cognoueram non parua uirum auctoritate
5 satisque attente discipulos iuuenes continentem. Eum tunc
in tantis periculis inque illo tumultu caeli marisque require-
bam oculis scire cupiens, quonam statu animi et an interri-
6 tus intrepidusque esset. Atque ibi hominem conspicimus
pauidum et exterritum ploratus quidem nullos sicuti ceteri
omnes nec ullas eiusmodi uoces cientem, sed coloris et uoltus
7 turbatione non multum a ceteris differentem. At ubi caelum

3 sqq. cf. August. *ciu. dei* 9. 4

---

2 *lemmata huius libri om. ω, uarie fingunt ς*   3 Cassiopa $F^1\delta$: cassio .p. ad $F^2\gamma$ 8 uenti OX^2: ueriti X^1: uera *rell.*   9 remissum F^2: amissum *OX*: missum $F^1\Pi N\delta$ 11 quos *rell.*: quas F^2Q 19 pauidum *Gronov*: impauidum ω   exterritum *Gronov*: extrilidum ω: extimidum *Georges*   ploratus quidem nullos $F\gamma$: ploratu (-us *Z*) quidem nullo δ   20 eiusmodi *rell.*: huiusmodi *Q*

enituit et deferbuit mare et ardor ille periculi deflagrauit,
accedit ad Stoicum Graecus quispiam diues ex Asia magno,
ut uidebamus, cultu paratuque rerum et familiae, atque
ipse erat multis corporis animique deliciis diffluens. Is quasi 8
inludens: 'quid hoc est,' inquit 'o philosophe, quod, cum in
periculis essemus, timuisti tu et palluisti? ego neque timui
neque pallui.' Et philosophus aliquantum cunctatus, an re- 9
spondere ei conueniret, 'si quid ego' inquit 'in tanta uio-
lentia tempestatum uideor paulum pauefactus, non tu istius
rei ratione audienda dignus es. Set tibi sane Aristippus 10
ille ** discipulus, pro me responderit, qui cum in simili
tempore a simillimo tui homine ⟨esset⟩ interrogatus, quare
philosophus timeret, cum ille contra nihil metueret, non
eandem esse causam sibi atque illi respondit, quoniam is
quidem esset non magno opere sollicitus pro anima ne-
quissimi nebulonis, ipsum autem pro Aristippi anima
timere.'

His tunc uerbis Stoicus diuitem illum Asiaticum a sese 11
molitus est. Sed postea cum Brundisium aduentaremus 12
malaciaque esset uenti ac maris, percontatus eum sum,
quaenam illa ratio esset pauoris sui, quam dicere ei super-
sedisset, a quo fuerat non satis digne compellatus. Atque 13
ille mihi placide et comiter 'quoniam' inquit 'audiendi
cupidus es, audi, quid super isto breui quidem, sed necessario
et naturali pauore maiores nostri, conditores sectae Stoicae,
senserint, uel potius' inquit 'lege; nam et facilius credideris,
si legas, et memineris magis.' Atque ibi coram ex sarcinula 14
sua librum protulit Epicteti philosophi quintum διαλέξεων,
quas ab Arriano digestas congruere scriptis *Ζήνωνος* et
Chrysippi non dubium est.

4 diffluens *Fγ*: affluens δ 5 est inquit *Fγ*: inquit est δ 11 *lac. stat. Hertz coll. August.* cum ω: *del. ed. Gryph. 1539* (*sed cf. August.*) 12 ⟨esset⟩ *add. Lion* 19 molitus *F*δ: amolitus γ 20 malaciaque esset *Gronov*: molliciaeque (mollitique F^2X^2) essent ω ac δ: *om. Fγ* 26 lege nam O^2XN: legendam $FO^1\Pi\delta$ 29 ab ariano *N*: abriano *FOXΠ*: adriano δ congruere *Fγ*: congrueretis δ

15 In eo libro Graeca scilicet oratione scriptum ad hanc
sententiam legimus: 'Visa animi, quas *φαντασίας* philosophi
appellant, quibus mens hominis prima statim specie acci-
dentis ad animum rei pellitur, non uoluntatis sunt neque
arbitraria, sed ui quadam sua inferunt sese hominibus nosci-
16 tanda; probationes autem, quas *συγκαταθέσεις* uocant, quibus
eadem uisa noscuntur ac diiudicantur uoluntariae sunt
17 fiuntque hominum arbitratu. Propterea cum sonus aliquis
formidabilis aut caelo aut ex ruina aut repentinus nescio
cuius periculi nuntius uel quid aliud est eiusmodi factum,
sapientis quoque animum paulisper moueri et contrahi et
pallescere necessum est non opinione alicuius mali praecepta,
sed quibusdam motibus rapidis et inconsultis officium men-
18 tis atque rationis praeuertentibus. Mox tamen ille sapiens
ibidem *τὰς τοιαύτας φαντασίας*, id est uisa istaec animi sui
terrifica, non adprobat, hoc est *οὐ συγκατατίθεται οὐδὲ προσ-
επιδοξάζει*, sed abicit respuitque, nec ei metuendum esse in
19 his quicquam uidetur. Atque hoc inter insipientis sapientis-
que animum differre dicunt, quod insipiens, qualia sibi
esse primo animi sui pulsu uisa sunt saeua et aspera, talia
esse uero putat et eadem incepta, tamquam si iure metuenda
sint, sua quoque adsensione adprobat *καὶ προσεπιδοξάζει*—
hoc enim uerbo Stoici, cum super ista re disserunt, utun-
20 tur—, sapiens autem, cum breuiter et strictim colore atque
uultu motus est, *οὐ συγκατατίθεται*, sed statum uigoremque
sententiae suae retinet, quam de huiuscemodi uisis semper
habuit ut de minime metuendis, sed fronte falsa et formi-
dine inani territantibus.'

2 fr. 9 Schenkl

---

1 ad *Fγ*: *om.* δ 2 Visa F^2: uis ω 5 arbitraria *Carrio*: arbitrari(a)e $O^2X\delta$: arbitriae $FO^1\Pi N$ noscitanda *Salmasius*: noscitandae (uosc- *Z*) ω 9 nescio cuius *ed. Gryph. 1539*: nescius ω 10 est *J. Gronov*: ex δ: *om. Fγ* 11 et *alt. Fγ*: *om.* δ 12 praecepta $F^1\gamma$: percepta $F^2\delta$ 14 rationis γ: orationis *F*δ 15 id est *Q*: idem *Z*: *om. Fγ* 16 *οὐδὲ προσ. post συγκατατίθεται u. 25 transposuit Kronenberg* 21 incepta ω: concepta *Vogel* tamquam ς: quamquam ω

Haec Epictetum philosophum ex decretis Stoicorum 21
sensisse atque dixisse in eo, quo dixi, libro legimus adnotan-
daque esse idcirco existimauimus, ut rebus forte id genus,
quibus dixi, obortis pauescere sensim et quasi albescere
non insipientis esse hominis neque ignaui putemus et in eo
tamen breui motu naturali magis infirmitati cedamus, quam
quod esse ea, qualia uisa sunt, censeamus.

II

* * * * *

Quinque sunt hominum sensus, quos Graeci *αἰσθήσεις* ap- 1
pellant, per quos uoluptas animo aut corpori quaeri uidetur:
gustus, tactus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus
quae inmodice uoluptas capitur, ea turpis atque inproba
existimatur. Sed enim quae nimia ex gustu atque tactu est, 2
ea uoluptas, sicuti sapientes uiri censuerunt, omnium rerum
foedissima est, eosque maxime, qui duabus istis beluinis
uoluptatibus sese dediderunt, grauissimi uitii uocabulis
Graeci appellant ⟨uel *ἀκρατεῖς*⟩ uel *ἀκολάστους*: nos eos uel
'incontinentes' dicimus uel 'intemperantes'; *ἀκολάστους* enim
si interpretari coactius uelis, nimis id uerbum insolens erit.
Istae autem uoluptates duae gustus atque tactus, id est 3
libidines in cibos atque in Venerem prodigae, solae sunt
hominibus communes cum beluis et idcirco in pecudum
ferorumque animalium numero habetur, quisquis est his
ferinis uoluptatibus praeuinctus; ceterae ex tribus aliis 4
sensibus proficiscentes hominum esse tantum propriae ui-
dentur.

Verba super hac re Aristotelis philosophi adscripsi, ut 5

10 sqq. cf. Macr. *Sat.* 2. 8. 10

---

5 et *ω*: set *Goebel* 6 infirmitati *Fγ*: infirmitate δ 18 ⟨uel ἀκρατεῖς⟩ *Macr.*: *om. ω* 23 beluis *Fδ Macr.*: bestiis *γ* 24 ferorumque *FΠN Macr.*: ferorum δ: ferarumque OX^2: forarumque X^1 his *FOXN Macr.*: *om. Πδ* 28 adscripsi $F\gamma Z^2$: adscripsit δ

uel auctoritas clari atque incluti uiri tam infamibus nos
uoluptatibus deterreret: *Διὰ τί οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως
ἡδονὴν γιγνομένην, ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; οἵ τε
γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς
τροφῆς ἀπολαύσεις· τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ
γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι, διὸ καὶ Φιλόξενος
γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γιγνο-
μένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις; ἅτε οὐσῶν
κοινῶν ἀτιμόταταί εἰσι καὶ μάλιστα ἢ μόναι ἐπονείδιστοι, ὡς τὸν
ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον
λέγομεν διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. Οὐσῶν δὲ
τῶν αἰσθήσεων πέντε τὰ ἄλλα ζῷα ἀπὸ τῶν δύο μόνων τῶν
⟨προειρημένων⟩ ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται ἢ*
6 *κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.* Quis igitur habens aliquid
humani pudoris uoluptatibus istis duabus coeundi atque
comedendi, quae sunt homini cum sue atque asino com-
7 munes, gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines
propterea uelle uiuere, ut ederent et biberent, se bibere
8 atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem, diuina uir scien-
tia, de coitu uenerio ita existimabat partem esse quandam
morbi taeterrimi, quem nostri comitialem dixerunt; nam-
que ipsius uerba haec traduntur: *τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν
ἐπιληψίαν.*

III

* * * * *

1 Turpius esse dicebat Fauorinus philosophus exigue atque frigide laudari quam insectanter et grauiter uituperari:
2 'quoniam,' inquit 'qui maledicit et uituperat, quanto id

2 *problem.* 28. 7.

---

4 *τοιοῦτοι* $FO^{1}N$: ΟΥΤΟΙ $O^{2}\Pi$ 5 *τῶν δὲ* *FO*: ΤΩΔΕ *ΠΝ* 9 *ἀτιμ.* *Arist.*: ΟΤΙΜΟΙΡΑΤΑ *ω* *ἢ μόν. ἐπ.* *Arist.*: ΗΜΩΝΑΙΤΙΩΝΗΔΙCΤΟΙ *ω* 12 *δύο μόνων* *Arist.*: ΩΔΥΟΜΕΝΟΝ *ω* 13 *⟨προειρ.⟩* *Arist.*: *om.* *ω*

acerbius facit, tam maxime pro iniquo et inimico ducitur et plerumque propterea fidem non capit. Sed qui infecunde atque ieiune laudat, destitui a causa uidetur et amicus quidem creditur eius, quem laudare uult, sed nihil posse reperire, quod iure laudet.'

IV

* * * * *

Aristotelis libri sunt, qui *problemata physica* inscribuntur, **1**
lepidissimi et elegantiarum omnigenus referti. In his quaerit, **2**
quam ob causam eueniat, ut quibus inuasit repentinus rei
magnae timor, plerumque aluo statim cita fiant. Item **3**
quaerit, cur accidat, ut eum, qui propter ignem diutius
stetit, libido urinae lacessat. Ac de aluo quidem inter timen- **4**
dum prona atque praecipiti causam esse dicit, quod timor
omnis sit algificus, quem ille appellat *ψυχροποιόν*, eaque ui
frigoris sanguinem caldoremque omnem de summa corporis
cute cogat penitus et depellat faciatque simul, uti, qui
timent, sanguine ex ore decedente pallescant. 'Is autem' **5**
inquit 'sanguis et caldor in intuma coactus mouet plerum-
que aluum et incitat. De urina celebri ex igni proximo facta **6**
uerba haec posuit: *Τὸ δὲ πῦρ διαχαλᾷ τὸ πεπηγὸς ὥσπερ
ἥλιος τὴν χιόνα.*

V

* * * * *

In Tiburte rus concesseramus hominis amici diuitis **1**
aestate anni flagrantissima ego et quidam alii aequales

9 *problem.* 27. 10; 7. 3

---

1 maxime *TY*: maximo le (*i.e.* uel e) *ω*: maximo ille *J. Gronov* iniquo et inimico *rell.*: inimico et iniquo *Q*: inimico et inimico *X* ducitur *Q*: dicitur *rell.* 17 uti *rell.*: ut *Q* 20 celebri *Hertz*: celebra (-brat *X*) *ω*: crebra *F mg. TY* 21 haec (hoc *X*) posuit *Fγ*: exposuit *δ* 25 rus *Fγ*: rure *Q*: tur *Z*

et familiares mei, eloquentiae aut philosophiae sectatores.
2 Erat nobiscum uir bonus ex peripatetica disciplina bene
3 doctus et Aristotelis unice studiosissimus. Is nos aquam multam ex diluta niue bibentis coercebat seueriusque increpabat. Adhibebat nobis auctoritates nobilium medicorum et cumprimis Aristotelis philosophi, rei omnis humanae peritissimi, qui aquam niualem frugibus sane et arboribus fecundam diceret, sed hominibus potu nimio insalubrem esse tabemque et morbos sensim atque in diem longam uisceribus
4 inseminare. Haec quidem ille ad nos prudenter et beniuole et adsidue dictitabat. Sed cum bibendae niuis pausa fieret nulla, promit e bibliotheca Tiburti, quae tunc in Herculis templo satis commode instructa libris erat, Aristotelis librum eumque ad nos adfert et 'huius saltem' inquit 'sapientissimi uiri uerbis credite ac desinite ualitudinem uestram profligare.'

5 In eo libro scriptum fuit deterrimam esse potu aquam e niue itemque solidius altiusque concretam eam, quam *κρύσταλλον* Graeci appellant; causaque ibi adscripta est huiusce-
6 modi: 'quoniam, cum aqua frigore aeris duratur et coit, necessum est fieri euaporationem et quandam quasi auram
7 tenuissimam exprimi ex ea et emanare. Id autem' inquit 'in ea leuissimum est, quod euaporatur; manet autem, quod est grauius et sordidius et insalubrius, atque id pulsu aeris uerberatum in modum coloremque spumae candidae oritur.
8 Sed aliquantum, quod est salubrius, difflari atque euaporari ex niue indicium illud est, quod minor fit illo, quod ante fuerat quam concresceret.'

9 Verba ipsa Aristotelis ex eo libro pauca sumpsi et adscripsi: *Διὰ τί τὰ ἀπὸ χιόνος καὶ κρυστάλλων ὕδατα φαῦλά ἐστιν;*

17 sqq. cf. Macr. *Sat.* 7. 12. 24 30 fr. 214 Rose

---

5 Adhibebat *rell.*: adhibebatque *Q* 15 uestram *Fγ*: nostram δ 18 altiusque *Hertz*: latiusque ω: artiusque *Madvig* concretam *Fγ*: decretam δ: concreatam *Hildebrand* eam *Vogel*: esse eam ω 21 euaporationem δ: uaporationem *Fγ* 25 oritur *TY*: *om.* ω 27 quod *alt, Hertz*: qui ω

ὅτι παντὸς ὕδατος πηγνυμένου τὸ λεπτότατον καὶ κουφότατον
ἐξατμίζει. Σημεῖον δέ, ὅτι ἔλαττον γίνεται ἢ πρότερον, ὅταν
τακῇ παγέν. Ἀπεληλυθότος οὖν τοῦ ὑγιεινοτάτου ἀνάγκη ἀεὶ τὸ
καταλειπόμενον χεῖρον εἶναι. Hoc ubi legimus, placuit honorem **10**
doctissimo uiro haberi Aristoteli. Atque ita postea ego
bellum et odium niui indixi, alii indutias cum ea uarie
factitabant.

VI

* * * * *

In *problematis* Aristotelis philosophi ita scriptum est: *Διὰ* **1**
*τί οἱ μὲν αἰσχυνόμενοι ἐρυθριῶσιν, οἱ δὲ φοβούμενοι ὠχριῶσιν
παραπλησίων τῶν παθῶν ὄντων; ὅτι τῶν μὲν αἰσχυνομένων
διαχεῖται τὸ αἷμα ἐκ τῆς καρδίας εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ σώματος,
ὥστε ἐπιπολάζειν· τοῖς δὲ φοβηθεῖσιν συντρέχει εἰς τὴν καρδίαν,
ὥστε ἐκλείπειν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν.*

Hoc ego Athenis cum Tauro nostro legissem percontatus- **2**
que essem, quid de ratione ista reddita sentiret, 'dixit qui-
dem' inquit 'probe et uere, quid accideret diffuso sanguine
aut contracto, sed cur ita fieret, non dixit. Adhuc enim **3**
quaeri potest, quam ob causam pudor sanguinem diffundat,
timor contrahat, cum sit pudor species timoris atque ita
definiatur: "timor iustae reprehensionis". Ita enim philo-
sophi definiunt: *αἰσχύνη ἐστὶν φόβος δικαίου ψόγου.*'

VII

* * * * *

In agro Vaticano Iulius Paulus poeta, uir bonus et rerum **1**
litterarumque ueterum inpense doctus, herediolum tenue
possidebat. Eo saepe nos ad sese uocabat et olusculis
pomisque satis comiter copioseque inuitabat. Atque ita **2**

10 fr. 243 Rose

---

17 ratione δ: oratione *Fγ*

molli quodam tempestatis autumnae die ego et Iulius Celsinus, cum ad eum cenassemus et apud mensam eius audissemus legi Laeuii *Alcestin* rediremusque in urbem sole iam fere occiduo, figuras habitusque uerborum noue aut insigniter dictorum in Laeuiano illo carmine ruminabamur et, ut quaeque uox indidem digna animaduerti subuenerat, qua nos quoque possemus uti, memoriae mandabamus.

3 Erant autem uerba, quae tunc suppetebant, huiuscemodi:

> 'corpore' inquit 'pectoreque undique obeso ac
> mente exsensa tardigenuclo
> senio obpressum.'

'Obesum' hic notauimus proprie magis quam usitate dictum pro exili atque gracilento; uulgus enim ἀκύρως uel κατὰ ἀντίφρασιν 'obesum' pro 'uberi' atque 'pingui' dicit.
4 Item notauimus, quod 'oblitteram' gentem pro 'oblitterata'
5 dixit; item, quod hostis, qui foedera frangerent, 'foedifragos',
6 non 'foederifragos' dixit; item, quod rubentem auroram
'pudoricolorem' appellauit et Memnonem 'nocticolorem';
7 item, quod forte 'dubitanter' et ab eo, quod est 'sileo',
'silenta loca' dixit et 'puluerulenta' et 'pestilenta' et quod
8 'carendum tui est' pro 'te' quodque 'magno impete' pro
9 'impetu'; item quod 'fortescere' posuit pro 'fortem fieri'
10 quodque 'dolentiam' pro 'dolore' et 'auens' pro 'libens';
item 'curis intolerantibus' pro 'intolerandis', quodque 'manciolis' inquit 'tenellis' pro 'manibus' et 'quis tam siliceo?' ** Item 'fiere' inquit 'inpendio infit', id est 'fieri inpense in-
11 cipit'; quodque 'accipitret' posuit pro 'laceret'.

9 sqq. cf. Non. 361. 12 9 fr. 8 Morel 15 sqq. fr. 9 Morel

---

3 Laeuii *Oiselius*: leuii *Fγ et sic passim*: leui *Q*: leiu *Z* 9 ac ω *Non.*: *del. Scaliger* 10 exsensa *Fγ*: extensa δ tardigenuclo *L. Müller*: tardigemulo ω 13 uulgus enim *F*δ: *om.* γ 19 forte ϛ: fonte ω: 'forte' dub. *dist. Carrio* 20 pestilenta *Fγ*: pestilencia δ 24 curis ϛ: cur ω 25 tenellis *Carrio*: tene illis ω *lac. stat. Dziatzko* 26 fiere F^2δ: fuere F^1X^1: fliere $OX^2\Pi N$ 27 accipitret ϛ: accipit rei ω laceret *Gronov*: iaceret ω

His nos inter uiam uerborum Laeuianorum adnotatiun- 12
culis oblectabamus. Cetera enim, quae uidebantur nimium 13
poetica, ex prosae orationis usu alieniora praetermisimus;
ueluti fuit, quod de Nestore ait 'trisaeclisenex' et 'dulciore-
locus', item quod ⟨de⟩ tumidis magnisque fluctibus '⟨flucti- 14
bus⟩' inquit 'multigrumis' et flumina gelu concreta 'tegmine' 15
esse 'onychino' dixit et quae multiplica ludens conposuit, 16
quale illud est, quod uituperones suos 'subductisupercili-
carptores' appellauit.

VIII

* * * * *

Adulescentulus Romae, priusquam Athenas concederem, 1
quando erat a magistris auditionibusque obeundis otium,
ad Frontonem Cornelium uisendi gratia pergebam sermoni-
busque eius purissimis bonarumque doctrinarum plenis
fruebar. Nec umquam factum est, quotiens eum uidimus
loquentemque audiuimus, quin rediremus fere cultiores
doctioresque. Veluti fuit illa quodam die sermocinatio illius 2
leui quidem de re, sed a Latinae tamen linguae studio non
abhorrens. Nam cum quispiam familiaris eius, bene eruditus 3
homo et tum poeta inlustris, liberatum esse se aquae inter-
cutis morbo diceret, quod 'harenis calentibus' esset usus, tum
adludens Fronto 'morbo quidem' inquit 'cares, sed uerbi
uitio non cares. Gaius enim Caesar, ille perpetuus dicta-
tor, Cn. Pompei socer, a quo familia et appellatio Caesarum
deinceps propagata est, uir ingenii praecellentis, sermonis
praeter alios suae aetatis castissimi, in libris, quos ad
M. Ciceronem *de analogia* conscripsit, "harenas" uitiose dici
existimat, quod "harena" numquam multitudinis numero

8 fr. 7 Morel   28 fr. 3 Fun.

---

4 fuit quod *ed. Iunt. 1513*: quod fuit ω   5 item *Fγ*: iste δ   ⟨de⟩ *add. Carrio*   ⟨fluctibus⟩ *addidi*   6 multigrumis ς: mutigrumis ω   tegmine *rell.*: tegimine *Q*   8 subduct. *Weichert*: subducti (sulid- *Q*) supercilii (*prima duo uerba iungit X*) carptores ω   24 ille . . . 26 propagata est *del. Ed. Fraenkel*

appellanda sit, sicuti neque "caelum" neque "triticum";
4 contra autem "quadrigas", etiamsi currus unus, equorum quattuor iunctorum agmen unum sit, pluratiuo semper numero dicendas putat sicut "arma" et "moenia" et "comitia" et "inimicitias", nisi quid contra ea dicis, poetarum pulcherrime, quo et te purges et non esse id uitium demonstres.'

5 'De "caelo" ' inquit ille 'et "tritico" non infitias eo, quin singulo semper numero dicenda sint, neque de "armis" et "moenibus" et "comitiis", quin figura multitudinis per-
6 petua censeantur; uidebimus autem potius de "inimicitiis" et "quadrigis". Ac fortassean de "quadrigis" ueterum auctoritati concessero, "inimicitiam" tamen, sicuti "inscientiam" et "inpotentiam" et "iniuriam", quae ratio est, quamobrem C. Caesar uel dictam esse a ueteribus uel dicendam a nobis non putat, quando Plautus, linguae Latinae decus, "deliciam" quoque ἑνικῶς dixerit pro deliciis?

"mea" inquit "uoluptas, mea delicia."

"Inimicitiam" autem Q. Ennius in illo memoratissimo libro dixit:

"eo ⟨ego⟩ " inquit " ingenio natus sum:
amicitiam atque inimicitiam in frontem promptam gero."

Sed enim "harenas" parum Latine dici quis, oro te, alius aut scripsit aut dixit? Ac propterea peto, ut, si Gai Caesaris liber prae manibus est, promi iubeas, ut quam confidenter hoc dicat, aestimari a te possit.'

7 Tunc prolato libro *de analogia* primo uerba haec ex eo

16 sqq. cf. Non. 100. 19 18 *Poen.* 365 19 sqq. cf. Non. 129. 24 21 *scen.* u. 12 Vahlen²

---

4 arma *rell.*: circa arma *Q*: castra arma *Vogel* 5 nisi *F*δ: ni γ 6 quo *F*²: *om.* *X*: quod *rell.* 10 moenibus *F*δ: m(o)eniis γ 11 potius *Hosius*: post ω 13 concessero ω: concesserim *Heiberg, sed u. TLL s.u. 'fortassean' 1143. 16* 21 ⟨ego⟩ *Nonius*: *om.* ω 22 frontem *X*: fronte *rell.* 23 enim *rell.*: *om.* *Q* 26 dicat *F*γ: indicat δ: edicat *Salmasius*: iudicet *Eussner*

pauca memoriae mandaui. Nam cum supra dixisset neque **8**
'caelum' 'triticum'ue neque 'harenam' multitudinis signifi-
cationem pati, 'num tu' inquit 'harum rerum natura accidere
arbitraris, quod "unam terram" ac "plures terras" et
"urbem" et "urbes" et "imperium" et "imperia" dicamus,
neque "quadrigas" in unam nominis figuram redigere neque
"harenam" in multitudinis appellationem conuertere pos-
simus?'

His deinde uerbis lectis ibi Fronto ad illum poetam **9**
'uideturne tibi' inquit 'C. Caesar de statu uerbi contra te
satis aperte satisque constanter pronuntiasse?' Tunc per- **10**
motus auctoritate libri poeta: 'si a Caesare' inquit 'ius
prouocandi foret, ego nunc ab hoc Caesaris libro prouocas-
sem. Sed quoniam ipse rationem sententiae suae reddere
supersedit, nos te nunc rogamus, ut dicas, quam esse causam
uitii putes et in "quadriga" dicenda et in "harenis".' Tum **11**
Fronto ita respondit: ' "Quadrigae" semper, etsi multiiugae
non sunt, multitudinis tamen numero tenentur, quoniam
quattuor simul equi iuncti "quadrigae" quasi "quadriiugae"
uocantur, neque debet prorsus appellatio equorum plurium
includi in singularis numeri unitatem. Eandemque rationem **12**
habet "harena", sed in specie dispari; nam cum "harena"
singulari numero dicta multitudinem tamen et copiam
significet minimarum, ex quibus constat, partium, indocte et
inscite "harenae" dici uidentur, tamquam id uocabulum
indigeat numeri amplitudine, cum ei singulariter dicto
ingenita sit naturalis sui multitudo. Sed haec ego' inquit
'dixi, non ut huius sententiae legisque fundus subscriptor-
que fierem, sed ut ne Caesaris, uiri docti, opinionem

3 fr. 3^a Fun.

---

2 triticumue *FOΠN*: triticum *XZ*: neque triticum *Q* 4 ac plures *Hertz*: adplures F^1δ: et plures γQ^2: plures F^2 7 in multitudinis appellationem *F*γ*Z*: multitudinis appellatione *Q* possimus *F*γ: possumus δ 9 ibi *Salmasius*: sibi ω 16 harenis *Carrio*: harena ω 22 habet harena *Madvig*: habendam ω: ⟨harenae⟩ habendam *Hertz* 23 numero *rell.*: in numero *Q* 26 ei ω: *del. Hertz*: et *Hosius* dicto *Madvig*: dici ω

13 ἀπαραμύθητον destituerem. Nam cur "caelum" semper ἑνικῶς
dicatur, "mare" et "terra" non semper, et "puluis", "uentus"
et "fumus" non semper, cur "indutias" et "caerimonias"
scriptores ueteres nonnumquam singulari numero appel-
lauerint, "ferias" et "nundinas" et "inferias" et "exsequias"
numquam, cur "mel" et "uinum" atque id genus cetera
14 numerum multitudinis capiant, "lac" non capiat, quaeri,
inquam, ista omnia et enucleari et extundi ab hominibus
negotiosis in ciuitate tam occupata non queunt. Quin his
quoque ipsis, quae iam dixi, demoratos uos esse uideo alicui,
15 opinor, negotio destinatos. Ite ergo nunc et, quando forte
erit otium, quaerite, an "quadrigam" et "harenas" dixerit e
cohorte illa dumtaxat antiquiore uel oratorum aliquis uel
poetarum, id est classicus adsiduusque aliquis scriptor, non
proletarius.'

16 Haec quidem Fronto requirere nos iussit uocabula non
ea re, opinor, quod scripta esse in ullis ueterum libris
existumaret, sed ut nobis studium lectitandi in quaerendis
17 rarioribus uerbis exerceret. Quod unum ergo rarissimum
uidebatur, inuenimus 'quadrigam' numero singulari dictam
in libro *saturarum* M. Varronis, qui inscriptus est *Ecdeme-*
18 *ticus*. 'Harenas' autem πληθυντικῶς dictas minore studio
quaerimus, quia praeter C. Caesarem, quod equidem memi-
nerim, nemo id doctorum hominum dedit.

IX

* * * * *

1 Adulescens e terra Asia de equestri loco laetae indolis moribusque et fortuna bene ornatus et ad rem musicam

21 Varr. *sat.* fr. 93 Bücheler

1 cur *F*δ: cum *γ* 2 *lac. ante* et puluis *stat. F. Skutsch*: puluis ⟨semper⟩ *Heiberg*: *uerba* et puluis . . . non semper *delenda censeo* 4 appellauerint *F*γ*Z*: appellauerunt *Q* 7 capiant *Heiberg*: capiunt *ω* lac *F*γ: lacte δ 8 extundi *Wesseling*: extudi *ω* 10 demoratos *F*²*Q*: demoratus *rell.* 21 Ecdemeticus *Vahlen*: exdemiticus (-meticus *Z*) δ: exdemetricus (-cis *X*) *F*γ 23 meminerim *F*γ: exmeminerim δ 24 dedit *ω*: decidit *Eussner*

facili ingenio ac lubenti cenam dabat amicis ac magistris sub
urbe in rusculo celebrandae lucis annuae, quam principem
sibi uitae habuerat. Venerat tum nobiscum ad eandem 2
cenam Antonius Iulianus rhetor, docendis publice iuuenibus
magister, Hispano ore florentisque homo facundiae et rerum
litterarumque ueterum peritus. Is, ubi eduliis finis et poculis 3
mox sermonibusque tempus fuit, desiderauit exhiberi, quos
habere eum adulescentem sciebat, scitissimos utriusque
sexus, qui canerent uoce et qui psallerent. Ac posteaquam 4
introducti pueri puellaeque sunt, iucundum in modum
Ἀνακρεόντεια pleraque et Sapphica et poetarum quoque re-
centium *ἐλεγεῖα* quaedam erotica dulcia et uenusta cecine-
runt. Oblectati autem sumus praeter multa alia uersiculis 5
lepidissimis Anacreontis senis, quos equidem scripsi, ut
interea labor hic uigiliarum et inquies suauitate paulisper
uocum atque modulorum adquiesceret:

τὸν ἄργυρον τορεύσας 6
Ἥφαιστέ μοι ποίησον
πανοπλίας μὲν οὐχί,
τί γὰρ μάχαισι κἀμοί;
ποτήριον δὲ κοῖλον,
ὅσον δύνῃ, βάθυνον.
καὶ μὴ ποίει κατ' αὐτὸ
μήτ' ἄστρα μήτ' ἁμάξας·
τί Πλειάδων μέλει μοι,
τί δ' ἀστέρος Βοώτεω;
ποίησον ἀμπέλους μοι
καὶ βότρυας κατ' αὐτῶν
καὶ χρυσέους πατοῦντας
ὁμοῦ καλῷ Λυαίῳ
Ἔρωτα καὶ Βάθυλλον.

17 Anacreont. 4 Preisendanz

1 sub urbe *Fδ*: *om. γ* 14 ecquidem *F*[2]*Π*: et equidem *Z*[1]: et quidem *vell.* 15 hic *F*[2]: huc *ω* 28 *αὐτῶν Anacr.*: ΑΥΤΟΝ *ω* 30 *καλῷ Anacr.*: ΚΑΛΩϹ *ω*

7 Tum Graeci plusculi, qui in eo conuiuio erant, homines amoeni et nostras quoque litteras haut incuriose docti, Iulianum rhetorem lacessere insectarique adorti sunt tamquam prorsus barbarum et agrestem, qui ortus terra Hispania foret clamatorque tantum et facundia rabida iurgiosaque esset eiusque linguae exercitationes doceret, quae nullas uoluptates nullamque mulcedinem Veneris atque Musae haberet; saepeque eum percontabantur, quid de Anacreonte ceterisque id genus poetis sentiret et ecquis nostrorum poetarum tam fluentes carminum delicias fecisset, 'nisi Catullus' inquiunt 'forte pauca et Caluus itidem pauca. Nam Laeuius inplicata et Hortensius inuenusta et Cinna inlepida et Memmius dura ac deinceps omnes rudia fecerunt atque absona.'

8 Tum ille pro lingua patria tamquam pro aris et focis animo inritato indignabundus 'cedere equidem' inquit 'uobis debui, ut in tali asotia atque nequitia Alcinoum uinceretis et sicut in uoluptatibus cultus atque uictus, ita
9 in cantilenarum quoque mollitiis anteiretis. Sed ne nos, id est nomen Latinum, tamquam profecto uastos quosdam et insubidos ἀναφροδισίας condemnetis, permittite mihi, quaeso, operire pallio caput, quod in quadam parum pudica oratione Socraten fecisse aiunt, et audite ac discite nostros quoque antiquiores ante eos, quos nominastis, poetas amasios ac uenerios fuisse.'

10 Tum resupinus capite conuelato uoce admodum quam suaui uersus cecinit Valerii Aeditui, ueteris poetae, item Porcii Licini et Q. Catuli, quibus mundius, uenustius, limatius, tersius Graecum Latinumue nihil quicquam reperiri puto.

23 Plat. *Phaedr.* 237 a

9 et ecquis *FON*: et haec quis *XΠ*: et quis δ 10 delicias *Fγ*: *om.* δ fecisset ω: fudisset *Maehly* 17 tali asotia *N*: talia sotia *FΠQ*: italia sotia *OXZ* Alcinum (*sic*) *Hertz*: arcin(n)um ω 19 mollitiis *Hertz*: multis ω: modulis *Oiselius* 26 quam γ: quamquam *F*δ 28 Licini *ed. Iunt. 1513*: licinii ω 28 (*et* 575. 19) Catuli ς: catulli ω 29 tersius *Salmasius*: persius *Q*: pessius *Z*: pressius *Fγ*

Aeditui uersus: **11**

dicere cum conor curam tibi, Pamphila, cordis,
quid mi abs te quaeram, uerba labris abeunt,
per pectus manat subito ⟨subido⟩ mihi sudor:
sic tacitus, subidus, dum pudeo, pereo.

Atque item alios uersus eiusdem addidit, non hercle minus **12** dulces quam priores:

quid faculam praefers, Phileros, qua est nil opus nobis?
ibimus sic, lucet pectore flamma satis.
istam nam potis est uis saeua extinguere uenti
aut imber caelo candidus praecipitans;
at contra hunc ignem Veneris, nisi si Venus ipsa,
nullast quae possit uis alia opprimere.

Item dixit uersus Porcii Licini hosce: **13**

custodes ouium tenerae propaginis, agnum,
quaeritis ignem? ite huc; quaeritis? ignis homost.
si digito attigero, incendam siluam simul omnem,
omne pecus flammast, omnia qua uideo.

Quinti Catuli uersus illi fuerunt: **14**

aufugit mi animus; credo, ut solet, ad Theotimum
deuenit. sic est: perfugium illud habet.

2 Aed. fr. 1 Morel 8 Aed. fr. 2 Morel 15 Lic. fr. 6 Morel 20 Cat. fr. 1 Morel

---

3 mi *ed. Ald. 1515*: mi(c)hi ω uerba O^2X: membra *rell.* 4 subito ⟨subido⟩ mihi *Usener*: mihi subito ω 5 sic O^2X: si *rell.* dum pudeo *Usener*: duplideo ω: dum stupeo *Alfonsi* 6 addidit Q^2: addidi (abd- *Z*) ω 8 quid *F*γ: qui δ qua *F*γ: que δ est nil *Hertz*: ni(c)hil est ω nobis *F N*δ: *om. O X Π* 10 nam *Turnebus*: non ω 12 at F^2: ad ω si *F*δ: *om.* γ 15 tenerae *Hosius*: uendere ω: teneraeque *Victorius*: uernae(que) *Hertz et Unger* 16 ite ς: item *F*γ: tem δ *post* quaeritis? *repetunt* ite (si te *X*) huc quaeritis ω, *del.* F^2 18 qua *rell.*: quae F^2NQ^2 20 aufugit *rell.*: offugit *X Π* mi ς: mi(c)hi ω

quid, si non interdixem, ne illunc fugitiuum
mitteret ad se intro, sed magis eiceret?
ibimus quaesitum. uerum, ne ipsi teneamur,
formido. quid ago? da, Venus, consilium.

X

* * * * *

1 Memini me quondam et Celsinum Iulium Numidam ad
Frontonem Cornelium pedes tunc grauiter aegrum ire et ui-
sere. Atque ubi introducti sumus, offendimus eum cubantem
in scimpodio Graeciensi circumundique sedentibus multis
2 doctrina aut genere aut fortuna nobilibus uiris. Adsistebant
fabri aedium complures balneis nouis moliendis adhibiti
ostendebantque depictas in membranulis uarias species balne-
3 arum. Ex quibus cum elegisset unam formam speciemque
†ueris, interrogauit, quantus esset pecuniae sumptus ad id
4 totum opus absoluendum, cumque architectus dixisset ne-
cessaria uideri esse sestertia ferme trecenta, unus ex amicis
Frontonis 'et praeterpropter' inquit 'alia quinquaginta'.
5 Tum Fronto dilatis sermonibus, quos habere de balne-
arum sumptu institerat, aspiciens ad eum amicum, qui
dixerat quinquaginta esse alia praeterpropter ⟨necessaria,
eum interrogauit, quid significaret uerbum 'praeterprop-
6 ter'⟩. Atque ille amicus 'non meum' inquit 'hoc uerbum
7 est, sed multorum hominum, quos loquentis id audias; quid
autem id uerbum significet, non ex me, sed ex grammatico
quaerundum est', ac simul digito demonstrat grammaticum

1 quid *FOX*^{2}*ΠN*: qui *X*^{1}δ interdixem (-icsem *Π*) *Fγ*: interdixissem δ illunc *FΠN*: illum ·g· δ: illinc *OX* 3 uerum *ed. Beroald. 1503*: uerbum ω ne *Fγ*: *om.* δ teneamur *X*: titeneamur *rell.* 7 Iulium *J. Gronov*: iulianum ω 9 ubi *Salmasius*: ibi δ: ibi qui *Fγ*: ibi ubi *Hertz* 10 scimpodio *ed. Iunt. 1513*: scinpondio (-odio *N*) ω 15 ueris *rell.*: ueneris *X*: operis *Lipsius*: prae ceteris *Schreiner* sumptus *Q*: espectus *Z*: conspectus *Fγ* 21 ⟨necessaria . . . praeterpropter⟩ *add. F. Skutsch* (*Hertz*)

haud incelebri nomine Romae docentem. Tum grammaticus
usitati peruulgatique uerbi obscuritate motus 'quaerimus' **8**
inquit 'quod honore quaestionis minime dignum est. Nam **9**
nescio quid hoc praenimis plebeium est et in opificum
sermonibus quam *** notius.'

At enim Fronto iam uoce atque uultu intentiore 'itane,' **10**
inquit 'magister, dehonestum tibi deculpatumque hoc uer-
bum uidetur, quo et M. Cato et M. Varro et pleraque aetas
superior ut necessario et Latino usi sunt?' Atque ibi Iulius **11**
Celsinus admonuit in tragoedia quoque Enni, quae *Iphigenia*
inscripta est, id ipsum, de quo quaerebatur, scriptum esse
et a grammaticis contaminari magis solitum quam enarrari.
Quocirca statim proferri *Iphigeniam* Q. Enni iubet. In eius **12**
tragoediae choro inscriptos esse hos uersus legimus:

otio qui nescit uti,
plus negoti habet quam, cum est negotium, in negotio.
nam cui, quod agat, institutum in otio est negotium,
id agit, ⟨id⟩ studet, ibi mentem atque animum delectat suum;
otioso in otio animus nescit quid uelit.
hoc idem est; em neque domi nunc nos nec militiae sumus:
imus huc, hinc illuc; cum illuc uentum est, ire illinc lubet.
incerte errat animus, praeterpropter uitam uiuitur.

8 Cat. fr. inc. 53 Jordan Varr. p. 340 ed. Bipont. 15 Enn. *scen.* u. 234 Vahlen[2]

---

1 docentem *Hertz*: docentem sedentem ω: docentem ⟨unaque ibi⟩ sedentem *Hosius* 5 quam ⟨in hominum doctorum⟩ *Carrio* 15 uti ω: uti ⟨quom otium est, in otio⟩ *O. Skutsch, recte ut opinor* 16 negoti *Carrio*: negotii ω 17 in otio est *A. M. Dale apud O. Skutsch*: est in illo *Fγ*: est in illis δ: est, nil nisi *Hertz* negotium *FON*δ: negotio *XΠ* 18 ⟨id⟩ *add. Ribbeck* 20 in otio *Lipsius*: initio (uinitio X^1) ω animus ω: animus ⟨hominis⟩ *Hermann*: ⟨aeger⟩ animus *O. Skutsch* 21 nec ς: de ω 22 huc *Fγ*: hunc δ hinc illuc *Fγ*: illuc hinc *Q*: hinc illinc *Z* illinc *rell.*: illuc *Q* 23 lubet ς: iubet ω 24 uitam ω: uita *Salmasius*

13 Hoc ubi lectum est, tum deinde Fronto ad grammaticum iam labentem 'audistine,' inquit 'magister optime, Ennium tuum dixisse "praeterpropter" et cum sententia quidem tali, quali seuerissimae philosophorum esse obiurgationes solent? petimus igitur, dicas, quoniam de Enniano iam uerbo quaeritur, qui sit remotus huiusce uersus sensus:

incerte errat animus, praeterpropter uitam uiuitur.'

14 Et grammaticus sudans multum ac rubens multum, cum id plerique prolixius riderent, exsurgit et abiens 'tibi,' inquit 'Fronto, postea uni dicam, ne inscitiores audiant ac discant.' Atque ita omnes relicta ibi quaestione uerbi consurreximus.

XI

* * * * *

1 Celebrantur duo isti Graeci uersiculi multorumque doctorum hominum memoria dignantur, quod sint lepidissimi
2 et uenustissimae breuitatis. Neque adeo pauci sunt ueteres scriptores, qui eos Platonis esse philosophi adfirmant, quibus ille adulescens luserit, cum tragoediis quoque eodem tempore faciendis praeluderet:

τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

3 Hoc *δίστιχον* amicus meus, *οὐκ ἄμουσος* adulescens, in plures uersiculos licentius liberiusque uertit. Qui quoniam mihi quidem uisi sunt non esse memoratu indigni, subdidi:

15 sqq. cf. Macr. *Sat.* 2. 2. 15 21 Anth. Pal. 5. 78

---

1 ubi *γ*: ibi *Fδ* 6 qui sit remotus *Hosius*: quid sit motus *ω*: quis sit ignotus *Hertz* 10 inscitiores *ΟΠΝ*: inscitores *FXδ* 18 qui *Fγ*: quid *Z*: quidem *Q*: qui quidem *Lion* 21 *Ἀγάθωνα Macr., testes alii*: ΑΓΑΘΩΝ *uel sim. ω* *ἐπὶ χείλεσιν Macr., alii*: ΕΠΕΧΕΙΝ (ΕΝ- *Z*) *ω*

Dum semihiulco sauio 4
meum puellum sauior
dulcemque florem spiritus
duco ex aperto tramite,
† anima aegra et saucia
cucurrit ad labeas mihi,
rictumque in oris peruium
et labra pueri mollia,
rimata itineri transitus,
ut transiliret, nititur.
tum si morae quid plusculae
fuisset in coetu osculi,
Amoris igni percita
transisset et me linqueret,
et mira prorsum res foret,
ut fierem ad me mortuus,
ad puerulum intus uiuerem.

XII

* * * * *

Herodem Atticum, consularem uirum, Athenis disserentem audiui Graeca oratione, in qua fere omnes memoriae nostrae uniuersos grauitate atque copia et elegantia uocum longe praestitit. Disseruit autem contra ἀπάθειαν Stoicorum 2

1 p. 139 Morel

1 Dum . . . sauio *γ*: idem ipse (dempse *FZ*) mihi uicos auio *Fδ* semihiulco *Scriverius*: semiulco *γ Macr.* 2 meum *Fγ*: meo *δ* sauior *Macr.*: suauior *ω* 5 anima *ω Macr.*: animula *Carrio*: anima ⟨mea⟩ *Hertz* aegra *ω*: aegra ⟨amore⟩ *Camerarius* 6 cucurrit *ΠN Macr.*: currit *FOXδ* 7 rictumque *γ*: luctumque *Fδ* 8 mollia rimata *Fγ*: molli armata *δ* 10 ut transiliret *ω*: ut transire *Macr.*: ui transilire *Havet* 15 foret *ed. Macr. Colon. 1521*: moueret *ω*: fieret X^2 *Macr.* 16 fierem ad me *L. Müller*: ad (a X^1) me fierem *ω Macr.* 17 puerulum *Bücheler*: puerum *ω*: puerum ⟨ut⟩ *Scaliger*

lacessitus a quodam Stoico, tamquam minus sapienter et
parum uiriliter dolorem ferret ex morte pueri, quem ama-
3 uerat. In ea dissertione, quantulum memini, huiuscemodi
sensus est: quod nullus usquam homo, qui secundum natu-
ram sentiret et saperet, adfectionibus istis animi, quas πάθη
appellabat, aegritudinis, cupiditatis, timoris, irae, uolupta-
tis, carere et uacare totis posset, atque, si posset etiam
obniti, ut totis careret, non fore id melius, quoniam lan-
gueret animus et torperet adfectionum quarundam admini-
4 culis ut necessaria plurium temperie priuatus. Dicebat enim
sensus istos motusque animi, qui cum inmoderatiores sunt,
uitia fiunt, innexos inplicatosque esse uigoribus quibusdam
5 mentium et alacritatibus, ac propterea, si omnino omnis eos
inperitius conuellamus, periculum esse, ne eis adhaerentes
6 bonas quoque et utiles animi indoles amittamus. Moderan-
dos esse igitur et scite considerateque purgandos censebat,
ut ea tantum, quae aliena sunt contraque naturam uidentur
et cum pernicie adgnata sunt, detrahantur, ne profecto id
accidat, quod cuipiam Thraco insipienti et rudi in agro,
quem emerat, procurando uenisse usu fabulast.
7 'Homo Thracus' inquit 'ex ultima barbaria ruris colendi
insolens, cum in terras cultiores humanioris uitae cupidine
conmigrasset, fundum mercatus est oleo atque uino con-
situm. Qui nihil admodum super uite aut arbore colenda
sciret, uidet forte uicinum rubos alte atque late obortas
excidentem, fraxinos ad summum prope uerticem deputan-
tem, suboles uitium e radicibus caudicum super terram fusas
reuellentem, stolones in pomis aut in oleis proceros atque

2 amauerat F^{2}: amauerit ω   7 totis ς: totius ω   posset *prius Carrio*: posset rhetor (ῥητῶς *coni. u.d. Misc. Obs. IV (1734), 441*) non dolere (dolore $OX\delta$) ω   etiam ς: ut iam ω   8 fore *Madvig*: ex re ω   10 necessaria plurium temperie *Madvig*: necessario plurum peri et (periret Π) ω   enim ς: eam ω   14 ne eis ς: ne his O^{2}: nec his *X*: necis $O^{1}\Pi N\delta$: nescis *F*   17 uidentur *ΠQ*: uiderentur *rell.*   19 insipienti γQ^{2}: inspicienti $F\delta$ 20 usu ς: usus ω   21 ruris $O^{2}XQ^{2}$: rudis *rell.*   22 cultiores *Q*: cultioris *rell.*   23 consitum ς: constitutum ω   24 Qui ω: Qui ⟨cum⟩ *F. Skutsch*

derectos amputantem, acceditque prope et cur tantam ligni
atque frondium caedem faceret percontatus est. Et uicinus 8
ita respondit: "Vt ager" inquit "mundus purusque fiat, eius
arbor atque uitis fecundior." Discedit ille a uicino gratias 9
agens et laetus tamquam adeptus rei rusticae disciplinam.
Tum falcem ibi ac securim capit; atque ibi homo misere
inperitus uites suas sibi omnis et oleas detruncat comasque
arborum laetissimas uberrimosque uitium palmites decidit
et frutecta atque uirgulta simul omnia pomis frugibusque
gignendis felicia cum sentibus et rubis purificandi agri
gratia conuellit mala mercede doctus audaciam fiduciamque
peccandi imitatione falsa eruditus. Sic' inquit 'isti apathiae 10
sectatores, qui uideri se esse tranquillos et intrepidos et
inmobiles uolunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil
irascuntur, nihil gaudent, omnibus uehementioris animi
officiis amputatis in torpore ignauae et quasi eneruatae
uitae consenescunt.'

XIII

* * * * *

Stabant forte una in uestibulo Palatii fabulantes Fronto 1
Cornelius et Festus Postumius et Apollinaris Sulpicius,
atque ego ibi adsistens cum quibusdam aliis sermones eorum,
quos de litterarum disciplinis habebant, curiosius captabam.
Tum Fronto Apollinari 'fac me,' inquit 'oro, magister, ut sim 2
certus, an recte supersederim "nanos" dicere parua nimis
statura homines maluerimque eos "pumiliones" appellare,
quoniam hoc scriptum esse in libris ueterum memineram,
"nanos" autem sordidum esse uerbum et barbarum crede-
bam.' 'Est quidem' inquit 'hoc' Apollinaris 'in consuetudine 3
inperiti uulgi frequens, sed barbarum non est censeturque

1 derectos *Hertz*: decertos ω: decerptos F^2 3 eius ω: et ut *Madvig* 6 misere *Hosius*: miser ω 8 letissimas *X*: lectissimas *rell.* 15 animi *Fγ*: *om.* δ 16 torpore *Lipsius*: corpore ω 30 uulgi *Fγ*: uulgi is *Q*: uulgus *Z*

linguae Graecae origine; *νάνους* enim Graeci uocauerunt breui atque humili corpore homines paulum supra terram exstantes idque ita dixerunt adhibita quadam ratione etymologiae cum sententia uocabuli competente et, si memoria' inquit 'mihi non labat, scriptum hoc est in comoedia Aristophanis, cui nomen est *Ὀλκάδες*. Fuisset autem uerbum hoc a te ciuitate donatum aut in Latinam coloniam deductum, si tu eo uti dignatus fores, essetque id inpendio probabilius, quam quae a Laberio ignobilia nimis et sordentia in usum linguae Latinae intromissa sunt.'

4 Tum Festus Postumius grammatico cuipiam Latino, Frontonis familiari 'docuit' inquit 'nos Apollinaris "nanos" uerbum Graecum esse, tu nos doce, in quo de mulis aut eculeis humilioribus uulgo dicitur, anne Latinum sit et aput
5 quem scriptum reperiatur.' Atque ille grammaticus, homo sane perquam in noscendis ueteribus scriptis exercitus, 'si piaculum' inquit 'non committitur praesente Apollinare, quid de uoce ulla Graeca Latinaue sentiam, dicere, audeo tibi, Feste, quaerenti respondere esse hoc uerbum Latinum scriptumque inueniri in poematis Helui Cinnae, non ignobilis neque indocti poetae', uersusque eius ipsos dixit, quos, quoniam memoriae mihi forte aderant, adscripsi:

at nunc me Genumana per salicta
bigis raeda rapit citata nanis.

XIV

* * * * *

1 Aetas M. Ciceronis et C. Caesaris praestanti facundia uiros paucos habuit, doctrinarum autem multiformium

6 fr. 427 Hall et Geldart   23 fr. 9 Morel

1 Graeci ς: graece ω   6 *Ὀλκάδες Hertz*: ΑΚΑΛΕC ω: *Κώκαλος Salmasius*: *Δαιταλῆς Ascherson*   8 id δ: ad *Fγ*   13 in quo ω: quoniam *F. Skutsch*   18 Latinaue *Fγ*: latine *Q*: latiue *Z*   20 Cinnae ς: ciinae *Fγ*: cii δ   23 Genumana ω: Cenumana *J. Gronov*   24 citata *Fγ*: citana δ   28 uiros *Fγ*: *om.* δ

uariarumque artium, quibus humanitas erudita est, colu-
mina habuit M. Varronem et P. Nigidium. Sed Varronis **2**
quidem monumenta rerum ac disciplinarum, quae per lit-
teras condidit, in propatulo frequentique usu feruntur,
Nigidianae autem commentationes non proinde in uolgus **3**
exeunt, et obscuritas subtilitasque earum tamquam parum
utilis derelicta est. Sicuti sunt, quae paulo ante legimus in **4**
commentariis eius, quos *grammaticos* inscripsit, ex quibus
quaedam ad demonstrandum scripturae genus exempli gratia
sumpsi.

Nam cum de natura atque ordine litterarum dissereret, **5**
quas grammatici 'uocales' appellant, uerba haec scripsit,
quae reliquimus inenarrata ad exercendam legentium inten-
tionem: ' "a" et "o" semper principes sunt, "i" et "u" semper **6**
subditae, "e" et subit et praeit; ⟨praeit⟩ in "Euripo", subit in
"Aemilio". Si quis putat praeire "u" in his: "Valerius",
"Vennonius", "Volusius", aut "i" in his: "iampridem",
"iecur", "iocus", "iucundum", errabit, quod hae litterae,
cum praeeunt, ne uocales quidem sunt.' Item ex eodem libro **7**
uerba haec sunt: 'Inter litteram "n" et "g" est alia uis, ut
in nomine "anguis" et "angari" et "ancorae" et "increpat"
et "incurrit" et "ingenuus". In omnibus enim his non uerum
"n", sed adulterinum ponitur. Nam "n" non esse lingua
indicio est; nam si ea littera esset, lingua palatum
tangeret.' Alio deinde in loco ita scriptum: 'Graecos non **8**
tantae inscitiae arcesso, qui *ου* ex *ο* et *υ* scripserunt,
⟨quantae,⟩ qui "ei" ex "e" et "i"; illud enim inopia fecerunt,
hoc nulla re subacti.'

14 fr. 53 Swoboda 20 fr. 54 Swoboda 25 fr. 55 Swoboda

8 ex *ed. Ald. 1515*: et ω 13 reliquimus *Fγ*: relinquimus δ 14 a et o *Fγ*: a e i o u δ et u *Fγ*: e.i.u. *Q*: e. ui *Z* 15 e *Fγ*: est δ subit *ed. Ascens. 1511*: subdit ω ⟨praeit⟩ *hic add. Hertz* Euripo, subit in *Hertz* (*ed. Ascens. 1511*): eumpo subit en ω 16 his *Fδ*: his uerbis γ 18 iocus *Hertz*: iocum ω 20 *et* 23 *prius* n *Fγ*: *om.* δ 21 ancorae *Fγ*: angore δ 22 enim *Fγ*: *om.* δ 24 si ea γ: sic a *Fδ* 26 *ο* et *υ Fγ*: o ei δ 27 ⟨quantae⟩ *add.* ς: ⟨quantae nostri fuerunt⟩ *Hertz* ei ω: i *Hertz* i *rell.*: ei *Q*

A. GELLII

NOCTIVM ATTICARUM LIBER VICESIMVS

I

Disceptatio Sex. Caecilii iureconsulti et Fauorini philosophi de legibus *duodecim tabularum*.

1 SEXTUS Caecilius in disciplina iuris atque in legibus populi
Romani noscendis interpretandisque scientia, usu auctori-
2 tateque inlustri fuit. Ad eum forte in area Palatina, cum
salutationem Caesaris opperiremur, philosophus Fauorinus
accessit conlocutusque est nobis multisque aliis praesenti-
3 bus. In illis tunc eorum sermonibus orta mentiost legum
decemuiralium, quas decemuiri eius rei gratia a populo
creati conposuerunt, in duodecim tabulas conscripserunt.
4 Eas leges cum Sex. Caecilius inquisitis exploratisque
multarum urbium legibus eleganti atque absoluta breuitate
uerborum scriptas diceret, 'sit' inquit 'hoc' Fauorinus 'in
pleraque earum legum parte ita, uti dicis; non enim minus
cupide *tabulas* istas *duodecim* legi quam illos duodecim
libros Platonis *de legibus*. Sed quaedam istic esse animad-
uertuntur aut obscurissima ⟨aut durissima⟩ aut lenia contra
nimis et remissa aut nequaquam ita, ut scriptum est,
consistentia.'
5 'Obscuritates' inquit Sex. Caecilius 'non adsignemus
culpae scribentium, sed inscitiae non adsequentium,
quamquam hi quoque ipsi, qui, quae scripta sunt, minus

2 Disceptatio *Fγ*: Disputatio δ 4 in *alt. F*δ: *om.* γ 5 usu ς: usus ω 6 inlustri *rell.*: inlustris *Q* 14 sit ς: sed ω 16 illos duodecim *Falster*: illos decem ω 18 ⟨aut durissima⟩ *add. J. Gronov* 20 consistentia *Fγ*: consistentibus δ 22 inscitiae *FΠN*δ: inscientiae *OX*

percipiunt, culpa uacant. Nam longa aetas uerba atque 6
mores ueteres oblitterauit, quibus uerbis moribusque senten-
tia legum conprehensa est. Trecentesimo quippe anno post
Romam conditam tabulae conpositae scriptaeque sunt, a
quo tempore ad hunc diem anni esse non longe minus ses-
centi uidentur. Dure autem scriptum esse in istis legibus 7
quid existimari potest? nisi duram esse legem putas, quae
iudicem arbitrumue iure datum, qui ob rem dicendam
pecuniam accepisse conuictus est, capite poenitur aut quae
furem manifestum ei, cui furtum factum est, in seruitutem
tradit, nocturnum autem furem ius occidendi tribuit. Dic 8
enim, quaeso, dic, uir sapientiae studiosissime, an aut
iudicis illius perfidiam contra omnia iura diuina atque
humana iusiurandum suum pecunia uendentis aut furis
manifesti intolerandam audaciam aut nocturni grassatoris
insidiosam uiolentiam non dignam esse capitis poena existu-
mes?'

'Noli' inquit Fauorinus 'ex me quaerere, quid ego existu- 9
mem. Scis enim solitum esse me pro disciplina sectae, quam
colo, inquirere potius quam decernere. Sed non leuis existi- 10
mator neque aspernabilis est populus Romanus, cui delicta
quidem istaec uindicanda, poenae tamen huiuscemodi nimis
durae esse uisae sunt; passus enim est leges istas de tam
inmodico supplicio situ atque senio emori. Sicut illud quo- 11
que non humaniter scriptum improbauit, quod, si homo in
ius uocatus morbo aut aetate aeger ad ingrediendum in-
ualidus est, arcera non sternitur, sed ipse aufertur et iumento
imponitur atque ex domo sua ad praetorem in comitium
noua funeris facie effertur. Quam enim ob causam morbo

7 *XII Tabb.* 9. 3 9 *XII Tabb.* 8. 14 11 *XII Tabb.* 8. 12

3 quippe *Oiselius*: quoque *ω* 5 sexcenti *Gronov*: septingenti *ω* 8 dicendam *ω*: iudicandam *Alexander ab Alexandro*: ducendam *Karlowa* 11 ius occidendi (-ti *X*) *Fγ*: iure incidendi δ 13 iura *γ*: a F^1: *om.* F^2δ 14 suum *Fγ*: sua δ 16 pena *Π*: poenae *rell.* 25 non humaniter *rell.*: inhumaniter *Q* improbauit *Fγ*: improbitauit (-bit *Q*) δ

adfectus et ad respondendum pro sese non idoneus iumento
12 adhaerens in ius aduersario deportatur? Quod uero dixi
uideri quaedam esse inpendio molliora, nonne tibi quoque
uidetur nimis esse dilutum, quod ita de iniuria poenienda
scriptum est: "Si iniuriam alteri faxsit, uiginti quinque aeris
poenae sunto." Quis enim erit tam inops, quem ab iniuriae
13 faciendae libidine uiginti quinque asses deterreant? Itaque
cum eam legem Labeo quoque uester in libris quos *ad duodecim tabulas* conscripsit, non probaret: "***" inquit "L.
Veratius fuit egregie homo inprobus atque inmani uecordia.
Is pro delectamento habebat os hominis liberi manus suae
palma uerberare. Eum seruus sequebatur ferens crumenam
plenam assium; ut quemque depalmauerat, numerari statim
secundum *duodecim tabulas* quinque et uiginti asses iubebat." Propterea' inquit 'praetores postea hanc abolescere et
relinqui censuerunt iniuriisque aestumandis recuperatores se
14 daturos edixerunt. Nonnulla autem in istis legibus ne consistere quidem, sicuti dixi, uisa sunt, uelut illa lex talionis,
cuius uerba, nisi memoria me fallit, haec sunt: "si mem-
15 brum rupit, ni cum e pacto, talio esto." Praeter enim ulciscendi acerbitatem ne procedere quoque exsecutio iustae
talionis potest. Nam cui membrum ab alio ruptum est, si
ipsi itidem rumpere per talionem uelit, quaero, an efficere
possit rumpendi pariter membri aequilibrium? In qua re
16 primum ea difficultas est inexplicabilis. Quid si membrum'
inquit 'alteri inprudens ruperit? quod enim per inprudentiam factum est, retaliari per inprudentiam debet. Ictus

5 *XII Tabb.* 8. 4 9 Lab. fr. 25 Huschke 19 *XII Tabb.* 8. 2

5 iniuriam ς: iniuria ω faxsit *Fδ*: faxit γ aeris ω: *del. Pithoeus* 6 erit *Fγ*: erat δ 8 Labeo quoque *Huschke*: cum (tum *Π*) Labeo quoque ω: M. quoque Labeo *Weichert* 9 *in lac.* ⟨quidam⟩ *add. Carrio* 12 ferens *Fδ*: *om.* γ 13 ut quemque *Fδ*: et quemcumque γ 17 ne *C. F. W. Müller*: nec ω 19 memoria me *Fγ*: memoria (-ie *Z*) δ 20 epacto ω: eo pacit *O man. rec., Festus 496. 17 L.* 25 Quid si *Q*²: quis ui *Q*¹: qui si *ΠZ*: quis in *OX*: qui sin *FN* 26 alteri *ed. Colon. 1533*: alter ω per inprudentiam *Fγ*: inprudentia *Q* (inp. . . . per *om. Z*)

quippe fortuitus et consultus non cadunt sub eiusdem
talionis similitudinem. Quonam igitur modo inprudentem
poterit imitari, qui in exsequenda talione non licentiae ius
habet, sed inprudentiae? Sed et si prudens ruperit, nequa- **17**
quam patietur aut altius se laedi aut latius. Quod cuiusmodi
libra atque mensura caueri possit, non reperio. Quin etiam, **18**
si quid plus erit aliterue conmissum, res fiet ridiculae atroci-
tatis, ut contraria actio mutuae talionis oriatur et adolescat
infinita quaedam reciprocatio talionum. Nam de inmanitate **19**
illa secandi partiendique humani corporis, si unus ob pecu-
niam debitam iudicatus addictusque sit pluribus, non libet
meminisse et piget dicere. Quid enim uideri potest effera-
tius, quid ab hominis ingenio diuersius, quam quod membra
et artus inopis debitoris saeuissimo laniatu distrahebantur,
sicuti nunc bona uenum distrahuntur?'

Tum Sex. Caecilius amplexus utraque manu Fauorinum **20**
'tu es' inquit 'unus profecto in nostra memoria non Graiae
modo, sed Romanae quoque rei peritissimus. Quis enim
philosophorum disciplinae suae leges tam scite atque docte
callet, quam leges tu nostras decemuirales percalluisti? sed **21**
quaeso tecum tamen, degrediare paulisper e curriculis istis
disputationum uestrarum academicis omissoque studio, quic-
quid lubitum est, arguendi tuendique, consideres grauius,
cuimodi sint ea, quae reprehendisti, nec ideo contemnas **22**
legum istarum antiquitates, quod plerisque ipse iam populus
Romanus uti desiuerit. Non enim profecto ignoras legum
oportunitates et medelas pro temporum moribus et pro
rerum publicarum generibus ac pro utilitatum praesentium
rationibus proque uitiorum, quibus medendum est, feruori-
bus mutari atque flecti neque uno statu consistere, quin, ut
facies caeli et maris, ita rerum atque fortunae tempestatibus

5 Quod *Fγ*: quo *Q*: qui *Z* 8 ut *Fγ*: aut δ 10 partiendique ς: patiendique ω 11 addictusque *FXΠN*: adductusque *O*δ 14 saeuissimo *Bynkershoek*: breuissimo ω: acerbissimo *Hosius* 15 sicuti δ: sic *Fγ* 17 Graiae *FOΠN*: grai*e *X*: grece *Q*: gratie *Z* 18 quoque *F*δ: *om.* γ 21 e *rell.*: *om.* *Q* 24 cuimodi *rell.*: cuiusmodi *NQ* 25 ipse *Hertz*: ipsis ω: ipsus *Boot*

23 uarientur. Quid salubrius uisum est rogatione illa Stolonis
iugerum de numero praefinito? quid utilius plebisscito
Voconio de coercendis mulierum hereditatibus? quid
tam necessarium existimatum est propulsandae ciuium
luxuriae quam lex Licinia et Fannia aliaeque item leges
sumptuariae? Omnia tamen haec oblitterata et operta sunt
ciuitatis opulentia quasi quibusdam fluctibus exaestuantis.
24 Sed cur tibi esse uisa est inhumana lex omnium mea quidem
sententia humanissima, quae iumentum dari iubet aegro aut
25 seni in ius uocato? Verba sunt haec de lege "si in ius uocat":
"Si morbus aeuitasue uitium escit, qui in ius uocabit,
26 iumentum dato; si nolet, arceram ne sternito." An tu forte
morbum appellari hic putas aegrotationem grauem cum
febri rapida et quercera iumentumque dici pecus aliquod
unicum tergo uehens? ac propterea minus fuisse humanum
existumas aegrotum domi suae cubantem iumento in-
27 positum in ius rapi? Hoc, mi Fauorine, nequaquam ita est.
Nam "morbus" in lege ista non febriculosus neque nimium
grauis, sed uitium aliquod inbecillitatis atque inualentiae
demonstratur, non periculum uitae ostenditur. Ceteroqui
morbum uehementiorem uim grauiter nocendi habentem
legum istarum scriptores alio in loco non per se "morbum",
28 sed "morbum sonticum" appellant. "Iumentum" quoque
non id solum significat, quod nunc dicitur; sed uectaculum
etiam, quod adiunctis pecoribus trahebatur, ueteres nostri
29 "iumentum" a "iungendo" dixerunt. "Arcera" autem uoca-
batur plaustrum tectum undique et munitum quasi arca
quaedam magna uestimentis instrata, qua nimis aegri aut
30 senes portari cubantes solebant. Quaenam tibi igitur

11 *XII Tabb.* 1. 1; 3 23 *XII Tabb.* 2. 2 26 sqq. cf. Non 55. 3

10 Verba γ: uerba sunt hec legis si in ius uocato. uerba $F\delta$ 24 uectaculum *scripsi* (*sic* ω *589.5*): uectabulum ω 25 adiunctis $F\gamma$: iunctis δ: a iunctis ς pecoribus Π: temporibus pectoribus Q: pectoribus *rell.* 27 plaustrum ω: plaustrum ⟨rusticum⟩ *e Nonio Hertz*

acerbitas esse uisa est, quod in ius uocato paupertino homini
uel inopi, qui aut pedibus forte aegris esset aut quo alio
casu ingredi non quiret, plaustrum esse dandum censuerunt?
neque insterni tamen delicate arceram iusserunt, quoniam
satis esset inualido cuimodi uectaculum. Atque id fecerunt,
ne causatio ista aegri corporis perpetuam uacationem daret
fidem detractantibus iurisque actiones declinantibus. Sed **31**
enim †ipsum uide. Iniurias factas quinque et uiginti assibus
sanxerunt. Non omnino omnes, mi Fauorine, iniurias aere
isto pauco diluerunt, tametsi haec ipsa paucitas assium
graue pondus aeris fuit; nam librariis assibus in ea tempe-
state populus usus est. Sed iniurias atrociores, ut de osse **32**
fracto, non liberis modo, uerum etiam seruis factas inpen-
siore damno uindicauerunt, quibusdam autem iniuriis tali- **33**
onem quoque adposuerunt. Quam quidem tu talionem, uir
optime, iniquius paulo insectatus es ac ne consistere quidem
dixisti lepida quadam sollertia uerborum, quoniam talioni
par non sit talio neque rumpi membrum facile possit ad
alterius rupturae, ut ais tu, "aequilibrium". Verum est, mi **34**
Fauorine, talionem parissimam fieri difficillime. Sed decem-
uiri minuere atque exstinguere uolentes huiuscemodi
uiolentiam pulsandi atque laedendi talione, eo quoque metu
coercendos esse homines putauerunt neque eius, qui mem-
brum alteri rupisset et pacisci tamen de talione redimenda
nollet, tantam esse habendam rationem arbitrati sunt, ut,
an prudens inprudensne rupisset, spectandum putarent aut
talionem in eo uel ad amussim aequiperarent uel in librili
perpenderent; sed potius eundem animum eundemque im-
petum in eadem parte corporis rumpenda, non eundem

8 ipsum uide ω: ipsum uide ⟨quod⟩ ς: ipse uide *Boot*: insubide, *Heraeus* (*contra perpetuum Gellii usum; exspectares potius* non insubide,) 11 graue pondus aeris *Fγ*: grauitandus aeres δ 18 ad F^2: id ω 19 rupturae ς: ruptae ω est γ: et *F*δ 20 parissimam *Oiselius*: rarissimum (-me δ) ω 22 talione eo ω: eo *ed. Iunt. 1513*: talioneo *Huschke* 26 an ω: *del. Madvig* inprudensne *C. F. W. Müller*: inprudensue ω spectandum *Fγ*: expectandum δ aut *Fγ*: *om.* δ 29 rumpenda *Vogel*: rumpendi ω

quoque casum exigi uoluerunt, quoniam modus uoluntatis
35 praestari posset, casus ictus non posset. Quod si ita est, ut
dico et ut ipse aequitatis habitus demonstrat, taliones illae
tuae reciprocae argutiores profecto quam ueriores fuerunt.
36 Sed quoniam acerbum quoque esse hoc genus poenae putas,
quae, obsecro te, ista acerbitas est, si idem fiat in te, quod
tute in alio feceris? praesertim cum habeas facultatem
paciscendi et non necesse sit pati talionem, nisi eam tu
37 elegeris. Quod edictum autem praetorum de aestimandis
iniuriis probabilius esse existimas, nolo hoc ignores hanc
quoque ipsam talionem ad aestimationem iudicis redigi
38 necessario solitam. Nam si reus, qui depecisci noluerat,
iudici talionem imperanti non parebat, aestimata lite iudex
hominem pecuniae damnabat, atque ita, si reo et pactio
grauis et acerba talio uisa fuerat, seueritas legis ad pecuniae
39 multam redibat. Restat, ut ei, quod de sectione partitione-
que corporis inmanissimum esse tibi uisum est, respondeam.
Omnibus quidem uirtutum generibus exercendis colendis-
que populus Romanus e parua origine ad tantae amplitudinis
instar emicuit, sed omnium maxime atque praecipue fidem
40 coluit sanctamque habuit tam priuatim quam publice. Sic
consules, clarissimos uiros, hostibus confirmandae fidei pub-
licae causa dedidit, sic clientem in fidem acceptum cariorem
haberi quam propinquos tuendumque esse contra cognatos
censuit, neque peius ullum facinus existimatum est, quam
41 si qui probaretur clientem diuisui habuisse. Hanc autem
fidem maiores nostri non modo in officiorum uicibus, sed in
negotiorum quoque contractibus sanxerunt maximeque in
pecuniae mutuaticae usu atque commercio: adimi enim
putauerunt subsidium hoc inopiae temporariae, quo com-
munis omnium uita indiget, si perfidia debitorum sine graui
42 poena eluderet. Confessi igitur aeris ac debiti iudicatis

2 praestari ς: praestare ω 3 et ut ς: ut et ω 7 habeas *Fγ*: feceris δ 9 praetorum ω: praetorium ς 10 existimas *Hertz*: ex his (hiis X^2Z: iis FOX^1N) ω 16 Restat . . . 592. 8 atque *om.* δ 23 dedidit *Fr. Daniel*: dedit *Fγ* 26 qui *Carrio*: cui *Fγ* 32 Confessi O^2: confessis *Fγ* debiti *FON*: debitis *XΠ*

triginta dies sunt dati conquirendae pecuniae causa, quam
dissoluerent, eosque dies decemuiri "iustos" appellauerunt, **43**
uelut quoddam iustitium, id est iuris inter eos quasi inter-
stitionem quandam et cessationem, quibus diebus nihil
cum his agi iure posset. Post deinde, nisi dissoluerant, ad **44**
praetorem uocabantur et ab eo, quibus erant iudicati, ad-
dicebantur, neruo quoque aut compedibus uinciebantur.
Sic enim sunt, opinor, uerba legis: "Aeris confessi rebusque **45**
iure iudicatis triginta dies iusti sunto. Post deinde manus
iniectio esto, in ius ducito. Ni iudicatum facit aut quis endo
eo in iure uindicit, secum ducito, uincito aut neruo aut
compedibus. Quindecim pondo ne minore aut si uolet
maiore uincito. Si uolet, suo uiuito. Ni suo uiuit, qui eum
uinctum habebit, libras farris endo dies dato. Si uolet, plus
dato." Erat autem ius interea paciscendi ac, nisi pacti **46**
forent, habebantur in uinculis dies sexaginta. Inter eos dies **47**
trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium pro-
ducebantur, quantaeque pecuniae iudicati essent, praedica-
batur. Tertiis autem nundinis capite poenas dabant aut
trans Tiberim peregre uenum ibant. Sed eam capitis poenam **48**
sanciendae, sicuti dixi, fidei gratia horrificam atrocitatis
ostentu nouisque terroribus metuendam reddiderunt. Nam
si plures forent, quibus reus esset iudicatus, secare, si uel-
lent, atque partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt.
Et quidem uerba ipsa legis dicam, ne existimes inuidiam me **49**
istam forte formidare: "Tertiis" inquit "nundinis partis
secanto. Si plus minusue secuerunt, se fraude esto." Nihil **50**
profecto inmitius, nihil inmanius, nisi, ut reapse apparet, eo
consilio tanta inmanitas poenae denuntiatast, ne ad eam
umquam perueniretur. Addici namque nunc et uinciri **51**
multos uidemus, quia uinculorum poenam deterrimi homines

8 *XII Tabb.* 3. 1 sqq. 26 *XII Tabb.* 3. 6

---

3 eos ω: reos *Marcilius* 12 Quindecim ω: CL *Voigt* minore a. si u. maiore ω: maiore a. si u. minore *codex Cuiacii* 14 farris *ed. Iunt. 1513*: ferri ω 28 reapse *F*: re ipsa γ

52 contemnunt, dissectum esse antiquitus neminem equidem
neque legi neque audiui, quoniam saeuitia ista poenae con-
53 temni non quitast. An putas, Fauorine, si non illa etiam ex
duodecim tabulis de testimoniis falsis poena aboleuisset et si
nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse con-
uictus esset, e saxo Tarpeio deiceretur, mentituros fuisse
pro testimonio tam multos, quam uidemus? Acerbitas
plerumque ulciscendi maleficii bene atque caute uiuendi
54 disciplinast. Historia de Metto Fufetio Albano nobis quoque
non admodum numero istiusmodi libros lectitantibus ignota
non est, qui, quoniam pactum atque condictum cum rege
populi Romani perfide ruperat, binis quadrigis euinctus in
diuersa nitentibus laceratus est. Nouum atque asperum
supplicium quis negat? sed, quid elegantissimus poeta dicat,
uide:

at tu dictis, Albane, maneres.'

55 Haec taliaque alia ubi Sextus Caecilius omnibus, qui
aderant, ipso quoque Fauorino adprobante atque laudante
disseruit, nuntiatum est Caesarem iam salutari, et separati
sumus.

II

Vocabulum 'siticinum' in M. Catonis oratione quid significet.

1 'Siticines' scriptum est in oratione M. Catonis, quae scribi-
tur *ne imperium sit ueteri, ubi nouus uenerit*. 'Siticines' inquit
2 'et liticines et tubicines.' Sed Caesellius Vindex in *com-
mentariis lectionum antiquarum* scire quidem se ait liticines
lituo cantare et tubicines tuba; quid istuc autem sit, quo
siticines cantant, homo ingenuae ueritatis scire sese negat.

4 *XII Tabb*. 8. 23 16 Verg. *Aen*. 8. 643 23 sqq. cf. Non. 54. 20 24 fr. 223 Malc.[2]

10 numero *ω*: saepenumero *Knapp* lectitantibus *FOΠN*: lectantibus *X*: lectitabantibus δ 17 ubi *Fγ*: ibi δ 27 quo *Magius*: quod *ω*

Nos autem in Capitonis Atei *coniectaneis* inuenimus 'siticines' appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est uita functos et sepultos, eosque habuisse proprium genus tubae, qua canerent, a ceterorum tubicinum differens. 3

III

Quam ob causam L. Accius poeta in *pragmaticis* sicinnistas 'nebuloso nomine' esse dixerit.

Quos 'sicinistas' uulgus dicit, qui rectius locuti sunt, 1
'sicinnistas' ⟨'n'⟩ littera gemina dixerunt. Sicinnium enim 2
genus ueteris saltationis fuit. Saltabundi autem canebant, quae nunc stantes canunt. Posuit hoc uerbum L. Accius 3
poeta in *pragmaticis* appellarique 'sicinnistas' ait 'nebuloso nomine'; credo propterea 'nebuloso', quod, sicinnium cur diceretur, obscurum esset.

IV

Artificum scaenicorum studium amoremque inhonestum probrosumque esse; et super ea re uerba Aristotelis philosophi adscripta.

Comoedos quispiam et tragoedos et tibicines diues adules- 1
cens, Tauri philosophi discipulus, ⟨ut⟩ liberos homines in deliciis atque in delectamentis habebat. Id genus autem 2
artifices Graece appellantur *οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται.*
Eum adulescentem Taurus a sodalitatibus conuictuque 3
hominum scaenicorum abducere uolens misit ei uerba haec ex Aristotelis libro exscripta, qui *προβλήματα ἐγκύκλια* inscriptus est, iussitque uti ea cotidie lectitaret: *Διὰ τί οἱ* 4
Διονυσιακοὶ τεχνῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ὅτι ἥκιστα

1 Cap. fr. 7 Strzelecki 12 fr. 25 Morel 25 fr. 209 Rose = *problem.* 956[b]

3 functos $F^2O^2X\delta$: functos et fun(c)tos $F^1O^1\Pi N$ 6 prag. *ed. Ald. 1515*: gram(m)aticis ω sicinnistas ς: sicinistas *ul saepius* ω 8 Quos $F\gamma Q^2$: Quod δ 9 ⟨n⟩ littera *scripsi*: littera ω: littera ⟨n⟩ *male* ς 12 ait nebuloso $F\gamma$: agit inebuloso δ 14 esset $F\gamma$: esse δ 19 ⟨ut⟩ *add. Vogel*

λόγου καὶ φιλοσοφίας κοινωνοῦσι διὰ τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸν πολὺν χρόνον εἰσίν, ὁτὲ δὲ ἐν ἀπορίαις· ἀμφότερα δὲ φαυλότητος παρασκευαστικά.

V

Exempla epistularum Alexandri regis et Aristotelis philosophi Graeca ita uti sunt edita; eaque in linguam Latinam uersa.

1 Commentationum suarum artiumque, quas discipulis
tradebat, Aristoteles philosophus, regis Alexandri magister,
duas species habuisse dicitur. Alia erant, quae nominabat
2 ἐξωτερικά, alia quae appellabat ἀκροατικά. Ἐξωτερικά dice-
bantur quae ad rhetoricas meditationes facultatemque argu-
3 tiarum ciuiliumque rerum notitiam conducebant, ἀκροατικά
autem uocabantur, in quibus philosophia remotior subtilior-
que agitabatur quaeque ad naturae contemplationes discep-
4 tationesue dialecticas pertinebant. Huic disciplinae, quam
dixi, ἀκροατικῇ tempus exercendae dabat in Lycio matuti-
num nec ad eam quemquam temere admittebat, nisi quorum
ante ingenium et eruditionis elementa atque in discendo
5 studium laboremque explorasset. Illas uero exotericas audi-
tiones exercitiumque dicendi eodem in loco uesperi faciebat
easque uulgo iuuenibus sine dilectu praebebat, atque eum
δειλινὸν περίπατον appellabat, illum alterum supra ἑωθινόν;
6 utroque enim tempore ambulans disserebat. Libros quoque
suos, earum omnium rerum conmentarios, seorsum diuisit,
ut alii 'exoterici' dicerentur, partim 'acroatici'.

7 Eos libros generis 'acroatici' cum in uulgus ab eo editos rex Alexander cognouisset atque ea tempestate armis exercitum omnem prope Asiam teneret regemque ipsum Darium

4 *παρασκευαστικά Ar.*: ΠΕΡΙϹΚΕΥΑϹΤΙΚΑ *ω* 7 Graeca *Fδ*: *om. γ* 8 discipulis *FγQ²*: discipulus *δ* 12 facultatemque *Fδ*: facultatem *γ* 17 *ἀκροατικῇ ς*: ΑΚΡΟΑΤΙΚΑΙ *uel sim. ω* 18 admittebat *Q*: mittebat *rell.* 22 dilectu *FOXΠZ*: delectu *N*: consolatu (*del. Q²*) delictu *Q* 24 quoque *Fδ*: que *γ* 27 Eos ... agroatici (*sic*) *Z*: *om. rell.* 28 exercitum *ω*: exercituque *ς*: exercitu *ed. Gryph. 1556*: exercitam *Carrio*: *del. Eussner*

proeliis et uictoriis urgeret, in illis tamen tantis negotiis litteras ad Aristotelem misit non eum recte fecisse, quod disciplinas acroaticas, quibus ab eo ipse eruditus foret, libris foras editis inuolgasset: 'Nam qua' inquit 'alia re praestare 8
ceteris poterimus, si ea, quae ex te accepimus, omnium prosus fient communia? quippe ego doctrina anteire malim quam copiis atque opulentiis.'

Rescripsit ei Aristoteles ad hanc sententiam: 'Acroaticos 9
libros, quos editos quereris et non proinde ut arcana absconditos, neque editos scito esse neque non editos, quoniam his solis cognobiles erunt ⟨, qui nos audiuerunt⟩.'

Exempla utrarumque litterarum sumpta ex Andronici 10
philosophi libro subdidi. An autem prosus in utriusque epistula breuitatis elegantissimae filum tenuissimum ***

Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. 11

Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοὺς ἀκροατικοὺς τῶν λόγων. τίνι γὰρ δὴ διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνάμεσιν διαφέρειν. Ἔρρωσο.

Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. 12

Ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροατικῶν λόγων οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις. Ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους· ξυνετοὶ γάρ εἰσιν μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. Ἔρρωσο, Ἀλέξανδρε βασιλεῦ.

Hoc ego uerbum *ξυνετοὶ γάρ εἰσιν* quaerens uno itidem 13
uerbo dicere aliud non repperi, quam quod est scriptum a M. Catone in sexta *origine*: 'Itaque ego' inquit 'cognobiliorem cognitionem esse arbitror.'

20 fr. 662 Rose   27 fr. 105 Peter

---

11 ⟨qui nos aud.⟩ *hic add. Hertz* (ς)   13 An ω: amaui ς: en *Rose*   14 tenuissimum ω: ten. ⟨assecutus sim nescio⟩ *uel sim. Hertz*   26 uerbo *Fγ*: uersu δ   27 sexta origine *rell.*: quinto originum *Π*

VI

Quaesitum atque tractatum, utrum siet rectius dicere 'habeo curam ⟨uestri', an⟩ 'uestrum'.

1 Percontabar Apollinarem Sulpicium, cum eum Romae adulescentulus sectarer, qua ratione diceretur 'habeo curam uestri' aut 'misereor uestri' et iste casus 'uestri' eo in loco
2 quem uideretur habere casum rectum. Is hic mihi ita respondit: 'Quaeris' inquit 'ex me, quod mihi quoque est iamdiu in perpetua quaestione. Videtur enim non "uestri" oportere dici, sed "uestrum", sicuti Graeci locuntur: *ἐπιμελοῦμαι ὑμῶν, κήδομαι ὑμῶν*, in quo loco *ὑμῶν* aptius "uestrum" dicitur quam "vestri" et habet casum nominandi,
3 quem tu "rectum" appellasti, ⟨"uos"⟩. Inuenio tamen' inquit 'non paucis in locis "nostri" atque "uestri" dictum, non "nostrum" aut "uestrum". L. Sulla *rerum gestarum* libro secundo: "Quod si fieri potest, ut etiam nunc nostri uobis in mentem ueniat, nosque magis dignos credatis, quibus ciuibus quam hostibus utamini quique pro uobis potius quam contra uos pugnemus, neque nostro neque
4 maiorum nostrorum immerito nobis id continget." Terentius in *Phormione*:

ita plerique ingenio sumus omnes, nostri nosmet paenitet.

5 Afranius in togata:

nescioqui nostri miseritust tandem deus.

6 Et Laberius in *Necyomantia*:

dum diutius detinetur, nostri oblitus est.

16 fr. 3 Peter 22 *Phorm.* u. 172 24 Afr. u. 417 Ribbeck[2] 26 Lab. u. 62 Ribbeck[2]

---

3 ⟨uestri an⟩ *add.* ς uestrum *rell.*: uestram *XQ* 5 habeo curam *Fγ*: habere casum habeo curam δ 6 iste *F*[2]*γ*: isti *F*[1]δ 12 et habet ... 597. 3 misertus est *om.* δ 13 ⟨uos⟩ *hic add. Hertz* 16 Quod *X*[2]: quo ω 17 credatis *Lion*: creditis ω 20 immerito *Madvig*: merito ω 24 miseritust *Ribbeck*: miseritus ω 26 detinetur *FON* (*cf. Plaut. Rud.* 93): retinetur *XΠ*

'Dubium porro' inquit 'non est, quin eodem haec omnia 7
casu dicantur: "⟨nostri paenitet,⟩" "nostri oblitus est",
"nostri misertus est", quo dicitur: "mei paenitet", "mei
misertus est", "mei oblitus est". "Mei" autem casus inter- 8
rogandi est, quem "genetiuum" grammatici uocant, et ab
eo declinatur, quod est "ego"; huius deinde pluratiuum est
"nos". ["Tui" aeque declinatur ab eo, quod est "tu"; huius
itidem pluratiuum est "uos".] Sic namque Plautus declina- 9
uit in *Pseudulo* in hisce uersibus:

si ex te tacente fieri possem certior,
ere, quae miseriae te tam misere macerent,
duorum labori ego hominum parsissem lubens:
mei te rogandi et tis respondendi mihi.

"Mei" enim Plautus hoc in loco non ab eo dixit, quod est
"meus", sed ab eo, quod est "ego". Itaque si dicere uelis 10
"patrem mei" pro "patrem meum", quo Graeci modo *τὸν
πατέρα μου* dicunt, inusitate quidem, sed recte profecto
eaque ratione dices, qua Plautus dixit "labori mei" pro
"labori meo". Haec autem ipsa ratio est in numero pluratiuo, 11
qua Gracchus "misereri uestrum" dixit et qua M. Cicero
"contentio uestrum" et "contentione nostrum" dixit qua-
que item ratione Quadrigarius in *annali* undeuicesimo uerba
haec posuit: "C. Mari, ecquando te nostrum et reipublicae
miserebitur!" Cur igitur Terentius "paenitet nostri", non
"nostrum", et Afranius "nostri miseritus est', non "nos-
trum"? Nihil hercle' inquit 'mihi de ista re in mentem uenit, 12
nisi auctoritas quaedam uetustatis non nimis anxie neque

10 *Pseud.* u. 3 20 C. Gracch. fr. 64 Malc.[2] 21 *pro Planc.* 16 *diu. in Caec.* 37 23 Quadr. fr. 83 Peter

---

2 ⟨nostri paenitet⟩ *add. F. Skutsch* 3 misertus *XΠ*: miseritus *FON* quo ς: quod ω 7 Tui . . . 8 uos *del. Ed. Fraenkel* 11 miseriae te tam misere *Fγ*: miserie et aminiserae (ammisere *Q*) δ 13 tis *Carrio*: tui tis *ΠN*: tuitis *FOX*: uitis *Z*: intis *Q* respondendi mihi. Mei *Fγ*: respondendim (-dum *Z*) ibim δ 16 quo δ: quod *Fγ* 17 inusitate . . . 27 auctoritas *om.* δ 23 ecquando ς: et quando ω

superstitiose loquentis. Nam sicuti multifariam scriptum est "uestrorum" pro "uestrum", ut in Plauti *Mustellaria* in hoc uersu:

uerum illuc esse maxima pars uestrorum intellegit,

cum uellet "maxima pars" dicere "uestrum", ita nonnum-
13 quam "uestri" quoque dictum est pro "vestrum". Sed
procul dubio, qui rectissime loqui uolet, "uestrum" potius
14 dixerit quam "uestri". Et idcirco inportunissime' inquit
'fecerunt, qui in plerisque Sallusti exemplaribus scripturam
istam sincerissimam corruperunt. Nam cum ita in *Catilina*
scriptum esset: "Saepe maiores uestrum miseriti plebis
Romanae", "uestrum" obleuerunt et "uestri" superscrip-
serunt. Ex quo in plures libros mendae istius indoles
manauit.'
15 Haec memini mihi Apollinarem dicere, eaque tunc ipsa,
ita ut dicta fuerant, notaui.

VII

* * * * *

1 Mira et prope adeo ridicula diuersitas fabulae apud
Graecos poetas deprenditur super numero Niobae filiorum.
2 Nam Homerus pueros puellasque eius bis senos dicit fuisse,
Euripides bis septenos, Sappho bis nouenos, Bacchylides et
Pindarus bis denos, quidam alii scriptores tres fuisse solos
dixerunt.

4 *Most.* u. 280 10 *Cat.* 33. 2 21 Hom. *Il.* 24. 602 22 Eur. fr. 455 Nauck^{2} Sapph. inc. libr. fr. 89 Lobel Bacch. fr. 46 Snell 23 Pind. fr. 76 Turyn

---

4 illuc *FγZ*: illud *Q* uestrorum *FγQ*: nostrorum *Z* *post* intellegit *parua tantum pars cod. O seruatur* 6 pro δ: om. *Fγ* uestrum *Fγ*: uestro *Q*: uro *Z* 11 miseriti *FγQ*: miserti *Z* 13 indoles ω: suboles *Madvig* 15 ipsa ω: ipsum *Eussner* 18 *lemma om.* ω: *uarie fingunt* ς 21 bis *F*δ: *om.* γ

VIII

De his, quae habere συμπτωσίαν uidentur cum luna †mansuescente ac senescente.

Annianus poeta in fundo suo, quem in agro Falisco pos- 1
sidebat, agitare erat solitus uindemiam hilare atque amoeni-
ter. Ad eos dies me et quosdam item alios familiaris uocauit. 2
Ibi tum cenantibus nobis magnus ostrearum numerus Roma 3
missus est. Quae cum adpositae fuissent et multae quidem,
sed inuberes macriusculaeque essent, 'luna' inquit Annianus
'nunc uidelicet senescit; ea re ostrea quoque, sicuti quae-
dam alia, tenuis exuctaque est.' Cum quaereremus, quae alia 4
item senescente luna tabescerent, 'nonne Lucilium' inquit
'nostrum meministis dicere:

luna alit ostrea et implet echinos, muribus fibras
et iecur addit?

Eadem autem ipsa, quae crescente luna gliscunt, deficiente 5
contra defiunt. Aelurorum quoque oculi ad easdem uices 6
lunae aut ampliores fiunt aut minores. Id etiam' inquit 7
'multo mirandum est magis, quod apud Plutarchum in
quarto *in Hesiodum commentario* legi: "Cepetum reuirescit
et congerminat decedente luna, contra autem inarescit
adolescente. Eam causam esse dicunt sacerdotes Aegyptii,
cur Pelusiotae cepe non edint, quia solum olerum omnium

14 u. 1201 Marx 20 fr. 90 Bernardakis

---

2 συμπτωσίαν *Hertz*: CYNΠΔOCIAN *Z*: CΫIΔOCIΔH (CYIΔ- *X*) *Fγ* luna mansuescente *Hertz*: lunam (luna *Π*) ansuescente (anues- *O*: ac uescente *X*) *ω*: luna adolescente *Lion*: luna iuuenescente *Hosius* 9 macriusculaeque *Hertz*: macrus queque *Fδ*: macrae quaeque *X*[1]*N*: macraeque *X*[2]*Π* 14 et implet *ed. Ald. 1515*: implet et *XΠNZ*: implet *FQ* 15 iecur *Keller*: pecu *FX*[2]*ΠNZ*: recu *X*[1]: peccu *Q* 16 ipsa *Fγ*: *om.* *δ* 17 contra *Fδ*: contra luna *γ* Aelurorum *F*: elulorum *δ*: aeluiorum *γ* 20 reuirescit *Fγ*: reuiuescit (-nescit *Q*) *δ* 23 edint *Z*: edunt *F*[2]*Q*: edent *F*[1]: edant *γ*

contra lunae augmenta atque damna uices minuendi et augendi habeat contrarias".'

IX

Qualibus uerbis delectari solitus sit Antonius Iulianus positis in *mimiambis* ⟨Cn. Matii; et quid significet M. Cato in oratione, quam⟩ scripsit *de innocentia sua*, cum ita dictitat: 'numquam uestimenta a populo poposci'.

1 Delectari mulcerique aures suas dicebat Antonius Iulianus 2 figmentis uerborum nouis Cn. Matii, hominis eruditi, qualia haec quoque essent, quae scripta ab eo in *mimiambis* memorabat:

sinuque amicam refice frigidam caldo
columbulatim labra conserens labris.

3 Item id quoque iucunde lepideque fictum dictitabat:

iam tonsiles tapetes ebrii fuco
quos concha purpura imbuens uenenauit.

***

X

* * * * *

1 'Ex iure manum consertum' uerba sunt ex antiquis actionibus, quae, cum lege agitur et uindiciae contenduntur, 2 dici nunc quoque apud praetorem solent. Rogaui ego Romae grammaticum, celebri hominem fama et multo nomine,

12 fr. 12 Morel 15 fr. 13 Morel

1 augmenta *Q*: aucta *rell.* 4 positis (-iss *X*[1]) *FOXΠN*[2]: post iis *N*[1]: posciis δ 5 ⟨Cn. . . . quam⟩ *add. L. Müller* 7 poposci *L. Müller*: posci ω 12 sinuque *Fγ*: est nuque (nuq̃ *Q*) δ refice *Scaliger*: reficere ω 13 columbulatim *FZ*: columbalatim *Q*: columbatim γ 17 *lac. indicat lemma* 19 *lemmata capp. 10 et 11 om.* ω: *uarie fingunt* ς 21 uindiciae ς: uindictae *Fγ*: uindigie δ

quid haec uerba essent? Tum ille me despiciens 'aut erras,' inquit 'adulescens, aut ludis; rem enim doceo grammaticam, non ius respondeo; si quid igitur ex Vergilio, Plauto, Ennio quaerere habes, quaeras licet.'
'Ex Ennio ergo' inquam 'est, magister, quod quaero. 3
Ennius enim uerbis hisce usus est.' Cumque ille demiratus 4
aliena haec esse a poetis et haud usquam inueniri in carminibus Ennii diceret, tum ego hos uersus ex octauo *annali* absentes dixi—nam forte eos tamquam insigniter praeter alios factos memineram—:

pellitur e medio sapientia, ui geritur res;
spernitur orator bonus, horridus miles amatur.
haut doctis dictis certantes nec maledictis
miscent inter sese inimicitiam agitantes,
non ex iure manum consertum, sed magis ferro
rem repetunt regnumque petunt, uadunt solida ui.

Cum hos ego uersus Ennianos dixissem, 'credo' inquit 5
grammaticus 'iam tibi. Sed tu uelim credas mihi Quintum Ennium didicisse hoc non ex poeticae litteris, set ex iuris aliquo perito. Eas igitur tu quoque' inquit 'et discas, unde Ennius didicit.'
Vsus consilio sum magistri, quod docere ipse debuerat, a 6
quo discerem, praetermonstrantis. Itaque id, quod ex iureconsultis quodque ex libris eorum didici, inferendum his conmentariis existimaui, quoniam, in medio rerum et hominum uitam qui colunt, ignorare non oportet uerba actionum
ciuilium celebriora. 'Manum conserere' ***. Nam de qua 7

11 *ann.* u. 268 Vahlen^2

---

6 usus γ: sensus $F\delta$ 15 manum *Cic. epp. ad fam. 7. 13. 2 et pars codd. pro Mur. 30*: manu ω ferro *Cic.*: errore ω 16 rem *Cic.*: rei ω repetunt $F\gamma$: petunt δ solida $F\gamma$: solita δ 17 hos $F\gamma$: hoc hos δ ego *rell.*: ergo ΠQ 24 quodque $F^2\gamma Q^2$: quoque $F^1\delta$ libris $F\delta$: libris quoque γ 27 celebriora ω: cel. ⟨ut⟩ *Christ in uoce* conserere (conferre *X*) *desinunt* ω *praeter N*: *reliqua praebet etiam* ϛ *pars*: *lac. stat. Hertz*

⟨re⟩ disceptatur in iure ⟨in re⟩ praesenti, siue ager siue quid
aliud est, cum aduersario simul manu prendere et in ea re
8 sollemnibus uerbis uindicare, id est 'uindicia'. Correptio
manus in re atque in loco praesenti apud praetorem ex *duo-
decim tabulis* fiebat, in quibus ita scriptum est: 'si qui in iure
9 manum conserunt.' Sed postquam praetores propagatis
Italiae finibus datis iurisdictionibus negotiis occupati pro-
ficisci uindiciarum dicendarum causa ⟨ad⟩ longinquas res
grauabantur, institutum est contra *duodecim tabulas* tacito
consensu, ut litigantes non in iure apud praetorem manum
consererent, sed 'ex iure manum consertum' uocarent, id
est alter alterum ex iure ad conserendam manum in rem, de
qua ageretur, uocaret atque profecti simul in agrum, de quo
litigabatur, terrae aliquid ex eo, uti unam glebam, in ius in
urbem ad praetorem deferrent et in ea gleba tamquam in
10 toto agro uindicarent. Idcirco Ennius significare uolens
non, ut ad praetorem solitum est, legitumis actionibus
neque ex iure manum consertum, sed bello ferroque et uera
ui atque solida ***; quod uidetur dixisse conferens uim
illam ciuilem et festucariam, quae uerbo diceretur, non quae
manu fieret, cum ui bellica et cruenta.

XI

* * * * *

1 P. Lauini liber est non incuriose factus. Is inscriptus est
2 *de uerbis sordidis*. In eo scripsit 'sculnam' uulgo dici quasi

5 *XII Tabb.* 6. 5

1 ⟨re⟩ ς: *om. N* ⟨in re⟩ *add. Hertz* 2 prendere et ς: prenderet *N* 3 sollemnibus *Brissonius*: omnibus *N* Correptio *N*: consertio *Cramer* 5 qui ς: cui *N* 7 datis iurisdictionibus *N*: auctis iur. *Huschke*: satis iurisdictionis *Karlowa* proficisci *ed. Gryph. 1539*: pacisci *N* 8 ⟨ad⟩ *add. 'alii' apud Oiselium* 10 consensu ς: sensu *N* 11 manum ς: manu *N* 12 conserendam ς: conferendam *N* 16 uolens *Hertz*: uolens bellum *N* 18 manum *Carrio*: manu *N* 19 *lac. stat. Hertz*: ⟨rem repeti dixit⟩ *suppl. Boot* 24 P. Lauini ς: P. Plani *N*

'seculnam'; 'quem, qui elegantius' inquit 'loquuntur, "se-
questrem" appellant.' Vtrumque uocabulum a sequendo 3
factum est, quod eius, qui electus sit, utraque pars fidem
sequatur. 'Sculnam' autem scriptum esse in *logistorico* 4
M. Varronis, qui inscribitur *Catus*, idem Lauinius in eodem
libro admonet. Sed quod apud sequestrem depositum erat, 5
'sequestro positum' per aduerbium dicebant. Cato *de Ptolomaeo contra Thermum*: 'Per deos immortales, nolite uos atque ***.'

5 *log.* fr. 37 Riese 8 fr. 179 Malc.[2]

---

4 sequatur ς: sequaetur *N* logistorico *Caelius Rhodiginus*: historico *N*

INDICES

Asterisco notantur uerba quae in apparatu tantum critico reperiuntur. lemmata plerumque praetermissa sunt.

INDEX NOMINVM AVCTORVMQVE

(*a*) Latinus

(*b*) Graecus

INDEX VERBORVM SELECTORVM

(*a*) Latinus

INDEX VERBORVM SELECTORVM

(*b*) Graecus